

ІВАН ПЕРЕПЕЛЯК

Шополина
Оболонь

Поєми

2

Харків «Майдан» 2011

ББК 84(4УКР)

П 27

*Автор висловлює щиру подяку
меценату, шанувальнику літератури й мистецтва,
голови правління ПАТ «РЕАЛ БАНК»,
Почесному громадянину м. Харкова
Юрію Меркурійовичу Шрамку
за підтримку, завдяки якій ця книга побачила світ*

Перепеляк І. М.

П 27 Тополина Оболонь: Поєми. Том 2.— Х.: Майдан,
2011.— 648 с.

ISBN 978-966-372-385-9.

Це видання відомого українського поета, заслуженого діяча мистецтв України Івана Перепеляка складається з віршів і поєм, що позначені національним колоритом, глибоким філософським підходом до проблем буття, гострим відчуттям історичного минулого і сучасності.

ББК 84(4УКР)

ІВАН ПЕРЕПЕЛЯК: ПОЕМИ

У житті кожного письменника настає такий час, коли він прагне підбити підсумки усій своїй творчості, зупинитися й озирнутися на пройдений шлях, побачити самому й показати іншим свої вершини і здобутки.

...Для поем Івана Перепеляка властиве: у проблематиці — висвітлення духовної величі наших предків, їхньої волелюбності, у поезиці — вміння вихопити з історії найбільш виразні, необхідні для втілення задуму епізоди, гнучке поєднання авторської розповіді і прямої мови героїв, білого й римованого вірша, епічного викладу й ліричного коментаря до нього. Поеми гідно засвідчили, що й у цьому жанрі автор перебуває на рівні своїх ліричних досягнень.

Він свідомо працював на головну проблему молодої Української держави — виховання національної свідомості. Він відчув себе і став національним поетом, що працює для свого народу.

...Кульмінаційним історичним твором І. Перепеляка є драматична поема а «Григорій Сковорода». У цьому творі І. Перепеляк сприймається як творчий нащадок Івана Кочерги, а через нього й Лесі Українки. Перед нами справжня драматична поема, гомоцентрична, тобто побудована навколо одного заголовного героя; і конфліктна, заґрунтована на демонстрації ланцюжка його зовнішніх і внутрішніх суперечностей.

Сковорода — традиційний герой української літератури. Це в певному сенсі символ Української Людини, що метою свого життя поклала побудувати Храм у своїй душі, досягти внутрішньої досконалості незалежно від вовчих законів зовнішнього світу. Сковорода І. Перепеляка незатишно почуває себе на чужині: в Петербурзі й Москві, Римі й Берліні; він звідусюди повертається додому, в Україну, у Харків. Традиційним є зображення Сковороди

в центрі зовнішніх конфліктів: з єпископами й поміщиками, губернатором і ченцями.

Під пером І. Перепеляка Скворода вперше в українській літературі постав як внутрішньо трагедійна людина, яка буремно переживає ту ціну, що її вимагає від неї душевний спокій. Не обійшлося в поемі без розгорнутих цитат зі Сквороди, роз'яснення його концепції щастя як внутрішньої гармонії, веселощів серця. Але письменник не обійшов і драму людини, яка мусила відмовитися від кохання, від утворення родини, поза якою неможливе людське щастя, аби прожити життя, відповідно до своєї філософської теорії і перед смертю мати право сказати: «Світ ловив мене, але не спіймав».

Як своєрідний центр філософської творчості І. Перепеляка сприймається його поеми «Теодицея» і «Судний день», які так само містять потужний історіософський струмінь. Теодицея в перекладі означає — «виправдання Бога». І за проблематикою, і за матеріалом, і способом розв'язання творчих завдань дана філософська поема являє собою типовий взірець даного жанру.

Як пояснити існування Бога в світі, де часто торжествує зло, де праведник упосліджений, а грішник — звеличений? Це не лише запитання науки теології, а індивідуальні проблеми кожної людини, які вона вирішує, ґрунтуючись не лише на релігійному вченні, але й на своєму індивідуальному досвіді.

Головна ж думка поета може бути вербалізована так: усвідомлення гріховності — шлях до її подолання, а відтак — і шлях до гармонії з Богом. Біда людини не втому, що вона нерозумна й недогадлива, а в її ледачому розумі й засліпленості гордощами. Вона собі здається завжди правою, схильна до самовиправдання своїх вчинків, а визнання провини, покаяння й вибачення, через що лише й лежить шлях до спокути, вважає за приниження, її недостойне. Звідси й виростає наша сліпота й уявлення, що Бог карає нас ні за що. Але невеликий епіграф з пророка Он Ці роз'яснює наше становище: «Як і колись, ви люто зневажаєте і знищуєте усе рідне: і материнську мову, і культуру, і звичаї, і мораль... А ваша ж мова — це чарівний ключ до вічності, своєрідний звуковий пароль «сезам», за допомогою якого ви зможете відкрити потаємні двері Всесвіту»...

...У поемі «Судний день» є такий епізод: автора запрошують у гості науковці і на екрані комп'ютера демонструють йому модель

майбутнього Землі. У безодні космосу він бачить синій м'ячик нашої планети. Це і є символ поетичного ракурсу І. Перепеляка. У своїй поезії він роздивляється не себе, а Землю і прагне охопити найважливіші проблеми людства та його цивілізації.

Назвавши цей твір «поема-містерія», автор окреслив її предмет — очікування Страшного Суду. Напередодні цієї події пишеться даний твір як останнє попередження. Автор всебічно вичерпує тему: апокаліпсис гряде через природні катаклізми, зміщення магнітних полюсів Землі, загроза зіткнення з космічними тілами; але найбільше загрожує людині вона сама.

...Сьогодні Іван Перепеляк сприймається як національний поет. Зрозуміло під словом національний не кваліфікаційне означення, а передусім якісну характеристику його поетичного світу: відтворення в ньому української людини в своєму українському довіллі. Можна сміливо твердити, що Іван Перепеляк створив свій неповторний поетичний світ.

Його творчість актуальна для сучасності, вона торує шлях кожному читачеві до пізнання своєї національної тотожності, підносить національну свідомість українця, будить гордість за свою державу, її культуру, історичні надбання.

*Ігор МИХАЙЛИН,
доктор філологічних наук,
журнал «Рідний край»,
№ 2–3, 2000 р.*

ВІДГУК НА ТВІР ІВАНА ПЕРЕПЕЛЯКА «СУДНИЙ ДЕНЬ»

Професорсько-викладацький склад та студенти Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка з радістю сприйняли повідомлення про те, що на здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка 2003 року представлена поема-містерія «Судний день» відомого українського поета Івана Перепеляка. Цей талановитий письменник схвилював своїм твором настільки, що обговорення її відбувається майже не щодня.

Це поема — філософські роздуми автора про добро і зло, миттєве і вічне, вірність і зраду, віру і безвір'я, совість, принципівість,

обов'язок, відповідальність. У центрі уваги — земні, космогонічні, релігійні, психологічні, суспільно-політичні, екологічні, морально-етичні та інші проблеми.

Ця поема — свідчення багатого духовного і душевного світу автора, для якого не байдужою є доля не тільки рідної України й українця, а й доля інших країн і народів, котрі сьогодні населяють Землю. Бо, справді, хто не належить Вітчизні, той не належить і людству: байдужого до рідної землі й народу не може схвилювати чужа недоля.

Через власне серце поет пропустив біль і тривоги, надію і сумніви, любов і ненависть своїх сучасників — знайомих і незнайомих, взагалі, усіх землян. Тому так страждає його зболена душа, шукаючи першопричини, вдаючись до першоджерел, аби змусити Розум діяти, щоб осмислити, звідки й куди йдемо, чого хочемо й від чого відмовляємось... Іван Перепеляк відчуває чарівну силу поетичного слова, магнетизм в його одухотвореності, смисловій наповненості й конкретності та зображальній виразності.

«Судний день» — новаторський твір. Відштовхуючись від містеріальних традицій не стільки пізнього Середньовіччя, скільки від містерій наступних періодів, Іван Перепеляк в умовах кінця 20 — початку 21 століття по-новому осмислює сутність релігій та їх історію. Це необхідно йому, аби досягнути «справжній зміст Людської Свісті», без якої не варто говорити про громадянську відповідальність і патріотичне вболівання за Україну і світ.

«Судний день» Івана Перепеляка належить до тих творів, які не згубляться в часі. Сьогодні він хвилює сучасне покоління, якому не байдужі Україна і рідний народ. Цей твір не просто розповідь, а передасть дух нашого часу, його складність, моральну силу людства наступним поколінням.

*Відгук затверджений
на засіданні вченої Ради
університету (протокол № 6
від 27 січня 2003 року).*

*Голова вченої Ради
університету професор
ПАЩЕНКО В. О.*

*

...Вже утвердивши себе митцем в ліро-епічних баладах, притчах, І. Перепеляк створив у своєму жанрі в сучасній українській поезії поему «Теодицея». Це складний філософсько-епічний твір, який би я насмілюся за оригінальністю, масштабністю, глибинністю, народністю поставити поряд з поемою Т. Г. Шевченка «Гайдамаки».

Форма поеми розкута, різновекторна, поліфонічна, як симфонія, за глибиною думки і мислення близька до поем Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки. Поема має своєрідну, цілком оригінальну архітекτονіку, тональність, і, звичайно, тему.

Поема І. Перепеляка розрахована на сучасну інтелектуальну людину бо, щоб розкрити суть теми і щоб осилити її, автор посилається на Біблію, на філософські доктрини Ніцше, Протагора, митрополита Іларіона, Миколи Реріха, Альберта Ейнштейна, на «Повість минулих літ», «Велесову книгу», загалом матеріал автору підкорився, задум втілюється в непересічну поему, яка безумовно стане духовним надбанням нашої поезії.

*Петро ВАСИЛЕНКО,
«Літературна Україна»,
квітень, 2001 р.*

*

...Немає доброго пуття в підколоніальному житті й героям поеми «Козацький монастир», у якій — теж історія, на цей раз уже Руїни, коли імператрицею була розігнана Січ.

Деякі з решток козацького війська знайшли пристановище в монастирі біля Коропових Хуторів, на Слобожанщині. (Це — нова сторінка в історії Слобожанщини, відкрита автором.) Козаки не просто переховувались, а чекали слухної години, аби знову взятися за зброю.

Та доповіли Катерині вірні людиці — нестачі в них не було ніколи і ніде — про небезпечне місце, де ще не втрачено віру в кращу долю України. Сам Потьомкін, переодягнений, зі своїми підручними, приїхав до монастиря, щоб розкрити крамолу й покарати

непокірних. Не вийшло. Зрозуміли «ченці», що до чого, швидше ніж гості, підпалили монастир і, одні з боєм навпростець, інші підземними ходами, вирвалися в степ.

А з ними — аби скрізь бути зі своїм коханим, простим козаком,— поїхала й Анна, племінниця імператриці. Її шукав Потьомкін, але вона не захотіла повертатися до покинутого чоловіка-сановника, до тітки-тиранки.

...Заключним акордом у творі виступає згущено-символічна картина: покидаючи рідну землю, їдучи геть, кудись «не в рай, а через пекло за Дунай», козаки забирають із собою єдине — святі ікони.

Тобто їхня хресна путь все одно продовжується у вірі й надії. І симпатії кожної чесної, чистої душі, навіть російської (образ Анни), залишається на боці козаків — оборонців рідної землі, її честі і правди.

Про цю честь, про цю вистраждану національну, історико-метафізичну нашу правду й намагається художньо переконливо говорити сучасний український поет Іван Перепеляк.

*Олексій КОВАЛЕВСЬКИЙ,
газета «Слобода»,
25 червня 1997 р.*

*

Чи буває зрада виправданою? Чи не актуальне питання для нашого сьогодення? З фальсифікацією виборів, розчаруваннями в Майдані, нездійсненими обіцянками Президента, розвалом помаранчевої команди, у якій кожен підозрює іншого в зраді... З оперетковим парламентом і маріонетковим урядом... З прихованою торгівлею національними інтересами України, тобто майбутнім кожного з нас... З неприхованим віропідданством й ідолопоклонством перед великим сусідом... Брудна гра, нечесні вибори, продажність, обман вкладників, шахрайство та інше — це ж типова лексика сучасної журналістики, без якої, до речі, ці обмани, маніпуляції, шахрайства були б неможливі.

Здавалося б, саме життя підштовхнуло Івана Перепеляка до шукання першоджерел зради, до пошуку відповіді на запитання:

чому вона відбувається, чим і як мотивується, як впливає на самого зрадника й довкілля? Цей пошук мимоволі звертає погляд на Іуду, на якого, зрештою, вже дві тисячі років дивиться все людство, вбачаючи в ньому символ зради, адже зрадив Іуда не когонебудь, а самого Ісуса Христа — Бога і Сина Божого. Отже, ця знакова постать у свідомості людства, якої тривалий час, очевидно, просо боялася торкатися світова література через її цілком негативний знаковий смисл.

І лише епоха модернізму, яка принесла новий погляд на людину, розкутість художнього мислення, а головне — пошук складних психологічних механізмів мотивації людської поведінки, епоха толстовства, ніцшеанства, фрейдизму, марксизму та інших «ізмів», — епоха розкріпачила митця й спрямувала його сміливі погляди й на символ зради — Іуду Іскаріота.

Недарма у пролозі до поеми поет зводить у бесіді знаменитих авторів, що спокушались темою Іуди. Тут і Емануель Сведенборг, містик 18 століття, першовідкривач цієї теми, а далі йдуть ближчі до нас у часі Анатоль Франс, Володимир Соловйов, Максиміліан Волошин. На перший погляд, бракує тут Леоніда Андреєва, автора повісті «Іуда Іскаріот» (1907), та Лесі Українки, автора драматичної поеми «На полі крові» (1910). Але, вдумавшись уважніше в діалог запрошених до обговорення теми учасників, розумієш, чому ці письменники не потрапили туди-вони не були апологетами Іуди. Запрошені тільки ті учасники, які всіляко виправдовують його.

Наприклад Сведенборг вважає, що зрада Іуди привела до спасіння світу; Анатоль Франс наголошує, що саме Іуда возвів Ісуса до Божества; Володимир Соловйов також вважає, що Іуда запродав душу Сатані, щоб урятувати світ; Максиміліан Волошин відзначив, що для нього Іуда — старший апостол, який прийняв на себе зло усього світу і полегшив для Ісуса порятунок людства.

...Нарешті, лунає ще один голос: шукайте «Євангеліє від Іуди», там, мовляв, знайдете всі пояснення.

З певною мірою умовності можна говорити, що віднайдення й публікація саме в 2006 році «Євангеліє від Іуди» послужила остаточним поштовхом поетові для написання поеми «Тринадцятий апостол». З другого боку, не можна не зважати на засадничу налаштованість Івана Перепеляка як поета на роботу з філософськими дискурсами, про що свідчать мого поеми «Теодицея»,

«Судний день», драматична поема «Григорій Сковорода», схильність до філософських рецесій у ліриці. З цього погляду поява нової поеми «Тринадцятий апостол» не випадкове, це швидше закономірний результат багаторічних зацікавлень автора проблемами богоприсутності в світі, способів реалізації провидіння, свободи й морального вибору як виміру богоподібності людини.

Разом з тим поетична філософія Івана Перепеляка насичена публіцистичними дискурсами, у ній пульсує кров сьогодення, поет відштовхується від сучасних політичних баталій, у яких винесені на торжище всі ті ж одвічні цінності: свобода, моральний вибір, провиденційне призначення України.

...Суть і сила поеми у тому, що Іван Перепеляк піднімає свій голос і активізує кожного з нас, своїх читачів, на захист гуманітарної сутності людини, осягнення власної духовної величі, вчить (у доброму традиційному значенні цього слова в застосуванні до художньої літератури) протистояти розтлінному впливу оплаченого (і добре оплаченого!) зрадництва.

*Ігор МИХАЙЛИН,
доктор філологічних наук,
професор, «Літературна
Україна», 18 січня 2007 р.*

ПОКАЯННЯ ПОНТІЯ ПИЛАТА

...Іван Перепеляк дуже вдало показав головну колізію, у яку потрапив Пилат: дотримання закону провінції суперечить його власним переконанням, він відчуває, що його хочуть використати зовнішні чинники для досягнення певних своїх інтересів, але в силу необхідності дотримання чужого закону, не в силі опиратися юрбі. Поступово він розуміє, що той натовп, який протистоїть йому, гарно організований добре оплачений найманцями. Первосвященики маніпулюють натовпом, перетворюючи його на знаряддя боротьби з Понтієм Пилатом. Їх дії розраховані так, що на будь-який вчинок прокуратора в них є своя негайна відповідь. Прокуратор робить три спроби врятувати Ісуса і всі три програє.

...Пилат програє боротьбу за Ісуса Христа, як зазвичай чесність програє підступності, як лицар програє злодіям. Іван Перепеляк

у стародавньому сюжеті намацав больову точку всього людства, побачив вічну колізію, яка в різних формах і вираженнях мало не щодня реалізується в житті людства, його спільнот і конкретних осіб. Поет до максимуму загострив проблему відповідальності людини за свій вчинок.

*Ігор МИХАЙЛИН,
доктор філологічних наук,
професор*

*

...Десакралізація усталених догм ввійшла в практику поетичної і драматургічної творчості Івана Перепеляка. Як ступінь «десакралізації» можна назвати й нову поему Івана Перепеляка «Янголи і фурії Поета». У цьому плані він відкриває поетичну «десакралізовану» сторінку в біографії Великого Кобзаря, що стосується жінок, які долучились до особистого життя поета. Мабуть, це перша спроба в українській літературі через «магічний кристал» подивитися на сокровенне і потаємне в житті Шевченка.

*Леонід ТОМА,
«Літературна Україна»,
19 березня 2009 р.*

*

Творчість Івана Перепеляка є незвичним і неповторним явищем у нашій поезії, вона неординарна, багатогранна, сповнена світових реалій, історична і філософічна. Його стилю властиві щирість, схвильованість, емоційність, експресія, реалістична образність, глибинне самовідчуття. Він — поет, який знаходить містки до внутрішнього світу людини, і в той же час він — митець — філософ незбагнених космічних обривів, він — історик, який глибоко проникає у ті приховані від пересічної людини пласти духовної історії людства, яких може торкнутися тільки інтелектуал, людина з могутнім, потужним інтелектом. Одним словом, він —

поет, який невтомно і постійно виступає у своїх поетичних пошуках борцем за українську Духовність, закликає народ України до життя і духовного самовдосконалення.

*Артур ЯРЕЩЕНКО,
доктор філософії,
член-кореспондент Академії
наук, професор філології*

*

...Останні частини поеми «Бунт» присвячені картинах розправи царських військ над бунтівниками та суду над ними. На протилежність панам та їх посіпакам, козаки-турбаївці тримають себе перед смертельною загрозою розправи безстрашно, з почуттям високої гідності і правоти. Віддаючи життя за високі ідеали, вони не випрошують для себе помилування, не виторговують прощення: «Паліть, христоводавці, у вогні, печіть залізом, виривайте ніздрі. Не охолоне мій козацький дух допоки світ, допоки Україна!».

Тяжко постраждало село за свою непокору владоможцям, посипалися з неба зірковим дощем долі його жителів та тепло цих спалахів не пропало даремно, воно всотане серцями нащадків. Не залякали пани людей жорстоким придушенням, суворою карою, а тільки підняли ціну свободи і правди, а відтак зробили ще більше бажаними, бо без них уже не життя, а рабство. Про це слід пам'ятати і сучасним багатіям, котрі перетворили Україну на всевітнє посміховисько з її постійними кризами, бездушністю влади, неов'язковістю виконання даних народу обіцянок. Безвідповідальністю чиновників, продажністю і прокорумпованістю всіх гілок влади, а надто судової, що особливо небезпечно для подальшої долі держави. Адже терпіння людей не безмежне, в нього теж є своя критична маса, в них, певне, ще живе дух турбаївських повстанців. Саме до таких висновків приходиш, прочитавши урочу для нашого часу, цікаву за змістом і художніми якостями поему І. М. Перепеляка «Бунт».

*Анатолій ПАХОМОВ,
«Семенівський край»,
9 квітня 2009 р.*

Козацький
монастир

*Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу і волю —
Минулося, осталися
Могили по полю!*

Тарас Шевченко

**...Ні слова од Бога? —
Рятунку не жди!
Чи вже козакам
І не вийти з облоги?
Всю ніч прокричи,
Хоч до неба завий:
— Немає надії,—
Сказав кошовий,—
У пастку потрапила
Наша дорога!**

**Чи заблукали у степах січовики?
А чи, дорогу гаспид переплутав.
Передихнуть спинилися кошом,
Коли за обрієм згубилася погоня...**

**Першим розгнуздав коня ватаг:
— Нема куди нам далі відступати!
Не підемо до турків і татар.
Перегорюємо отут, переждемо,
Поки збереться знову Січ докупи!**

— А чи збереться? — не терпілось козакам,
Лишень з дороги коні відпочинуть,
Мерщій огулом кинемось у бій,
Із вітром погуляємо в степах.
Поляжемо кістьми — врятуєм Січ,
Ударимо по вовчому поріддю...

— Нас жменька залишилась відучора, —
Багато подалось за Чорне море,
В Туреччину і Матір Божу одвезли,
Яку забрали у святій Покрові.
Кому молитися? — козак насупив брови,
І, сплюнувши, тут одвернувся — злий:
— Розбіглися, неначе миші в норі,
Навіть не сказали і прощай!
Там насъорбаєшся турецького кандьору,
Там — чужина! — хоча, можливо, й рай.
В чужих краях добра нам не шукати,
Тепер нам Україна —
Божа Мати!

— Не осудіть мене, брати, суворо
Я з тими, хто пішов за Чорне море.
Я — шляхтич, та в душі не потурнак.

Підвівсь несміло молодий козак
І застебнув пошарпану кирею:
— Пробачте, не сприйміть за іудея,
Мовляв, шука, де краще... У борні
Я України полюбив пісні.
Вона мені зробилась, мов кохана.
Тому не видасться хай зрадою комусь,
Піду довідаюся, що в султана,
А як не те — пізніше повернусь...

— Вільному — воля! Не осудимо строго,
Кожен свою вибирає дорогу.

А товариство далі говорило
Про міць козацьку, запорізьку силу,
Згадало Гонту і Залізняка.

— Куди тепер поділася та сила?
— Москва нас, хлопці, обдурила,
Чому зненацька привела війська?
— Довірливі були! І невтямки —
Таки піймалися, змогли купити...
Цариця вижидала, щоб розбити.
То що тепер нам діять, козаки?

Отаман слухав мовчки, не спішив,
Аби не захлинутися у вирі...
Хоча в самого уривавсь терпець.
До бою рвалася його душа!

Та поспіху ніде не довіряв.
Затиснувши під серцем грізну помсту,
В камінну землю увігнав шаблюку:

— Не можна повертатися назад! —
Як прикорінь, забив важуче слово,—
Куди іти? У пастку ворогам?
Радітимуть — у засідці давно,
Приготували кожному вериги.
Он Калнишевський* вже на Соловках —
Розважливо служив наш кошовий,
Але і він не догодив цариці.

* Петро Калнишевський — останній запорізький кошовий, якого ув'язнила цариця Катерина II на Соловецьких островах.

Тому і відступили аж сюди,
Аби одужати, свою вернути силу.
А прийде час — ударим на Москву,
Лише б козацька кров не стала квасом...
Не вічно панувати москалю! —
Ватаг довкола гурту обійшов:
— Сховайте до пори свої шаблі,
Дасть Бог — і це переживем,
А там збереться знову Січ докупи!

Перехрестився січовий священик:
— Ми будемо довіку незнищенні,
Кріпимося у християнській вірі!
Над Сіверським Дінцем — хай буде мир!
Збудуємо козацький монастир,
Аби сховатися у рясах од Сибіру...

...До обрію затовпились чутки:
— Гей, люди, чули, появилсь монастир?
Спіши, хто хоче збавитись гріхів.
Дарує милостиню щедрий Бог,
І грамоту одержиш відкупну...

І, кажуть, що прощав гріхи Христос,
Якщо ішли до нього з каяттям,
І легшало від того на душі.

І люди на причастя потяглись,
І пригорнулися до весновіння,—
Вишнево-чистою прийшла весна.
І калатав дзвонар — не переслухать!
По-змовницьки комусь і підморгне,
Не шкодував нікому благовістя...

Тоді із Петербурга в монастир
Прийшла на Пасху помолитися і Анна,
Що в родичах з царицею була.
Поставила свічу й закам'яніла...
М'яка сльоза скотилась по лицю.
Чому прорвало горе береги? —
Немов когось учора поховала...

І підступив розважити чернець,
Від чого ніби легше стало горю.
Напитись дав свяченої води.
І ніжно-лагідно торкнувсь руки.

Спасибі! — і раптово зашарілась:
Таких іще не бачила очей!
І полум'ям все тіло пройняло,
Зачудувалася...

— О, Господи, дай розуму! — до Бога,
І наче одступилась од гріха.
Але душею взявся править чорт.
— Та що зі мною? Чи моя душа?!
Чому за мить зробилась непідвладна?
Куди ступити: в пекло, а чи в рай? —
Коли чернець всміхнувся перелесно...

— Пірни у розкоші! — шепнула грішна
плоть,
На мить! Не одвернися вередливо!
— О, Господи, спокусу одверни! —
А чорт сміявся: — Ну ступи ще крок! —
Нелобий пригадався чоловік,
Старий тюхтій і пика у прищах,

А тут постали очі, як в Ісуса,
— То будь, що буде! — і ступила в пекло...

...Про це ніхто не говорив, це — таємниця!
Мовчали у гаремі і блудниці,
Що відали про все в монастирі.
Як затихали монастирські дзвони,
Знімали з коней козаки попони
І поверталися додому на зорі.

Вони вночі виходили на лови,
Казали: — Погуляєм до Змійова... —
Розмову обминали про розбій.
З нальоту брали все, що можна брати:
— Із торбою ж не будем жебрувати! —
Скрадав сліди у полі травостій.

Вночі роздоллям слалось Дике поле.
Суха сльоза кропила суходоли.
І безкінечно славсь Муравський шлях!
Казали козаки: — Ми — не убивці,
Ми владарюєм на своїй границі,
Хай начуваються москаль і лях!

За частоколом заховались зайди?
Дарма! Із піснею про Байду,
Під місяцем холодним до зорі!
Сама пливе у руки — перемога:
— Глянь, обламали місяцеві... роги
На плесі у Дінця, як на Дніпрі...

— Аби дводзьобого вловити птаха! —
Сміються козаки. — Але од страху
Ночами слобідськими не літа... —

Московські клопотались воєводи:
— Хто по ночах розбоєм верховодить? —
Не роздивитись! — темрява густа...

Чи в турка взято, хто те розбере?
У козаків був також свій гарем...

Купаючись у золоті-янтарі,
Наложниці жили в монастирі.

Святим було це місце... та не Січ,
Де жінку заборонено кохати...
І поспішали козаки щоніч,
Як втрачене хотіли наздогнати...

Люби! Цілуйся! Чим тут не Едем?!
Найвищі зорі падали в гарем.

На очі слали золотий туман
Красуні, що не відав і султан.

Сюди злітались і зірки-блудниці,
Що од своїх втекли чоловіків.
Вони плели про себе небилиці,
Аби зачарувати козаків...

— Дівчата, бачили новеньку? Анна.
Здається, жінка дуже непогана!

— Що хочеш цим сказати? — і ревниво:
— Прийшла у монастир, благочестива!? —
І тут же скоромовкою: — Блудлива!

Гріхи спокутувати узялася, ач яка —
І кращого вхопила козака...

...Звідкіль нахлинуло на душу божевілля,
Шукаючи у келії постіль?..
Молився божевільно і чернець,
Він клявся іменами всіх святих:
— Люблю! Не знаю, що це діється зі мною!

— Хто ти, скажи? — уже на бистрині.
І підставляла голубливі перса.
— Звідколи одягаєш рясу ти?
Чому не хочеш, як всі люди жить,
Любитися, ростить своїх дітей,
Для чого взявся тіло мордувати?..

Мій любий, перший! — в далину морську
Од берега одчалувало двоє —
Манила несказанна далина.
— Втікаймо у Париж! — прохала Анна, —
По-панськи там з тобою заживем.
Скажи хоч слово, ти чого мовчиш?
Цариця подарує нам свободу!

Чому одна у келії холодній?!
Чому до мене не прийшов сьогодні?
Хай згине мій нелобий чоловік!
Уже, напевне, десь мене шукає.
Як із ним бути? — я тепер не знаю!
Чи не вкоротить він тепер мій вік?..

Краще померти, як з нелобим жити!
Не хочу більше в світі цім нудити,
Як доторкнеться — верне із душі...
Тому повірю, що за мить кохання
Найважче можна розірвать кайдання,
У радості — одну не залиши!

Тепер я — грішна стала перед Богом.
Тільки тебе люблю я — більш нікого!
Хай тішиться-регоче сатана.
Дівчата хай злословлять у гаремі,
Що я твої цілую хризантеми,
Тепер моя любов, мов — очмана...

Всю ніч він мучився,
не міг зімкнути очей.
Чи Анна зрозуміє тиху муку?..
Несміливо підходив до дверей,
Та так і не наважився постукати.

Чим втішити її? Що не чернець?
А хто ж тоді?
Відкрити таємницю...
Мовляв, пробач, все ненадійно...
І вкінці:
— Припався зголодніло до спідниці...

Не може! Не повернеться язик.
І на душі затріпотіло щемне:
Невже для нього тільки...
І поник,—
Любов не справжня,
а лише гаремна...

— Всі двері зачинити на замки! —
Прозіріливо розпорядивсь отаман.
І докоряв: — Чи вам нема дівчат,
В гаремі веселися всеньку ніч,
Так ні — собі накликали біду.—
Рішив: — Назад немає вороття,
Тепер не можна відпускати Анну.

**Розкаже про козацький монастир,
Нікому, знай, тоді не здобувати!**

**Тим часом — принесло здалік:
— Шукає Анну чоловік.**

**Уже Чугуїв* лихоманно:
— Хто бачив, де поділась Анна?**

**І чутка, наче проводир,
Дорогу показала в монастир...**

**А в монастирі — не первина,
Козаки хмеліють од вина.
У вечоровий, супокійний час,
За тенором — іде козацький бас:
«Ой налетіли дикі гуси,
Та й з далекого краю,
Та й сколотили воду
В тихому Дунаї».**

**— А, може, із пістоля жажнуть,
Аби гучніш відзначити прихід?
Чи думалось? — вернувся шляхтич,
Де не пройти було — ішов убрид...
А таки дістався, козарлюга,
Іще давайте вип'ємо за друга!**

**— Ну, що ти бачив, як там козаки,
Чи вудять рибку в голубім Дунаї?**

* У Чугуїв Анна приїздила зі своїм чоловіком на гостини, звідки і потрапила в козацький монастир.

— Скучають за козацьким краєм!

Й між нашим братом ходять балачки,
Неначе із царицею Гладкий*

Щось васькається...

Точно що — не знаю!

— Що він замислює? Уже — відомо!

Рветься-розривається додому.

Затіяла зманити Катерина —

Дивись, комусь і кістку перекине...

«Ой пише, пише пан кошовий

Листа цариці:

— Віддай, мати, сюю землю,

По прежні границі.

— Ой нащо б я, запоріжці,

Сю Січ руйнувала,

А щоб же я сюю землю

Назад оддавала».

...Після вечері шляхтич захмелів:

— У тебе, кажуть, завелась черниця?

Я з нею поваландатись хотів,—

Накинулась не кішка, а тигриця.

Так пазурами в горло і вп'ялась,

А я хотів лише поцілувати.

Чого ж тоді сюди приволоклась?

Га, як ти думаєш,— вередувати?..

Хорошу пташку посадив у кліть.

Тільки собі хіба її присвоїв?

* Тільки мала частина запоріжців аж в 1827 році під проводом Йосипа Гладкого пробралася в Україну, а інші залишилися.

А що коли од тебе раптом — фіть!
— Переманю... Тебе це не розстроїть?

— Пішов би друже, ти спочив,
Бо, видно, добре перепив.

— Якщо ти друг, то поділись,
Віддай мені цю дівку.
А там і я тобі колись...
Так вип'ємо дулівки?

— Ще слово скажеш, і душа скипить,
Не буду я за це з тобою пити!

— Пойнятно, а ще кажеш — друг?
Тепер не друг мені ти, а — бендюг.
Куди задумав потягнути воза?
Віддати козакам твою занозу!
Про це отаману я завтра нашепчу,
Тоді із Анною натішусь досхочу...

Зайшов отаман: — Таку мать!..
Чи вам жінок на світі мало?
Готуйтеся гостей стрічать,
Тут, бачу, хлопці, ми пропали!

Ступив отаман із кутка в куток:
— На Запоріжжі не було жінок.
І добре, що тоді ми їх не знали...
А тут зв'язалися — підмовив біс.
От, хвойди, пустять все підкіс...
Знали б, де упасти — м'яко б слали...

Отож про Анну — на жінок зарік!
Не зупиняється, шукає чоловік!

Душа вже, кажуть, в нього, як пухир,
Недавно він дійшов і в монастир.
І все розпитував про жінку у людей,
Чи бачили її, коли і де?

А ось на тому тижні, бачили — із бородою?!
Один чернець ходив усе — тудою і сюдою,

Все придивлявся, ще й купив іконку.
Примітили? — у рясі маскувався!
Хоч би його й спитали — не признався б!
А знаєте хто був?

Не вірите? —

Потьомкін*.

— В монастирі засіли козаки,
Не монастир, а Запорізька Січ,—
Тоді Потьомкін доповів цариці.

Й команда поспішила навпростець.
Таємно пробиралась уночі,
Щоб козаків на хитрощах купити...

Із діжкою вина: — Стрічай гостей! —
Затіяли весь монастир споїти,
Бо п'яних, знають, легше пов'язать.

— Звідкіль такі взялися щедрі гості?

* Потьомкін за дорученням Катерини II, переодягнувшись у ченця, пробрався у козацький монастир, щоб розшукати Анну — племінницю цариці.

— А ми гостинець од імператриці...
Не бачили іще таких дарунків...—

І розгорнув супліку капітан:
— Веліла підпалити монастир,
А вас усіх на цурки порубати...

Отаман крицею ударив навідруб,
Що під рясою ховалась:
— Оце за вашу кривду і за Січ,
Щоб не глумилися над козаками! —

Заквапився: — Лаштуємо човни!
І відпливаєм Сіверським Дінцем.
Втікаєм, хлопці, бо нашле хортів
Цариця скоро — знаю, не дріма,
І під землею знайде Катерина.

Мерщій все золото складайте на човни,
Щоб слава золотилась запоріжців...
Карателі надійдуть — поспішіть!

— А срібло? — усього нам не забрать...
Чи доведеться ворогу лишити?

— До срібляка у озері втопити!
Скоріше, не баріться, козаки,
Дивись, на обрії появиться погоня...

...— Ось бачиш, мила, доля — невблаганна!
Зайшов козак у келію до Анни.

— Підкралася-таки, щоб розлучити...
Тепер не знаю, з чого і почать.

Ех доле, доле! Видно — норовита,
Якщо взялася так поглузувать!

А думалося... Певне, хтось наврочив!
Пробач, кохана, що тут говорить!?
Дай надивитися на тебе — хочу!
Нехай Господь мені гріхи простить!

І ти прости! Невинний я, ті чари —
Із чортового миро пролились.
Згорів метеликом я у твоїм пожарі,
Хоч і просив себе я: — Зупинись!

Не зміг! Про що тепер жаліти?
Що втратив із тобою, що знайшов?
Одне скажу — я міг би вік радіти,
Молитись Богу за твою любов!

Чи Бог ревнивий... Мабуть, так судилось!
В які краї покличе знову Бог?
Що козаку на світі залишилось?
Покличе шабля — і прощай любов!

Пробач, кохана, дзвенять стремена
І, чуєш, он гукають вже на мене!

Отаман на порозі взявся в боки:
— Ну, ну — видать любов нівроку!

І довго ви зібрались милуватись?
Пора, козаче, з дівкою прощатись!

Всі козаки уже наготові,
Треба від'їздить — не до любові!

Ну чому ж?! — Спохопилась Анна,—
Я теж тепер — козачка, а не панна.

— І що ти хочеш, люба, цим сказати?

— Я з вами хочу їхати...

— Бідувати?

Цього в нас вистачить!

Ми ідемо не в рай!

Дорога через пекло за Дунай...

— Отамане! — вхопила руку,
І у сльозах: — Готова і на муки!

— На Січ би не дозволив — там закон!

Тепер же долі де не пропадати!

А ти?! Чого в очах прив'янув льон?

Бери, як проситься!

Чи ти не хочеш брати?

— Спасибі! — тільки й міг відповісти,
І на колінах вже: — Перехрести!!

...З коня долинуло: — Зірвати монастир,
Хай ворогу залишиться — пустир!

Бунт

КОЗАЦЬКА РАДА

«Ви сіль землі. Якщо ж сіль втратить силу, то чим зробиш її солоною? Вона не потрібна ні на що, її тільки викинути геть на попрання людям».

Матф., 5, 13

**Зібралися до гурту козаки.
Один з них не прийшов: чи занедужав?
Удосвіта подався з Турбаїв,
Як пан побив учора на конюшні.
Куди утік, того ніхто не зна.
Де виживе тепер у лоту стужу?
Нічого навіть жінці не сказав:
У відповідь звогніло огризнувся...**

**Лишень свого мушкета прихопив,
Ховаючи тяжку сльозу під серцем.
Зіскочив мовчки на коня — і зник:
Шукайте в чагарях старого лісу!
Що він задумав — трудно ворожить!
Козацькі очі кров'ю налилися.
Як зарізакою засяде у яру,—
Тоді не обминути пану лиха...**

**А нам чого від Бога очікувати?
Анахтема такій козацькій долі!
Бач, кланятися заставляє пан,
Та де таке видали, доки буде?**

Ніде негнулися січовики!
Ні перед ким не звикли шапкувати.
Хто б там не був, хоч би сам кошовий,
І перед гетьманом не плазували.

Літалося нам вільно, як орлам,
Гуляли ми степами у походах.
А зараз як між турків живемо,
Свої домашні ляхи завелися...

Украли нашу волю! А тепер
Менджують нею всякі Базилевські...
То, може, й ми до лісу подамось,
Аби розрадить невеселу долю?

Повідай, лірнику, твоя — печальна ліра,
Як зруйнували Запорізьку Січ?
Шукав ти лицарство, а віднайшов — офіру,
У пісню кликав сонце, стала — ніч...

Тепер незрячий ти і —
 всевидючий!
Прозрів твій зір
 у мороці століть.
Ганьбу ти звідав у житті і славу суццю
Твоїй душі довіку не збіднить!

Ти попідтинню заблукав у Долі.
Звідколи свою долю не клянеш?
Лишень, козацьку пригадавши волю,
За Диким полем знову ти зітхнеш.

**Як молодим — чи можна те забути!
З Очакова ходив ти на Стамбул.
Як славу дарував Дніпро-Славута:
Тепер у пісню — навіва журбу.**

**Що залишилося тобі — одні відвійки,
Коли ідеш у зрубаним саду...
Співай же, лірнику, я золоту копійку,
Немов сльозу, в долоню покладу!**

*«Тоді Ісус сказав учням своїм:
коли хто хоче йти за мною, нехай
зречеться себе самого і візьме хрест
свій і йде за мною».*

Матф., 16, 24

**Де наш посланець? Довго щось нема.
Чому він довго тягне з Петербурга?
Ворожать — не діждуться козаки:
Чи, може, у халепу десь потрапив?
Чи й досі не пробився у Сенат:
Туди грошима мощена дорога...**

**Так ми ж дали йому всього добра,
Пора б уже найвищих задобрити.
А може, шпиґа за бариш послав,
Аби напакостити,— пан обачний.**

**Підстережуть посланця — ділу край,
Нетрудно ходака і перестріти.
Тоді, вважайте, все не до ладу.
Уже було — ходив Золотаревський.**

**Пішов собі бурлака — і тю-тю:
Дала у кам'яниці жаба цицьки.
В лиху годину викрадуть Указ!
Не дай Бог, перехоплять вражі руки.**

Ото капіж тоді накличе пан:
Підкупить всіх чиновників і суддів.

Ви бачите, знов Корбе зачастив.
Щось придивляється колезький радник.
Примружено вивчає козаків
І мов сказати щось хоче, та не сміє.

А пан все калганівку налива.
Ми ж бачимо, напевне, має користь.
Ачей, підкупить повітовий суд,
Немарно ж п'ють і точать баяндраси.

...Дійшов ходак, добився в Турбаї,
Вже на повернення не сподівались.
Степами добирався уночі,
А вдень — ліси вели таємну стежку.

З вовками не боявся! А людей
Десятою дорогою обходив...
Охлялий, у потертім сіряку:
— Хух, Господи! — зітхнувши, помолився.

Було за північ. Може, хтось не спить?
Чи ба, і справді, — усміхнувся легко.
Під вербами прислухався здаля,
Аби не розбудити і собаки.
І до вікна — світилося одне.
Допізна козаки тримали раду.

— Явився і живий?! — Та головне,
Вернувся не з порожніми руками.
Ось копія! — і показав Указ
Правительствующого Сенату.

— Всі турбаївці — вільні козаки!
Ось що гласить ця видана бумага.

Тепер по-запорізьки, як раніш,
Отамана обрати нам потрібно!

...Той хрест важкий?
І шабля нелегка!
Допомогти?
Гей, батьку, зачекай-но!
Не наздогнать отамана Сірка,
За вітром поспішає — незагайно.

То марно! — хмаровище, наче креп.
Як випити в бою, то повну чашу!
Конем він об'їжджає Дикий степ,
Дорога простяглася до Ла-Маншу...

Лови огонь!
Скоріш його бери.
До нього приміряй козацьку вдачу.
З Мерефи поспіши на Бровари, —
І вижди ворога у засідці
терпляче...

Його науку вивчи назубок,
Аби на досвід свій колись помножитьь.
Не можна відступати ні на крок,
Якщо на батька хочеш бути схожим!

Не пригривай! —
невольницькі плачі,
Як перемогу спута недовіра.
...Чого зловищо плакали сичі,
Коли у лірника дзвеніла ліра?

*«А хто зробить шкоду ближньому
своєму, тому треба зробити те саме,
що він учинив. Перелом за перелом,
око за око, зуб за зуб...»*

Левіт, 24, 19–20

**Вернулась покрадьки у Турбаї.
Де пересиділа лиху годину?
Коли загнала наймичку у гріб,
Шукали довго панну, але марно.
І виждала — перегоріло зло.
І кара — відступилася поволі.
З відлигою в село тепер гайда!
Прийшла в дівчат оглянуть вишивання.**

**І звично розвернулася: — То як?
А це чие іще за рукоділля? —
І пхикнула: — Хіба таке шиття?
Та за таку манишку...— і примовкла.
Немов злякалась. Та лише на мить.
Куди таке годиться гаптування?
З Наталкою причина є: — А, ти?! —
І стала біля неї невідчепно.**

**Велось до того все: учора Гриць —
Довідалась — помчав шукать обручку.
А значить — і невдовзі під вінець,
Уже вручила рушники Наталка.**

Як, Боже, діяти? Допоможи!
Півночі на багатті ворожила.
О чари, чари! Де вас віднайти?
Усі скликала хитрощі жіночі.
Палила свічку, взявши од мерця...
Гарячим воском — у свячену воду:
Її зрадлива доля, а чи ні,
Чи визоріє, чи таки погасне?

Молилася півночі духам злим:
— Засохни, пропади, весільне гільце!
Аби не оженився любий Гриць,
Аби його до себе привернути.

Просила-заклинала: — Поверни,
Віддай ті рушники, не муч, ізжалься!
Ти будеш з нею в латаних штанах,
На ярмарку мозолити копійку.

— Чом одвертаєшся? Не говори бредні!
Не хочеш паном? Козаком довіку?!
Тоді із нею ти не будеш жить,
Наврочу вам і прокляну, помшуся.
— Не прийдеш, ні? — упала в подушки,
Одна заскімлила од туги.

— Ах так! Де б не була — знайдіть,
Пошвидше приведіть Наталку.
Відданиця! Я зараз покажу,
Як свої бульки витріщать на Гриця.
Ось так тобі — під груди, у живіт,
Щоб не могла дитяти народити.

— За що, спинися! Раз уже було...
Збіжаться люди — повна хата крику.—
Явтух щільніше двері причинив.
— Та досить, бо дівча заллється кров'ю.

— Розчулився, узявся боронить?
Геть звідси у свою кошару...
Ще й залицяється — оце жених?!
Кисляк ти — не жених, останній бовдур.
Мене з тобою й чорт не повінча.
Я не люблю тебе, а, чуєш,— Гриця!
А він оцю мармизу прикохав,
Тому і волочу її за коси.

І до Наталки: — Будеш? Знай, приб'ю! —
А зараз відтягни її в комору.
Чому стоїш? Сказала, відтягни,
Хай пацюки побавляться із нею...

Ядуче гостриш ти жало?! —
Ще мить
і підповзеш раптово.
Твоя релігія — це зло,
Твоє кусюче
кожне слово.

Радієш?
Ще поплачеш, знай!
У тебе заздрість — як хвороба.
З ненависті
ти свій будуєш рай,
Де з вікон виглядає злоба.

Закляттям
наступаєш на любов,
У цім допомагає сам люципер.
Твоє найперше прагнення —
це кров,
Пусти —
ріку б до дна ти випив.

Тебе убить,
так руки забруднить.
Подалі відступити —
знов ти поряд?
Звідкіль така у тебе ненасить
Знаходить радість
на бенкеті горя...

СКАРГА

*«Не давайте святині псам
і не кидайте перлів ваших перед
свиньми, щоб вони не потоптали їх
ногами своїми і, повернувшись, не
розтерзали вас».*

Матф., 7, 6

**Ех, де та воля? Вийшло навкосо!
Як цар Петро узявся кобенити:
— І що ото задумали хохли,
Із шведами лигається Мазепа...
Ач, злодій, що затіяв, лицедій:
Зміїний дух твій чую — не сховати!
Мені коритися не хочеш — тоді знай! —
Гетьман і собі: — Та що, я віхоть? —
Тоді Мазепа січу затаїв,
Бо гордим був і знав козацьку шану.
А Катерина, що пішла у блуд...
Що наробила нам оця мандрьоха?
Понищила увесь козацький лад,
І Запорізьку Січ змела дощенту.
Із вольниці — губернія: дивись!
Старцюєте? Те — ваше і довіку!**

**Ні, хлопці, досить! — ми ж то — козаки!
Ось тільки де нам віднайти компути*?**

* Списки реєстрових козаків.

Указу ми добилися, то й що?
Невже сховали списки родоводів?
А чому б ні? Попробуй, докажи,
Чи ти козак, а може, ти — приплентач?

— Е, козаки, хіба вас треба вчить? —
Тоді не втерпів Гриць Золотаревський. —
А може, долю спробуємо ще?
Чи не послати скаргу до цариці?
Яку ще скаргу? Вже набридло нам
Ходити прохачами попідтинню.
А може, ще послать їй хабаря? —
Уже на гумор перевів Рогачка.

...Куди це розігналися, звідкіль?
— Ми тамечки, тут зовсім близько, в Лавру.
— Не можна! Бачите, гуляють — відійдіть,
Щоб не стовбичили на цій дорозі.

О, дивовижа в Києві — радій!
І гук такий, мов сто чортів у вуха.
Оце гульба! — в дурмані всі послі,
І дивувалися тоді монархи:
Оце так блиск!
А нишком у дворах
Єхидні шепотілись анекдоти...
Уміє наша матінка гулять!
Радіють і вельможі, й камергери.

— О, Базиленський онде — подивись,
Хоча і збоку, а таки притерся.
І він приїхав — і чого б то, знать,
Чи хоче перебігти нам дорогу?

Цариця кутається в соболі — тепліш,
І по-боярськи поправляє шапку.
Румянцев-Задунайський не змигне,
Пасе очима кожного — до цятки.

У золоті — Софіївський собор,
Де й присмерком — душа не поночіє...
— Отут молебень одслужив Петро,
Коли скінчилася Полтавська битва.
А що якби тоді не переміг? —
Крутнулася звідкільсь таємна думка.
Здрігнулася цариця: — Що за страх!
Отямилася: — То лиш тінь Мазепи...

А тут прохально в ноги козаки:
— Ми вільні, матінко, а не холопи.—
Цариця відступилась: — Хто вони?
Знов не порядок! Скарги до Сенату!
— Ми вільні, ми прийшли із Турбаїв,
Помилуйте, пани нас обдурили.
— Що — волю?
Хочете знайти? —
І знову тінь Мазепи,— як примара...

Принижені, розтопані, зітерті:
Це щось уже було страшніше смерті...
Що в світі залишилося, крім глуму?
Узявся лірник заспівати думу:

«Гордіться! Маєте повне право!
Хто ж закотив за обрій вашу славу?
Що Гонта здобував і Острияниця,
Коли на шаблях пощербилась криця?»

**Звідколи стали козаки-нетяги?
А де ж колишня у бою відвага?
Коли ви у століттях заблукали,
Свою пустивши долю на поталу?**

**Ловили у степу вітри-аркани?
Та не скорили люті бусурмани.
Своїми чайками ви розганяли хмари,
Як наступали турки-яничари.**

**Пощо грімкі невольницькі окови!
Клялись ви Богу в Січовій покрові:
Ні перед ким не падать на коліна,
Була вам за молитву — Україна!**

**Тепер ви згорбилися од вигнання...
Прохаючи під тином подаяння.
Збудіться, козаки, — агов, заграви,
Відстоїмо свою козацьку славу!»**

ЗМОВА

— Де він блукає, чому не схопив,
Як ходака козацького прогледів?
Знайдіть мені, що робить, де Явтух? —
Піднято зрання дворових на ноги.
— Де байдикує, де мій економ?
А ще ворожить висватати панну...

— То що мовчиш? — А що тут говорить.
Під носом прослизнув Коробка.
— Сам не второпаю.— Не міг підстерегти?
— Півночі проваландавсь на конюшні...
— А чом собаки?
— Облінились пси.
На вечір більше їх не годувати.
І пильно-пильно дослухайся сам,
Усім нам треба бути на сторожі!

— А зараз де ходак? — Уже помчав
У Київське намісницьке правління.
— Давай по чарці вип'ємо, присядь!
Обдумаємо, що робити завтра.
Нам треба лайдаків отих провчить...

ОТАМАН

*«Вже нам нема куди подітися,
волею чи неволею треба стати
до бою; не осоромимо ж землі Руської,
а ляжемо кістьми тут, бо мертві
сорому не ймуть, коли ж побіжимо —
сором нам буде...»*

Повість минулих літ

**Бач, що — лякать надумали пани:
Уже своїх накликали солдатів,
Тамбовський полк піхотний привели,
Чи силою узяти захотіли?**

**А може, вирішили пострахать,
Але ж не скорять нас і канчуками.
Сушімо порох, видно, прийде час,
І ми покажем силу урядовцям.**

**За що судить збираються — ганьба!
І хто судитиме, чії ті судді?
Аби московське панство захистить,
І що для них — козацька наша воля!**

**Ми волю знали до царя Петра.
Хто поневолив нашу Україну?
Чому ні слова, знов мовчить Москва,
Уже й не згадує про Переяслав...**

Чи вже забули про оті права,
Що козакам навіки обіцяли?

Чого цариця нами понука,
Ще й цілувати заставляє ручку...
Звідколи ми у світі жебраки,
У рідній хаті — місця не знаходим?

Пора, братове, нам гострить ножі
Так, як робили Залізник і Гонта!
В крові ми загартуємо булат,
Але відстоїмо козацьку волю!

Не залякати кулями нас, ні!
Сповна панам відплатимо за муку.
Хай не торочать пресвяті отці,
Що панське право освятилось Богом.

Тоді нема і Бога — не шукай!
Уже підкуплена і Божа правда.
Без волі нам у світі — не прожить,
За неї хоч в Сибір, а хоч на плаху!

Хто дасть окраєць,
 хто несе води,
І знову лірник піснею віддячить.
А недовірок, знай,—
 із дулею сюди?
Не виродилось
 плем'я ще собаче...

Та лірник те не бачить, бо сліпий.
Душа ж на дотик —
 відчуває гостре...

Торкни плеча — він скаже, хто такий,
Сліпець все знає —
чом у зайді острах?..

Граї, лірнику, прохають козаки:
Останнього недоумка прогнали...
І козаки запалюють люльки,
Як дума кріпко до душі пристала:
«Старий татарине бородатий,
Чого ти за мною уганяєш?
Чи на мої зброї яснії,
Чи на мої коні воронії,
Чи на мої шати дорогії?
...Не так до мене
 треба взяти,
Треба зо мною в Килимському полю
 погуляти».

Граї, лірнику, розворуши весь жар,
Щоб засвітилася душа кринична.
...Про ляхів заспівав і яничар,
А на закінчення своєї звично:
«Задумали Базилевці
Весь світ перебути.
Турбаївців-козаченьків
Собі підвернути».

*«Не надійся на князя і на сильних
світу цього».*

Псалом 118

— Панове турбаївські козаки,
Ми тут усі зібралися докупи.
Уже не можна далі зволікать,
То що ми будемо робити?

В нас рішення відоме — на руках
Це те, що ми дістали у Сенаті.
— Ось, хто не бачив,— звівся Олефір
І показав гербовану бумагу.

— Ми знаємо: сьогодні в Турбаї
До нас приїхали поважні судді.
Але чутки, як хмари, облягли,
Накликали наоколо тривоги.

Гуляють аж гуде, на всю губу,
Одна дорога: з шинку до броварні.
І що тут скажеш, хлопці-козаки,
Що можна тут подумати про суддів?

Немарно вони в пана запили
І другий день розводять теревені.
Як видно, справно догоджає пан.
Для чого? Хіба трудно здогадатись?

— Чого пішли до наших ворогів,
Приїхали до нас, а нас обходять?
— Не гарячкуйте! — зупинив Цапко, —
А може, судді роблять-таки діло?

...А ось і судді! Гляньте із вікна.
— Ідуть, ідуть і прямо в нашу зборню.

Трюхика засідатель, не спішить,
Не квапиться й колезький радник.
Розклав папір'я мовчки на столі,
Відкашлявшись, почав, як ні до кого:
— Мене просили прочитати Указ,
Хоча його вже вам отут читали...

— То без фамилій — він обходить нас.
— Тепер уже і список віднайшовся.
— Отож, — скінчив, — як видно, в Турбаях
Лиш сімдесят зазначено в компутах.
Виходить, що не всі тут козаки,
Багато тих, що хочуть ними стати...

— Як сімдесят? А інші ж де тоді?
— Хоч, сімдесят і шість, якщо точніше.
— Ні, раднику, усі ми козаки,
І не круть нам, — пригрозив отаман.

А Корбе знову: — Всі, але не всі...
Указ Сенату назива колишніх...
— Чому колишніх? Ми і зараз є! —
І радник зрозумів свою помилку...

— Тоді давайте глянемо отак:
Кого нам назива реєстр Капніста?
Багато в ньому вмерлих козаків,
Для мене інші списки невідомі.

**Знайди, хто реєстрований козак,
Хто справжній, а не самозванець...
— Я ще кажу, панове, не крутіть! —
Уже сердито проказав отаман.**

**— Тоді ми проганяємо панів,
Геть з Турбаїв! — закликав Кириченко.
— За це судити будемо, судить!
— Аж бризнув слиною колезький радник.**

**— Тоді судить, — і встали, — нас усіх! —
Як хтось гирлигою чимсила грюкнув:
— Що діяти? — розгублено суддя, —
Так недалеко, видно, і до бунту!**

**Заплакала пісня
На сумному слові:
Краще б нам прожити,
Браття, у любові.**

**Краще б мед-горілку
На весіллі пити,
Дочок віддавати
І синів женити.**

**Краще, щоб онуки
В любистку зростали,
Ворогів не відали
І злоби не знали.**

**Боже, заступися,
Не доводь до крові.
Гойдай колисанку
Завжди у любові!**

«Вставай, гірко ридай уночі при зміні кожної варту; виливай, як воду, серце твоє перед лицем Господа; простирай до Нього руки твої, благаючи про душу немовлят твоїх, що вмирають на розпутьях усіх вулиць».

Плач Ієремії, 2, 19

— ...Правитель хворий — не зустрівся з ним,—
Ще на порозі повідомив Корбе.
— Чого ж тоді приїхали до нас,
Щоб памороки знову забивати?

Геть Базилевських з нашого села!
Тепер вже вирішено: так і знайте!
— Під варту посадити бунтарів,
В кайдани закувати, ув'язнити!

— Що ти сказав? — звелися козаки,
Заграли вмить дубовими кийками.
— Ми зараз розметем паскудний суд,
Ану, геть звідси цих продажних суддів!

В цей час примчався з поля чередник:
— Рятуйте, нашу череду займають! —
Хтось кинувся скоріш на Оболонь,
Аби на луках врятувать худобу.

— Сюди! Сюди! А нумо бити суд! —
З розгону вдарили кії по вікнах.
— Що робите? — став Корбе, наче мрець,
— Спиніться, зараз ми усе владнаєм.

— Так ти збираєшся судити нас?!
Хриstopродавець, кровопивця, юда!
Смали чимдуж по ребрах, аби знав,
Як Базилевських захищати!

Помчався, не спинити вітролом!
Ударилася хвиля в панську клуню.
— У єгерів рушниці відібрать,
— У натовпі командував Рогачка.

І навздогін, щоб не відстать: гайда!
На панський двір, як градобійна хмара.
Летів — хто із косою, хто з кілком,
А Помазан кричав: — Бий Базилевських!

— Де поховались? Знайдемо все'дно! —
Зненацька вітер налетів у спальню.
З-під ліжка клятвено моливсь Іван:
— До нитки все візьміть, лиш не вбивайте!

— Хто нашу череду звелів зайнять?
— Не знаю, то Явтух, його питайте!
— Що тут він розп'якувати взявсь? —
І шаблю, та так, що ані звуку...

— Куди забився мишею Степан?
Ось ця паскуда, думав утікати.
— Кілком його, кілком по голові,
Щоб знав, як гвалтувати, волоцюга...

— А що Мар'яна? Бач, яка свята!
І все благає у жінок пощади.
— Ти скільки крові випила з дітей?
— Козачки, ну чого ж ви стоїте,
Та я своїми задушу цю суку! —
Не встиг і слова закінчити Гриць,
Як потоптом пішли всі по Мар'яні.
Продовжували грішницю топтати,
Як, бідолашна, розметала й коси...

— Тепер сюди,— забігав,— Помазан,
Усі папери в нашу збірну хату.
Ми відшукаємо, заховані од нас,
В поміщиків козацькі документи.

— А де Явтух, хто бачив його, де,
Куди він зараз міг запропаститись?
Утік продажний, так і знав — утік,
Нічого, ми ще знайдемо, пройдоху.

Цапко розпорядився: — Всі у суд!
За ці два дні за нами скучив Корбе...—
І привели з-під варти козаки,
І знову засідати стали судді.

— Хай Бог простить за цю невинну кров,
Ми не хотіли, та уже так вийшло.
Тепер прохаєм ствердити Указ
Отут, при всіх, про нашу незалежність.

— Що ви, панове, славні козаки,—
Вхопивши дрижаків, підвівся Корбе.
— Ми зараз все готові підписати,
Залишимо і гербовий папір.

Тепер Голтвянський нижній земський суд
Все під мою вирішить рукою.—
І швидко в теці віднайшов Указ.
— Так це ж той самий,— заспішив Коробка,
За ним я добивався у Сенат,
А ти, виходить, приховав, злодюга! —
І ринувся до столу з кулаком,
Від чого у куток забились судді.
— Не треба, браття,— зупинив Цапко,—
І знов до суддів: — Ствердили ми волю?!

Чом засмутився, лірнику,
Настроюй голоси!
І долю-благовірницю
У пісню запроси.

Чи справді благовірниця,—
Сьогодні не питай!
І не дивись докірливо,
А веселіше грай!

Побили турка й ляха,
Кого ще будем бити?
Панам нагнали страху —
Не будуть норовити.

З Полтави до Сибіру
Летить кривавий цвіт...
І заспівала ліра
Про що не чув ще світ:

«Ой на горі вогонь горить,
А в долині димно.

**Як побили Базилевців,
Усім панам дивно.**

**Ой чий же то коник
У табуні грає?
А то ж отих Базилевців,
Що в світі немає».**

Ключник

*«Зробив Бог нас притчею во язицех
для народів, предметом покивання
головою для чужоземців».*

Псалом 44, 14

— Відкрий комору, не забудь про льох! —
Біжить кухарка знову до Якіма.
— Що треба ще? — при ньому всі ключі.
— Вділи олії, борошна і солі.

— Якіме, ну не будь таким скупим,
Дай хоч кришеник — спробувати — шинки.
— Не велено! Усе на панський стіл,—
В Якіма точно визначена мірка.

На кухні заклинали: — Ой, скупий,
Уже й собі не візьме ложки меду.
А пан це знав, тому і довіряв,
І скнару возвеличував: — Хазяїн! —

Звідколи все це почалось — гадай!
Либонь, як оженився на красуні.
Коли побачив, аж прицмокнув пан:
— Оце так вибрав, справжня козир-дівка! —

Спитати б — дурень, але скажуть — ні.
А пан у Турбаях — відомий бабник.

Від чого став частіше пригощать,
Налле вина — і більше все до жінки...

Канудило його після звіздин,
Порвав іспересердя білу свитку.
Тоді зібрався на конюшню спать.
Пан зрозумів і ткнув у жменю грошей:

— Купи собі новенького бриля,
А ще свитину й чоботи юхтові.—
І на додачу: — Забери ключі,
Віднині — ключник ти в моїй господі.

Відтоді став хазяїном Яким,
Всі двері відчиняє — окрім спальні...
Він довго мучився, поки змиривсь,
Лише на жінку поглядав гидливо.

Та ще курив ядучий самосад,
Подовгу забираючись на псарню.
Усім слизькоязиким наступав:
— Облиште пліткувать, не ваше діло...

Тоді чи пожалів, а чи зрадів,
У згадках довго плуталися слуги:
— Померла породілля, ти — вдівець,—
В сльозах прибігла баба-повитуха.

А він лишень — міцніше за ключі,
Злякався, ніби може загубити.
Співав: — Панунцю! — як приходив пан,
І ширше відкривав йому ворота.

— Якиме, не улещуй, ти ж — козак! —
Коли зверталися до нього запоріжці.
Звідколи утікати став од них,
Ще підозріння викличе у пана?..

А потім вуса швидкома обстриг:
— Пшепрашам, пане! — до землі ударив.
Не згадуй про козацький родовід:
Мені судилася інакша доля...

Ви подивіться, як запобіга,
Що діється із козаком Якимом?
Перевернувся на чужий копил,
Такий із турком — стане більше турка...

— Перевертень! — сміялись козаки,
Але частіше скреготали люто.
— Чого він служить нашим ворогам?
Всього чекати можна од Якима...

— Якиме, що ти? — як піднявся бунт,
Тоді Яким спинився на порозі:
— Не допущу нікого до панів,
— Геть відійдіть, не смієте палити!
Стривайте, не вбивайте,
де той Бог! —
І двері на замок: — Сюди не можна!

— Ви чуєте? — спинився Помазан,
— Нема й не буде у лакея Бога!

— Це той, що служить нашим ворогам?
Позаду мати: — Відступись,
Якиме!

Геть із очей! Візьму на душу гріх! —
Із вилами змахнулась рідна мати...

Вас живцем узяли —
у бою не судилося вмерти.
Замість шаблі козацької,
звідколи в руках ятаган?
Шаровари козацькі
на онучі взялися подерти:
Що, невже це під страхом,
коли зашморгнувся аркан?

В городи християнські
спершу ви слали поклони,
Щоб ішли визволяти,
коли продавали сестер.
Ви квилили в неволі,
рушниками вінчали ікони.
Що ж, брати-козаки,
сталось з вами тепер?

Не дай Бог, чи змирились,
як топтали козацьку віру?
Чи злюбили чужинців,
як свої показали меди?
Чи душа не роздвоїлась,
записалися у блюзніри?
І невольники мовили:
— Батьку, не осуди!..

І сказав кошовий:
— У ваш бік задивились тополі.
На Вкраїну вертайте,
вас давно не діждеться Січ.

Ми по смерті ішли,
щоб вернути козацьку волю,
Щоб зірками спалити
холодну ногайську ніч.

Нумо, швидше із нами,
коли дух ще не вичах із крові.
До схід сонця збираймося,
на Україну вертаймо,
брати.

І спинились невольники,
розчахнулася душа у любові:
— Ми дітей народили,
виходить,
од них утекти?

Чому очі Сірка
налилися холодним туманом?
В Крим спішили невольники.
мов по слизькому льоду...
І сказав кошовий:
— Тих,
кого напоїли дурманом,
Порубати в степу,
як чужинську,
ненашу орду.

Кошовий ледь не плаче:
— Звідкіля ще добра нам чекати?
Ці страшніші чужинців,
то дарма,
що по крові брати.
— Як же, батьку отак?! —

І Сірко сльози втер:

— Порубати!

Як не ми,

то вони нам —

невдовзі поставлять хрести.

Що страшніш од перевертня?

Всіх недовірків на офіру!

Буйні трави зростуть,

коли погуляє коса.

Плакав лірник старий,

і зітхала печальна ліра:

— Що це,

Господи,

коїться?

Розкололися небеса...

*«Не одним хлібом живе людина,
але всяким словом, що виходить
із уст Господа».*

Второзаконня, 8, 3

**Цариця нам розбою не простить?!
Так і чекай, коли нагряне кара.
У кругойдучому втопилися вогні,
Взялися прахом і амбари, й клуні.**

**Кого винити, хто затіяв бунт,
Хто мусить за убивство відповісти?
Тепер пильнуймо кожний день і ніч:
Зненацька можуть налетіть солдати.**

**Зайняти оборону кругову,
Не забуваймо береги Хоролу,
Напоготові всім тримать шаблі,
Налаштувати кожного мушкета!**

**І знову запит: — Хто затіяв бунт?
Самі назвіть, кого під суд віддати.—
Кого назвати? Всі тут винуваті!
— Призвідників? Ха-ха! Де їх знайти?**

**Що, знову судді голову морочать.
Цапко підвівся: — Запишіть мене,**

Аби нікого більше не карали.
За бунт візьму на себе всю вину,
Щоб не страждали старики і діти.
Нехай мене засуджують кати,
Щоб одвернути Турбаї од смерті.

— Тоді мене вже краще, козаки, —
Рогачка швидкома перехрестився.
— Ні жінки я не маю, ні дітей,
Із ворогом пограюсь наостанку...

Діденко мовчки показав: — Пиши! —
Чередниченко лиш махнув рукою.
Недовго думавши, Величко: — І мене,
Аби було немало нашим суддям...

Що можеш, лірнику, на це сказати?
Чом веселіш не хочеш заспівати?
— Ой, друже-брате, насувають хмари,
Вчува душа — йде навпростець покара...

Що діять людям, як тепер їм бути?
Як можна їхнє лихо одвернути?
— Нема такого мудреця на світі,
Щоб дав пораду, був за все в одвіті.

Чому немає злагоди і втіхи?
Чому з вороною не дружить солов'їха?
І всюди багатій мина сірому?
— На правду давня у царів оскома!
Тому й печалюсь у годину скрути:
«Ой хотіли Базилевці
весь світ перебути...»

НАКАЗ 16 КВІТНЯ 1793 РОКУ

*«Повстане народ на народ і царство
на царство».*

Матф., 24,7

**Пустить за вітром гайдамацький дух,
Всіх козаків — старцями попідтинню.
Тавро на лобі запекти вогнем,
Щоб люди одвертались од невірних.
Вериги непокірним, у Сибір,
Відправить всіх призвідників на плаху.
На кожного накликати ганьбу,
А у церквах — розбійниками звати!**

**Чом генерали до сих пір мовчать,
Де забарився князь Потьомкін?
Легкий на згадку виявився князь:
— То Пугачов ізбунтував Урал,
Тепер імперію хитають турбаївці.
Тихцем би уладнати все, тихцем,
Бо пильно придивляється Європа...**

**Що діяти? Знов страх бере панів,
Що бити їх зачнуть «по-турбаївськи».
Глядіть, Полтава стане бунтувать,
Вже підкрадається Остап'є й Кринки...**

— Суворова, Суворова знайдіть! —
Останнє розпорядження цариці.
— Суворову приборкать козаків,
Чому фельдмаршал довго зволікає?

Невдовзі і фельдмаршала наказ:
— Не здумайте зчинити гвалту,
Почніть ремонтувати свій обоз,
Коли підійдете до міста Гадяч.

А там і недалеко Турбаї:
З дівчатами задружать хай солдати.
В довір'я ввійдете — схопити козаків,
Отамана передусім шукайте...

Де місяць пада шаблею на воду,
І в небеса спинаються зірки,
Вогонь свого успадкувавши роду,
Спішу до вас я, хлопці-козаки!

У два століття стелиться дорога.
Досвітня зоре, шлях мій освіти!
Мене чекає воля на підмогу,
Як не дійду, то мушу доповзти...

Втомився кінь, упав на перевалі.
Уже степами навпростець бреду.
Хай сил у вас лишається замало,
Тримайтесь, хлопці, я от-от дійду.

Хай ніч не зморить втомою важкою,
І не страха нахмуреність небес.
В століттях розминувшись із ганьбою,
Гаряча шабля буде вам за честь.

**Коли зоря скривавиться за обрій,
А я круті завали перейду,
Вам юну пісню-славу за хоробрість
І шаблю в узголів'я покладу.**

Тримайтесь, хлопці, я до вас іду!!

*«Йде на південь і повертає на північ,
крутиться, крутиться на ходу
своєму вітер, і на круги своя
повертається вітер».*

Екклезіяст, 1, 6

**Чи бачили таке ще Турбаї?
Куди не кинеш — частокіл солдатів.
Розпоряджається секунд-майор,
Довкруг пильнує, мов на ловах, Карпов.
Туди не йди, туди не підступи!
Довкола шастає шулічим оком,
Аби ніхто не втік, бо є указ,
І підписав не хтось, а сам фельдмаршал!!!
По-лисячи обходив козаків,
Аби не зачалася стрілянина.**

**Отамана найпершого прибрав,
Поки світало — прямо із постелі.
Отаман злився: — Вислідити нас!
Чому вночі не вдарила сторожа?
Казав же: — Стережіться москалів,
Так, бачте, не послухали дівчата...
Кому любов, а нам тепер — кінець!
Сиди і жди, коли прийдуть судді.**

**— Отаман знав — страшний прибуде суд,
Коли не сам, то хто розважить долю?!
— Егей,— гукнув,— майоре, йди сюди!**

Ти перед тим, як повести на страту,
Дай люльку на прощання закурить,
Хоча б за те, що легко тобі дався...

А то подамся у Козацький ліс,—
Шукав отаман у словах розваги.
— Хоча мене і взявся пильнувать,
Скажу «тю-тю» і утечу до чорта...

То що ти, мов оглух, іди сюди,
Ну ближче, чом боїшся підступити?»
Дай закурить — прошу останній раз,
Якщо полковником надумав стати...

Гидуєш чи гордуєш? Підійди!
Що, ти плював? Тоді і я на тебе.
— Еще смеяться вздумал, ты, злодей,—
І ну за шаблю: — Я тебя, разбойник...

— Ану із мене пута ці зніми,
Тоді з тобою і розсудим чесно.
А то лиш «честь имею» на словах,
Яка там іще честь у бузувіра!

Чого тебе пригнало в Турбаї,
Либонь, щоб ув'язнити нашу волю?
Що — на сторожі? Про який закон?
В нас — козаків — свої закони.

А!! Твій закон, що од царя Петра,
Це той, що поневолив нас, катюга?!
Він обіцяв не рушить давнину,
Колонію ж зробив із України!

— Убью! — горячкував секунд-майор.
— Чтоб не сквернил царя, язык отрежу.
— Убий! Невідворотний Божий Суд,
Він знайде завойовника і ката!

— Імперської величності закон
Гласить нам покарати винуватців.
Тому й зібрався повітовий суд,
Аби по справедливості рішити.
Заприсягнемось на Святім Письмі,
Щоб тільки правду й правду говорити.

— Ви правди хочете? — підвівся Помазан,
Тоді послухайте, панове судді.
Чому в розбійники ви записали всіх?
Чи, думаєте, всі у нас убивці?

Ми не розбійники, а козаки,
Тому нам честь і воля — найдорожчі! —
І на портрет цариці Помазан,
Неначе вперше, пильно подивився:
— Чому у Києві не прийняла,
Чом од посланців наших одвернулась?
І хто ти є? Сіятельство ясне,
Шляхетна пані, баба вередлива?

Ти потоптала Запорізьку Січ,
А заодно й козацькі привілеї.
Своїм нервовим розчерком пера
Ти козаків зробила кріпаками.

Так тьху на тебе в передсмертний час,
Ти — хльорка і крутійка, не цариця.
— Це, козаки, не наш — імперський суд.
Чи може він судити справедливо? —

На брата глянув, мов сказав: прощай,
В царицю плюнув і Степан Рогачка.
— Паліть, христопродавці, у вогні,
Печіть залізом, виривайте ніздрі.
Не охолоне мій козацький дух
Допоки світ, допоки Україна!

Через яруги вовчі
 коні знаходять брід,
Щоб у клетоті виру
 свої остудити підкови.

З усмішкою кривою
 відступить убік ятаган
І схилиться долу,
 безсилий розкряти
 Чорне море.

У Стамбулі од страху
 язик прикусив Коран,
Коли слов'янські гримнули собори.

...Через віки і досі
 той не затих передзвін,
Де кликала гостра шабля
 на важку переправу.
На забутій дорозі
 трава проростає крізь тлін,
Горнеться шовком
 обняти покритку-славу...

Оту, що з туман-далини
 привели старці-кобзарі
І з порожньою торбою
 під тин посадили.
У Турбаях зупинилася слава
 при сивій журі
І заплакала
 при високій
 козацькій
 могілі...

*Остання любов
гетьмана*

Історична поема

*Моє серденько, мій квіте рожаний!
Сердечно на тебе болію, що недалеко
від мене їдеш, а я не можу очиць
твоїх і личка біленького видіти; через
сеє письмечко кланяюся, всю Тебе*
і цілую любезно.*

Іван Мазепа
до Мотрони Кочубеївни

Шукай!

**Та не знайти комфорту,
Хоч обміркуй на всі лади...
Любов!**

**А як дарунок чорта?
Вже насміхаються діди —
Об'ївся блекоти!..**

**Одначе,
Не одвернуть медовий гріх:
Штовхає гаспид —
нетерпляче!**

**Пригорнеться утіха-втіх?
Остання, може...
Більш не знати!**

**Не спити ж трунок
у труні...
Душа уперта — не вблагати,
Прошу: «Спинись!»,
ридає: «Ні!»**

* В оригіналі: всі члонки.

А вороги лаштують пастку,
Підстерігають, щоб напасти,
Збираються піти в обхід...

І плітки розпрамляють крила,
Вже зупинити їх несила —
На мушку пильно взяв сусід...

Пусте, що у випадку мати...
І батько напада, як звір...
Мені без тебе —

хоч на страту,

Байдуже: поглум,

поговір.

Все! Або ти, або... не знаю,
Що діяти.

Хоч в монастир.

На душу мати наступає,
І батько вп'явся, як упир.
Немов чужі! Спішать добити.
І божевільнею лякають.

Зась!

Я хочу бути вільною.

Любити!

Сама тебе обрала.

Поклялась!

Холодний вечір і печальні квіти...
І раптом — стук! — у шибку. Віта!
А думалося, що постукав ти!
Давно за північ, та не можу спати.
Коли заснули в хаті батько й мати,
Перечитала всі твої листи.

Невже кохання — це лише страждання?
В тяжку безрадісність вигнання,
Коли душа тремтить, прохає чар?

Ні, любий мій, не можу пережити.
Кого мені просить благословити
У натовпі бездушних яничар?..

Чого сиджу — сама з собою в змові?
Жду не діждуся ласки-слова.
Нарешті зважся перейти межу!
Коханий мій, хай буду і коханка,
Цю глупу ніч перебіжу до ранку,
Про всю свою досаду розкажу.

— Куди поділася?
Проснися, чоловіче!
Немає нашої...
Прилипла, як смола...
Зманив уже Мазепа...
Іскалічить
Всю душу дівчині.
Не встергла!

Розкрий баньки!
Нема, втекла Мотрона.
Ну, що морочишся
не втримати гужа?
Мерщій біжи у церкву,
вдар у дзвона,
Дитина ж — наша,
не якась чужа.

Оце хрещений!
 Людоньки, ви чули:
Надумав женихатися?
 Здурів!
І дівчину причарував, бамбула,
Відьмак старий!
 А щоб ти був згорів!
І вийшов з полум'я...
 Не вбили і татари...
Хоч би яка сипнула миш'яку...
Вже швидше покладуть мене на мари,
Як подарую гетьману дочку!

— Збирайся, мила!
 Гвалт до неба...

Не втихомирити проклін...
Тепер не можу я без тебе!
— Я також! —

 Калатає дзвін
На всю столицю!
 Ветхі мури
Не витримають ваги.
Ганьбою зацькує Батурин,
Щоб наші душі розвести!
Од любовців
 лишить руїну:
Старається звідколи тесть...
Цей діамант візьми у віно —
Мій найдорожчий.
 Як і честь —

Твоя!

*Моє серденько!
Зажурився я, почувши від дівки служниці
таке слово, що В(аша) М(илість) за зле
на мене маєш, що В(ашу) М(илість) при
собі задержав, але відслав додому.
Уваж сама, щоб з того виростло.
Перше: щоб твої родичі по всім світі
розголосоли: що взяв у нас дочку уночі
гвалтом і держить у себе замість
підложниці.
Друга причина: що державши В-у М. у себе,
я би не міг жадною мірою витримати, та
і В. М. так же; мусили би ми із тобою
жити так, як подружжя каже, а потім
вийшло б неблагословення від церкви
і клятьба, щоб нам із собою не жити.
Де ж би я тоді Вас подів? І мені через тебе
В. М. жаль, щоб потім на мене не плакала.*

Тоді мене спровадив ти

чи вигнав...

Прохала тоскно залишити.

Ні!

Хотіла розповісти, та не встигла,

Про щастя —

не дали тоді мені

Ті дзвони,

що ударили тривожно,

Накликавши на душу виразки...

Тепер про любові удосталь можна,

Хоч і до ранку мріять.

На замки

Зачинені всі двері.

Як в острозі!

Й на сонце глянуть мати не пуска.

Можливо б, інша забрела у сльози,

Топилась попервах...
Я не така!

Навідалі...
А наче із тобою.

Ти завжди поруч,
навіть уві сні.

Ось знову гладиш ніжною рукою,
І лоскотно так робиться мені.

І хороше!
Твій голос — поряд.
Чую!

Вчувається?
Коли постіль стелю

Уже для двох!
До іншої ревную...

Що більш ревную,
то палкіш люблю!

А вчора мати перестала гримать.
Підслухала, напевне, за дверима
І стала на поріг, як із вогню:
— А з ким ти тут бесідуєш? — почула,
По закутках метнулася, зітхнула.
А я з тобою, милий, гомоню.

Не буду ж я одна сидіти мовчки.
Тобі взялася вишити сорочку,
Та вголос і замріялась.
Бува!

А тут і мати в розпачі:
— О Боже.
На себе подивися — вже не схожа!
Здуріла, — каже, — в мене голова.

Тоді у відповідь: — Ще не каліка! —
А мати: — Що, вже хочеш чоловіка?
І знов: — О Боже! Виросла! Коли?
Пізнає жіноче щастя — це омана,
Шістнадцять тільки стукнуло, зарано!
— А ви в цей час із батечком жили?! —
За мить на слові сторопіла мати.
Бо що тут скажеш? Нічого сказати!
Сама пішла в шістнадцять під вінець.
— Подумай, доню, — почала любенько.
І начебто сльозу змахнула ненька.
Тим часом на порозі став отець.

Почав спроквола, ніби грав у шахи.
Він взявся підкрадатись іншим шляхом:
Ні в чім не співчував, ані корив.
Почав про гетьманів та їхні штуки...
Як булаву ділили з рук у руки,
Ішов у здогадах не вгору, а згори...

— А твій Мазепа, — і примружив очі, —
Нікому влади оддавать не хоче,
На Польщу поглядає од Москви... —
І, вочевидь, про щось хотів спитати.
— Та що зна дівчина! — спинила мати, —
Про всякі таємниці булави...

...Твій перстень під подушкою.

У схові

Подалі бережу од злих очей.
Тулю до серця, як погане слово
Про тебе скаже хто...

В п'ятьмі ночей

Для мене вельми він багато значить:

Ясним промінчиком всміхнешся ти,
Коли брильянт засяє.

І неначе

Душа зоріє.

Й менше чорноти

До вікон тулиться — у ночі довгі.
Та перстень миттю блідне на руці,
Як мати потайки удосвіта причовга,
Щоб вислідить.

І знову напрямці:

— Що ти надумала?

Чи ти здуріла! —

І зачинає звичні штовхани:

— Не буде, видно, вже із тебе діла,
Як прив'язалася до сатани.

А потім знахарка —

стара оката жаба,

Варила зілля прямо при мені.

— Пий до схід сонця, — чаклувала баба, —

Аби не віддавалася мані

І духам злим! —

Я випила те зілля,

Повеселіла од такого дурману.

І смішками:

— Коли тепер весілля?

Ще дужче полюбила сатану!

— Свят, свят! — і подалася з хати,

Забула спересердя й про горшки...

— А, хвойдище! — взялась тусати мати,

І вперше я розплакалась таки,

Бо стало боляче!

Благала порятунку:

— Куди подітись од своїх катів?!
Од тебе не діждуся поцілунку.
Полегшало б!

Чому не захотів
Тоді лишити близько біля себе?
Злякався гвалту, що накликав дзвін!
Пережили б!

Придумали б що-небудь
Для виправдання.

Навздогін
Послав би батько старостів.
І не затупав!
Не затоптав би в нашій боротьбі...
Оце б жили з тобою, милий,
вкупі,
Рабою згодна,
лиш би при тобі!

*Моє сердечне кохання!
Прошу і вельми прошу, будь ласка, зо
мною побачитися для усної розмови.
Коли мене любиш, не забувай же, коли
не любиш — не споминай же. Спомни
свої слова, що любить обіцяла, на що
мені і рученьку біленьку дала.
І повторе і постократно прошу,
назначи хоч на одну мінуту, коли
маємо з собою видітися для спільного
добра нашого, на котре сама раніше
свою згоду була дала. А заки тее буде,
пришли намисто з шиї своєї, прошу.*

Любов — мара?..
Страждання ворох,

Підпалено — не погасить!
Зробився вже собі, як ворог,
Готовий сам себе убить
Од неприкаяності!
 Безум
Штовха у прірву —
 не схитрить?..
Рука за шаблю — гостре лезо!
Душа розтерзана болить
У сутінках важких.
 І сохне
Від сліз на празнику чужім...
Свого коня пустити охляп?
Нехай що буде!
 Тільки грім
Із неба свариться безбожно.
І котить град на Базавлук.
Всі любляться!
 Мені не можна?
А що, як викинуть бунчук?
І золоті розбить вериги —
Не можна знову?
 Заклюють?..
Козацтво не зморгне —
 інтриги
Виношує!
 Плекає лють
По закутках.
 Не вгомониться.
І жде скоріш на відхідну...
Моя Любов, немов черниця,
Заждалася в своїй темниці —
Смертельну розпочать війну!..

...І тужно й страшно!
 Все іде на дно
Глибокого провалля...
 Чуєш, любий?
З учора наче втрапила в багно,
Як з вітром цілувалась
 чорногубим,
Коли прийшли свати...
 Отой жених —
Вайло і бовдур
 взявся обходжати.
У матері случився, певне, звих —
Сватів накликала сама до хати —
Розпорядилася!
 Мовляв, як у людей,
Усе повинно бути — чин по чину.
Взялася спершу частувать гостей,
І, як між іншим:
 — Ви ж мою дитину
Не зобиджайте! —
 Тут мене у дрож.
— Чи ви серйозно? —
 підвелася черство.
Зрадїла чомусь матінка: — Атож!
— Та ж я заручена уже! —
 і перстень
Дїстала з-під подушки.
 — Ось який! —
Жених від цього —
 ближче до порога.
А мати: — Під руками був би кий —
Увесь побила б! —
 Проклинала Бога,
Що він подарував таку дочку.

І заклинала наші душі «трясцям».
А я молилась мовчки у кутку
За тебе, милий!
І за наше щастя!

...Немає в світі просвітку — нема!
Відвіку йдуть за злагодою — чвари...
Підстерігають знову тайкома —
Батурин обступають яничари!

Щомить готові показати жало
Дворушники в зміїній злобі.
Придивишся — справжнісіньке мурло,
Але морозом студить із-під лоба...

І не діждеться виторгу — на гріш!
А як на два, то запродасть і друга.
Запроданці збираються у кіш,
Готують коням бойові попруги...

...Не знаю, милий, з чого і почать —
Усе в клубок заплуталося...

Здавна

Мій батько більше любляв мовчати,
Бо мати до розмови неугавна —
Усе їй, бачите, не так!
Коли розходиться, як на базарі.
А батько — і не лопушняк,
Але до слова, як до грошей скнара,—
Не передасть нікому зайвини.
Тепер же батечка — не взнати!
Заговорив про почесні й чини,
З усього видно, що муштрує мати.
І день, і ніч його все підмовля:

— Ну що суддя, хоча і генеральний?
Хапай пошвидше в небі журавля,
Не можеш тихо,
 так роби скандально,
Поки не втихомирився скандал!
І наша мучиться дурепа...
Візьми й писни царю універсал.
Тільки таємний — на Мазепу!
Мовляв, сякий-такий,
 здунив дочку.

І взагалі — спокусник і розпутник.
Та спершу і ненашвидку
Щось написати треба путне:
Таке, щоб аж здригнувся цар,
Наприклад, чув,
 що затіває вбити!
Чого Мазепа зблизька до татар?
Не хоче і поляків прогнівिति!
І з усіма лигається на «ти»,
Аби перехопить московську владу?!
І шведи вже для нього,
 як брати,—
Чекай невдовзі од Мазепи
 зради!

Коханий мій!
 На слові цім пробач,
Якщо не те, що треба, написала...
Моя ти — радість!
 Відтепер — і плач!
Аби не dokonали ці скандали
Тебе!
 Я не втоплюся у журбі,

На кращі буду ждати переміни.
Дай, Боже, сили!

Любий, а тобі —
Любить мене, як любиш Україну!

*Моє сердечко!
Уже ти мене ізсушила красним своїм
личком і своїми обітницями.
Посилаю тепер до В(ашої) М(илості)
Мелашку, щоб про все розмовилася
у В. М. Не стережися її ні в чім,
бо є вірна В-ій М. і мені в усім.
Прошу і сильно, за ніжки В. М.,
моє серденько, обнявши, прошу,
не відкладай своєї обітниці.*

Ніщо не тішило!

Осіння мряка

Спинилася при сонячнім вікні.

Немов у зашморзі душа!

Заклякла

Од холоду в глухій самотині,

Де не діждатись ні поради,

ні віради.

Де сам собі — чи дурень,

чи мудрець?!

Відступишся убік —

прилипне: — Зрада! —

І проклянуть попи московські!

Вістовець

По всіх дорогах рознесе той засуд,

Аби нестерпніше пекло тавро.

І візьмуть душу

на залізний засув

Неньки-України!

Цар Петро

Не подарує милості — пощади,

У кам'яницю кине душу —
на віки!

Що діяти — ставати проти граду

Чи ще погратися
у піддавки?..

Шептали губи з вечора до рана:

— Конаємо удвох узаперті!

У мене, мила, на руках — кайдани,
Хоча кайдани, кажуть, — золоті!

Але ж не вільний,

бо таки — вериги!

Що не ржавіють — то важкіш тягар,

Для мене, мила, золоту кормигу

Подарував ізнехочу сам цар!

Мовляв, служитимеш? —

І глянув зірко,—

Триматимеш до скону булаву! —

Давно та служба тричі перегіркла.

Служи і оглядайся на Москву,

Коли підставлять змовницьку

підніжку...

А тут ще — наседають козаки!

Уже чимдуж хапаються за віжки,

Аби проїхатись! На трійчаки

Вже ладні один одного підняти,

Хоч із могили,

а добути скарб...

Я не святий — чекає доля сплати,

Лихими мічений на серці карб,
 Коли в погоні підступав до влади!
 З люципером змовлявся на ножах...
 Кохана! — не знайти у серці злади,
 Як зліва — московитин,
 справа — лях!

І кожен мітить,
 як іздерти шкуру.
 Чи можна між чортами бути святим?
 О Боже — грішний! — одведу зажуру,
 У полум'ї спали
 дволикий грим...

...Прокинувсь раптом, а тебе — нема!
 Знов до вікна метнуся швидкома,
 У відчаї не знаю, що робити.
 Що там з тобою, де ти, може, спиш?
 І знов у гадках любо заболиш,—
 Любити, милий, хочеться, любити!

Прорвало душу, як весною гать.
 Мені б тебе всього зацілувать.
 Ні потерпань не відати, ні гани.
 Якби ти був зі мною — день і ніч,
 Я прихилила б сонечко до віч,
 Аби вони не хмарились, коханий.

Тебе я повела б у свій едем,
 У затінок, подалі від людей —
 Хай тільки Бог лишається суддею!
 Хоч не пошлюблена, скажу: — Агов! —
 І в узголів'я посаджу Любов,
 Щоб веслувала нам за течією.

Твоє закину берле у куток,
Що схоже ваготою на кілок,—
Сьогодні буду я владарювати!
Натішилась! І солодко мені,
Коли ж то буде так, як уві сні?
Я до вікна, а там стовбичить мати...

...Насправжки мене любиш?
Забери!

Звільни мене од злого катування.
Вмираю од нестерпної жури,
Конаю од щоденного насланя.

Моє дівоцтво — спорожнілий сад.
Чорніє незагойно після граду,
Пішли мої дороги невпопад.
Збрехали про мою красу свічада.

Ночами допікає печія,
Канудить од весняного пахілля.
Стою на гострім вітрі — нічия,
У розпачі топлюся божевілля.

Обшарпав на всі боки сміх і глум.
Освистана в любовній веремії.
Злорадно наляга буденний тлум,
І попеліють вистуджені мрії...

*Моє серце кохане!
Сама знаєш, як я сердечно, шалене
люблю В. М.; іще нікого на світі
не любив так. Моє б тее щастя
і радість (була), щоб нехай їхала
та жила у мене; тільки ж я уважив,
який кінець з того може бути,
а головно при такій злості і заїлості
твоїх родичів. Прошу, моя любонько,
не відмінйся ні в чім, як уже
непоєднократ слово своє і рученьку
дала-ось; а я взаємне, поки жив буду,
тебе не забуду.*

Ну що там видно?..

У дорозі джура

На вус козацький тишину пряде.

Шмигнула тінь...

І не засне Батурин,

Не відає, що виглядає-жде.

— Смальнути, може, навмання з гармати? —

Сміється джура:

— Буде землетрус...

Злякаються!

І можуть спасувати?

А що як ні?

— Померти не боюсь!

— Що дасть Господь, хай буде! —

як відмовка.

Посує ніч на урвище круте.

Воно то можна не боятись вовка,

Коли на дереві...

А тут не те...

Як в западні! — заціпенів Батурин,
Як гробовище, — звівсь од німоти.
А може, страх цей навела одура,
Уже повинні б, шельми, і прийти...

...Жахаюся, як бути, милий?!
Не знаю, чим допомогти.
Чи вистачить у тебе сили
На другий берег допливти?

А Сейм розлився повноводо,
З весною хвиля норовить.
Спішать московські воєводи
Тебе скоріше утопить...

А ще скажу: ну був би трохи ближче,
Повідала б до крихти — цим живу!
Щось батько мій задумав таємниче,
Послання довгі одправля в Москву.
Все пише й пише і кладе у стоси,
Ну, думаю, напевне, щось важке.
Якось підгледіла,

о Господи, — доноси!

І все на тебе пише, та таке, —
Язик не повертається сказати:
Це батько накликає воєвод.
Тебе брехнею хоче пов'язати
За те, що ти козацький верховод.

...Чи привиділось мені?
Я знову їду на коні!
У тебе — білий,
в мене — чорний,

І все було,
як ніби вчора!

Мій кінь твого наздоганя,
Як поспішає ніч до дня.
На обрії зустрілись близько,—
Зацілувало сонце низько!

І я припала до руки,
Як засвітилися зірки.
Тоді тобі сказала:
— Любий! —
І радістю отерпли губи.

Уже мій кінь забрів у сон.
І я потрапила в полон.
І мов забула про дівочість,
Аби в твої дивитись очі!

Прокинулась од страмоти,
Коли покликав ласку ти.
І заголив мої коліна,—
В зіницях щастя заболіло!

...Той батько — лис,
повзучий змій,
Тепер мені — чужий!
А ти, Іваночку, ти — мій,
Коханий, дорогий.

Люблю, о Господи, спаси!
Аж хочеться завить.
Душа у полум'ї краси,
Горить душа, горить!

...Прокинулась, а в хаті — люди,
Є з ким поговорити — благодать!
Зійшлися лікувать застуду,
А чи мою гарячку виливать...

Але баби ходили більше мовчки,
А мати у кутку, як мокра квочка,
Журилась. Я візьми тоді й спитай:
— Чого заклопоталися ізрання?
Якесь між вас я бачу замішання.—
А мати лагідно: — Ти краще не вставай!

— Чого мені не велите вставати?
— Не треба! — зупиняє знову мати.—
Ти цілу ніч конала у тужбі...
Хотіла витерти жалобні сльози,
А ти у вічі кинула погрози,
Тож знахарів я привела тобі.

— Уже були у мене ворожбитки!
Зробила, як по писаному читку.
Останнього прогнала двірника,
І всім їм показала язика...

*Моє серденько!
Не маючи відомості про поводження
В. М.,— чи вже перестали В. М.
мучити і катувати,— тепер
від'їжджаючи на тиждень на певні
місця, посылаю В-ій М-сти від'їзного
(дарунок з нагоди від'їзду) через
Карпа, що прощу завдячне прийняти,
а мене в неодмінній любові своїй
ховати.*

**...— І не подумайте! ха-ха, я не звихнулась,—
Тоді сказала матері. Вона ж за це — тусан.
І вухо накрутила боляче за мій обман...
Ах, так?! — і я дошкульно матері брикнулась:**

**— Вам повістити те, що теревенять люди?
Не відмахнутися, бо те казання — не лушпа.
І я давно усе те добре виджу — не сліпа,—
За що ви гетьмана так узялися гудить?**

**Було ж, що ви, немов повінчані, тулились
Один до одного! І тішилися тайкома,
Лиш батько з двору... І я зробилася подібна до більма
На мене гидко подивились ви і злились,**

**Коли на мене гетьман кинув оком: — Ти бачиш.
Як швидко виросла! — немов троянда розцвіла.
І заздрим поглядом тоді мене ви опекла,—
В душі ж моїй щось ворухнулось недитяче...**

**Таке щось незбагненне і солодко-грішне,
В лиху годину напосіли інтерес і страх.**

Чи це любов така? — я ізлякалась попервах,
Але в душі із нею я робилася гарніша...

А без неї мені життя здавалось пустка.
Тоді не раз собі казала я: — Ну підійди
До гетьмана! Він також сохне, ба, який блідий!
Ну перша обійми! — хай скажуть і розпушта...

І якось, тоді нікого не було удома,
Явився раптом гетьман! — і радіючи цьому,
Я з поцілунком своїм кинулася напрому,
В ту мить забувши про дівочу осорому...

Для чого я оце про все розповідаю?
І не скажіть, що я дурна — мені вже двадцять літ.
Тепер для мене гетьман більше, ніж цілий світ,
Нехай любов — прокляття! — я все одно кохаю!

— Сьогодні є, а завтра, мо', й нема
У тебе матері... Взялась добити?
Для чого заходилася ганьбити
Мене в цім світі?

— Бо щодня їдьма
За гетьмана на мене нападаєш,
А чи не з ревнощів? — і твій проклін
Ні, не розпусник він! —
З усього видно, що його кохаєш...

Отож і прірвою між нас розладдя.
Я ж бачу, як перед ним озаддя
Викручуєш... і відступа хандра,
Мовляв, поглянь, я не стара...

І ладна будь-кого іще зачарувать,
Бо на жіночі чари маю вдачу...

О, я давно ці вихиляси бачу,
Й рішила вперше вам про це сказати...

— Чи ба, і хто ж мене привів на суд? —
Це та, що з гетьманом пішла у блуд.
Так тьху! на гетьмана, хоч і владика,
Ти шльондра відтепер слизькоязика!

Яка дочка ти після цього? Ти — чортиця!
І соромітниця! У кого ти вдалася?
А мо', на вас я схожа? — щастям опекався,
Так, як і ви зробилася — блудниця...

Та не блудниця я! — іще скажу для вас:
На вас ніколи я не буду схожа!
І ваше зло мене не переможе,
Бо впала прірва глибоко між нас!

— Оце ми, дочко, і поговорили,
Нас поріднить тепер лише могила...

*Моє серденько!
Тяжко болю на тебе, що сам не можу
з В. М. обширно поговорити, що
за відраду В. М. у теперішнім смутку
вчинити. Чого В. М. від мене
потребуєш, скажи цій дівці.
В остатку, коли вони, проклятії твої,
тебе цураються, — іди в монастир,
а я знатиму, що на той час з В. М.
чинити. Чого треба — ще раз прошу
повідомити мене В. М.*

**...Зараз ніч, і у душі від того чорно.
І болить мені нестерпна самота.
Не вдалось мені тебе зустріти вчора,
Тому взялася написати тобі листа.**

**Рідний мій! — душа без тебе озлидніла.
І день розлуки для мене наче рік.
...Про батька хочу, що од злості зачумілий.
Який на тебе знову наклика шулік.**

**Він довго вижидав слушного моменту.
І ось як присягнули козаки
Тобі! Мій батько посила агента
В Москву. І знов про тебе балачки...**

**Тепер про те, які ти хочеш переміни...
І що зрадливу ти здіймаєш булаву...
І що клопочешся про Волю України,
Лиш тільки б шведи узяти Москву...**

**Став батько, як затятий харцизяка:
Все проти тебе, хоча сам вайло.**

Як тільки мати проти тебе набалака,
В нього отруйне виростає знов жало...

А тепер про твої мрії й переміни...
Скажу, я буду найщасливіша в житті,
Лише до сонця стане ближче Україна,
Я зацілюю твої очі золоті!

...Як стала мати проклинать безбожно,
Тоді пішла я знову до ворожки,
Щоб кинула на карти — що чекать?
Яке мене в житті чекає диво,
Чи буду і коли таки щаслива,
А чи судилося в недолі вікувать.

Ворожка виявилась не базіка,
Сказала: — Тобі треба чоловіка.
І тут же підштовхнула: — Вибирай!
Поки ще гожа й твої сльози юні...
Під силу все батуринській красуні,
Твоє дівоцтво тебе кличе в рай...

Мені без тебе жить уже незмога.
Ти думаєш, ми підем проти Бога,
Як церква наші душі обвінча?
Не повінча — придумаєм що-небудь.
І завтра попрохаємо ми небо,
Щоб нам подарувало дитинча...

...Подейкують про мене небиліці,
Що не минав я жодної спідниці.
Щось правда тут? Та більш все — брехня.
Нелегко людську заздрість обминути:

Придумали ж, мовляв, я був прикутий
Із ревнощів до дикого коня*.

І про стосунки наші всяке кажуть,
Але не будемо про брехні вражі,
Всім недругам дамо ми відкоша.
Я довго мучився, як від наслання,
Боліло у моїй душі кохання,
І в лихоманці мучилась душа.

...Хоч буде в церкві й непроста розмова,
Але людина, знаєш, я впливова,
Усе зроблю, щоб поєднатись нам.
Нехай що буде! — хай і пересуди,
Священики, відомо, також люди, —
Півцарства за вінчання я віддам!

* Пасек — шляхтич і королівський прибічник вигадав у своїх «Споми-
нах» легенду про розгнuzданого коня. Так, Мазепа мав великий успіх
серед жіноцтва. І Пасек хотів укрити свого ворога ганьбою. Але вигадана
ним історія була в усіх подробицях занадто гарна й мала свою прива-
бу: поети, малярі та музики — Байрон, Гого, Верне, Булянже, Ліст —
скористалися нею і звеличили її героя до рівня символу.

*Моя сердечне кохана!
Тяжко зажурився я, почувши, як тая
катівка не перестає В. М. мучити,
як і вчора тебе учинила. Я сам не знаю,
що з нею, гадиною, чинити. То моя
біда, що з В. М. слушного не маю часу
про все переговорити. Більш від жалю
не можу писати; тільки тебе,
що-небудь станеться, а поки жив
буду, тебе сердечне любити і зичити
всього добра не перестану, і повторе
пишу, не перестану, на злість моїм
і твоїм ворогам.*

**...Пора, давно пора нам, чоловіче,
Зібраться вкупу на сімейне віче,
Бо передгрозяно в душі і лихоманно.
І взагалі: що дума наша панна? —
Все потайки, ба, навіть скритно диха.
Ой чую, на порозі буде лихо!
На допомогу я вже й Бога кличу.
А наша дівка — в пазуху поличчя
Ховає і кого, — чим не халепа? —
До серця притуля свого Мазепу!**

**Кажу: — Ти хочеш заміж, то дай згоду:
Он і полковники, і воєводи.
Ну гаразд — у них багато сивизни,
Але ж дивись, які у них сини:
Із роду знаного — Василь Чуйкевич.
Чим же не жених, він справжній королевич.
Та не один тобі являвся лицар,
А ти усім підряд даєш кислиці...**

**Чи хтось заворожив, чи недотепа:
Ну що такого ти знайшла в Мазепи?**

Йй докажуеш мені, як виправдання,
Що винувате в цім твоє кохання.
І що в свої літа ти можеш знати?
Послухай, що тобі говорить мати:
Забудь про гетьмана! — кажу востаннє,
У тебе не кохання, а наслання...

— Не знаю, мамо, з чого і почати,
Не хочеться мені вас налякати.
А раз так закрутилось, доведеться:
Поличчя гетьмана давно тулю до серця,
Бо він давно моєму серцю милий,
Тому й поставила питання рубя, —
Тільки прошу, не треба хвилюватись:
Із гетьманом я хочу обвінчатись.
Не хочу більш пливти за течією —
Ми просим дозволу в архієрея,
А ні, помру в домашнім казематі...

— А гетьман що? — той чорт витрішкуватий,
Таки узявся влаштувать вінчання?
І що, отак рішився без вагання?
Здурів старий і ти з ним достеменно,
І напруму отак пішли без мене.
О Господи! — це справжнє навождення,
І я не дам, кажу не дам благословення!

— Нас не зупинять жодні перепони!
Уже вінчальні придбано ікони.
І ось вам золотий вінчальний перстень.
— Ні, ні! — не можна так безчесно,
Скільки завдав твій гетьман болю! —
Вінчатися із ним я не дозволю!

— А що мені робить? — тоді загину...

Або в подолі принесу дитину.

І це зроблю без всякого вінчання,

Тому мене готуйте до видання!

— Що ти мовчиш, ти чуєш, чоловіче!

Ти бачиш, як дочка плює у вічі,

Ізвідки в нас пішло таке поріддя,

Ти можеш у сім'ї тримать повіддя?

Питаю, можеш, бо іде все охляп?

— А пригадай, ти теж була не рохля!

Ви чимось схожі... та про це не буду.

Йй не хочу чуть ніяких пересудів.

Що ж — дівка виросла, про що казати?

Пора Мотроні женихів шукати!

* * *

...Овва! — це ви? — не віряться, йй-Богу.

І не забули ви до нас дороги?

Явились, ич які, як потороча,—

А вас мої не хочуть бачить очі!

Ну як осмілились поріг переступити,

Тепер я зможу вас хоч пострамити!

Мотроно, вийди, діло принципове,

У нас із гетьманом своя розмова!

Що привело, не буду і питати,

Я знаю, гетьмане, що ви — затягий.

То скільки ще терпіти нам огуди? —

Вже соромно виходити на люди.

**Залиште нас! — вже просим нетерпляче,
Бо дівчина і день, і ніч он плаче...**

**— Вона втікачка, а не полонена! —
Ще раз кажу: сама прийшла до мене!
І перед матір'ю тримати оборону,
Переступила тут поріг Мотрона:
— Так, я втікачка й хочу ще додати, —
Мені тюрмою стала рідна хата...**

**...Віднині до Мазепи без пощади,
Треба послати знов донос про зраду!**

**— Учора проти гетьмана підняв я вістря,
Коли зустрів своєка Івана Іскру.**

**— Я також проти нього! — ухопивсь за віжки, —
Пора «аристократу» нам зробити підніжку!**

**Давно Мазепу треба бецьнути із трона! —
І допоможе нам у цім твоя Мотрона...**

**Ти відшукай листи до дівчини любовні.
Оце і буде скарга безвідмовна...**

**— Тоді я добре розпалився од розмови
І у вогонь підкинув своє слово.**

**Як на життя, на царське, гетьман важив,
Коли із сердюків поставив стражу.
І було сказано: на перший знак з палати:
Наказ без промаху в царя стріляти.**

**Та цар в Батурин щось не зміг прибути
І смерть свою вдалося обминути...**

**Напишемо, що він зрадливий і жорстокий:
За ним потрібне пильне царське око...**

**— А хто в Москву відправить наші тайни?
— Ми це довіримо попу Святайлу* ...**

*Моя сердечне кохана!
Виджу, що В. М. у всім відмінилася
своєю любов'ю давньою до мене.
Як собі знаєш, воля твоя, чини,
що хочеш! Будеш потім того
жалкувати. Пригадай тільки слова
свої, під клятвою мені дані, на той
час, коли виходила ти з покою
мурованого від мене, коли дав я тобі
перстень діамантовий, над котрий
найліпшого, найдорожчого у себе не
маю: «що хоч сяк, хоч так буде,
а любов між нами не відміниться».*

**...Ще чорнило Переяславської Угоди
Не висохло!.. На другий день Москва:
— Та що нам ці хохли? — вдалась до шельмівства, —
Тепер з поляками треба шукать вигоду...**

**І цар Петро став підкрататись до Варшави,
А та і собі у хитрощах до Петра:**

* Іван Святайло — піп спаської полтавської церкви, якого взяли під варту у Москві.

— Віддай, не скупися правий берег Дніпра,
Щоб наша там довічною була управа...

— Що робить цар? — вже наступає на Угоду,
Правобережжя вражим ляхам віддає!
— Гей, козаки! Так хто ми є?
Віднині треба захищати Свободу!

Чого спинилися, як наче околїли!
Чи злякались, що на дорогу впав бескед?..
Шукаймо швидше друга: ось вам швед! —
Хмельницький з ним зробив лише півділа...

А тут Москва уже штовхає Україну
Війною йти на шведа!.. Й готує ордени..
Ну як уникнути отут трясовини? —
Й щоб не поставили ізнову на колїна?..

*Моє серденько!
Бодай того Бог з душею розлучив,
хто нас розлучає. Знав би я,
як ворогам помститися, тільки ти
мені руки зв'язала. Я з великою
сердечною тоскницею жду від В. М.
відомості, в яким ділі, сама добре
знаєш. Тому вельми прошу, дай мені
скорий відповідь на це моє писання,
моє серденько.*

... — Не хочу з москалями знатись! — почав просто,
Коли з походу повернувся Апостол,
Який з Петром боровся проти шведів:
— Прийшов я, гетьмане, щоб попередить...

Старий полковник, нешвидкий на слово,
Все повагом почав і доказово:
— Чому права для нас зробили птичі?
Рішив москаль й забрав у нас добичу.
А потім, наче за провину,
Копнув під зад і кулаком у спину...

Пізніше розходились генерали:
— Що ви доказуєте тут нам? — і зухвало:
— Які ви козаки, ви ж — свинопаси,
Ще слово скажете, і пику вам розквасим...
І випивши: — Це не козак — гультвіса,
А нумо на стовпі його повісим...

Ні, гетьмане, тут треба щось робити —
Не хочуть козаки Москві служити!

На полі бою ще й таке угледів:
Багато козаків пішло до шведів...

А вчора і полковник Горленко:
— Послухай, гетьмане, це не бредня,
Москалі украли в мене коня...
Нахабністю своєю дойняли —
Взяли собі коня і пропили...

Ну а цар? Знов по-своєму править,
Хоче нас у Прусію відправить,—
Із козаків перевести в драгуни!
Ні, невесела в нас фортуна!
Не можу говорити про це без болю.
Забрали все у нас — тепер і Волю!

**Тепер ми хто? — біля розбитого корита —
Що будем, гетьмане, робить? — скажи відкрито!**

**— От яка за нашу службу нагорода!
Видно, у Москві змінилася погода...**

**І скільки буде ще Москва гнобити?
Ні, ми не можемо так далі жити!**

*Моя сердечне кохана, найліпша,
найлюбезніша Мотронько! Вперед смерті
на себе сподівався, ніж такої в серці
Вашім відміни. Спомни тільки на свої слова,
спомни на свою присягу, сповни на свої
рученьки, котрі мені не раз давала:
«що мене — хоч будеш за мною, хоч не
будеш — до смерті любити обіцяла».
Спомни наостаток любезну нашу бесіду,
коли ти бувала у мене у покою: «Нехай Бог
неправдивого (неправдомовного) карає,
а я — хоч любиш, хоч не любиш мене — до
смерті тебе, відповідно до слова свого,
любити і сердечне кохати не перестану,
на злість моїм ворогам». Прощу і дуже,
моє серденько, яким-небудь способом
побачся зо мною: що маю з В. М. далі
чинити. Бо вже більше не буду ворогам
своїм терпіти, окончну помсту вчиню,
а яку, сама побачиш.
Щасливіші мої письма, що в рученьках
твоїх бувають, ніж мої бідні очі, що тебе
не оглядають.*

**...— Із Києва ми зробимо фортецю!
Хай не страха якась там Швеція.**

Для Карла Київ стане бастіоном.
Всіх козаків зібрать на оборону!
Всім більше ворухитись, не сидіти,
Носити землю будем всеньке літо.

— Так треба ж поле рятувати від посухи!
— Хто царського наказу там не слуха?
— Ану сюди його до нас відразу, —
Усім до одного виконувать накази!

А ти чого відстав, хохляцька шкура?
Та ще й з-під лоба дивишся понудно.
— Чи, ба, як норовить москаль кургузій,
А ще говорить, що він наш союзник...

Лишень тепер усі дійшли до тями,
Що з козаками так, як із рабами!...

— Москаль зробився гірше яничара, —
Взялося полум'ям в корчмах і на базарах.

— А де наш гетьман, чи його немає?
Козак із селянином нарікає.

— Його ж Москва купила соболями,
Тому й танцює перед москалями...

— Якби за гетьмана був Гордієнко,
Або Палій, чи славний Дорошенко,
Тоді були б на краще переміни,
А зараз всі сміються з України...

І знов полковник виступив Апостол:
— Гетьмане, забудь уже про острах.

Поки ти на високому престолі,
Не залиш народ свій у неволі!

Тут же й Гордієнко взявсь додати:
— Московський вузол треба розрубати!
— Але, якщо вже наляга стареча втома,
То гетьманство ти передай другому!

— Ну що ж, полковники, не буду сторониться,
Повідаю для вас я таємницю.
Ви бачите, як цар береться хвацько:
Він хоче скасувать старшин козацьких.

А потім візьме і без перешкод
В усі міста надішле воєвод.

А станем за права ми бунтувати,
Надумають до Польщі нас прогнати...

А потім широко відкриють браму
Й заселять Україну москалями...

— Стій, гетьмане, невже усе це правда?
— Ось документ в моїх руках про зраду!..

— А Меншиков, ви знаєте, що хоче?
Чому царю скакає завжди в очі?
Останні чули невеселі вісті:
Він хоче взять чернігівське князівство.
А потім подола усі загати,
Щоб українську булаву забрати...

— Чи став Петро вже відчувати небезпеку?
Чому штовхає Україну в пекло?

Кажуть у Англії знайшов опору,
Щоб здать Україну лордові Мальбору...

Чому без нас рішають нашу долю?!
В нас є шаблі й заряджені пістолі.
Чому ж не робиш, гетьмане, нічого?
Так можна прогнівить самого Бога!..

*Моя сердечне кохана Мотронько!
Поклін мій віддаю В. М.
моє серденько, а при поклоні посилаю
В. М. гостинця — книжечку і обручик
діамантовий, прошу тебе завдячне
прийняти, а мене в любові своїй
невідмінно ховати, заки дасть Бог
з ліпшим привітаю. За тим цілую
уста королеві, ручки біленькі
і всі приваби* тільця біленького,
моя любенько кохана!*

Вже й сам не свій...
О Господи, прости!
Неначе вже наївся блекоти.
Не знаю, що роблю...
І чи зумію
Зробити, що задумав...
Багатію
Думками...

* В оригіналі: «члонки».

Теофіція

Філософська поема

ПРОЛОГ*

*Молимоь Богові одному,
Молимоь правді на землі!*

Тарас Шевченко

**Відійдімо
Від марного світу
І ближче станьмо
До своєї душі!
Молимося щиросердно
А не для годиться...**

**Не пошкодуймо
Шматка хліба:
Жебраку і каліці,
Нещасному і дитині.
Будьмо щедрішими —
Нікому не поскупімося!**

**Даваймо милостиню
Не для показу себе
Із кращого боку..
І таємницею хай буде
Наша доброчесність!**

* Проблема «теодицеї» — виправдання Бога — є такою ж давньою, як суспільство і релігія в ньому. Більше трьох тисяч літ тому вона вже хвилювала уми мислителів давнього Вавилону.

Молімося!
Гордовиті і гоноровиті,
Політики і диктатори,
Гендлярі і лихварі.
Не зазнавайтесь!
Поки не настигли
Господні Суди.

Молімося!
Не багатослівно,
Бо знає Отець наш,
У чому маємо потребу
Раніше,
Ніж наше прохання
Чує.

Молімося невтомно
У переддень
Пришестя Антихриста!..
Коли брехня
Зводиться у принцип.
І правді
Викручують руки...

Коли світ оскаженів
На крутих віражах.
І народ повстає
На народ...
Молімося до самозречення!

«Отче наш, що єси на небесах,
Нехай святиться ім'я Твоє,
Нехай прийде царство Твоє,
Нехай буде воля Твоя

**Як на небі, так і на землі.
Хліба нашого насущного дай
Нам сьогодні, і прости нам
Провини наші, як прощаємо
Винуватцям нашим,
І не введи нас у спокусу,
Але визволи нас від лукавого!»**

СВІЛОТІНІ

Частина перша

*Існує посвячення у Зло так само,
як і служіння Добру. Мені здається,
що наше життя розгортається
в невидимому світі, повному печер,
тіней і жителів мороку.*

*...Нині я впевнений, що у світі немає
неможливого. Досліди, виконані мною,
не мають нічого спільного з такими
підробками, як спиритизм або
теософія. Нині я вірю, що ми живемо
в світі таємниці, в світі разючих
і раніше не підозрюваних нами явищ.*

Артур Мачен, англійський
письменник, член таємного
товариства «Золотий світанок»

*Найненависніший віруючому
не вільний ум, а новий ум, що володіє
новою вірою.*

Фрідріх Ніцше

**Цей світ швидкий на замороку,
Підносить знову нам уроки,
Де феніксом на попелищі — зло!
О Господи! — звертаємось до Бога
І, не одержавши підмоги,
Сплакнем зажурено — «не повезло?!»**

І, віру втративши,
Прямуєм навпростець:
— Чому мовчить
На небесах Творець?

До слова став глухим,
До сліз сліпим!
В людському горі,
Наче нелюдим.

Від цього постає пересторога:
— Не можна покладатися на Бога!?

— Якщо визнати,
Що світ створений
І керується Богом,
Атрибутом котрого
Є всемогутність,
Досконалість,
Мудрість і всеблагість,
То як пояснити
Присутність
У світі зла?

Бог або не хоче
Усунути зло
І не може.

Або може,
Але не хоче,
Або хоче
І не може.

Якщо він хоче
І не може —
Він безсилий,
Що несумісно
З Богом.

Якщо може,
Але не хоче —
Він злий,
Що також
Не властиво
Богові.

Якщо не може
І не хоче —
Він безсилий
І злий,
Що значить —
Не Бог.

Якщо хоче
І може,
Що єдине
Пасує Богові —
Звідки тоді Зло?
Або чом Він
Його не усуває? —

Ось так сказав,
Високий
Звівши мур
Довкола Бога,
Епікур.

**І от мислителі Вавилона
Зайняли нелегку оборону.
Допитувалися строго:
— Як захистити Бога?**

**Торкалися фарисеї
Проблеми Теодицеї,
Філософів загнавши в кут.
І підіймалися фанати
Із Римського тріумвірату
На Бога одягти хомут...**

* * *

*Про богів я і не можу знати ні того,
що вони існують, ні того, що їх немає,
ні того, які вони з вигляду.
Адже багато перешкоджає знати це:
і неясність питання, і коротке
людське життя.*

Протагор

**І як ти міг повстать проти богів,
Як ти відважився сказати «проти»?
Ти ж знаєш, що таке плебейський гнів:
Вже Рим тобі погрожує бойкотом.**

**І твої книги спалюють раби —
Вони себе не хочуть знать без Бога?!
Хотів ти в душах випрямить горби? —
То марно! Фарисеї-демагоги
Тобі цього зробити не дадуть.
На віки вічні зацькують прокляттям.
Невже цього не можеш ти збагнути?**

*В літо 1092. Предивне чудо
трапилося в Полоцьку: вночі стояв
тупіт, щось ніби стогнало на вулиці
і рискали якісь тіні — подобі людей.
Коли хтось виходив із дому, щось
подивитися, одразу на нього незримо
нападала моровиця, і він умирав од
неї, і ніхто не наслідивався виходити
за ворота.*

*А потім вдень мчали коні, однак їх не
видно було, а було видно лиш копита
коней, і уражали вони мором людей
у Полоцьку і в навколишніх землях...*

*Тоді в ті часи земля стугоніла так, що
багато хто чув. Усе це коїлось тому,
що множились гріхи наші і неправди.*

Повість минулих літ

Долинуло з персональних печер:

— Так хто ми тепер?

І пішло по найвищій орбіті:

— Хто захистить у світі?

Так говорили убогі,

Коли утратили Бога...

Як племена не могли

Поділити здобич,

Вони хижо всміхалися

І розходились урізнобіч.

А потім із спритністю рисі
Підкрадались проворно,
Аби пазурі запустити
І вхопити за горло...

І мовили тоді на віче:
— Хай буде цар,
Один він нас розсудить —
Тепер він наш владар!

Тоді поляни
Ще поклонялися
Перуну.
І сіверяни,
Й тиверці
З древлянами
Ще не ділили
Зоряного неба...

Не пліткар і не гендляр,
Нам потрібний
справедливий цар!

Закричали юні демократи:
— Щоб справедливо
міг усіх карати!..

Нетяга тоді звівся не сторонньо:
— Не будь тепер в державі
беззаконня!

І тут же крик почувся,
Що розпанахав душу:
— Жінок гвалтують?!

А почесні —
Багатії купують...

Кому потрібна
Вища влада,
Що думає про це
громада?

* * *

*Людині миле денне світло.
Але їй трапляється закохатися в ніч.
Така любов приводить до злочину,
до руйнування, до катастроф,
які на поверхні здаються справою рук
божевільних. Але якщо спостерігачу
удається пристосувати свою
оптику, він знайде інші, більш
правильні пояснення.
...Гітлер нав'язав світу «маніхей-
ську» війну, або, за визначенням
Святого Письма, «боротьбу богів».*

Л. Панель, Ж. Берж'є.
Ранок магів

**Зробив крок уперед,
Заявивши:
— Я ваш! —
Вавилонський
Бог сонця і світла
Шамаш.
— Я Бог справедливості
І радник царів.**

— У вірності
Клянуся стократ,—
Заявила про себе
Богиня Маат,
Яка розкошувала
У фараонському
Єгипті.

— Відтепер
Ви повинні молитися
Богові і царям...

Тим часом розпочав свій монолог
На престолі Верховний Бог:
— Я — Творець Всесвіту,

Один-єдиний у світі.
Я оберігаю всіх і кожного,
Лиш мені довіряйте душу!

Я — реальний, не міфічний.
Мені підвладна вічність!

Живу я і в минулім,
І в грядущім.
Я — всюдисущий!

На землі
І на небі присутній.
Я — всемогутній!

Космосом управляючи,
Я — всезнаючий!

З ЩИТОМ ЧИ НА ЩИТІ

*Хто хоче виправдати існування,
тому потрібно ще і уміти бути
адвокатом перед дияволом.*

Фрідріх Ніцше

**Пророки у відчаї,
Серцями відчують
Небезпеку:
— Ізраїль чекає пекло...**

**Буде розплата
За наші провини!
Пророки бачать
Похмурі картини...**

**Як захистить,
Відвоюють свободу?
— Чекай нашестя
Чужоземного народу...**

**Вже наступає Ассирія
І Вавилон,
Або помирай,
Або втрапиш
В полон!..**

**Що діяти? — навалюно йдуть заброди.
А Яхве, де він? — заховався од народу?!**

Що робить він у дружбі з Саваофом,
Чому він не зупинить катастрофи?

Важке питання? — круто повертається:
— Що робить Яхве, чому не втручається?

Як, друже-брате, будем далі жити,
Чи Бог безсилий що-небудь зробити??

О Боже! Зглянься!

Чи забув нас, грішних,
Чи загордився на престолі в небесах?
Ізраїль обійшли — п'ятьма кромішня,
Добра ми не знайшли!

А попервах

Тобі ми вірили.

Ти обіцяв нам благо.
Ми ждали справедливості — дарма!
Пробач, о Яхве, — за таку відвагу,
Але до тебе
вже довір'я в нас нема!

Чужинцями зробилися ми вдома.
Чого мовчиш?

Панує Вавилон!

Рабами стали ми,
й до всього ще — погроми,
Хитається од ворогів наш бастіон!

— Не бачить нас Яхве,
Залишив у нещасті.
Чи то безсилим став,
Розвіялась могутність?..

А чи не ліпше нам
Доземно поклонитись
Іштар чарівній —
Богині неба
Месопотамській?

А, може, підем
До Таммуза-Адоніса —
Суворого,
Про це говорить
Погляд,
Фінікійця,
Хоч бог нам і чужий,
Та обіця багато...

— Втішайте народ мій! —
Говорить ваш Бог!
Промовляйте
До серця
Єрусалима.
І возвіщайте йому —
Настав час боротьби!

Яхве готовий
Повернути
Благословення,
Аби Ізраїль
Знову возродився.

Готовий осипати
Рідну землю
Своїми милостями.
І він це зробить
Обов'язково.

Бо все це потрібно
Самому Яхве...

Я прославлюсь
До країв землі
Заради себе,
Щоб ніколи
Не було нарікання
На моє ім'я.
Тому слави своєї
Я не віддам
Нікому!!!

А ви, раби божії,
Прийняли великі муки
І страждання,
Але такою
Була воля моя.

Це моє
Божественне право —
Раб не може
Оскаржувати
Свого пана...

— Тепер я вільний! —
торжествує іудей.
Упав триклятий Вавилон
під тиском персів.
І між людей
Промчала радість:
— Закінчивсь полон!

І рабство!

Більш не знать ярма.

Ледь відірвали — приросло...

Гуляй, свободо!

Розвалилася тюрма,

Не задавили нас руїни...

Хай пощезне зло!

Але не довго тішивсь іудей,

І скоро радість

загубилась між людей...

Що трапилося із тобою, рідна земле,

Куди твоя поділася свобода?

Ти знову залишаєшся рабою,

Тепер терзає

перський завойовник...

А ви, пророки, чому мовчите,

Чи ви свої обіцянки забули?

Земля скупалася в гарячій крові,

Коли свої відкупимо гріхи,

Куди поділась наша Незалежність,

Виходить, знову Яхве обдурив?..

Удармо в дзвін!

Й поглянемо довкола!

О Боже! — хто сьогодні на престолі? —

Одні лиш лихварі й чванлива знать!

Хоч трон хитається,

але вчепились, шельми,

Вони і в брата рідного, таку їх мать,

Здеруть собі останній шеляг...

Як і раніш, при будь-якій погоді —
Довкола торжествує злодій?!

Куди не кинь — перекупки і гендлярі,
При козирах сидять всі картярі...

Не обійти, куди не ткнешся — хами.
Вони уже плюють на наші храми?!

І не зважають на пересторогу:
Сміються-насміхаються із Бога:
— Ми знаємо своє!

А в Нього — свій чертог,
До нас — і на поріг
не ступить Бог?..

СЛОВО АМОСА

Я не пророк і не син пророка.
Я був пастухом і збирав сикомори.
Мені у душу вклав Господь неспокій,
Аби попередити Содом і Гоморру...

Він мене забрав од овець, сказавши:
— Іди пророцтвуй Моєму народу! —
Відтоді душею я з Богом назавше,
Несу людям Правду й не жду нагороди.

В моїх словах немає нічого від мене...
Все, що кажу я, — послання від Бога!
Отямтесь! Чатує вогненна геєна,
Душею і серцем прийміть засторогу.

Цар Осії погрожує вигнанням?
Я знаю, він мене готовий вбити...
Та я все'дно скажу про злодіяння,
Прийшов я Боже слово об'явити!

Чим гордитесь, що більше всіх накрали,
Що вискочили у пани з сволоти?..
Пустили рідну землю на поталу, —
Законом ствердили жіночу соромоту...

**Торгуєте ви кров'ю і любов'ю.
Нацьковуєте брата йти на брата.
У царському дворі од безголов'я
Готові і Вітчизну розпродати...**

**Чекайте лиха! І навек прощайте.
Пішов я пасти знов свої отари.
Втішайтесь миттєвістю, та знайте —
За всі гріхи чекає Божа кара!**

ЧЕРЕЗ 2000 ЛІТ
Частина друга

*Хай згине той день, що я в ньому
родився, і та ніч, що сказала:
«Зачався чоловік!». Нехай стане цей
день темнотою, нехай Бог з висоти
не згадає його, і нехай не з'являється
світло над ним!..*

Книга Іова, 3:4

**У другому віці до нашої ери
Почалася розмова:
— Ви читали книгу Іова?
Ту, що увійшла
До священних писань.
Вона хвилює світ
Більше двох тисяч літ!**

**— Ця книга
Вищою мірою
Повчальна.
Захоплює і стверджує вірою,
Але в такій же мірі,
Кажуть, і зухвальна...**

**Іов на віки
Став еталоном,
Зразком праведника?**

Він був чоловіком
Невинним
І правдивим
Бога боявся
І від злого втікав...

Через тисячоліття і досі
Доноситься різноголосся,
Дивується збурений світ:
Як ця книга потрапила
У Ветхий завіт?

І обізвався демон злий:
— Іов ніякий не святий...
Не треба осквернять вівтар.
Іов це скептик і бунтар!

Не віднайти: засохло джерело.
Іов — фантазія базіки...
Він — вигадка, безглуздя, не було
Ніколи отакого чоловіка!
А мо', трагедія —
На грецьку схожа...
До правди тут людської
Не підхоже.

Своє наміряв автор
На березі Єфрату.
Він досконало
Вивчив світ.
Але, здається,
Був пихатим.
Про славу більше дбав,
Не благочестя,

Тому і заблукав
На перехресті...

О ні! — почулася незгода,
Іова легко віднайти в народі...
Подивимось у профіль і анфас:
В душі прихований він
в кожного із нас!..

...І запитав сатану Бог:
— Чи ти звернув увагу
На раба мого Іова?
Богобоязливий
І далекий від зла!

— А що у цім за дивина? —
З хитринкою всміхнувся сатана.—
Іов не задарма
Благочестивий,
Він достатньо
Одержав благодіянь...

— Якщо пішла така розмова,
Ти можеш перевірити Іова.
Все можеш відібрати, без вороття,
Залиш йому одне тільки життя!

Він проти Бога не промовив і словечка.
Не знав Іов про суперечку,
Яка точилася тоді на небесах.
Остригши голову, упав на землю:
— Від Бога все, що дав
і що забрав,— приємлю!
І став мурахою дрібною між мурах...

Як напала проказа
Чоловіка зморить.
Жінка впала у відчай:
— Прокляни і помри!

Прозрів я, Боже,
Із свого болю.
І світ оглянув
Я оцей довкруж:

Чому Ти непорочного
Так губиш
І ставиш його поруч
З винуватим?

Як сироти і вдови
Захлинаються
Від крику,
Залита плаче
У сльозах душа.

Чому нещасного
В житті не захистиш,
Чому над ним
Не заборониш Ти
Глумитись?

Ти злодіям
В бучних палацах
Двері відкриваєш...
І святкують
Перемогу
Нечестивці,
А праведник

**Зробився
Посміховищем...**

**Чи добре Тобі,
Що мене притискуєш,
Що зневажаєш
Творіння
Твоїх рук?**

**Ти з глини
Витворив мене,
І знову
Повернеш у прах.**

**Як Ти можеш
Карати людину
За її пороки,
Адже Ти сам її
Сотворив!**

**Чи достойно Бога —
Вічного і всемогутнього,
Переслідувати людину —
Таке ефемерне
І жалюгідне
Створіння...**

**Її життя, — як подих,
Вітровіння.
І сама вона,
Як соломинка,
Що несеться
Вітром...**

**Чому б Тобі
Не пробачити
Моєї вини,
Не пройти мимо
Мого погрішіння?**

**Адже я лежу
В поросі.
Шукай мене —
Немає мене...**

* * *

*У руки безбожного дана земля,
та він суддів її закриває...
Як не Він, тоді хто?*

Книга Іова, 9:24

**Що ти робиш, Іове,
На прю став із Богом?
Це страшніше,
Ніж гра у бокс...
Коли заб'є ортодокс,
Ніхто не прийде
На допомогу!**

**Ти не віриш у притчу
Про бідного Лазаря
І цитатам із пророчих книг.
Ти в своєму горі —
Довічний в'язень,
Тобі не допоможе
Й Архістратиг...**

Ти не можеш збагнути
Учення
Про приречення
Й посмертну подяку.
Все відбувається
З Божого
Благословення,
Якщо не сплутає
Карти
Чортяка...

ПЕРЕД РОЗП'ЯТТЯМ
Частина третя

*І, трохи далі пройшовши, упав Він
долілиць та молився й благав:
«Отче мій, коли можна, нехай обмине
ця чаша Мене... Та проте,—
не як Я хочу, а як Ти...*

Матф., 26:39

**В Гетсиманському саду — пригадаймо
Нім'яли оливи в печалі.
Уже знав про біду —
Не питався, що буде з Ним далі.**

**Він вже знав, що Іуда продався —
Поспішає до Каїафи,
Приведе скоро стражників.
Остання надія на Яхве!..**

**В Гетсиманському саду
Він Бога востаннє благає,
На поблідлім лиці
Кривава роса проступає.**

**Він страшисться погібелі,
Знає, не виграти битву,
Хоч би янгол явився,
Укріпив Його волю в молитві.**

Він до учнів, аби прихилитись —
Нема аналоя:
— Що ж поснули, прокиньтесь ви
І пильуйте зі мною.

Тричі Він одривавсь од молитви,
Душею зів'ялий,
Не діждався підтримки —
Учні натомлено спали...

Якби бачили те —
Потішалися б фарисеї,
Заодно з ними стали б
Тоді й саддукеї.

Що, мовляв, Ти добився,
Пророче жебрачої втіхи,
Розпинайся за всіх! —
Ото було б сміху...

Не спокутуй гріхи,
Розплатися своєю кров'ю!
А чи можна жорстокі серця
Об'єднати любов'ю?!

Подивися, йде натовп з кілками,
Погрожує вбити.
Ну скажи, можна хама
Такого любити?

«Отче Мій...» І вжахнувся...
І побачив свою катастрофу,
Коли хрест під насмішки юрби
Важко приніс на Голгофу.

**Батько-Бог, мабуть, спав,—
Не відшукати провини,
Чи не знав, що сказати
На прощання Своєму Сину???**

ВЕРИГИ

*Диявол радіє злomu вбивству
і пролиттю крові, розпалюючи чвари
і заздрість, братоненависть і обмови.
І от кара народів за гріхи:
або смерть, або ще голод,
або нашість поганих, або засуха,
або гусінь, або якась біда.
Ми ж тільки називаємося
християнами, а живемо, як язичники.
Хіба ж не по-язичницькому діємо,
коли віримо в усі прикмети?*

Повість минулих літ

Коли печальні дзвонять дзвони
І в храмі заціловують ікони,
І падають смиренно на коліна,—
Що це? Демонстрація, для кого?
Невже, щоб присягнуть
на вірність Богу,
То треби повзати неодмінно?

Господь суворо дивиться з божниці.
Чи не від того опустились лиця,
Що трапилося у душі — розлом?

Де покаянню визначена міра?
Невже, щоб досягнути радість Віри,
То неодмінно треба бути рабом?..

* * *

Для тих не буде
І нема прощення,
Хто не бажа прийняти
Твоє вчення...

До них немає
Й мови про любов,
Якщо у серці
Поселився інший бог...

Вони приречені
На найстрашніші муки,
Якщо своя в них,
Не Твоя наука.

Вогнем дихнув Ти
Із божниці,
Пустив між люди
Інквізиції...

Аби народ пішов
Проти народу,
Благословив
Хрестові ти походи...

Як остаточно
Ти прийшов до влади,
Сховалась глибоко
Вселюдська правда!..

Господи, що Ти робиш?
Віра в Тебе —

**Рятує найбільших
Грішників.**

**Хто виправдовує
Нечестивого, —
Віра такого
Ставиться
В праведність?..**

**А після смерті йому
Уготоване місце
«На лоні Авраамовому»
Вічне блаженство
В Царстві Божому.**

**Ти широко відкрив
Свою золоту браму.
І хочеш, щоб усі
Були Твоїми рабами?!**

* * *

**О праведний і всесильний!
Як можна Тебе збагнути?
У Тебе свої закони,
Які непідвладні розуму.
Ти воздаєш неухильно
Усім, хто до Тебе приходить:
Ти праведників нагороджуєш,
На висоту возносиш принижених!**

**У Тебе знаходять спасіння
Серця у журбі-печалі.**

Ти не даєш загинути,
Коли приходить невинний,—
По своїй доброті Ти рятуєш
Часто його від меча...

І беззаконня Ти бачиш:
З небес Тобі — найвидніше!
За це винуватців караєш,
Хоч і, бува, не відразу...

Та беззаконних радість
Минає — коротша миті.
Як злодій обійде покару —
Страждають од лиха діти...

Страждають, о Боже, й невинні.
Хто може Тобі заявити,
Що в світ цей прийшов непорочним.
Хто може сказати — безгрішний,
Якщо народився од жінки...

Ба, навіть місяць у небі,
І той не такий уже світлий,
На ньому видніються плями,
Від того тьмяніє в очах...

А людина з своїми вадами —
Відоме їй розтління,
П'є беззаконня, як воду,
А потім — як бідна стражда...

* * *

*Були обри великі тілом і горді умом,
та Бог погубив їх...*

Літопис

Вони молились не чужим —
 своїм богам!!
Благословляли духи родоводу
На вірність племені!
 І волю над усе — затям,—
Любили!
 Коли вбивці і заброди
Приходили.
 О скільки їх було!
На порохню хотіли перетерти.

В крові втопити душу.
 Та першоджерело
І пам'ять роду
 не давали вмерти...

Бо хто ти єсьм?
 підводились мужі,—
Коли не здатний захиститись?
 Не потрібен
Собі самому...
 І кривавились ножі,
І рідних духів кликали дуліби,
Аби не впасти духом!
 І душа,
Не вклякнувши
 у кругойдучім
 безталанні,

Утерлася од сліз.

І, як мале пташа,

Стріпнула крильцями.

У мовчазнім благанні

Молилась Сонцю — богу із богів,

Аж поки сонце не зайшло за обрій...

І обрив допікав смертельний гнів:

— Переманити душу як? — питали обри...

ОСТАННЄ ОДКРОВЕННЯ ІОАННА

Я — співучасник скорботи,
друг ангелів і братів-пророків.
Я багато що звідав на світі,
поки зробився старим.
На Патмосі був у вигнанні —
судили мене сліпоокі,—
За Віру Христову
жорстоко судив мене Рим.

Я став ненависним
для імператора Доміціана,
Бо залишаюсь вірним собі
і варварів не терплю.
Кричу фарисеям,
що на мене виставляють капкани,
— Не ввіймати вам душу! —
за це я Господа хвалю.

Я послав апостольське вітання
семи церквам, що в Ефесі,
Сказав про видіння
Сина Людського, тобто Христа.
Це був голос Неба!
Розіслав я послання Небесне,
Аби усім відкрити
до Вічності Врата...

Коли побачив Його,
то припав до ніг, наче мертвий,
А Він, показавши десницю,
сказав: — Не лякайся!
Я єсьм Перший і Останній.
І живим був, і мертвим.
І житиму во віки вічні!..—
Підвелась
Душа від того:
— Я маю ключі від пекла
і смерті...—

І тут знову видіння
на престолі слави
сам Бог!
Книгу трима із сьома печатками!
Що це безсмертя?!
Христос може зняти їх...

Та це лиш пролог
Був того, що мені привиділось
пізніше,—
Побачив боротьбу Світла
і Царства Божого
з пільмою і Злом.
Буде страшна боротьба та,
й блискавка ударить вогневіша,
Ніж та, що вдарила
в Гоморру і Содом...

Коли пройде безліч віків
і в гріхах потопатимуть люди.
І настане царство Антихриста —
і світ проковтне пільма.

Останній шабаш свій
тоді відправлять заблуди,
Прийде Месія вдруге
і обійметься з усіма!

І воскреснуть праведники,
в яких душі були розлучені
з тілом,
А інші неправедні
ще довго ітимуть, мов тінь...
Пізніш і вони воскреснуть!
І відійдуть
навік звироднілі.
І лиш тоді усіх обійме
Божа благодать.
Амінь!

ВЕЛЕСОВА КНИГА

Частина четверта

«Велесова книга» — язичницький літопис, який охоплює історію Русі приблизно від 650 року до н. е. І доведена до останньої чверті IX століття.

Мова книги, думається, на два-три століття давніша найдревнішого відомого нам слов'янського джерела, має багато українізмів: «дбати», «хіба», «віра»...

**Ішла історія
То крутосхилом,
То в обхід:
Одних улещувала,
А когось дурила...
І наших пращурів
Глибокий слід
Сховали у степах
Сумні могили.**

**То звідки ж ми?
Узявся археолог
Розкопать,
Відкрити світу
Затонулі Еверести!
Кому хотілося
Ту пам'ять
Приховать?**

**Ні пари з вуст
І літописець
Нестор...**

* * *

*Греки налізли на Русь і творять зло
ім'ям богів своїх.*

Велесова книга

Неодмінно треба знати дохристиянські вірування, бо без них немає можливості глибше й повніше зрозуміти культуру та історію літератури, основані на духові народу...

Іван Огієнко

**Я повертаюся
До колишньої радості,
Божої благодаті.
До першопочатку
Мого незглибимого
Джерела...**

**До першоквіту
Моєї пребагатої мови.
До дзвону молотів,
Що кували
Золоті
Пекторалі...**

**Де нині відшукати
Зоряні діадеми**

І сонцесяйні персні
Моїх красунь?..

Де поділися
Тайнописи
Моїх мудреців
І пророків?

Чиїми вітрами
Розвіяно
Лицарський дух
Моїх предків?

Гори мого золота
Потонули
В музейних
Скарбницях,
Прилипли
До чужих рук...

Опам'яталися!
Збагнули міць
Булатної сталі.
Тепер ворожать
На формулах
І не можуть
Розгадати
Таємницю сили...

Хмарою кінських грив
Закривали
Чужинці
Моє сонце.
І тоді моя дорога

**Потрапила
У прірву
Відчаю
І безвиході...**

**Найстрашніша втрата —
Недосліджена
Передісторія
Мого народу!**

**Її на замок
Закрив візантієць.
І викинув ключ
У Чорне море...**

ВОЛХВИ

1. *Справедливою людина є не тоді,
коли каже, що має намір нею бути,
а коли її вчинки відповідають її
словам.*

2. *Давно сказано предками нашими,
що ми повинні діяти краще,
ніж попередники.*

3. *Обробляй засіяне поле,
і буде згодом слава тобі.*

Велесова книга

**Якщо торкалася когось хвороба,
Нас кликали! Ми йшли на допомогу.
За це звемось кудесниками в світі.
Ми — химородники і чаклуни, і чародії,
Ми — ворожбити, шептуни і знахарі,
Ми каста у язичницькій Русі!***

**Ми таємниці знаємо Природи,
Ми — посередники між Богом і людьми.
Нам люди вірять, бо знання в нас — віщі,
Ми стоїмо найближче до богів!**

**Ми ладні завжди до людей прийти
Своє сказати ворожбитське слово.**

* Термін «Русь» відноситься виключно до України, про що пишуть літописи Новгородський, Іпатіївський і Лаврентіївський.

**Ми проти візантійського кадила,
Що насила оману і дурман...**

**Ми на сторожі таємниці Віри.
Ворожимо по Сонцю і Зірках.
Як завжди, ми ворожим проти ворога,
Від того й «ворожити», «ворожіння»...**

**Ми — ворожбити, знахарі ми і пророки,
Ми виліковуємо людську душу,
Аби вона звільнилися від рабства...**

ПЕРУН

*А Олега з мужами його водили
в клятві по закону руському, і клялись
ті своєю зброєю і Перуном,
їхнім Богом.*

Літопис

**Я – володар Неба,
головний Бог
блискавки і грому.
Я оживляю весною землю
і приношу дощі рясні.
Раніш називався
Богом хліборобів,
це для того, кому невідомо.
Згодом покровителем війська,
Богом воїнів
випало стати мені.**

**Мій бовван стояв прикрашеним
на пагорку у Києві.
Сам я був дерев'яний
із срібною головою,
а вуса були золоті.
Це пізніше на мене стали...
випливати помії,
А тоді моїм іменем
клялися воїни
у своїй твердоті...**

Я гуркотів по Небу
у крилатій
своїй колісниці.

Із блискавками
вогняногриві коні
неслися у далину.

На зиму
я замикаю своє Небо,
і затихала грімниця.

А весною
Я розбиваю
молотом пута,

Щоб земля
просипалась
від сну...

КОСМОГОНІЯ

*Ми не знаємо. Та вони знають. Камені
знають. Навіть знають дерева.
І пам'ятають, хто назвав гори й ріки.
Хто склав минулі міста. Хто ім'я дав
незапам'ятним країнам. Літали
повітряні кораблі. Лився рідкий
вогонь. Сяяла іскра життя й смерті.
Силою духу здіймалися вгору кам'яні
брили. Кувався чудесний клинок.
Берегли письмена мудрі тайни...*

Микола Реріх

*Найнезрозуміліша річ у Всесвіті —
це те, що він піддається розумінню.*

Альберт Ейнштейн

**Ця музика
таємничих зірок,
І слова палахкі, наче ватра.
Зробивши в молитві
до неба крок,
Догони благають
кращого завтра!?**

**Тисячу літ
моляться Небу догони,
Самі по собі,
обминувши релігій
кордони.**

Вони не зайшли у кут:
Буддизму,
Індуїзму,
Іудаїзму,
Ісламу і християнства...
У подиві учені й фантасти:
— Догони — космічна каста?..

Як могло статись? —
Докопуються
Консервативні вчені,—
Африканське плем'я
землеробів —
І обізнане з астрономією!
Що у них за віровчення?

А догони
Із покоління
в покоління
передають
Втаємничені
Міфи-шифрограми.
І ждуть не діждуться
Свого Бога Амма...

У них своя релігія —
Зоряне небо,
Звідки ждуть
космічних посланців,
Почути пророче
«Світле слово»...
У племені догонів,—
треба сказати,

Із Сатурном
Особлива розмова...

Малюють його
На стінах
У святилищах
У вигляді двох
 Концентричних кіл.
Перше коло
 священна планета,
А друге —
 її вогняне кільце.
Але у німбі Сатурн
 із землі
 не побачить
Що це значить?..

Лише з Космосу видно таким...
Як довідались про це догони? —
Запитують у Києві і Вашингтоні.

А догони уперто
 свою стережуть таємницю.
І жерці на світанні
 видивляють зірниці.
І ведуть своє плем'я
 на озеро Дебо,
Де начебто приземлились
 прибульці,
І від того розплескалось
 бездонне небо...

І читають молитву
Про «спіральний зоряний світ».

І знають,
Що таких світів-галактик
У Всесвіті не злічити.
І часто виглядають
 своє НЛО,
Що пролітає
 над землею
 транзитом.

ПОХОРОН ПАТРІАРХА

...Космос послав нам грізне попередження — Чорнобиль, а ви так нічого й не зрозуміли! Як і століття тому... Ви продовжуєте маневрувати та шукати істину в чужих землях. Ви, добувши рятівну незалежність, продовжуєте перебувати в духовному рабстві. І якщо три сторіччя тому свідомістю вашої інтелектуальної еліти володіла Варшава, то сьогодні її погляди звернені на Москву або ще далі — за океан, на Нью-Йорк... Як і колись, ви люто зневажаєте і знищуєте усе рідне: і материнську мову, і культуру, і звичаї, і мораль... А ваша ж мова — це чарівний ключ до Вічності, своєрідний звуковий пароль «Сезам», за допомогою якого ви зможете відкрити потаємні двері Всесвіту... Якщо така летаргія вашого розуму ще продовжиться, вас чекає сумна доля тих, хто відрікся від Великого Материнського Начала, спочатку духовна, а згодом повільна, що розтягнеться на довгі роки, фізична смерть. Вихід один — нарешті вже віднайти себе і припинити займатися суїцидом. Ви, українці, маєте, зрештою, подолати згубне для вас гравітаційне тяжіння московської цивілізації і вийти на власну орбіту із центром тяжіння у Києві...

Пророк Он Ці,
«Полтавська думка», № 15, 1996

**Гей, ви, сини
Запорізького Ордену,
Славні лицарі**

І захисники Русі-України,
Відгукніться
І розвійте
Печаль-осмуту
Рідної землі!

Чи ви вже зробились негодні,
Коли на порозі постала негода?
Чи ви змирились у неволі
І не хочете мати кращої долі?

Чом у безмірі небеснім
Лише чути шемрання дощу
І безнадійні співи?

Чом заціпенів
Софіївський майдан,
Коли почали наступати
Перевертні
І яничари?..

...Зійшлися
Похоронити небіжчика —
Сина України.
Так плач же, Україно,
Плач!
Чи багато в тебе
Вірних синів?!

Пливе труна у вічність,
І Божа правда
Заголосила
На чотирьох вітрах,
Щоб мир і злагода були.

Але звідки дихнуло
Громохкою грозою? —
Ніхто не передбачав
Побоїща...

— О люди-людоньки,
Що ж це робиться
З Україною?
Скільки глуму-ганьби
Прокотилося землею,
І цю от —
Не одвели...

Плач, Україно, плач,
Може, сльозами
Відкупиш
Своє щастя у Бога!
А труна патріарха
Чаїним крилам
Торкає вже вічність...

— Чому замовк,
Великий Кобзарю?
Налаштуй свою кобзу,
Щоб нагадала славу
України!

— Не можу, братове-козаки,
Охрипла пісня,
Коли дихнуло
Від убивців
Незалежною
«Черьомухою»...

— Так де ж той Бог,
За які карає гріхи?
Може, довго були ми
Схиленими
І покірними?..

Збудіться, сплячі серця,
Стрепеніться,
Зачерствілі душі,
Хай вийдуть
Сльози з берегів
І вирвуть біль —
Із корінням!

Вихором
Пронісся диявол.
І небо замкнулося
Сірим дощем.
І ударила хвиля
Ще несамовитішої грози...

І підморгнули сатані
Генерали —
«Сірі кардинали»:
— Надо проучить
Обнаглевших хохлов..

— Що ви робите?
Ви ж діти України!

— Нам не нужна
Україна с вами,
Она нужна — без вас!..

«Дожились,
Доборолись,
Поки самі себе
Побороли...»

Пригорщами
Носили землю
На могилу
Патріарха.
Клали грудочку
До грудочки.
І плакали.
І ярились!
І малороси
З хохлами
Ставали —
Українцями...

ЗАМІСТЬ ЕПІЛОГУ

Молімось... не для вигляду,
сховавши в душі порожнечу!

Молімось... не для звичаю,
в душі затаївши раба!

Молімося Сонцю,
що чортів показало
у шкурах овечих?..

Молімося Правді,
щоб кріпла
вселюдська мольба!

Вклоняймося лиш Богу,
що возсів на Небесному Троні:

Він чує?
Він чує!
Українець те добре зна.

Плекаймо надію,
що більш не постануть
нові Вавилони,
І щоб Третього Риму не знати,
що заповів сатана...

Бережімось до віку
таємної поліції
в рясах,—
Говорять Джордано Бруно,
Жанна д'Арк
і Ян Гус.

Своєму молимося Богу,
не чужим
іконостасам —
І душу свою збережемо,
і знімем її
над Ельбрус!

Богоносців
остерігаймося,
що виступають
від імені Бога.
І «обраних Богом народів»,
що нове готують ярмо...
Не скажем
«хай буде воля їхня»,
а вийдем
із вселенської облоги
І запалимо лицарські зорі,
зітерши рабське клеймо!

Молимося Богу
Авраама, Ісаака і Якова,
Але й Богові Досвіду,
і дасть він прозріння сліпим.
Молимося!
Молимося!
Та все ж у молитві
не вклякнемо:
Молимося Богові Розуму
і вічно
пребудемо з Ним!

Григорій
Сковорода

Драматична поема

Встань же, мертвий, — і воскресни із мертвих! Доки землею ти будеш і не перетворишся із неї в Христа, доти не побачиши світлу небесну Людину.

АПОСТОЛ ПАВЛО

Людина — вищий продукт еволюції, істота космічна, яка володіє безкінечними потенціями індивідуального й історичного розвитку.

Людина в своїх антропологічних, соціальних, історичних гранях є істота — в основній своїй масі — ще далеко не досконала, в певному розумінні «кризова», і тим не менше існує ідеал і мета вищої духовної людини, який і рухає нею в її зростанні.

Академік Вернадський

ПРОЛОГ

ЛІТОПИСЕЦЬ

Григорій Сковорода, мандруючи Європою, найбільше прагнув зазнайомитися з людьми вченими. Побував в Угорщині й Австрії, Польщі й Пруссії, Німеччині й Італії. І скрізь його супроводжували злигодні та зречення всіляких вигод і зручностей.

Особливо зацікавив Рим. Із благоговінням Сковорода ходив цією землею, яка колись носила Ціцерона, Сенеку, Катона. Відзначив, що не тільки на рідній землі, але й скрізь багатому кланяються й бідного зневажають. Бачив, що глупота переважає розум, що блазнів нагороджують, а чесність живе ледь не жебранням. Розпуста ніжитья на пуховиках, а невинність катується в темницях.

І ось, збагатившись пізнаним, Сковорода пішки повертається додому в рідні Чорнухи на Полтавщині. Як затріпотіло його серце, коли здалеку побачив дерев'яну дзвіницю свого села, верби, колись ним посаджені в батьківському дворі!

Ішов цвинтарем — тут багато нових хрестів кидали довгі тіні. Прямував од могили до могили, доки, нарешті, покладений у кутку камінь не розказав йому, що вже немає батька. А далі довідався й про те, що майже вся рідня переселилася до царства мертвих...

Сковорода сідає біля батьківських могил, тяжко зітхає, плаче.

СКОВОРОДА

(внутрішній голос)

Як далі жити? Мої задовгі мандрі
Не привели в обітовану землю.
Ніде не стрів такої я країни,
Де люди мають щастя! Не знайшов
І філософії, яка б мені
Відповіла на всі «чому» та «як».
У чому правда й істина життя,
У чому його суть незаперчна?!

*Витирає на очах сльози, цілує хрести на батьківських могилах,
знову схиляється в задумі.*

СКОВОРОДА

(внутрішній голос)

В печерах власної душі ти не знаходиш місця.
Куди не ступиш, скрізь чекає пекло...
Для чого в світ прийшов, що маєш в нім робити?
І як прожити свій короткий вік людині?
Шукаєш відповіді в серці й не знаходиш...

А може, відповіді і не треба знати?
Для чого голову собі морочиш все дарма?..
Але ж думки печуть і пропікають скроні.
Крізь хащі розум продирається до світла.
Невже лиш я себе шукаю й не знаходжу?
А інші всмак усе життя проводять:
Торгують, наїдаються, співають...
А чи задумувався в метушні щоденній,
Для чого робиш все це і живеш для чого?

Дивись, зненацька й горе підступило:
Тепер нема батьків — травою заросли...
А той дружину поховав і занедужав.
Куди багатство ділось,— як і не було!

І узвичасний змінивсь потік життя:
Ти в розпачі спинивсь на роздоріжжі,
Із недовір'ям сам себе питаєш:
Для чого жив на світі, що робив,
Чи так ти жив, як треба було жити?

Знесилений життям, все більше й більше
Ти усвідомлюєш — о, Боже, скоро смерть!
Що там за гробом — морок, порожнеча?
Нема нічого? Як так може бути,
Щоб там нічого не було? Остання іскра
На вітрі згасла... Що робив, як думав,
Чим жив? І що в житті хорошого зустрів,
А чи дурного? Чи надбав добра?
І скільки зла ти заподіяв людям?!

Цвинтарем пробігають мерехтливі тіні. Сонце сховалося за хмарами. Прокотився грім, і сяйнула блискавка. Скворода хреститься, на прощання цілує хрести батьків. Несподівано з'являється видіння в чорному. Побачивши, що Скворода злякано відсторонюється долонями, видіння зареготало.

СКОВОРОДА

Чорне — це для мене колір смерті...
Ні-ні! Я бачу, ти — не Божий Дух.
З усього видно — сатана.
Так згинь же із моїх очей,
Вертай туди, ізвідки появився!

Сковорода знову хреститься і читає замовляння від нечистої сили, всього поганого і злого.

Хрест наді мною,
Переді мною,
Біля серця мого.
Чорт, сатана,
Відійди від мене!
Немає тобі ні місця,
Немає тобі ні царства,
Немає тобі ні престолу.
Переді мною
Стоїть гробниця,
На ній лежать три листи Господні:
Від Марка і Луки,
Від Матвія й Іоанна,
Від святої Катерини,
Охороняють їх
Амінь, Амінь, Амінь.

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Я — чорний ангел, я викликаю страх і жах
У всіх людей. Я — воїн і слуга диявола.
Я — біс і нечисть, я — демон і злий дух,
Мене у світі сатаною звать.
Я — вельзевул і чорт. Я — цар пільми,
Цар пекла, змії кромішний, ворог,
Нечиста сила я, лукавий і підступний,
Багато в мене є імен, я — різноликий!

СКОВОРОДА

Прийшов мене ти настрахати чи розважить?

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Злостива і безплотна я істота.
Людському роду я — постійний ворог.
Повітряний заповнюю я простір,
І обіймаю чорнотою Всесвіт.
Я проникаю всюди, паче у житло —
Від того важко в ньому жити...

У душі проникаю теж людські.
І кожну душу переслідую спокусою,
Тому за це мене ще звать марою.

СКОВОРОДА

Як не силкуйся, а тебе я не боюсь!

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Я недруг, я пропасник, водяний,
Летючий, і вогненний, і рогатий.
Я — ідол, окаянний, супротивник,
Потвора і родимець, супостат я.

СКОВОРОДА

(сміється)

Ти надуваєшся, як чорна жаба,
Ану ще трохи — може, лопнеш тут?

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Я — супротивник ангелів і Бога.
Несу хвороби я людському роду,
Розладнання душевні, біснуватість,
Несу зурочення і скверну людям...

СКОВОРОДА

Мене ти хочеш залякати цим?
Йди на всі чотири! Геть, чортяко!

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

О ні! Мені твоя душа потрібна!

СКОВОРОДА

Моя душа належить лиш мені,
Її нікому не віддам у світі!

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Філософе, скажу тобі я прямо:
Ти воюватимеш зі мною все життя.

Я заплідню химерою твій розум.
Я завжди буду в тебе за плечима,
Докіль тебе цілком не підкорю.

Всю душу я твою засію смутком,
З тобою буду вічно сперечатись,
Щоб в розумі твоїм звести свою твердиню.
Із залізччя вічного обману
Твоїй душі я викую кайдани,
Щоб ти не був у цьому світі вільним.
У нетрища тебе незримі заманю.
Й коли не зможеш дати собі ради,
Тоді — в оброть тебе! І — в пекло поведу.

Грім затих. Небо посвітліло. З'явився привид у білому.

АНГЕЛ-ОХОРОНЕЦЬ

Замовкни! Або краще згинь! Поплічник,
Я знаю, ти самого вельзевула,
Що в темряві царює. Вчарувати
Умієш ти медовими словами,
Та в них прихована отрута смертна.
Ти набираєш ангельського виду,
Бува. О, я це знаю!

Свавільно ти приходиш до людей.
Облудну маску маєш за обличчя,
Привітно усміхаєшся. Довір'я
Добитися ти прагнеш у спокушеного.

Постати можеш ангелом пресвітлим,
Ісуса образ можеш навіть взяти, —
Й за це тебе я проклинаю всюди:
Ти підлий, ти безмірно лицемірний!

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Виходить, я поганий, а ти — добрий?

АНГЕЛ-ОХОРОНЕЦЬ

Я — представник небесних вищих сил!
Я — виконавець всіх вказівок Бога!
Його посланець я на цій землі.
Я в час важкий до кожного приходжу.

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Але ж відомо, що за днем насуне ніч,
Тоді я владарюю і паную,

**Мій час приспіє по заході сонця...
Прощай, філософе, тебе я ще знайду.**

*Чорний ангел з іронічною посмішкою зникає. Сковорода придивляється до свого Ангела-охоронця, кланяється. Обіймаючи, цілує ще раз хрести на батьківських могилах.
Хмари над цвинтарем розвіялися; в цей час у сонячній короні з'являється ще одне видиво.*

СВЯТИЙ ДУХ

**Я — Дух Святий, я чиста воля Бога.
Я вказую усім ясну дорогу.
Наснажую, спрямовую і раджу.**

**Я зупиняю у марнотних діях,
Підсилюю у праведному вчинку,
Відволікаю від земної суєти...**

Святий Дух обходить довкола Сковороди, лагідно бере його за руку, придивляється.

**Твій Розум завжди буде полем битви!
Я не лише проти шалених ворогів,
Що називають їх — тілесні втіхи...**

**Я — супроти начальств, я проти влади,
Тим більш, коли у світі верховодить
Світоправителів тьма... тьмище тьми!**

**Я — проти піднебесних духів злоби,
Які шугають яструбами, щоби
Вхопити в кігті людську душу й розум!**

*Сковорода стає на коліна і натхненно молиться Святому Духу.
Підводиться і цілує йому руки.*

СВЯТИЙ ДУХ

**Запам'ятай! Ведеш війну ти не з людьми —
З дияволом і демонами. Знай,
Твій ворог є і буде — сатана.
Він прагне тебе знищити. Й при цьому
Не спиниться ні перед чим. Пильнуй!**

**Він є брехун і батько він брехні —
Так і назвав його Ісус Христос.
Дух чорний бреше і тобі, й мені,
Брехнею засіва тернисту ниву
У людських душах. Та в його словах
Присутня іноді і частка правди...**

**Спочатку розум опанує сатана —
Мистецьки одпрацьована система,
Вона складається з дрібних причіпок:
Геть підозріннями і сумнівами сповнена,
Теоріями різними й страхами...
Він діє поступово й обережно.
Для злодія потрібен певний час.**

**Та пам'ятай! Де б ти не був — усюди
Він розробив свою стратегію війни
І прагне заманити в свої сіті.**

**Тебе вивчав він довго й знає добре
Всі нахили — що до вподоби, а що ні...
І мітить на гачок тебе впіймати.
Відомі твої слабкості йому.**

**І що тебе турбує над усе,
Він бачить, прагнучи лиш перемоги.**

**Та якщо житимеш у Божім Слові,
Триматимешся твердо Заповіту,
Пізнаєш істину — вона всесильна! —
І вільним зробишся навек,
Не застраха диявольська брехня,
А буде переможена тобою!**

Святий дух і Ангел-охоронець зникають.

СКОВОРОДА

(кланяється батьківським могилам)

**Ось і побачилися з вами, мамо й тату!
Прощайте, рідні, прощавайте назавжди!
Не знати днів мені уже веселих,
Які були, та зникли разом з вами!**

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Все ті ж Чорнухи на Полтавицині. Вони здавна славляться як людне, торгове місце. Тут відбувається аж чотири ярмарки на рік. Їдуть сюди з Києва, Лубен, Прилук і Лохвиці, торгують сукном, шкірами, найрізноманітнішим крамом, а з околиць привозять на продаж хліб та коней.

На ярмарку зустрічаються друзі Сковороди, з якими він навчався в Київській академії, протоієрей Гречка й проповідник Леванда. Радісно обіймаються після довгої розлуки. Неповдалік грає на кобзі Запорожець, наспівуючи козацьких пісень.

ЛІТОПИСЕЦЬ

Чудний він був, дивакуватий —
Про нього ще з дитинства говорили:
— Дивись, яке мале, а вчене,
Із книжкою не розлучається ніде,
Та от не втне селянської роботи.
Ну що з такого вийде? Тьху, та й годі!
За втрачену вівцю побитий батьком,
Кудись подався, хоч би не втопився...

А він у наймах грошей заробив,
Прийшов і в ноги: — Татку, хочу вчитись! —
І той віддав до київської школи,
Де першим став Грицько у навчанні.
Ще й схильністю до музики уславивсь,
Такий мав неповторний голос,
Що аж в двірській капелі опинивсь.

**З козацької потрапив, бачиш, хати
Аж до палаців, аж до Лизавети,
А та ж такою дихала любов'ю
До музики, пісень і України,
Що Господи прости й оборони.**

**В той час були у славі Розумовські:
Розкошували співаки двірські:
Горілки — відрами, гуляй на всю губу!
Бучні бенкети, фрейліни манірні,
В розкошах безтурботного життя
До самосхиблення жируй, цілуйся!**

**І міг би дійсно там зробитись блазнем,
Панам навчитися уклінно догоджати,
Забути про сумління й власну душу.
Бо прикладів таких, куди не плюнь —
І не поцілиш мимо...**

Літописець на хвильку прислухається до козацької пісні, що продовжує співати Запорожець.

**Тоді була у чільних Польща
З Росією навпереміну. Безупинне
Котилось полум'я... Наш вільний дух
Здолала на просторах темна сила!**

**Бездонна прірва глибшала у душах,
Із вилами ступав на батька син...
У розбраті конала Україна,
Неначе Бог свої наслав прокляття.
Свята земля, смугована гріхами,
В ненатлій захлиналась веремії.**

Й при чарці мруживсь кожний перекинчик:
— Кому б ото продатись подорожче?!

Й звабливо усміхався сатана
Козацькому старшинству: — Не прогавте,
Беріть пошвидше, що пливе у руки,
Чини і булаву! — усе беріть,
Забудьте про своє козакування!

ЗАПОРОЖЕЦЬ

Григорію! Тебе я здалеку помітив.
Хоча і не скажу, що не змінився,
Але очима угадав тебе я певно,
Лицем ти і статурою, як батько.
Ну Савка — вилитий! Це ж треба!

Таким я пам'ятаю твого батька,
Коли в Лубенському полку служили!
То що ж, вернувся? Радий тобі, друже!
Дозвіль обняти-привітати з дороги!
Років не бачились уже — гай-гай!
Тебе іще малим я пам'ятаю,
Коли навчавсь ти грамоти в дяка
Та ще співав в парафіяльнім хорі.
Відтоді стільки вже сплигло води!

Тепер я бачу, як ти помужнів.
А ми старієм, нидіємо світом.
Ото коли заграю, то й згадаю
Про нашу молодість, як ми козакували.
А батько твій був добрим козаком!
Лиш ти в своїй науці запропався.

Але не забувай свій славний рід!..
Мо', для годиться у корчму заглянем,
А то вже зовсім горло пересохло.
Ходімо ж, просто так не відпущу!

У корчмі грає скрипка. За столом Сковорода, Гречка, Леванда, Запорожець. Приязно чаркуються.

ЗАПОРОЖЕЦЬ

Коли померла твоя мати Пелагея,
Відтоді й батько захворів.
Та впав на силі більше від журби.
Так тяжко навалилася на груди,
Що все казав: — Ну давить, наче камінь.

Востаннє ледве встав, пішов до церкви,
Щоб помолитись. А тоді як зліг,
То більше і не зводився на ноги.

А перед смертю, то було в неділю,
Вже ледве дихаючи, попрохав,
Щоб я козацької загравав, яка в походи
Водила нас на ляха й москаля...
Казав, як вернешся, щоб я зустрів
І пригостив тебе, як рідний батько!

СКОВОРОДА

Спасибі вам за щире, добре серце!

ЗАПОРОЖЕЦЬ

Ну, товариство, вип'єм за Григорія!
За те, що не забув своїх Чорнух,

Свою гірку Полтавщину!.. Про батька
Я хочу ще сказати. Він гордився,
Як став ти співаком в двірському хорі.
Казав: — Мій син в Санкт-Петербурзі,
Далеко в світ пішов. Сама цариця
Йому підносить дорогі дарунки...

Чи вірити цьому, чи ні? І люди
Лише хитали головами. Хай, мовляв,
Потішитесь у вигадках наш Савка...

СКОВОРОДА

Огідно згадувать мені про те життя.
В палатах царських я побачив морок...
Живе багато на землі людей,
Котрим одне на думці: як розбагатіти,
Напитися, нажертись, нарядитись?

Втікаю я від цих несамовитих,
Бо в серці їхньому — погане сім'я.
Воно виплоджує зміїну труту й жовч.
І часто убиває людську душу!

Не зміг прижитись я при царському дворі.
В панів своє життя, в мене — своє!
Ви краще, батьку, розкажіть мені,
Куди подівсь мій старший брат Степан?
На цвинтарі нема його могили...

ЗАПОРОЖЕЦЬ

Наслухався твій брат про запорожців,
Про лицарство шибайголів відважних.
Та я ж і сам розказував про те —

Як боронили ми Христову віру.
Не взять було нас голими руками,
Поки не постаріли у походах.

Так от... Степан і втямив ту науку,
Сказав: — Я народився козаком,
Тепер мені пора підняти шаблю,
Що перейшла од батька.— І пішов
На Запорозжя захищати волю!

Але невдовзі зруйнувала Січ
Німецька відьма, тобто — Катерина.
І хлопці розбрелися по степах.
Хто за Дунай у відчаї подався,
Хто причаївсь до часу у чернецтві.
А хтось пішов по світу старцювати.
Твій брат не нудьгував, гарячим вдався,
В Чорнухах згуртував затятих хлопців,
І зникли. А куди — хто знає?

СКОВОРОДА

Так, може, і живого вже немає?

ЗАПОРОЖЕЦЬ

Про це Господь лиш відає на світі.
Та не тужи. А раптом де й зустрінеш,
Однак я думаю, що не в монастирі.
Пора нам, хлопці, і повеселитись!
Якої ж вам, братове, заспівати?

В черговий раз Сковорода, Запорозжець, Гречка і Леванда чаркують.

СКОВОРОДА

То що, яка всім наймиліша?
Утни козацької нам, батьку!

Звучить козацький марш.

ЗАПОРОЖЕЦЬ

(замріяно)

Ех, любі братці! Якби вернуть літа,
Чи з кобзою блукав би попідтинню?
Жаль, що рука ослабла вже для шаблі,
А то гайнув би з вітром я у поле,
Щоб поганяти ворогів... Немає
Сьогодні лицарів у нас козацьких,
Що з ляхом билися. Куди завів Богдан?
З одної прірви вскочили у іншу:
З-під польської залежності втекли,
Тепер конаєм у лайні московським...
Куди вернигори поділись духу?!

Старшина обернулась на звичайних
Кріпосників. Як бардзо проміняли
Козацьку честь на золото і срібло —
Вислужуються знов перед чужинством,
Про волю і подумати бояться...

Ех, братці, лиш на вас надія,
На молодих, щоб славу ту вернули
Та щоб за срібляки не продалися...

ЛЕВАНДА

(після довгого мовчання)

Я розумію, батьку, ваш пекучий гнів,
Мені також випаює він душу.
Та, може, підкоритися нам треба,
Змиритися із долею гіркою?

ГРЕЧКА

І в мене вся душа як у вогні!
До чого ми дійшли, пак — докотились?!

ЗАПОРОЖЕЦЬ

Не ми дійшли, це нас так довели
Мужі державні, гетьмани погані.
Хай тричі перевернеться Богдан
На тому світі! Він в яму запроторив,
З якої нам не вибратись ніколи...

СКОВОРОДА

Мій ідеал суспільний — це республіка!
Це вільна, незалежна Україна!
Де розбрату нема й ворогування.

В царстві любові мають люди жити.
І щоб не відали законів ми тиранських.
Тому Хмельницького вітати я готовий,
Як лицаря козацької землі.

ЗАПОРОЖЕЦЬ

Але ж, Григорію, що робиться довкола?
Ми на своїй землі, немов чужинці.
Розглянься, хто панує в Україні!

СКОВОРОДА

Як повернувся з чужини додому,
Серед філософів — і тих! — побачив мавп.
Вони, мов гедзі, злі, ненаситимі,
В'їдаються у тіло України...

Де мудрість істинна? — не знайдеш і з вогнем!
Чинів і звань всі поспіль прагнуть.
Аби їх досягти — і брата продадуть.
При цьому не роздумують нітрохи,
Чи будуть їм зрідні оті звання,
Чи стануть у пригоді для суспільства?
Самим собі яка від того користь?!

ГРЕЧКА

(розчаровано)

Тоді для чого клянемо Богдана?
Що Польщу хвещьнув він і до Москви
Ми всі отарою пішли, як вівці?

СКОВОРОДА

Я про Хмельницького вже тут сказав.
Шукати в іншому пора причину:
Недоля наша йде від нас самих!

Пригляньмося поближче: хто керує?
Що не чиновник, то пихатий держжиморда,
Не вміє, бо не здатен, керувати:
Перетворилося правління нам на муку...

Або суддівство взять — од жиру пухне!
Товстішають, ледь втискуючись в крісла.
Дай хабаря — і ні про що не думай.
Суддівство стало злодієм безбожним.

ГРЕЧКА

(гарячкує)

То хто ж нещасніший: суддівство, а чи ми?
Вони жиріють, із коханками гуляють.
А ти, Григорію, нещасний чи щасливий,
Чи є копійка зайва в гаманці?

СКОВОРОДА

Багато важить щастя для людини!
Щоб не загрузнуть у житейських нетрях,
Пізнай себе самого, відшукай!
Знайди в собі людину! Не лякайся
Її шукати все своє життя.

Найвищі якості достойні щастя,
Аби людина з гідністю жила.
І щоб ні перед ким не плазувала,
Хоч як би хто не змушував її.

А ще людина має дбати завжди
Про свою душу. І про тіло також.
Тоді вона і справді в щасті буде.

ЗАПОРОЖЕЦЬ

Григорію, якби тепер тебе послухав батько,
Він радий був би, що такий ти в нього вчений.

ГРЕЧКА

Григорій Савич в нас тепер — філософ!
Хоча і не второпаш відразу...

ЛЕВАНДА

Чого тут не второпать! Зрозуміло!
В Європі, видно, прочитав усі книжки.
Пробач мені цей безневинний жарт...
З ким зустрічався, що збираєшся робити?

СКОВОРОДА

Про все відразу, товариство, й не розкажеш:
Угорщину сходив я з краю в край.
Німеччину й Італію відвідав.
В далеких землях надивився на життя,
Й воно мені до серця не припало.

ЛЕВАНДА

І що ж тепер ти вирішив робити?

СКОВОРОДА

До Харкова зібравсь помандрувати,
Хоча мене ніхто там не чека...

ГРЕЧКА

Пішли із нами!

ЛЕВАНДА

І не відмовляйся.

СКОВОРОДА

Не знаю ще, від чого відмовлятись.

ЛЕВАНДА

**Здогадуємось, ти з чужих країв
Додому повернувся без копійки.
Не любиш дбать про власний гаманець!**

СКОВОРОДА

Ну, не люблю, але хіба це гріх?

ЛЕВАНДА

Однак не можна жити лиш Божим Духом!

СКОВОРОДА

**Найважливіш для мене — Божий Дух!
Багато у житті мені не треба.
Розділять хліб зі мною добрі люди,
І досхочу земляця дасть води.**

ЛЕВАНДА

Ти володієш, друже, цінним скарбом.
І скарб той називається — знання!
Пішли, Григорію, із нами в Переяслав,
Потрібен там в колегіумі вчитель...

СКОВОРОДА

Учителем? Це по моїй натурі...

ЛЕВАНДА

Тоді нам, братці, у дорогу
Пора виходити. А щоб її пригладить,
Наповним ще раз келихи по вінця!

СКОВОРОДА

Скажу від серця: над усе
В своїм житті ціную друзів,
Що є найліпшою окрасою життя!

Запорожець ударив по струнах кобзи.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

ЛІТОПИСЕЦЬ

Повернувшись 1753 року в Україну, молодий учений починає педагогічну діяльність, викладаючи піітику в Переяславському колегіумі. Маючи більш ґрунтовні й широкі знання в науках, ніж вони тоді були в провінційних училищах, написав «Роздуми про поезію» і керівництво до її мистецтва так по-новому, що вони видалися єпископові дивними і невідповідними до старовинного звичаю. Єпископ наказав викладати за усталеним зразком навчання. Однак тихий і лагідний учитель несподівано навідріз відмовився щось міняти в своєму курсі й заявив, що його піітика краща і зрозуміліша, ніж та, якої навчають в академіях. Єпископ вимагав від нього письмової відповіді на суді через консисторію, та цього повеління зухвалець не виконав. Навіть відповів, що покладається тільки на суд справжніх знавців у тому, що його роздуми про поезію та написані ним правила засновані на природі цього мистецтва й відповідні до неї. При тому ще й додав глузливо, що одна справа пастирський жезл, а інша — пастуша сопілка.

Це був бунт. Єпископ написав на доповіді консисторії: «Хай не живе в моєму домі той, хто творить гординю». Сковороду було вигнано з училища. Це стало першим випробуванням твердості його духу.

Після того, як залишив колегіум, філософ працює домашнім учителем в селі Каврай, у поміщика Степана То-

мари. Після конфлікту, який виник і тут, від'їздить до Троїце-Сергіївської лаври. Чого він шукав у Москві? Втім, швидше не шукав, а просто втікав від чогось...

Невдовзі Скворода повертається знову до Переяслава.

ЛЕВАНДА

Чого ти справді хочеш, Григорію? Адже ти сам твердиш, що щастя досягається пізнанням і самопізнанням. Світ такий, який він є. Втішайся тим, що це найкращий із можливих світів! Пізнай його — і житимеш із ним у злагоді. Ти ж сам говориш, що корисне й справедливе — одне й те ж. Люди врешті-решт навчаться розрізняти, що для них справді корисне. Ніхто, як ти, Григорію, не вміє цінувати радощів життя. Ти ж можеш просто жити і радіти цьому.

СВЯТИЙ ДУХ

Якщо почав іти своїм ти шляхом,
То твердо йди і будеш ти щасливим.
Дивись вперед, іди за мною слідом.
Шукай уперто, наполегливо обстоюй
Себе в собі! Інакше ти — черв'як,
Тебе здола невдовзі чорна сила...

Твоя мета в житті — небесне царство,
Яке береться силою... Кріпись!

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Як бачу, змучився ти честолюбством,
Душа аж стогне під важучим тягарем.
Нестямно хочеш залишитися собою,
Але цього нікому не вдавалось...

Тому скорися, і страждати годі,
Од принципу дурного одступись.
Надалі в тебе буде добра шана.
І гроші, і становище високе.
Ну от хіба самоповагу втратиш...

СКОВОРОДА

З небес Христос нам каже: — Зупиніться!
Він — і життя, і істина, і шлях.
А ми все думаєм, що істина й життя
У нашім тілі... Боже, Боже!

І як ми ще на світі живемо,
Коли правує нами хіть тілесна!
До чого прагнемо, що здобуваєм?
Один шкодує, що посаду не одержав,
Що до обіду мав би десять страв,
А лиш п'ятьма повинен вдовольнитись...

Горює інший, що незнатного походження,
Не зріс у пестошах і вдався невродливим...

У відчай третій упадає раптом,
Бо скроні, бач, покрила сивина.
І тіло слабне. І все важче й важче
Мазурку танцювати. Їсти й пити
Не може він сьогодні, як раніше!

О скільки ми на те кладем трудів,
Аби після своїх страждань, нарешті,
Якоїсь вигоди добитися в житті!

ЛЕВАНДА

Григорію, чому ти не лишився у Москві?

СКОВОРОДА

Туди подався я без цілі!

ЛЕВАНДА

Але ж тебе були вже записали
До академії професором. А ти...

СКОВОРОДА

Я вирішив ще раз поглянути, чи так
По всій імперії, як в Україні...
І от скажу: злиденно й у московстві,
Хіба що більше посіпак і панства.

ЛЕВАНДА

Але ж такий цей світ. І ти б там запанів.
А то на себе подивися збоку:
Каптанчик маєш, та і той протертій...

СКОВОРОДА

Не можу більше жить на чужині!
Коли із мандрів я далеких повернувся,
Де придивлявся до життя чужого,
Зрадів, що знов на батьківській землі,
Що знову бачу рідну Україну.

До глибини душі, повірите, зрадів,
Що батьківщині зможу послужити.
Без неї світ мені не осягнути,
Себе у цьому світі не збагнути!
І я сказав тоді, що Русь не руська
Мені за чудасію видається.
І лиш тоді була б вона потрібна,
Якби я народився, не дай Боже,
Із риб'ячим хвостом чи з головою пса...

Відтоді і задумався я кріпко:
Всяк мусить свій народ пізнати!
Й себе пізнати в рідному народі!
Якщо русин, то будь собі русином,
Якщо ти лях — то ляхом і живи,
А німець — то німецтвуй на здоров'я...

Все добре тільки на своєму місці.
Прекрасне те, що чисте і природне
І що не є підробкою й за родом
Не перемішано з чужинством. Тож мені
Огидливі, хто здатен відцуратись
Свого народу рідного і роду,
Хто розуму собі шукає й світла
На чужині. А край свій — зневажає!

Усякий перекинчик — то собака
З Езопової байки: м'ясо в річку
Навмисне випустив, а потім
Спрожого кинувся у бистру воду,
Аби хоч тіль від м'яса ухопити...

ЛЕВАНДА

Ледь не за Бога ти вважаєш розум.
Як бачу, перейнявсь ідеями Руссо,
Що лиш природну визнає людину,
І ставить її вище за суспільну.
Але куди подітись від суспільства?
Хоч, звісно, це воно ж і робить
З людини виродка...

СКОВОРОДА

Мене не вдовольня таке суспільство,
В якому гніт панують і неволя.
Коли якийсь панок мені хомут
На шию лагодить, нав'язує мені
Чужинську пісню, ставить на коліна,
Нерідним образам наказує молитись.

Чому природну я людину визнаю?
Бо до спорідненої прагне праці
Вона. І щонайбільше
Приносить користі собі і людям,
Своє покликання знаходить швидше
Якраз в природному званні і стані,
Відтак і є воістину щаслива.

Людина, вірю, не тремтячий раб,
Вона коваль свого добра і щастя,
А щастя — то не зовнішні примари,
А глибина натури нашої блаженна.

Тому, якщо щасливим хочеш стати,
Не варто за моря пливти далекі,
Тим більш — колінкувать перед царями,

Бо щастя — у тобі, воно з тобою
Завжди. Лише відчуй, пізнай його у серці!

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Людина, кажеш?.. Твориво нікчемне
Вона! Черв'як, що тільки повзатъ здатен!

СКОВОРОДА

О ні! Людина — безнемірний Космос,
Себе пізнаєм — і пізнаєм Всесвіт!
Бо кожен з нас знаходиться у вирі
Космічного двобою зла й добра.

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Але не все, філософе, ти тямш,
Бо міряєш на куций свій копил...
Що може розуміти та людина,
Яка не звідала в житті ні крихти щастя,
Яка не мала ні багатства, ні достатку,
А лиш один каптан — в густих дірках...

Що можуть взятъ вельможі у науку
Від слів твоїх? Порожнє мудрагельство!
Його ти вичитав із книг порожніх!

Слова, слова — одні слова у тебе.
Ти філософію поширюєш жебрацьку.
А от заглянь в палаци царські з нею —
На кпини там піднімуть, яко дурня...

СКОВОРОДА

Хай засміють вельможі і царі,
Вони давно не в злагоді з душею!
Та й з тілом... Хай гуляють, п'ють,
А потім в самоті втекти від себе
Куди не знатимуть і прокленуть
Свою спорохнявілу душу.
Ще плакатимуть ожирілим серцем!

Мільйони люду звабило багатство
І знищило! Я те в Європі бачив.
Подумати, до чого довело:
З лиця землі пішли народи цілі...
А все через облудне злото-срібло!
Криваво плаче людство через нього.
Від нього смуток, ворожнеча і печаль.
Всілякі хитрощі й підступність,
Суди, пограбування і убивства.

Мандруючи по світу, я збагнув,
Що все марнотне! І престоли царські,
Й чертоги пишні, і багаті екіпажі.
Все це — одна турбота і страждання.
І я сказав собі: — Спинись!
Облиш безтямну суєту.
Шукай в житті божественне й високе!

*З'являється поміщик Степан Томара, винувато переминається
з ноги на ногу.*

ТОМАРА

Пробач, мій пане, я шкодую за тобою.
Це говорив при нашому прощанні.
І зараз повторю: — Не ображайся!

Я не хотів прощатися з тобою,
Але тоді наполягла дружина.
Вона слабує — надто дратівлива...
Пробач, мій пане, повернись до мене!

СКОВОРОДА

Не можу повернутися до тебе!

ЛЕВАНДА

Григорію! Ми знаємо твою упертість.
Але ж і добре твоє серце всім відоме!
Вернись до свого пана у Каврай!

ТОМАРА

Тепер я знаю, незвичайний ти учитель,
Тому і повернутися благаю.

Навколішки впаду, не відмовляй.
І син тебе мій дуже полюбив...
Ходімо, друже, я тебе прошу,
Без тебе я додому не поїду.

ЛЕВАНДА

Григорію, і справді, не гордуй!
Твій вихованець, хлопчик безневинний,
Без тебе, кажуть, плаче день і ніч.

СКОВОРОДА

За Василем і я, по правді, скучив.
Як повертатись, то заради нього лиш.

ТОМАРА

То ради нього й повернись, прошу!

СКОВОРОДА

Якщо вбачаєте у тому користь,
Я ладен завітати до Каврая
І там попрацювати. Але так,
Щоб не було жорстких умов,
Щоб вільно міг я з вами
Й розпрощатись...

ТОМАРА

От і домовились!

(до Леванди)

Спасибі й тобі, друже!
Чекаю і тебе завжди у гості.
Тож їдьмо, вдома зачекались!
Уклін вам, товариство.

ЛЕВАНДА

До зустрічі, Григорію!

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

ЛІТОПИСЕЦЬ

Ні, не згорбатіла його душа.
Він легко усміхнувся на прощання.
І мовив стиха: — Здрастуй, Дух Святий!
Я знов твоєму слідую велінню.

Коли по сліду кралася нужда
І сухаря не залишалося в торбі,
Звертався до тебе: «— Зглянься, Дух Святий!»
І ти давав поживу і пораду.

Знаходив мене в урвищах журби.
У мороці не дав мені втопитись.
Спасибі, о спасибі, Дух Святий!
Для мене ти навек — найвища Правда!

До істини спішив, як до зорі.
У свята й будень ув одній сорочці...
З терпіння проросли душі плоди, —
Тож як Святому Духу не вклонитись!»

«— Жебрак, — шепталися підпанки і пани. —
В кишенях — вітер, не знайти копійки,
А він, забрівши в тишу свого серця,
Все молиться Святому Духу».

На мить безсило одступився сатана:
«— Невже ніщо йому мої спокуси?
Іде, немов за плугом, що не день,
І ниву засіва своїм насінням».

Питають подорожні: — Хто такий,
Що славу оминає і огуду?
І пролунало раптом: — Це ж святий!
І серед нас святий з'явився, люди!

1758 рік, село Каврай

СКОВОРОДА

(внутрішній голос)

...Сліпцем ти ходиш по печерах свого серця.
Куди стремить твоя дорога? — не збагнуть...

Немов над прірвою веде все далі й далі
Тебе від світу Дух. Зробив тебе
Мандрівником довічним в нетутешнє.
Свобідне ти учительство обрав
Заради імені Господнього і Правди!
Та засіваєш кам'янисту ниву, —
Коли та Правда в душах ще зросте?!

Обрав ти місію Громадянина Світу,
Не маючи кутка, де прихилитись.
Тому безкраїми степами і блукаєш,
Аби дала окраєць втіх Природа —
Дитинна, безтурботна і безсмертна.

Своє ти задоволення черпаєш
Нескутим Розумом і всюдисущим Духом
В скарбницях вічного, нетлінного...

Ти з пекла виривався ще знедавна
Душі своєї. І тоді нудьга, як буря,
Хитала човен твій і кидала в безодню.
Надія гасла десь на дні душі:
Ти наслухав плачі буття таємні,
Й вони в тобі відлунювали ридма.

Вселенський розлад, незглибимий Хаос
Грозою прокотився через долю.
Благав ти: швидше б вилізти із пекла
І від скорботи вивільнити дух.

І ось відкрилося тобі нарешті
Усе, що звав сердечними печерами.
У цих печерах, темних, непроникних,
Що сповнилися мороком відчаю,
Відчув ти, як хвилюється, як диха
Першооснова Хаосу страшного —
Ненатла, злісна, ненависна Воля...

Тепер ти знаєш, ненажерним пеклом
Цієї Волі і з'їдається нам плоть.
Й така тебе скорбота охопила,
Що ти зібрав всього себе в кулак
Й таки приборкав буйний хаос духу.
І вихопився з темної стихії!

Над прірвою стояв і думав яро,
Як все-таки дістатися й до світла.
І от в собі знайшов міцну опору,
В собі відкрив найбільшу Таємницю,—
І наче народився ти удруге!

Тепер до скону вірний ти собі,
Тепер збагнув свою в житті дорогу.

Ведеш розмову в злагоді з душею,
Віднині знаєш, що вона не зрадить!

Тобі далась безкрая благодать.
Неначе й не було тих бур у серці.
За обрій відкотивсь одвічний Хаос.
Ти пережив свої безмежні муки,
Аби тепер упитися грозою,
Аби душа зцілилася в борні,
Припавши до Божественної Мудрості!

І от уже в тобі немає хмар.
Окріпло «Я», себе явивши далям.
О Доле! О Душе твоя безкрая!

*Після довгих вагань Сковорода схиляється над аркушем паперу,
пише листа своєму учневі й другу Михайлові Ковалинському.*

...Опівночі листопада 24 числа 1758 року в селі Каврай побачив я сон — нібито розглядаю різні стани життя по різних місцях. Ось я потрапив у царські чертоги, побачив дорогі убори, музику, танці; чоловіки й жінки то в дзеркала дивляться, то бігають з кімнати в кімнату, знімають маски, сідають на багаті постелі...

...Звідти повела мене незрима сила до простого народу, але й там я побачив те саме, тільки трошки в інших формах: люди ходили по вулицях з пляшками в руках, роздивлялись взаємно чоловіки й жінки, визначаючи, хто кому до пари...

...Потім потрапив я в якийсь постійний двір, де бачив коней, упряж, сіно, чув лайку, суперечки при розплаті.

Ще далі — потрапив я у храм; ніби служив з дияконом літургію, і було мені дуже гарно на душі, але й тут побачив я гидоту: сребролюбство тягається з гаманцем по церкві, не минаючи й самого священика...

Сковорода встає, довго ходить у задумі перед іконою Ісуса Христа.

СКОВОРОДА

Скажу тепер: це був пророчий сон —
Я всі слизькі стежки в житті побачив,
Мені відкрилися облуди світу.
Й своєю стежкою я вирішив іти!

Спасибі ж Господу, що показав мені
Дорогу! О Боже! О Живий Глаголе!
Хто я без Тебе, хто в оцім житті?
О радосте моя єдина!

Стає на коліна перед іконою, молиться.

Дякую Тобі, Господи мій,
Що ти не відкинув мене грішного,
А сподобив стати учасником святощів Твоїх.
Дякую Тобі, що сподобив Ти мене,
Недостойного, причаститися
Пречистих Твоїх і небесних Дарів.
Але, Владико Чоловіколюбче,
Що задля нас помер єси і воскрес
І дарував страшні оці і животворчі
Тайни на добро й освячення душ
І тіл наших, — дай щоб вони і мені стали
На зцілення душі й тіла,
На відігнання всякого супротивника,

На просвітлення очей серця мого,
На спокій душевних сил моїх,
На віру неосудну, на любов нелицемірну,
На повноту мудрості,
На додержання заповідей Твоїх,
На примноження Божественної Твоєї
Благодаті і царства Твого осягнення.
Щоб, цим усім у святині Твоїй збережений,
Завжди пам'ятав я благодать Твою
І вже не для себе жив, а для Тебе,
Нашого Владики і Доброчинця...

Неділя. Дзвонять церковні дзвони. Біля церкви на майдані співає бандурист, якого зібралися послухати люди. Ввічливо вклонившись, зупиняється і Скворода.

ПЕРШИЙ СЕЛЯНИН

Пане вчителю, ви свій серед своїх.
Спасибі вам, сердечний чоловіче!
Як рідного давно вас любим
І хочемо спитать у вас поради.

Бо тут така зчинилась суперечка,
Тут навіжена, бачте, щось брехала —
І в свою секту всіх нас закликала.
Ми їй про нашого говорим Бога,
Вона ж його ніяк, ні до порога...

СКОВОРОДА

Немає людей жорстокіших
І тупіших,
Як люди марновірні...

Марновірства спричиняють
І завжди спричиняли
Безглузді думки,
Суперечки,
Секти,
Ворожнечу,
Війни,
Дитячий страх.

Марновіру кажуть:
«Слухай, брате!
Цього не може бути.
Це протиприродно.
Це треба розуміти інакше».

Але марновірний
Нічого не хоче слухати
І оголошує шкідливими людьми
І еретиками всіх,
Хто не згодний з ним.

Марновір'я служить
Прикриттям лицемірам,
Шахраям і дармоїдам.
Воно підбурює брата на брата,
Батька на сина.
Воно залило колись
Братською кров'ю вулиці Парижа...

ДРУГИЙ СЕЛЯНИН

А що там трапилось таке,
Що навіть пролилася кров?

СКОВОРОДА

У Парижі 1572 року
Трапилося кровопролиття.
Католики і протестанти,
Які давно вже ворогували між собою,
Влаштували міжусобну різню,
В якій загинуло
Кілька десятків тисяч людей...

ПЕРШИЙ СЕЛЯНИН

То треба більше вірить нам у Бога?

СКОВОРОДА

Вірити в те, що Бог існує,
І вірити в Бога —
Не одне і те ж.
Вірити в Бога — значить любити Бога,
Покладатися на Нього
І жити за Його законом.
Всі думають,
Що виконання заповідей Божих —
Діло трудне,
Болісне і некорисне.
Думати так — означає не вірити в Бога.

ДРУГИЙ СЕЛЯНИН

Я із сусіднього села. Так от...
Наш піп добряче любить випить.
А раз случилось — напився так,
Що навіть Біблію програв у карти...

СКОВОРОДА

Я і не піп, і не чернець.
І справжнє чернецтво не відкидаю,
Але завжди виступаю
Проти святенників,
Що удають із себе
Людей побожних...
Ось поглянемо на таку картину:
П'ятериця чоловіків чвалають
У таких довжезних опанчах та киреях,
Що на п'ять ліктів
Хвости волочаться.
На головах каптури.
У руках несуть не палиці,
А дреколіє.
На шиї у кожного дзвін з мотузкою.
Образами, книжками,
Торбами пообвішані.
Ледве-ледве дибають,
Плентаються, немовби ті воли,
Що везуть великий
Парафіяльний дзвін.
Оце справді знеможені
Та отягчені — роботяги обнатужені.
Горе їм, лихо їм —
Це святоші, мавпи
Справедливої святості.
Вони подовгу моляться
В церквах і костьолах,
Безперестанку псалми барабаняють.
Будують кірхи і підгрібають
Усе, що їм потрібне.
Тягнуться на богомілля аж до Єрусалима.

З обличчя святі та божі,
По серцеві ж —
За всіх беззаконніші.
Грошолоби, честолюби,
Ласуни, лестуни,
Зводники.
Немилосердні, нетихомирні.
Але ще раз кажу —
Я не проти справжнього чернецтва.
Я знаю багатьох богоугодних.

ПЕРШИЙ СЕЛЯНИН

Учителю, хочу від вас почути,
Говорять, ви завжди проти горілки...

СКОВОРОДА

То все пани про мене
Брехні розпускають...
Кажуть, що я забороняю
Їсти м'ясо й пити горілку.
Ні, це не так.
Правда, я часом не їм м'яса
І не п'ю горілки,
Бо того вимагає моя натура.
Не дозволяє ж лікар їсти часник,
Коли бачить у кого очну хворобу.
Так і тут.
Усе сотворено
На благо всещедрим Творцем,
Але не все
І не всім і не завжди
Буває на користь.

Тому я й радив декому
Повздержатися від вина та м'яса,
А іноді й зовсім від того відводив,
Особливо молодих людей...
Отож і кажу я,
Всяка пища,
Всяке питіє корисне й добре,
Але треба брати в розсудок міру,
Час, місце й особу.
Хіба добре було б
Дати немовляті
Замість грудей келих міцної горілки,
А дроворубу,
Що працював увесь день на морозі,—
Блюдечко молока?

ДРУГИЙ СЕЛЯНИН

Учителю! Пани й про нас
Усякі брехні розпускають.
Мовляв — худоба ми і бидло
І в наших жилах навіть інша кров...

СКОВОРОДА

Панська вигадка,
Що начебто простий нарід
Є чорний, здається мені смішною,
Як вигадка тих,
Що кажуть,
Ніби земля мертва.
Як же може мертва матір
Родити живих людей?
І як же воно з утроби

Чорного народу
Могли видупитися білі пани?

ПЕРШИЙ СЕЛЯНИН

Спасибі, вчителю, за слово і науку.
А то базікають пани, мовляв,
Сковорода лиш байдикує й плеще язиком,—
Ні, ваше слово нам приносить користь...

СКОВОРОДА

Про звинувачення такі я знаю, і дивно те мені. От якби я в пустині своїй від тілесних хвороб лікувався, або стеріг бджоли, або ловив звіра — тоді б здавалося цим людям, що Сковорода чимось зайнятий. А без того гадають, що я нічого не роблю, і дивуються. Але хіба тільки всього й діла для чоловіка — продавати, купувати, женитися, воювати, кравцювати, будуватися, ловити звіра? Хіба тільки тут наше серце завжди перебуває? Оце і є причина нашої бідності: погрузивши все наше серце в море тілесних потреб, ми не маємо часу вникнути в самих себе, очистити й повернути свою душу. Нам здається усього досить. А воно, як-то кажуть, зовсім віз, тільки немає коліс. Є, правда, у нас душа, але така, як у подагрика ноги. Вона у нас розслаблена, сумна, боязлива, заздра, жадна, нічим не задоволена, сама на себе гнівна, худа, бліда, як хворий з лазарету. Отаку душу хоч ти в оксамит убери, то чи не домовина їй буде той оксамит? Хоч і в світлих палацах банкетує, то чи не пекло їй? Хоч і весь світ її перевозносить, портретами і піснями хвалить — чи не жаль тільки від усього того вона відчуває?

ДРУГИЙ СЕЛЯНИН

Оце прийду додому й жінці розкажу,
З яким сьогодні я балакав чоловіком.
Якби ще вашу музику послухать.
Говорять, що пісні складаєте ви добре...

СКОВОРОДА

А чому б і не втнути усім разом!
Кобзарю, ну-бо дай свою бандуру!

Сковорода легко торкає струни бандури, співає улюблену пісню.

Знаю, що смерть — як коса замашна,
Навіть царя не обійде вона!
Байдуже смерті, мужик то чи цар,—
Все пожере, як солону пожар.
Хто ж бо зневажить страшну її сталь?
Той, в кого совість, як чистий кришталь...

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

1759 рік. Харків. Сковорода зупиняється перепочити на вулиці Сумській, якою проїздить зі своїми охоронцями харківський губернатор Яків Олексійович Щербинін.

ГУБЕРНАТОР

Спинімося! Я бачу он філософа й поета.
Давно з ним хочу познайомитися ближче.

Гей, ад'ютанте, підійди до нього,
Скажи, що хоче перемовитись — ну так:
Його превосходительство...

АД'ЮТАНТ

(до Сковороди)

З тобою хоче перемовитися трохи
Його превосходительство! Ходімо,
Он він чекає в екіпажі...

СКОВОРОДА

Яке превосходительство? Не знаю!

АД'ЮТАНТ

Та як не знаєш? Це ж наш губернатор!

СКОВОРОДА

Піди й скажи — такого я не знаю,
Ми не знайомі — так і передай!

АД'ЮТАНТ

(до губернатора)

Ваше превосходительство! Філософ і поет,
А, може, ще й дивак, з усього видно,
З превосходительством, говорить, не знайомий,
Тому до вас підходити не хоче.

ГУБЕРНАТОР

Тоді піди й скажи йому інакше:
Поговорить запрошує тебе
Яків Олексійович Щербинін.
Біжи хутчіш та так йому й скажи!

АД'ЮТАНТ

(повернувшись до Сквороди)

Філософе! Тепер запрошує тебе
Яків Олексійович Щербинін...

СКОВОРОДА

А-а! Дякую, чував я про такого,
Подейкують — цікавий чоловік,
Мистецтво любить і науки...
Ну що ж, ходімо до його коляски.

ГУБЕРНАТОР

Григорію! Скажи мені, будь ласка,
Чому, такий освічений, розумний,
Ніякої не маєш ти посади,
Та й не шукаєш нібито її?

СКОВОРОДА

Бо ми конаєм в круговерті суєти,
Бо все шукаєм, хто хомут на шию
Накине. От що значить — люди!

Багато з них втіка від хліборобства,
Щоб до посад всіляких примірятись,
Хоч ті для нас нітрохи не підхожі,
Хоч несолодкий неприродний труд...

ГУБЕРНАТОР

Цікаво тебе слухати, продовжуй!

СКОВОРОДА

З веселістю за зайцем біга борзій,
Збирає мед із насолодою бджола.
А ти, людська душе! Одна лиш ти
Себе немов навіки отягчаєш,
Коли у званіє втрапляєш не своє...

Якщо зродив тебе Отець Небесний
Чи хліборобом, а чи бандуристом,—
Чому не йдеш за тим своїм званням,
Шукаєш інше, хай тобі й не сродне?..

В малому можна жити щасливіше
У тисячу разів зі своїм Богом,
Аніж знаходитись без Нього
Серед первосвящеників. На місці
Своєму більше вартий швець,
Ніж генерал не на своєму місці...

Яка тобі від того користь, ну скажи,
Коли ім'я твоє десь напечатане?
Дух Істини ж, що у твоїй душі, —
Тебе не радує, не одобря.
Тож залишайся у природному званні,
Хоч би яке було воно маленьке...

Ні, краще попрощатися з хоромами,
З маєтностями, з титулами, ніж
Зі спокоєм душевним розлучитись!

ГУБЕРНАТОР

Говориш ти розумно і учено.
Заходь же в гості, щоб продовжити розмову.
А зараз хочу запитати: чи сповна,
Скажи, себе в душі ти оцінив?

СКОВОРОДА

Що ж... Світ наш схожий на театр,
Але щоб добре грати у театрі —
Роль треба обирати відповідну.

Не за велику роль артиста хвалять —
За те, що добре виконав її,
Хоч і маленька може вона бути.

Я над своєю роллю на житейській сцені
Багато думав і таке побачив,
Що іншу роль я ліпше не зіграю,
Як тільки роль маленької людини.

Таку стезю от я собі й обрав,
Іду по ній і зовсім не шкодую.

ГУБЕРНАТОР

Але ж ти заслуговуєш на більше:
Учений, і філософ, і поет, —
Народ пісні твої співає на майданах!

СКОВОРОДА

Якби в собі такий відчув я дух,
Що можу турків шаблею рубати,
Сьогодні ж в руки я узяв би шаблю,
Забрився б, як-то кажуть, у солдати!
Бо всякий труд тільки тоді й приємний,
Коли до нього є в тобі охота!

Наприклад, пес охороняє стадо,
Хоча вовки і можуть розтерзати
Його за цю, властиву псові, службу.
А вже, скажімо, кінь, а чи свиня
Не має к тому ані хисту, ні охоти...

Тож задоволення дають, підкреслю,
Охота й схильність:
В них, скажу вам, пане, —
Вся Божа сила.

ГУБЕРНАТОР

Григорію! Марнуєш ти свої знання,
А міг би ними з учнями ділитись
У Харківськiм колегіумі. Там
Читав би лекції
Про добронравіє і правила...

СКОВОРОДА

Зізнаюсь, що учительство мені
Давно зрідні, близьке моїй натурі.
В колегіумі викладав я грецьку мову.
І співові за нотами навчав.
Та не прижився у колегіумі я:
За вільнодумство, бачите, звільнили...

ГУБЕРНАТОР

То повертайся, я тобі допоможу!

СКОВОРОДА

Спасибі, пане, за турботу!
Можливо, зважусь, бо і справді
Охота є в мені така.
Та й Ковалинський там навчається — мій друг,
До нього був би я поближче...

ГУБЕРНАТОР

Отож домовились, вертайся завтра
Й за лекції берись. Платню
Тобі призначу я високу.

СКОВОРОДА

Ну що ж, спасибі вам за піклування.
Я згоден взятися за цю науку.
Але одна умова в мене є:
Я буду працювати без платні.

ГУБЕРНАТОР

Не розумію, як це працювати задарма?
Тобі я можу й золотом платити,
Лиш повертайся в Харківський колегіум.
Заради тебе я зроблю усе!

СКОВОРОДА

О не турбуйтеся! Мені
Так мало треба, аби жити в світі...

ГУБЕРНАТОР

Непросто, бачу я, філософів збагнуть,
Ну то приходь у гості — замість грошей
Хоч подарунків, для годиться, візьмеш.

СКОВОРОДА

Спасибі, краще бідним їх віддайте!

Сковорода читає лекцію в Харківському колегіумі.

СКОВОРОДА

Увесь світ спить!
Та ще не так спить,

Як ото про праведника сказано:
«Спить так, що коли і впаде,
То не розіб'ється».
Ні. Світ наш спить глибоко,
Наче приголомшений.
А наставники, пасущі Ізраїля,
Не тільки не будять,
А ще й примовляють:
«Спи, не бійся. Місце добре —
Чого боятися?..»

З'являється єпархіальний єпископ.

ЄПИСКОП

(обурено)

Філософе! Ти знов за вільнодумство?
Твоє навчання небезпечне!

СКОВОРОДА

(продовжуючи лекцію)

Чи знаємо ми, як шукати Христа?
Не знаємо!
Шукаємо Його під владою кесаря Августа...
У володіннях Платонових,
А Його там нема.
Багато таких,
Що волочуться по Єрусалимах,
По Йорданах,
По Віфлеємах...
Отут Він, напевне.
«Ось Він, осьдечки Христос!»
Але Христа й там нема.

Дехто шукає Його
У високих світських почестях,
У чудовних будинках...
Шукають і розглядаючи небеса,
Сонце, місяць, зірки — нема й там.
Шукають у довгих молитвах,
Постах, у священних обрядах...
Шукають у грошах,
У столітнім здоров'ї,
У плотським воскресінні —
Немає й тут.
Та де ж Він? Ага, осьдечки:
Його знайдеш, коли будеш проповідувати,
Знати пророків,
Роздаси майно своє,
Мучитимеш своє тіло.
Але нема і там Христа.
Христос у вищій помислі,
У вищій стремлінні духа людського,
Христос — «на землі нагорній, високій».

ЄПИСКОП

(лютуючи)

Філософе! Ти — єретик!
Анафемі тебе піддати треба
За проповідь твою мерзенну...

СКОВОРОДА

(продовжує читати лекцію)

Дякуймо Богові блаженному
За те, що потрібне зробив нетяжким,
А тяжке непотрібним!

Нема нічого солодшого для чоловіка,
Нема нічого й потрібнішого,
Як щастя.
І нема ж нічого й легшого.
Дякуймо ж блаженному Богу!
Царство Боже в нас самих,
Щастя наше в серці нашім,
Серце —
В любові,
А любов — у законі Вічного.
Оце і є незаходяще сонце,
Що сердечні безодні просвіщає.
Дякуймо ж блаженному Богу!
Подумаймо — що тільки було б,
Коли б щастя,
Це найпотрібніше для всіх,
Та залежало від місця
Або від часу,
Від плоті й крові?
Що, наприклад, було б,
Якби щастя Бог поклав тільки в Америці,
Або, скажімо,
В Європі, чи в азіатському Єрусалимі,
Або в чертогах царських,
Або в Соломоновім віці, або в багатствах,
Або в чинах,
Або в науках,
Або в здоров'ї?
Тоді б і щастя наше
І ми з ним були б дуже бідні.
Бо хіба можуть
Усі родитися в однім часі?
А як же поміститися усім
Та ще й в однім чині?

Та яке ж ото взагалі щастя,
Побудоване на піску плоті,
На обмеженім місці й часі,
На смертній людині?
Це ж на правду щось тяжке.
Тяжке й неможливе.
Дякуймо ж Богу блаженному,
Що тяжке зробив непотрібним.
Отже, коли хочеш бути щасливим —
Не шукай щастя за морем,
Не проси його у людини,
Не волочись по палацах,
Не блукай по Єрусалиму,
Не повзай по всій землі.
Золотом можеш купити село,
Річ тяжку, але необхідну.
А щастя,
Яко річ необхідніша з необхідних,
Завжди і всюди дається задурно.
Повітря й сонце —
Завжди з тобою,
Всюди й задурно,
А все, що тікає від тебе геть, —
Знай, що воно чуже,
І не вважай своїм.
Не пішло б воно від тебе,
Якби було тобі потрібне.
Отже, дякуймо блаженному Богу,
Що щастя ні від небес,
Ні від землі не залежить.

ЄПИСКОП

Філософе! Ти в сатани вогню позичив!
У свою душу закотив ти чорне сонце...
Та й до язичників ти ставишся побожно,—
Відповідай, чому!

СКОВОРОДА

Вони не християни, так.
Та діє Божий Дух і в них.
Той Дух — природа, розум і любов.

А що вони язичники були чи є —
Не треба їх оскаржувать за це!
А слід любити, наслідувати навіть
За їхнє прагнення до Істини.

Оскільки Бог один на всіх людей,
То і Платон, Сократ чи Марк Аврелій —
Не вороги були йому, а слуги!

ЄПИСКОП

Ти — єретик, філософе, так, єретик!
Сто раз готовий ці слова я повторити!
По-своєму і Бога розумієш,
І церкву. А суспільство шпетити як!

Що ж, вільна птаха ти у світі...
А ми на стражі стоїмо закону!
Й з тобою в диспути я більше не вступаю.
Не хочу посміховищем я бути,
Але в колегумі і тобі не будь...

СКОВОРОДА

Нещасний ви, єпископе, нещасний!
Ви не знайшли себе, та й не шукали.
Частіше прислухайтеся до серця,
Премудрість — в ньому. І усі закони!

ЄПИСКОП

Чому це я нещасний? Не скажи!
Я маю все, що хочу їсти й пити...
У ризу вдягнений, і всі її шанують...

СКОВОРОДА

Щастя людини в тім, щоб, пізнавши власні здібності,
по них определити себе в житті.

ЄПИСКОП

Я давно себе в житті определив!

СКОВОРОДА

Одна й та ж професія цього ублажає, а тому стає
важкою.

ЄПИСКОП

Моя мені професія легка!

СКОВОРОДА

Воїнський сан
Одному дає славу,

А другому сором.
Царський вінець
Одного украшає,
А другого кидає
В пітьму кромішну.
Богословіє одного робить світильником,
Властителем сердець —
Славним без слави,
А другого — обманцем,
Лицеміром, брехуном...
Наука одного
Підіймає до небес,
А другого кидає в пекло.
Судейство
Одному дає ім'я благодителя,
А другому ім'я — розбійника.
Одному начальствування
Іде в похвалу і честь,
А другому в хулу і поношення.
Одного монашество освятило,
А другого очорнило навіки.

ЄПИСКОП

Мене монашество, виходить, очорнило?..
Одні — світильники і владарі сердець,
А інші — лицеміри й брехуни?..
Так от же ти на кого натякаєш!

СКОВОРОДА

Я задихаюся у вашому болоті,
Тут все давно гнилизною пропахло,
Тут всюди — лицемір'я і брехня,

Така мертвота, що дихнути важко!
Тому й забули про своє ви серце...

ЄПИСКОП

У мене серце не болить. І слава Богу!
Якщо болить у когось, хай лікує.
А я в своє не допущу нікого!

СКОВОРОДА

Земля родить і звірів,
І скотів, і гадів, і мух.
Так і серце земне
Робить із нас різних нечистих звірів,
Скотів і птиць.
А чадами Божими творить
Нас тільки чисте серце,
Що возлетіло від усього тлінного...
Вовче серце у тебе,
То і сам ти — вовк,
Хоч лице і не вовче...
Серце, що летить
У простір висоти небесної,
Любить світло
І вперяє зіниці очей
У сяєво південних променів —
Чи не є то благородний орел?
А чи не голубка
Є серце, що любить Господа,
Святої надії гніздо
В нім знайшовши?
І нарешті, чи не голуб тобі є серце,
Що над потопними водами

Зрить твердь і берег?
Це — чисте серце,
Що злітає над усім поганим,
Це — голуб чистий,
Дух Святий, Дух знання,
Дух благочестя,
Дух премудрості,
Дух ради,
Дух слави нетлінної...

ЄПИСКОП

Прощай, філософе, і не трапляйся на очі!

СКОВОРОДА

Я зрозумів, що ми вже не зустрінемося...

ЛІТОПИСЕЦЬ

«— Прощай, колегіум! — сказав Сковорода.—
Тепер не як усі я буду жити...
Бо стали геть чужі людські стежки.
Тепер я житиму по волі Божій!

І вчителем ніколи вже не стану,
Ані професором! Піду
Довічним странником по цій землі,
Ловцем своєї істини і зникну...

То марно, що одна лиш сіра свита
І що чобіт немає про запас...
Зате книжок он скільки — повна торба.
І Біблія — найперша голубиця!»

— Дивак, та й годі, цей Григорій Савич! —
Услід йому казали і молились.
А він горнувся ближче до Природи.
В гаях блукаючи, заграє на сопілці
Чи з птицями розмову заведе.
І, прислухаючись до голосів Землі,
У серці усмішку плека дитинну...

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

1767–1769 роки. Валківські хутори у напрямку Огульців, Оксенівки — вниз по річці Мож, аж до Мерефи. Літо. Скворода зупинився спочити під крилатим дубом, грає на флейті.

ПІСНЯ

Гей ти, пташко жовтобоко,
Не клади гнізда високо,
А клади лиш на лужку,
На зеленім моріжку.
Яструб ген над головою
Висить, хоче ухопить,
Вашою живе він кров'ю,
Глянь же! Пазури сталить!

Панянка Олена Павлівна зі своєю подругою Килиною прогулюється у садибі батька, відставного майора Павла Леонтіївича.

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Хто це, звідки голос флейти?

КИЛИНА

Й зовсім близько.

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

А поглянемо, цікаво!

КИЛИНА

**О, це — поет Григорій Савич,
Що із весни у пасічника Салки
Гостює.**

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Я й не бачила раніше!

КИЛИНА

**Він, кажуть,— незвичайний чоловік...
Відлюдькуватий...**

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Може, волоцюга?

КИЛИНА

**Воно-то схоже...
Та — учений. І поголос оце пішов,
Що вміє лікувать людей,
На всіх хворобах знається.**

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Ну і кого ж він вилікував?

КИЛИНА

Та... У пасічника жінка помирала.
Шептала знахарка — не помогло.
А от Григорій Савич як з могили
Підняв стареньку.

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Слухай-но, Килино!
У мене ж батько також у хворобі,
Вже кілька днів як не виходить з хати.
То, може, хай огляне?

КИЛИНА

А що, і справді!
Підійдімо ближче.

Підходять до Сквороди.

КИЛИНА

Добренький Савичу! Це так про вас говорять
На наших хуторах, бо із людьми ви добрий.
Допомагаєте усім. Допоможіть і нам!
В Олени Павлівни щось занедужав батько,
Чи не могли б зарадити в біді?

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Ми поруч живемо, в отій садибі.
Зненацька батька кинуло у жар.
Захворів так, що й по світлиці
Пройтись не може. А вночі

Уздрілося йому видіння:
Немов товклося в хаті сто чортів,
Від того хворий усю ніч кричав,
Аж до світанку бився в лихоманці.

Покликала я бабу Марфу,
Що знається на чарах. Так вона
Над свічкою шептала замовляння,
Та потім відступилась. Каже:
— Ждіть кінця.

У хаті відставного майора.

МАЙОР

(з постелі)

Оленко, хто це завітав у гості?

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

**Прийшов Григорій Савич, познайомтесь!
Він лікуватиме тебе.**

МАЙОР

**А чим
Заплатимо йому ми, дочко?**

СКОВОРОДА

**Та не турбуйтеся! Я лікую, пане,
З потреби серця щирого —
Не для винагород.**

МАЙОР

І як же допоможеш ти мені?

СКОВОРОДА

Не я, хіба що Господь Бог...
Але скажіть, що вас турбує, де болить?
Ви, бачу, зовсім духом занепали.
І треба спершу лікувати б дух,
Окріпне він — то видужає й тіло...

І все ж заваримо давайте збору —
З ячменю, і вівса, і жита,
Та мигдалю з півжмені додамо...
Все вип'єте із теплим молоком —
І кашель як рукою зніме...

МАЙОР

Спасибі тобі, добрий чоловіче!
Мені вже легше й од твоїх розмов...

МАЙОР

(через місяць, скуваючи)

І де знайшовся оцей добрий чоловік!
І чом без нього робиться так сумно!
Якби от зараз завітав — їй-Богу,
Повеселішало б у нашій хаті.

Вже вечоріє, а поглянь-но в шибку —
Чи то не він іде?

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

О! Тату, він!
Який сьогодні гарний вечір!
До півночі сидітимемо, може...

МАЙОР

І ти за ним, серденько, заскучала?!
Коли приходить — помічаю, доню,
Стаєш якась ти наче не своя:
І рожевішаєш, і вічка так ясніють.

Нема його — задумлива й смутна...
Що коїться, скажи мені, дитино?

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Облиште, тату, все вам щось здається...
Нічого особливого. Приємно,
Коли у нас бува Григорій Савич,—
Ото і все. А ось і він. Стрічайте!

МАЙОР

В такий чудовий вечір у садку
Смачнішою, мабуть, вечеря буде...
Тож, накривай, Оленко, там стола,
В гостинній парко, а на вулиці — краса!
Послухаємо заодно і солов'їв.

Як ти живеш, Григорію, що робиш?
Без тебе, Савичу, скучати стали.
Приносиш радість ти у нашу хату.

Дарма до пасічника квапишся щораз,
Лишайся з нами — місця ж вистачає!

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Звичайно, залишайтеся із нами.
Он я й кімнату вже приготувала...

(убік)

І вірно запримітив мені батько,
Що я роблюсь не схожою на себе.
Коли Григорій Савич завітає,
Мені немов розвиднюється в серці,—
Так і ловила б кожне його слово!

У кімнаті після вечери троє — майор, Олена Павлівна і Скворода.

МАЙОР

Ти знов задумалась? Не йде твоє шиття,
Рушник із рук заледь не випадає...
А мо', не здужаєш?

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Та ніби все гаразд.
Лиш голова щось трохи обважніла...
Напевне, я піду. На мене не зважайте!

Помилково на прощання цілує руку не батькові, а Сквороді.

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Ох, вибачте! І справді щось зі мною...
Я завжди батькову цілую на добраніч,
А тут поцілувала вашу руку...

МАЙОР

(сміється)

**Нічого, донечко, Григорій Савич
Зробився, бачу, також сам не свій,
Його ти обпекла немов вогнем!**

Олена Павлівна йде. З'являється Килина.

КИЛИНА

Пане майоре, як почуваєтесь?

МАЙОР

Спасибі! Підздоровив Григорій Савич!

КИЛИНА

Куди ж Олену Павлівну поділи?

МАЙОР

**З хвилину, як пішла в свою кімнату,
Зайди до неї, поки ще не спить...**

Килина і Олена Павлівна в кімнаті.

КИЛИНА

**Чого ти сохнеш? Чи того не бачу?!
Із гожої зробилася як тріска.
Не можна марнувати свого личка,
Бо ще одвернеться Григорій Савич...**

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Про що ти?

КИЛИНА

Не приховуй, не приховуй!
Ти закохалася, тому і сохнеш.
Я ж знаю чари! Хочеш, підкажу?
Мене колись навчила баба Марфа...

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Зізнаюся одній лише тобі!
Тепер здається світ мені не милий,
Коли до пасічника йде Григорій Савич...
А хочеться, щоб завжди поруч був!

КИЛИНА

То от що, подруго. Пораджу,
Як приворотних трав приготувать.
Невдовзі поведе і під вінець!

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

О Боже! І не знаю, що сказати.

КИЛИНА

...Спочатку кидають копійку у зело,
А потім перехрещують, зривають.
І все з примовкою. Запам'ятай!
«Святий Оврам на зілля орав,
Матір Божа ходила,
Своїми сльозами росила.

І Бога прохала,
І нам помагала».

Звертатись треба й до самого зілля,
Тільки душевніше. Запам'ятай!
«Зілля моє, зілля!
Я тебе буду рвать.
Я тебе буду полоскати.
Цар-зіллям називать.
А ти мені будеш помагати».

Запам'ятай і ще таке, бо це важливо!
Траву зірвати мусиш до схід сонця.
Й обов'язково — місячної ночі.
Сама-самісінька в ту пору мусиш бути.
Шукаючи траву, із вуст — ні звуку,
А коли чхнеш, то буде добрий знак...

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

А що ж, Григорій Савич на те скаже?

КИЛИНА

Він нічогісінько про це не мусить знати!
Інакше чари звітріють з трави.

І ще таке: як з парубком спить дівка
Та вирве, щоб не чув, його волосся
І в себе також вирве волосину,
Тоді і спалить на страсній свічі,
А попілець за пазуху собі збере
І носить день і ніч, — ото вже пристрасть!
Ото вже хіть! Григорій очманів би...

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Ти що?! З Григорієм мені лягти у ліжко?..

КИЛИНА

**До нього можеш ти тихенько прилягти.
Підстав йому свої гарячі перса.
Це найвірніше із жіночих чар...**

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

**Наговорила вовни сім мішків —
Не відаю, із чого й починати...**

Літній вечір. На березі ріки Скворода грає на флейті, Олена Павлівна підспівує.

СКОВОРОДА

**Заграю вам про пташку жовтобоку.
Я пам'ятаю нашу першу зустріч,
Коли з Килиною на пісню ви прийшли...**

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

**Так несподівано зустрілася я з вами.
Тоді Килина мовила таємно...
Ні, не осмілюся...**

СКОВОРОДА

Цікаво! Що ж вона сказала?

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

**Про ваші очі... що вони проникливі...
І особливі... можна без кінця
У них дивитися і милуватись...
Що я роблю! Пробачте за відвертість!**

СКОВОРОДА

**За це я міг би вас поцілувати.
Але боюсь вуста вам обпекти вогнем...**

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

А ви не бійтесь, сміливіше!

Ніжно прихиляється до Сквороди.

СКОВОРОДА

А справді, і не страшно зовсім...

Обіймає Олену Павлівну і цілує, цілує. Потім сумно схиляє голову.

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

**Григорію! Про що задумалися ви?
І чом замовкла ваша флейта? Грайте!
Мені так легко в зоряний цей вечір.
Блукала б тут із вами до світання,
Але не можу — батько вже заждався...**

Скворода грає на флейті. Невдовзі йдуть, заходять до хати.

МАЙОР

(до себе)

Що твориться? Я бачу лихо в хаті!
Григорій Савич добрим другом став,
Але за ним прийшла і небезпека...

До нього прив'язалася Оленка.
Що з цього може вийти? Боже!
І він до неї, бачу, як прилип,
За нею, наче тінь, повсюди ходить:
Город копати — він копає з нею,
Розпалювати пічку — допоможе.
І все їй без кінця цілує руки.

Од його ласки дівчина аж мліє.
Так недалеко вже і до гріха...
Чи не пора про це поговорити?

СКОВОРОДА

Що дає основу? — Любов.
Що творить? — Любов.
Що зберігає? — Любов, Любов.
Що дає насолоду? — Любов, Любов.
Початок і кінець,
Альфа і омега — Любов!

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Григорію, як гарно ви сказали,
Так лиш поети вміють говорити!

СКОВОРОДА

Новий учора кант я написав.
Олено Павлівно, а нумо разом!

«О Боже! О Живий Глагол!
Хто може бути радісним без Тебе?
Один лиш ти — життя і радість,
Один лиш ти — всім рай і насолода!»

Неділя. Надвечірня пора. Олена Павлівна стоїть біля вікна у чеканні.

МАЙОР

Уже нам і вечеряти пора!
А де ж Григорій Савич наш, поклич!

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Його немає. Ще до сходу сонця
Пішов до пасічника в ліс.

МАЙОР

Колись отак і не повернеться, можливо...
Він, як на мене, добрий чоловік,
Але чекати можна на усе...

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Про що ви, тату?

МАЙОР

Візьме та й не прийде,
Завіється кудись назовсім.

І ми залишимося одні.
Чи буде жаль тобі, Оленко,
Філософа й поета?

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Звичайно, буде... Не лякайте, тату,
Бо сльози ледь не бризкають вже зараз.

МАЙОР

Оленко! Давно примітив, не сліпий,
Без нього ти не можеш — покохала.
І він тебе, як видно, полюбив.

Сковорода заходить у хату.

СКОВОРОДА

(радісно)

Ви лиш послухайте! Сьогодні написав.
Оце, можливо, мій найкращий кант.

Грає на флейті.

Павле Леонтійовичу, що ж ви мовчите?
Ну як?

МАЙОР

Цікавий кант, аж душу розриває!

СКОВОРОДА

Спасибі за увагу. І — прощайте,
Можливо, завтра забіжу іще.

МАЙОР

Та залишайся...

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Ніч надворі темна...

СКОВОРОДА

Олено Павлівно! Я завтра ще прийду.
І післязавтра, коли ваша згода.
Ми поспіваєм, прочитаєм книги.
Коли я з вами — то такий щасливий!
А зараз, хоч і темна ніч — піду,
Захворів тяжко пасічник — чекає.

МАЙОР

Григорію, ну що то за турботи?
Тобі пора вже влаштувать життя.

СКОВОРОДА

Мені нічого у житті не треба...

МАЙОР

То вештатись бродягою по світу?!

СКОВОРОДА

Я — мандрівник, я — старець. І цей сан —
Якраз він по мені. Лишуся в нім до скону.
Собі лишуся вірним. Прощайте!

МАЙОР

Стривай, Григорію, є все-таки неясність...
Оленко, ти іди в свою кімнату.
Розмова у нас буде чоловіча.

Олена Павлівна йде.

МАЙОР

Оленка добра дівчина чи ні?

СКОВОРОДА

І добра, й гарна — ангельське створіння!
Дай Боже гідного зустріти чоловіка.

МАЙОР

Одружуйся з Оленкою моєю,
Хай Бог вам помагає у житті!

СКОВОРОДА

Ні з ким не можу поєднатися! Така
Вже доля випала для старця...

З своєї кімнати з'являється Олена Павлівна, вся в сльозах.

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Пробачте! Я розмову вашу чула.
Григорію! Я справді полюбила вас
За добре серце і за ніжні руки.
Без вас мені немає і життя.

СКОВОРОДА

Олено Павлівно, не плачте тільки.
Не можу бачити заплаканих очей.
Ну не терзайте мого серця, рідна!
Я також вас люблю, люблю, люблю!
Коли на те — благословляйте, батьку!
Йдемо з Оленкою ми завтра під вінець!

ОЛЕНА ПАВЛІВНА

О Господи! Це як дарунок неба,
Так несподівано, що хочеться аж плакати.
Ви чули, тату, чому ж мовчите?
Ми завтра поєднаємось навіки!

Валки. Рогозинська церква. Звучить музика з криласа. Олена Павлівна у білому платті. Поруч блідий Скворода. Священик розпочинає обряд вінчання.

СВЯЩЕНИК

По добрій волі ви поєднаєте руки?

Скворода сторониться священика, помітивши Чорного ангела.

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Ну що, філософе, в мої потрапив сіті?
Тепер служитимеш мені усе життя...
Я — супротивник і людей і Бога.
Несу хвороби я людському роду,
Розладнання душевні й біснуватість...

То ж уклонись, філософе, мені.
І знай, хто я такий у цьому світі!

Сковорода миттю вибіга на віттар, падає на коліна перед царськими вратами. Молиться.

СКОВОРОДА

Господи, Боже наш! Все, чим згрішив я в цей день — словом, вчинком і думкою, — як Благий і Чоловіколюбєць, прости мені... Ангела Твого, охоронця, пошли, щоб заступив і пильнував мене від усякого зла...

Біля царських врат з'являється Ангел-охоронець.

СКОВОРОДА

Святий Ангеле,
Приставлений
До моєї нерозкаяної душі
Та до пристрасного
Мого життя!
Не покидай мене,
Грішного,
І не відступи від мене
За нестриманість мою.

Не попусти
Злому духові
Володіти мною
Через пристрасті
Мого смертного тіла.
Зміцни мої немічні сили
В боротьбі з гріхами
І наставляй мене
На спасенну дорогу.
О святий Ангеле Божий,
Охоронителю і захиснику
Моєї нерозкаяної душі і тіла!
Прости мені все,
Чим образив я тебе
За всі дні життя мого.
І коли згрішив минулої ночі,
Захисти мене в нинішній день.
І охорони мене
Від спокуси
Диявольської...

Олена Павлівна знепритомлено падає з ніг. На допомогу їй поспішають Килина і старий майор.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

Киево-Печерська лавра.

Сковорода прибув до Києва зі своїм учнем і другом Михайлом Ковалинським оглянути пам'ятні місця, розповісти про духовне благочестя померлих святих, які спочивають у лаврі, про життя живого чернецтва...

КОВАЛИНСЬКИЙ

**Григорію! Ти посланий від Бога,
Аби я мав керівника в житті.
Всім серцем віддаюся нашій дружбі.
Мені відкрив безцінні ти скарби...**

**Не міг відразу я збагнути твого навчання:
Потрібно було волю загнuzдати.**

**Тоді був упередженим до тебе,
В собі відчувши боротьбу думок...
Твоє життя я поважаю. І люблю
Твоє велике серце. Та збагнути
Ніяк не можу розуму твого:
Чому не захотів ти стать ченцем?!**

СКОВОРОДА

Михайле, юний друже мій! Я вважаю, що справжнє чернецтво — в житті некорисливому, в задоволенні малим, у поміркованості та нехтуванні всім непотрібним, щоб

здобути все найпотрібніше; у відмові від різних примх, щоб зберегти себе самого в цілості; у боротьбі із самолюбством, щоб краще виконати заповідь любові до ближнього; в шуканні слави Божої, а не слави людської.

КОВАЛИНСЬКИЙ

Як непотопленому можна жить в людському морі?

СКОВОРОДА

Я не домагаюся знати,
Як і коли Мойсей
Розділив море жезлом
У великому цьому світі,
В історії,
А повчаюсь,
Як би мені в малому моєму світові,
В серці, розділити суміш
Схильностей природи
Непорочних і розтлінних
І провести волю мою
Непотоплено шляхами
Житейского моря,
Аби дістати собі
У свій час свободу думок,
Тобто веселіє духа
Чи так зване щастя.

КОВАЛИНСЬКИЙ

Учителю! Ціную твою віру
І твердість духу! Ти святим мощам
Сьогодні у сльозах молився.
А хто вони були, оті святі?

СКОВОРОДА

Святі — це ті, що під час свого життя на землі виявили великі християнські чесноти, сягнули верхів духовної досконалості, до якої закликав Христос усіх людей: «Будьте ви досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний». Святі — це мученики за віру Христову, великі угодили й подвижники, всі, що наслідували Христа і в усьому чинили Його святу волю, що своїм життям і ділами прославляли Господа й стали взірцем для наслідування всім християнам.

КОВАЛИНСЬКИЙ

Виходить, що святі — це борці за Правду Христову?

СКОВОРОДА

Саме так! Це ті, що нічого не мали свого на землі, а були тут справжніми подорожніми, які змагали лише до однієї цілі — досягнення блаженства на небі. Це ті, які служили Богові усім своїм життям, виконуючи Його святі Заповіді — любові до Бога й ближнього свого, які жили і діяли на славу Божу і творили добро для інших людей. Святі — це ті, що проводили Царство Боже, маючи це Царство в своїх душах, у самих собі.

КОВАЛИНСЬКИЙ

Григорію! Відомо, що з 1686 року російська Церква підпорядкувала собі нашу Церкву. Чи не тому серед українців мало хто знає про своїх святих?

СКОВОРОДА

Тим часом знати, хто були українські святі, яке було їхнє життя й чим вони догодили Богові — це обов'язок кожного українця, обов'язок релігійний і національний. Святі української землі — живий приклад для нас, як треба служити Богові та ближнім своїм.

КОВАЛИНСЬКИЙ

А як преподобні своїми чернечими подвигами догодили Богові?

СКОВОРОДА

Серед них було багато затворників, що перебували у затворі, тобто замикалися в печері і засипали вхід до неї, лишаючи лише отвір для одержання необхідної їжі, або замикалися в невеликій келії в монастирі, щоб на самоті віддатися молитві і роздумам про Бога. Було в нас багато і посників, що в пості й молитві проводили час. Інші преподобні брали на себе подвиг мовчання, ще інші — тяжкої праці, а ще інші служили ближнім своїм у світі, наставляючи їх на добру дорогу.

КОВАЛИНСЬКИЙ

Учителю! А кого першим можна назвати серед українських святих?

СКОВОРОДА

Велике число українських святих розпочинає блаженна княгиня Ольга, що прийняла християнство близько 955 року.

До святих належить рівноапостольний князь Володимир Великий — просвітитель України, за якого відбулося хрещення нашого народу.

В одинадцятому — дванадцятому століттях в Печерському монастирі жили преподобні Печерські — Лаврентій Затворник, Алпій Іконописець, Агапит Лікар, Григорій Чудотворець, Іван Многостраждальний, Нестор Літописець... Про кожного можна багато розповідати. Наприклад, преподобний Агапит. Він особливо вславився як лікар, що своїми молитвами й зіллям уздоровлював недужих. Спочатку лікував ченців, а коли слава про нього як доброго лікаря поширилася поза Печерський монастир, до нього почали приходити різні люди з Києва й околиць, і він їх усіх лікував, не беручи за це жодної винагороди. Між іншим, вінвилікував від тяжкої хвороби й князя Володимира Мономаха...

КОВАЛИНСЬКИЙ

Григорію! Наш світ такий розпутний,—
Хіба можливо бути в нім святим?

СКОВОРОДА

Можливо. Хоч і неймовірно важко. Ти ж бачиш, як один стогне під тягарем боргів, другий мучиться честолюбством, третій — скупістю, четвертий — нездоровим бажанням вивчати безглузді речі... Та хіба все перерахуєш?

КОВАЛИНСЬКИЙ

Цей світ і справді ненажера:
Без міри поглинає людських душ!

СКОВОРОДА

На тебе теж чекає небезпека,
Тому постійно мусиш бути на чатах!

КОВАЛИНСЬКИЙ

Учителю! Від чого ти мене застерігаєш,
Ти маєш на увазі людську твань?..

СКОВОРОДА

Так, юний друже, так! Світ — це загорожа для дурнів і балаган пороків... Тому найправильнішим я вважаю здобувати друзів... мертвих — тобто священні книги. В числі живих є такі хитрі, скритні та безчесні пройди-світи, що юнака у вічі обдурюють, вливаючи свою отруту невинній простоті й особливо нападаючи саме на прости-стих — біля них у цих змії є надія на здобич... О, бережи-ся таких, Михайле! Скільки мені моральної шкоди завдали посланці диявола, обманувши мене. Як хитро вони вкрадалися в довір'я... Ах! Скористайся хоч моїм досвідом! Я той моряк, що, викинутий на берег під час аварії корабля, інших своїх братів, яких чекає те ж саме, непевним голосом попереджає, яких сирен і страховищ їм треба стерегтися і куди тримати путь. Бо інші потонули й відійшли у вічність. Але ти скажеш, що й сам можеш стати розсудливим під ударами долі...

КОВАЛИНСЬКИЙ

Атож! Людину вчать всілякі втрати.
І вдруте вона, може, й не спіткнеться?!

СКОВОРОДА

О мій найдорожчий друже!
Хіба ти не знаєш,
Що багато людей зазнає аварії корабля,
Рятується ж небагато хто...
Чи можеш ручитися,
Що врятуєшся ти?

КОВАЛИНСЬКИЙ

Не знаю, що сказати мені при цьому:
Бува, життя карає надто тяжко...

СКОВОРОДА

Тяжкі удари — від фальшивих друзів.
Я знав чимало їх. То слуги
Диявола! Остерігайся таких,
Підлесників отруйних — уникай!

КОВАЛИНСЬКИЙ

Учителю! Спасибі за науку!
Траплялися вони й мені...

СКОВОРОДА

То все — пекельні змії!
Посланці сатани,
Прикриті людським образом.
Я сам зазнав укусів шести
Або семи таких отруйних гадюк.
Який злий геній
Скеровує їх на прості серця?

Що в них спільного
З людьми щирими,
Які не знають
І не мають ніяких хитрощів?
Чому з них
Робляться брехливі друзі,
Фальшиві апостоли,
Єритичні вчені,
Тирані, тобто погані царі?
Пробравшись у надра держави,
В лоно церкви,
Шляхами хитрощів
Проникаючи нарешті в самі небеса,
Це вони змішують
Небо із землею,
Часто весь світ
Потрясають смутами...

КОВАЛИНСЬКИЙ

Твої думки усеосяжні,
І їх не просто зрозуміть.
Але лихих людей,
Немов огню, боятимусь і я.

СКОВОРОДА

Ще раз тобі, молодший друже,
Заважу!
Ти уникаєш юрби?
Додержуй міри і в цьому!
Хіба не дурень той,
Хто уникає людей так,
Що зовсім ні з ким ніколи не говорить?

Божевільна така людина,
А не свята!
Дивися, з ким ти говориш,
З ким маєш справу.
Ти постиш?
Хіба не здається
Тобі несповна розуму той,
Хто зовсім нічого не дає тілу
Або подає йому щось отруйне?
Зменшуй зайвину їжі,
Щоб осел, тобто плоть,
Не розпалювався;
З іншого боку,
Не мори його голодом,
Щоб він міг нести їздця.
І добра їжа,
Якщо вживається без міри,
Стає поганою.
В такому віці,
Як твій, бувають ті,
Що надмірно
Віддаються вину,
І ті, що надмірно захоплюються кінями
І собаками,
Всілякою розкішшю.
Бувають, навпаки,
Такі, що ведуть занадто
Суворе життя.
Звідси — найпрекрасніше,
Божественне правило:
Нічого надміру!

А сьогодні, друже мій Михайле,
Коли ти на світанні іще спав,
Я написав тобі нового вірша.

Тепер я виплакав усі печалі й горе,
Омив сльозами свою грішну душу,
Мої душевні муки не про мене,
Моя любов стражденна і свята.
Мої думки пекучі — про людину...
Але послухай вірша.

«Час життя дорогоцінний,
Ми ж тебе не бережем!
Ми ж тебе, мов порох тлінний,
Розсипаєм навзаєм!

Ніби прожита година повернеться знову,
Ніби до власних джерел повернуться знову ріки!
Ніби ж ми власноруч сієм літ полову,
Ніби ж наш вік вікувати будемо вовіки!

Та й для чого ж нам бажати
Восьмисот предовгих літ,
Коли ми життя — на жарти,
Байдикуєм з роду в рід!
Ліпше чесно жить годину,
Аніж цілий день у скверні,
Ліпше один день святий од безбожного року.
Ліпше рік один пречистий,
Ніж десятки літ осквернені,
Ліпше десять літ пречистих,
Ніж тягти життя мороку.

Любий друже, мить наспіла,
Байдики облиш ураз.
І в цю ж мить берись до діла:
Плине час і зрине час!

Не наше те, що збігло мимо нас,
Не наше й те, що зродить грядуща нам пора.
День нинішній — ще наш, та — не ранковий час:
Не знаєм, що несе вечірня зоря.
Як життя не вмієш жити,
То повчись хоча б цих слів!..»

КОВАЛИНСЬКИЙ

Чудово, Григорію, чудово, мій учителю!
Ти справді великий поет!

Києво-Печерська лавра. Сковорода грає на флейті, його обступають ченці.

ПЕРШИЙ ЧЕРНЕЦЬ

Пане філософе! У церкву ви не ходите,
А в нас, як бачимо, все ж прижилися.

СКОВОРОДА

Коли захочете, піду туди хоч завтра.
Та печально, що ходять часто ті,
Які за моду те взяли і не шукають Бога
Ні в церкві, ні в своїй душі.

В Києво-Печерську лавру я прийшов,
Бо знаю страдницьке життя чернецтва.
Антонія Печерського шаную,

**Який чернецтво в Україні розпочав.
Аскетом був суворим, у молитвах
Провів своє життя і хворих
Своїм він словом лікував та зіллям —
Творив неоясними чудеса!..**

**А ще був Афанасій Берестейський —
Борець за нашу віру православну,
За це його закатували вороги...
Цього святителя шаную здавна,
Тримався він подалі від Москви,
Боровсь за нашу українську Церкву...**

ДРУГИЙ ЧЕРНЕЦЬ

**Філософе!
Годі блукать по світу.
Час причалити
До пристані:
Нам відомі твої таланти,
Свята Лавра прийме тебе,
Яко своє чадо,
Ти будеш стовпом церкви
Й оздобою обителі.**

СКОВОРОДА

(дістає флейту, грає. Після напруженого мовчання)

**Ах, преподобнії:
Я стовпотворіння собою
Умножати не хочу.**

(Знову грає на флейті. Потім продовжує)

Досить і вас,
Стовпів неотесаних,
У храмі Божому.
Ризо, ризо!
Дуже небагатьох ти опреподобила,
Зате багатьох окаянствовала.
Світ ловить людей
Різними тенетами,
Приваблюючи одних
Багатством, честю,
Славою, друзями,
Знайомствами, користю,
Вигодами, покровительством,
Утіхами й святинею.
Але найнещадніші
Тенета останні.
Блажен, хто святість серця,
Щебто щастя своє,
Заховав не у ризі,
Але у волі Божій.

Від такої відповіді ченці заметушилися. Мовчки хрестяться і розходяться. Але один не поспішає...

ЧЕРНЕЦЬ

О мудрий муже!
Я й сам так думаю,
Як говорив ти
Перед нашою братією,
Але ніколи не насмілювався
Йти за своїми думками.
Я відчуваю,
Що народився

Не для цього чорного вбрання
Й, приваблений
Лише видом благочестя,
Мучу життя моє...

СКОВОРОДА

А ти не муч себе, віддайся волі Божій,
Своєму серцю звірся і душі.

Чернець кланяється, намагається поцілувати руку, але Скворода відсторонюється. Несподівано з'являється настоятель Софійського собору Іван Леванда, що, як і Скворода, закінчив Київську академію. Син бідного кийвського шевця, заплющивши очі на злигодні народу, з якого вийшов, він уславляв вінценосну правительку. Побачивши колишнього друга, а тепер безсоромного одописця, Скворода насторожився.

СКОВОРОДА

«...по всій імперії міста всілякого добра повні, поля хлібами вкриті, левади — чередями... і сльози струмками не течуть... Безпека, радість, веселість усталилися твердо, повсюди чути голос безтурботного співвітчизника, що радісно вправляється у ділах своїх...»

ЛЕВАНДА

Досить, Григорію, досить!
Я зрозумів іронію твою.
І видно, що читаєш мої твори...

СКОВОРОДА

Хіба це твори? Це підлесна базгранина!

ЛЕВАНДА

Ти дивишся по-своєму на світ,
А я по-своєму, отож не дорікай.
Я стільки злигоднів зазнав у цім житті,
Тепер у славі от купаюсь, у багатстві...

СКОВОРОДА

Продався ти, Іване, як Іуда,
За срібляки...

ЛЕВАНДА

Не треба, досить!
Краще згадаймо нашу молодість,
Про те, як в академії навчались.
Та зайдем, як раніше, у корчму...

СКОВОРОДА

Пробач, мій друже, ні, тепер — не друже! —
Вельможним бо зробивсь ти і пихатим.
До панства горнешся і сам геть запанів,
А жереб мій — до скону з голяками!

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

Святогорський монастир. Співає козак-бандурист. Заслухалися піснею козаки, селяни, старці... Повернувшись із своєї подорожі до Києва, Скворода підходить до гурту.

ГРЕЧКА

**Григорію! Мій добрий, давній друже,
Не бачились ми стільки літ!
Тож звідки ти мандруєш, де бував?**

Радісно обіймаються.

СКОВОРОДА

**Із Києва вернувся... Жив у скиті.
І все було так добре у гостині.
Був на Подолі... раптом зупинився,
Відчувши сильний запах трупів...
Не міг цього я стерпіти й відразу
Вернувся в Харків із благовоління Духа.**

**Через два тижні, як дістався до Охтирки,
За мною слідом прилетіла звістка,
Що моровиця Києвом гуля...**

ГРЕЧКА

А був про неї поголос раніше?

СКОВОРОДА

У тому й річ: ніхто не знав нічого...
Тож досі Бога шанував я, наче раб,
Але тепер люблю його, як друга.

Мені душа, виходить, сповіщає більше,
Аніж доглядачі високі на сторожі...

ГРЕЧКА

Це дар в тобі ясновидіння, мабуть...

СКОВОРОДА

Це — внутрішній мій голос,—
Ось кому я вдячний.

ГРЕЧКА

А в Києві кого із наших бачив?

СКОВОРОДА

У Лаврі побував.
Зустрів там випадково і Леванду...

ГРЕЧКА

І як він там? Не дуже запанів?

СКОВОРОДА

Та краще і не згадувать про нього:
Давно пристав до гурту холоуїв,
Царицю-матінку все вихваляє...

А ти чому це не у чорній ризі,
Чому хідник шальварами метеш?

ГРЕЧКА

Я знову вільна птаха, як і ти.
То ж мене батько у священники засватав,
А що душа пручалася — й не знав...

Тепер, як бачиш, я — козак, хоч і старий.
З Гаркушею ходили на багатих,
Поки його заслали до Сибіру.
А я вже німичний і хворий,
Вік доживать прийшов у монастир.

СКОВОРОДА

Гаркуша? Пам'ятаю я Гаркушу!
Він теж навчався в академії із нами.
Між перших, пам'ятаю, був
На філософських диспутах. Уже тоді
Пригнобленим і бідним співчував...

ГРЕЧКА

Про тебе часто говорив я з ним,
Про твій талант філософа й поета.
Ти став легендою — така про тебе слава...

СКОВОРОДА

Спасибі, друже, я люблю тебе, як брата!

ГРЕЧКА

Балакали незрідка й про старшину
Козацьку, що в дворянство віддалась.
Про Кочубея, Галагана й Полуботка...
Тепер подібних стільки розвелось,—
Позакріпачували вільних козаків!
Ото з Гаркушею ножі ми й нагострили...
Жаль, що Москва його заслала у Сибір!

СКОВОРОДА

Ну дай тебе іще раз поцілую
За нашу вірну дружбу і любов!

Із гурту, що слухає козака-бандуриста, виходить старий чоловік і звертається до Сквороди.

СТЕПАН

Мене, звичайно, не впізнаєш ти,
Хоч ми колись з одного вийшли лона...

СКОВОРОДА

Що хочеш цим сказати?

СТЕПАН

Я — твій брат!
Шукав довгенько я тебе по світу,
А все-таки зустрів хоч перед смертю.

СКОВОРОДА

Якби ти не признавсь — і не впізнав би:
Тебе лиш молодим я пам'ятаю.

СТЕПАН

Та й ти уже постарівся, кістками
Так торохтиш — немов на мощі висох.
Тож пора нам і обнятись, брате!

Обнімаються.

СКОВОРОДА

Не знав, не відав, де тебе й шукать.
Був у Чорнухах — не знайшов нікого...

СТЕПАН

Я в гайдамаках довго пробував —
І Гонту знав я, і Залізняка.
Із шаблею стояв за православ'я...

А ти, бурлако, ну розповідай.
Гадав, зустріну з шаблею й тебе,
Ми ж як-не-як, а з роду — козаки!

СКОВОРОДА

Один природою народжений для плуга,
А інший для учительства. Мені
В житті підходить більше книжка...

СТЕПАН

То хоч думками освятив своїми
Ножі і коси гайдамацькі?!

СКОВОРОДА

М'ятеж — біда, болізьнь усього світу!
І все це зветься — боротьба за волю...

Чи винен у людських стражданнях Бог?
Чи міг він вигадати кращий світ? —
Не ставлю я собі такі питання.

Є вічна єдність протилежностей:
Матерія і сила, зло й добро вселенські.
Існують Бог і сатана у цьому світі,
І світ без них не може існувати...

СТЕПАН

То що ж, хай віру топчуть вороги
Й на нашій горі бенкетує панство?

СКОВОРОДА

Я теж пішов би із тобою в гайдамаки,
Але мені шаблюка не зрідні...
Хоча в думках своїх я освятив
Ножі і коси гайдамацькі.

СТЕПАН

Видно, боїшся ти людської крові.

СКОВОРОДА

Ні, ні! Цього я не боюся!
Я в душах золотий шукаю вік,
У царство Розуму запрошую усіх.

Я теж воюю, та на іншій полі битви!
Людей навчаю цінувати справжні,
А не уявні радощі життя...

СТЕПАН

Ну і чого ж надбав на тому полі?

СКОВОРОДА

Та людям, бачу, довести несила,
Як можна їх потреби вгамувати...
Тому в духовній й кличу емпіреї.
Не варто жити, кажу, як повелось,
Й дияволу душу продавати...

СТЕПАН

Оце і є та єдність протилежностей,
Яку ти виправдовуєш? Це ж просто...

СКОВОРОДА

О ні! Не буде сліз, не буде й сміху.
Не буде голоду, не буде й ситих.
Не буде зла, не буде і добра.

Чому в житті ти плачеш, зрозумій!
А як життя не варте сліз твоїх?

Щоб досягти у цьому світі раю,
Не треба їхати ні в минуле, ні в майбутнє.
І світ за очі їхати не треба!

Заглянь собі поглибше в душу.
Привільно дай їй дихати, не сковуй,
Звільни від різних тягарів-примар!

СТЕПАН

Ти, кажуть, прославляєш чесну бідність?
А злигодні ж людей калічать...

СКОВОРОДА

Не тільки злигодні — їх нівечать іще
Багатство й влада!

СТЕПАН

Що ж тоді
Нам істинно потрібно?

СКОВОРОДА

Оце я й хочу пробудити в душах
І через це до відчаю страждаю.

Чи важко бути добрим, а чи ні?
А жить — до ближнього в любові?
Усім життям доводжу я — неважко,
Лиш святістю наповнить треба серце!
Ось тільки дивно мені часто,
Чому до цього мало прагнуть люди.

СТЕПАН

Із світом ти воюєш, як з дияволом,
З добром до нього ти, а він тебе — жалом...

СКОВОРОДА

...Я знаю, така вже моя натура, що, будучи в стані великого гніву, я відразу стаю лагіднішим навіть по відношенню до найлютіших ворогів своїх; як тільки помічаю, що хтось мене любить, я готовий віддати йому половину днів життя мого... Іноді може здатися, що я гніваюсь на найдорожчих мені людей: ах, це не гнів, а надмірна моя гарячковість, викликана любов'ю і прозірливістю, адже я краще бачу, чого треба уникати і до чого прагнути. Отже, поки я усвідомлюю самого себе, поки душа керує тілом, я буду дбати лише про те, щоб усіма засобами здобувати любов благородних душ. Це мій скарб, і радість, і життя, і слава.

СТЕПАН

О брате! Так ти і помреш:
Не вільно ж цілий світ перевернути!
Мені із шаблею простіш було в бою...

Сковорода дістає сопілку, грає і співає. Братів оточують зачаровані людські обличчя.

СКОВОРОДА

Смертельні рани душу мені гнули,
Пекельні біди зашморг затягнули,
Тьма страхом дихала, о лютий люде!
О врем'я люте!

Терни хвороб пекли мою утробу,
Душа скорботно дихала до гробу,—
Хто ж од журбот цих визволить навіки,
Де мої ліки?

Так в гори олень до джерел все прагне,
Меткіше птиці гонить тіло спрагле,
А спрага пряхить, в нутровині скута,—
З гаддя отрута.

Так на Голгофу я спішу в заклятті,
Де лікар мій і два між нього таті,
Де Іоанн рида при цій годині
При хрестовині.

Господоньку, моя відродо в горі!
Прийми слова ці, струєні та хворі,
Даждь зцілення — я ж твого слова пастир,
Не дай пропасти!..

ЛІТОПИСЕЦЬ

Так, він був народним учителем. Носив мужицьку свиту, збирав навколо себе натовпи простолюдинів і говорив їм повчання.

Та чи проникали в душу натовпу ті повчання, чи мали вони на нього якийсь вплив, на його поняття про добро і зло, про істину і неправду, на його мораль?.. Сковорода закарбувався і в пам'яті народній і в літературі не як химерна, дивакувата постать, а як справжній учитель народу, який відкривав кожному величезний, майже неосвоєний материк — власну душу.. Він дратував одних і викликав захоплення в інших непереборною силою особистого прикладу.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

Містечко Валки. Рогозинська церква, де свого часу вінчався Скорода. Тепер він, згадавши свою молодість, сидить на східцях церкви, курить люльку, подаровану Ковалинським. Неподалік гуляють хлопці й дівчата, співають пісень.

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Філософе, старієш ти, старієш!
Тому і обляга сентиментальність,
Тому й прийшов ти до цієї церкви —
Згадать про нерозважливі літа.

Ти, бачу, покрадьки сюди вернувся,
Бо соромно від того, що утнув...
Од нареченої утік із-під вінця.
Ха-ха, це ж треба, як сміялись люди!
Вони і досі теревеняють при нагоді,
Коли вінчатися приходять молоді:
А цей жених, бува, не утече,
Як із дочкою трапилось майора?

Ото вчудив ти — на весь білий світ
Уславився! Але про це
Нікому ще докладно не повідав...
Чи то од сорому за власну дурість,
А чи боїшся визнати свій гріх?
Все хочеш залишитись мудрецем!

Повчаєш інших, як на світі жити,
А сам не вмієш. Доживаєш бобилем,
Самітником, якимсь нещасним старцем.

Старцюй, старцюй — недовго залишилось!
В свої обійми скоро я візьму
І поведу у безкінечний морок!
Чого ж мовчиш? Вже нічого й сказати?!

СКОВОРОДА

Не хочу говорити із сатаною!

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Не ображайся! Я ж хотів тобі
Добра. Щоб ти прожив, як люди.
А дівчину яку підсунув гожу!
А як твоїм стражданням утішався,
Коли її ти й справді покохав!
Втікав ти довго від самого себе.
Навіть коли із іншим під вінець
Вона прийшла,— я ж бачив те ізбоку,—
Ти в натовпі стояв і плавав, плавав!

О, як люблю я дарувати страждання,—
За це ти і ненавидиш мене.

АНГЕЛ-ОХОРОНЕЦЬ

Чого пристав до старця, одчепись!
У чому його хочеш звинуватити?
Коли його ти підбивав на гріх,
То я його покликав з-під вінця.

І бачив ти, як він мені молився,
Тож я філософа од тебе й захистив...

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Виходить, зло зробив не я, а ти?!

АНГЕЛ-ОХОРОНЕЦЬ

Якби не перешкодив я вінчанню,
Не мали б ми філософа сьогодні,
По серце вгруз би у житейських нетрях...

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Добро і зло йдуть по одному колу, —
Чого ж ви зневажаєте мене?

АНГЕЛ-ОХОРОНЕЦЬ

Один про одного ми знаєм таємниці...
І найжахливіші!..

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

Ха-ха-ха!
Коли один про одного все знаєм,
Хіба порозумітися не зможем?!

СКОВОРОДА

Добро і зло? Відкрий своє лице!
Хоча не треба — ти мені огидний...

**Я побував на празнику життя!
Спасибі Господу за це кажу.
І поспішаю, бо коротшає дорога...**

Літо 1794 року. Село Хотетово на Орловщині. Маєток Михайла Ковалинського. Чутка про прихід Сковороди поширилась околицями, і від гостей немає відбою. Філософ ще і ще пояснює своєму другові й учневі власні погляди.

СКОВОРОДА

**Мене зміряти хочуть Ломоносовим,
Неначе сажень він якийсь казенний,
Котрим хотіли б мірять будь-кого,
Немов тканини згорток — не людину!**

**Прошу панів не замовлять мені
Вощаних чучел! Я ліплю живе — не мертво!
Не з воску, навіть не з каміння й міді.**

**Мені ніякі подорожні не потрібні.
Не для прогулянки іду в бурхливе море,
Аби з губи вилялись на губу,
А щоб обняти безкінечний Всесвіт!**

Поміж гостей до Ковалинського проникли й вільнодумці, а також приховані сектанти: скопці, духобори, молокани... Вони прийшли послухати старого філософа, звірити свої думки з його думками, а деякі навіть посперечатися... Сковороду попередили, що може серця прокотитися буря...

...Тут кажуть, що розмова наша буде гостра, що, може, й смаленим запагне... Я зустрічався вже із соціанами, які заперечують християнське вчення про Трійцю,

проголошують Христа людиною, а не Богом, відстоюють свободу совісті, відкидають догмати про первородний гріх... Тоді соціанам я сказав, і ладний повторити сьогодні, що будь-яка секта пахне власністю, а не власномудрістю, там немає головної мети або головної мудрості. Я не знаю мартиністів, ані розуму, ні вчення їх; якщо вони відокремлюються в правилах і обрядах, щоб здаватися мудрими, то я не хочу їх знати. Якщо вони мудрують у простоті серця, щоб бути корисними громадянами суспільства, то я їх поважаю. Та заради цього їм не треба відокремлюватися. Любов до ближнього не має ніякої секти: на ній весь закон і всі влади стоять. Закон природи як самодостатній для людського блага є визначальний і відбитий на серці кожного, даний всякій істоті, навіть останній піщинці. Подяка всеблаженному Богу, що трудне зробив непотрібним, а потрібне нетрудним...

(Повільно запалив лольку, продовжує)

Мої друзі і недрузі, а таких багато я зустрічаю в своєму житті, часто допитуються: які мої філософські погляди? Дехто сперечається зі мною, а дехто відверто переслідує... У своїй філософії я відступаю від церковного вчення... Християнство сприймаю без догматики. І церковні таїнства сприймаю як символи. Моя віра є філософія. Існує два начала в світі — вічне і тлінне. За моєю філософією є три світи: великий, або космос, малий — мікрокосмос, або людина. І третій — символічний, або Біблія. Через усі ці три світи проходять два начала — вічно живе і дочасно тлінне. В людині, як на мене, повинні царювати дух, думка, а не тіло. І обидва ці начала — вічність і тінь — перебувають усюди вкупі й нерозлучні, немовби то яблуна і тінь її.

Я визнаю тільки єдине творче начало — Дух, Бога, Вічність, Розум, Правду.

Коли найголовніше у світі Вічність, то й щастя мусимо засновувати не на тлінному, а на вічному, на тім, що вічно існує...

Щастя треба шукати в нас самих. Здобудемо його мудрістю та добром — перша розкаже нам, у чім щастя, а друге допоможе знайти його.

Щоб знайти щастя — всякий мусить пізнати свою натуру, свої схильності. Треба пізнати натуру та схильності дитини та розвивати їх — це й зробить потім дитину щасливою, бо дасть їй душевний спокій. Натура — це єдиний і справжній учитель. Учитель — це служитель природи. Учити й учитися потрібного того, до чого прихильна людина: це дає сердечний спокій і задоволення собою.

ГОЛОС

Пане філософе!
Ваші твори поширюються в списках,
А книжок ніде не можемо віднайти.
Бояться їх церковники, напевне, друкувати,
А що, скажіть, на вашу думку, філософія?

СКОВОРОДА

Філософія,
Або любов до мудрості,
Скеровує все коло дій своїх
До тієї мети,
Щоб дати життя духові нашому,
Благородство серцю,
Ясність думкам
Як голові всього.
Коли дух людини веселий,
Думки спокійні,

Серце мирне —
То й усе світле, щасливе,
Блаженне.
Оце і є філософія.

ПЕРШИЙ ВІЛЬНОДУМЕЦЬ

Вольтер, Дідро, Гельвецій, Гольбах та інші просвітелі рішуче виступали проти релігійної нетерпимості й фанатизму. Вони розвінчували християнську релігію й церкву. Завдавали ударів по євангельських міфах про Христа — його народження, чудеса, страждання, смерть і воскресіння... Християнство, як і всяка релігія, калічить людину, перетворює її на раба, сковує сили та здібності, придушє волю та розум...

ДРУГИЙ ВІЛЬНОДУМЕЦЬ

Природа не потребує ніякого творця. Бог — це химера, фантом. Підіймися, людино! Набери гордої постави! Поважай себе! Пізнай собі ціну! Не поклоняйся якомусь Богу! Перед тобою тільки рівні тобі. Ти не син миті, твій рід вічний! Не Бог сотворив тебе кимось, нехай навіть і за своїм зразком, ти сама по собі, ти незалежна й вільна від усіляких химер.

ПЕРШИЙ ВІЛЬНОДУМЕЦЬ

Не Бог створив людину, а людина створила Бога за своєю подобою. Людина дала Богові свій розум, наділила його своїми схильностями, приписала йому свої судження...

ДРУГИЙ ВІЛЬНОДУМЕЦЬ

Я відмовляюся від усіх релігійних систем і вважаю, що справжнім божеством є закони Природи.

ПЕРШИЙ ВІЛЬНОДУМЕЦЬ

Матіс Кнутцен, німецький атеїст, в одній із своїх листівок написав: «Я не вірю в Бога, ні в гріш не ставлю Біблію». І я теж заявляю вам, що треба прогнати попів і начальство. Адже і без них можна прожити пречудово. Німець заперечував богословське вчення про безсмертність душі, існування раю та пекла, надприродні сили, чудеса. Він заперечував також священність Біблії і вважав її суто людським твором, який має лише певну історичну цінність.

ДРУГИЙ ВІЛЬНОДУМЕЦЬ

До речі, я хочу продовжити цю думку. Був такий просвітитель Реймарус, який нещодавно помер,— він критично дослідив Біблію з позицій раціоналізму й вільнодумства. Мені до душі його думки. Реймарус уважав, що Біблія не є й не може бути богонатхненною книгою. Ветхий і Новий Заповіт — твори численних авторів, які жили в різний час і мали різні погляди. Різко засуджує цей дослідник і біблійну мораль. Критичне осмислення Нового Заповіту приводить його до висновку, що Ісус Христос був лише месіанським проповідником, який не мав намірів засновувати нову релігію взамін старої, а добирався за допомогою своїх учнів і послідовників захоплення влади й оголошення себе царем Ізраїльським... До того ж Реймарус заперечував божественну сутність Христа, не припускав можливості чудес, які приписуються

Сину Божому. Воскресіння ж Христа оголошував видумкою апостолів...

ПЕРШИЙ ВІЛЬНОДУМЕЦЬ

Григорію Савичу! Вибачте, що не даємо вам слова сказати. Але ми хочемо, щоб ви і нас послухали. Ми — вільнодумці й говоримо, як думаєм. І нагадаю, що в Німеччині знайшлись навіть пастори, які стали на захист вільнодумства... Кожна людина вільна сама вирішувати питання про свою віру й невір'я, і держава не повинна вмішуватися в ці справи...

СКОВОРОДА

Добрі люди! Ну дайте ж і мені сказати слово. А то й справді смаленим запахне... Тут говорили про Вольтера. Я прочитав його філософську поему «За і проти». До речі, твори філософа неодноразово конфісковувалися й спалювалися. А його двічі саджали в Бастилію. Довгі роки він провів у вигнанні, довго переслідувався з боку духовенства та властей...

ДРУГИЙ ВІЛЬНОДУМЕЦЬ

Ну так він же виступав проти релігії й церкви...

ПЕРШИЙ ВІЛЬНОДУМЕЦЬ

Він дав собі зобов'язання «священний розвінчать обман»...

СКОВОРОДА

Не горячкуйте! Повсюди треба дивитися у корінь... Вольтер не тільки не заперечував існування Бога, але

й вимагав поклонятися Йому. Проте Бог Вольтера, звичайно, нічого спільного не мав з триєдиним Богом християнства. Бог для Вольтера — вища розумна істота, яка існує сама по собі і є причиною всіх інших істот. Віра в Бога, за думкою Вольтера, і згодний із цією думкою, повинна бути основою моральності. Релігія, ідея Бога, стверджував Вольтер, необхідні так само, як необхідні закони. «Це узда», — неодноразово наголошував Вольтер. Причому говорив, що головне призначення узди — стримувати народні маси... від посягання на власність та інтереси імущих класів. Фраза, кинута філософом, добре відома: «Якби не було Бога, його належало б видумати».

А Дідро, Гельвецій і Гольбах доходять висновку, що всі релігії однаково брехливі... Брехливою для просвітителів є перш на все основна ідея всякої релігії — ідея Бога.

ГОЛОС

Григорію Савичу! А ви що скажете про існування Бога?

СКОВОРОДА

Я вважаю, що немає Бога як всемогутньої духовної сутності, яка стоїть над природою, над людьми. Бог ніби усередині всього, він усюди і ніде зокрема. Він є закон існування і розвитку будь-яких речей. Матерія — вічна, вона — неодмінний атрибут вічної духовної субстанції, невидимої натури Бога... Найбільша і найважливіша моя наука — шукати царство Боже в самому собі.

Головою ж усього для людини є серце людське. А що є серце, як не душа? Серце — це корінь життя й обитель вогню та любові. До того ж серце — це щось позасвідоме й виступає джерелом та головою усім ділам і всьому сві-

ту. Але я застерігаю: серце може бути і «новим», і «старим», і «чистим», і «попільним», і джерелом справжнього життя, і «плотським, скотським та звіриним». Чисте серце скріплюється в людині не без боротьби. Вона сама повинна вибрати та побудувати свою долю, своє єство.

Я переконаний, що істинне щастя людина пізнає не в гонитві за благами світу, а в пізнанні самої себе, через зв'язок власного серця з Богом. Я вважаю, що серце є істотою людською, без якої людина стає опудалом і пеньком. Тож радив би вам, добрі люди, просити в Бога не плотського щастя, а світозорого серця...

Треба йти в життя шляхом серця!

ГОЛОС

Філософе! Тут Біблію критикували. Я не згодний із думками вільнодумців!

СКОВОРОДА

Я теж до вільнодумців ставлюся стримано. Біблія — храм вічної слави, котра нічого не вчить, крім Богопізнання, але тим самим усьому вчить. Та тільки без Бога вона і лжива, і дурна, і шкідлива.

А ще Біблія вчить про людське серце. Поварські ваші книги вчать, як задовольняти шлунок. Книги про собак — як дичину полювати. Книги для модниць — як чепуритися. Біблія вчить, як облагородити людське серце.

ГОЛОС

Філософе! Ти вже старий. Боїшся смерті ти своєї, а чи ні?

СКОВОРОДА

Дух бадьорий у мені, та тіло вже немічне. Можливо, зустрічаємось востаннє... Страх смерті нападає на людину найбільше в старості її. Треба завчасно приготувати себе озброєнням проти цього ворога, не роздумами — вони не дійсні, а мирним настроєнням своєї волі на волю Творця. Такий душевний мир приготавлиється заздалегідь, тихо у тайні серця зростає й підсилюється почуттям зробленого добра за здатностями та відношенням нашого буття до кола, нами зайнятого. Це відчуття стає вінцем життя й дверима безсмертя...

КОВАЛИНСЬКИЙ

Добродії! Григорія Савича ми притомили. З дороги він, ослаблий, і бачите, як кашель розриває йому груди.

ГОЛОС

Останнє запитання — можна? Я також думаю про смерть, молюся звечора і зрання, аби потрапити у Царство Боже...

СКОВОРОДА

На всі запитання, що були до мене, не встиг відповісти я до подробиць. Хто прочитає мої твори, той, може, більше зрозуміє... Багато творів я дарую Ковалинському, Михайлові, моєму другові... А то на мене й справді налягає уже старість... А про Царство Боже відповім я наостанок, що знаю й думаю про нього.

Царство Боже, на мій розсуд, — не що інше, як царство енергій Космосу, в який ми підемо, щоб повернутися знову... Перебування в астральному світі триває

у різних людей різний час і може обмежитися кількома днями чи тижнями, а може й розтягнутися на кілька століть і тисячоліть, у залежності від різних причин, які повністю у владі людини...

Безсмертний Ісус Христос. Він — Найбільший Космічний Геній Землі. Він володіє унікальними знаннями головних Космічних законів... Головна мета Христа — відрізняти Зло та Добро на рівні Духу за принципами Космічної любові...

Старість, безперервна мокра погода помножили розлад у здоров'ї Сквороди, посипили кашель, ослабили. Та через деякий час він знову зазбирався в дорогу.

СКОВОРОДА

**Михайле, друже! Відпусти на Україну!
Вернись на рідну землю, де прожив.
Свою там хочу я зустріти смерть...**

КОВАЛИНСЬКИЙ

**Учителю! Куди ти поспішаєш?
У мене б зиму пережив, підздоровішав,
Тоді б уже й подався в свої мандри.
А можеш залишатись в моїм домі,
Допоки й твого віку на землі...**

СКОВОРОДА

**Спасибі тобі, друже, і прощай!
В дорогу знову мене кличе Дух.
Може, не побачу більше, то прости...**

Сковорода міцно обіймає Ковалинського.

СКОВОРОДА

Пам'ятай завжди
У життєвих твоїх пригодах те,
Про що ми часто говорили:
Світ і тьма, голова й хвіст,
Добро і зло, вічність і час.
Дух мій пізнав тебе
Як найздібнішого прийняти
Істину і любити її!

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

9 листопада 1794 року. Село Паніванівка на Харківщині. Садиба сотника Ковалівського. Зібралось багато гостей на обід. Скворода веселий і говіркий, як ніколи.

ГОЛОС

Братіє моя люб'язна! Одверніть очі ваші ангельські од содомлян і придивіться-но до цього мандрівника на землі, що гряде перед вами. Він крокує весело урочищами і виспівує: «На землі я пришелець, не сховай від мене заповідей Твоїх».

Співаючи, звертає він зір то праворуч, то ліворуч, то на обрій; то на горбі спочиває, то біля джерела, то на траві зеленій; їжу споживає непритворну, але він їй сам, як мистецький співак пісні простій, смаку додає.

Спить він пресолодко і тим же Божим видінням уві снічи поза сном насолоджується. Встає на світанку свіжий та надіями сповнений...

День його — вік його і єсть наче тисяча літ, і за тисячу літ нечестивих не продасть він одного дня. Він по світові найзлиденніший злидар, але по Богові — багатир з найбагатших.

— Ви чуєте, що сей пішаниця співає?

— Та як же не чувати?

— Він руками вимахує і пісню співає: «На шляху зустрічей Твоїх насолоджуюсь, як у багатстві всілякому».

Він єдиний нам є наймилішою для очей відрадою поза всіма содомлянами. Ми ж бо його спізнали. Це є друг наш — Григорій Сковорода!

КОВАЛІВСЬКИЙ

Григорію Савичу! Це твоїми словами
Створено картину і суццю, і віщу —
На ній ти весело з висот космічних
Диригуєш архангелами, поєднавши
Земне із небесним! Сьогодні
Ми радо зустріли з мандрівки тебе.
Отож, товариство, дякуймо Богу —
З нами знову Григорій Сковорода!

ГОЛОС

Григорію Савичу! Любий наш друже!
Знаємо, що не любиш ти похвали...
Пробач, але як не сказати відверто:
Ти — лицар Духу! І дивує нас
Твоє загострене передчуття.
Пам'ятаєш, як з Києва геть ти пішов,
Раптом відчувши запах майбутніх трупів...
Та подейкують, чудо бувало з тобою
І більше. Дух Святий увіходив у тебе —
Повідай же, як це було...

СКОВОРОДА

Перше відчуття,
Яке я зрозумів серцем моїм,
Була якась розкованість,
Свобода, бадьорість...

Увівши в цю схильність Духу
Всю свою волю і всі бажання,
Відчув я всередині себе
Надзвичайний рух,
Який ущерть переповнив мене
Силою незрозумілою.
Миттю якийсь найсолодший потік
Наповнив душу мою —
Од нього вся середина
Моя вогнем спалахнула,
І, здавалось,
По жилах моїх полум'яна течія
Не спинялась у круговерті.
І я почав не ходити,
Але бігати, начеб носило
Мене якесь захоплення,
І не відчував я ні рук,
Ні ніг, ніби весь складався
З вогненної речовини,
Що носитья в просторі буття.
Весь світ щез переді мною...
Сльози текли з моїх очей
Струмками...

КОВАЛІВСЬКИЙ

Григорію Савичу! Що ти зробив би, якби тобі, скажі-
мо, цариця дала тисячу десятин землі?

СКОВОРОДА

Всю землю я роздав би кріпакам.

КОВАЛІВСЬКИЙ

А що зробив би, якби цариця дала тобі тисячу кріпаків?

СКОВОРОДА

Усім кріпакам дав би волю.

КОВАЛІВСЬКИЙ

А що зробив би, коли б цариця дала тобі мішок золота?

СКОВОРОДА

Я за те золото викупив би тисячу кріпаків і дав би їм волю...

КОВАЛІВСЬКИЙ

Ну а що ти зробив би, Григорію Савичу, коли б цариця дала тобі свою царську корону?

СКОВОРОДА

Та поміняв би корону на мазницю з дьогтем і віддав би ту мазницю Трохимові — хай не позича її у діда Якіма!

Товариство сміється.

КОВАЛІВСЬКИЙ

Григорію Савичу! От тебе церковники спокушали блиском архієрейських оздоб. Чому ти відмовився від такого багатства?

СКОВОРОДА

Навіть уявити не можу, що мені щодня, щогодини доводилося б тримати в руках золото, дорогоцінне каміння. О ні, навіть коли б на мою голову наділи золоту шапку, я сам би одрубав свою голову разом із тією шапкою...

КОВАЛІВСЬКИЙ

А, кажуть, тебе хотіла звабити багатством цариця. Пропонувала стати у неї придворним філософом.

СКОВОРОДА

Я відповів їй посланцям: скажіть матінці-цариці, що Скворода не залишить України. Мені моя сопілка та вівця — дорожчі од царського вінця.

Знову всі схвально сміються.

СКОВОРОДА

Дорогі друзі! От ви смієтеся, і це добре. Адже сміх є рідним братом радості. А мені скаржився один пан, що йому ніщо не дає радості та душевного спокою — ні багатство, ні слава, ані лікування, ані пожертви на церкву.

КОВАЛІВСЬКИЙ

І що ж ти йому порадив, аби він знайшов свою радість?

СКОВОРОДА

Важко такому щось порадити. Поклав я перед ним косу, граблі, вила, сокиру та й кажу: «Це — єдине джерело

людської радості. Працюй, працюй і працюй! Зароблений у поті шматок хліба житнього вилікує всі хвороби — душевні й тілесні — і радість принесе».

КОВАЛІВСЬКИЙ

Добродії! Ми раді слухати Григорія Савича без кінця! Хто сказав, що він, мовляв, похмурий, гордовитий, що він відірваний від життя — містик і аскет? Як бачимо, наш філософ любить у житті веселіє і жарт... Григорій Савич здивував якомось одного пана, зумівши пішки обігнати його екіпаж, що зламався в дорозі, та ще й зберегти під дощем верхній одяг сухим... Як це він міг зробити? Та просто — одяг завчасно сховав до своєї торби...

СКОВОРОДА

Було таке, було! Я сьогодні в доброму гуморі, додаю ще й інше: коли цариця запитала, чому це Скворода такий чорний, то я відповів: «Ну а як же скворода може бути біла, коли на ній печуть і смажать?» А потім додав: «Чорна скворода випікає білі млинці...» А ще про мене кажуть, що я ношу свічку перед сліпими, а без очей свічки, мовляв, не побачити. З мене глузують, що я дзвонар для глухих, а глухому не до дзвону. Що ж, нехай глузують! Вони знають своє діло, а я знаю своє і роблю його як умію, і мій тягар — моє заспокоєння.

КОВАЛІВСЬКИЙ

Григорію Савичу! Ти говориш, що з усіх втрат — втрата часу найтяжча!

СКОВОРОДА

Я ще й тепер не вмію користуватися часом і навіть той час, який залишається у мене, витрачаю на дрібниці або — іще гірше — на смуток...

КОВАЛІВСЬКИЙ

Так, поки що ми всі в дорозі,
Але попереду у кожного — кінець...

СКОВОРОДА

Звичайно,
Навіть проживши свій строк,
Дуже жаль розлучатися
З нашим прекрасним,
Залитим сонцем світом,
Але що ж робити,
Якщо світ влаштований саме так.
Та хіба відчуваємо ми біль
При думці,
Що не жили століттями
Або навіть тисячоліттями раніше?
То чому ж горюємо з того,
Що не будемо
Існувати
Через сто
Або тисячу років?

ГОЛОС

Невже ти й справді не боїшся, що по смерті настане вічний морок?

СКОВОРОДА

Ні, не боюся. Люди бояться смерті і бажають жити якнайдовше. Але якщо смерть є нещастя, то чи не все одно — померти в тридцять або в триста літ? Чи багато радості для приреченого на смерть у тому, що товаришів його стратять через три дні, а його — через тридцять днів?

До цього ще додаю таке: смерть є те, що і народження. З народженням дитина вступає в інший світ, починає інше життя, ніж те, яким вона жила у лоні матері. Якби дитина могла думати, то їй так само страшно було б народжуватися, як дорослим людям страшно буває помирати.

ГОЛОС

Григорію Савичу! Але це філософська казуїстика! Боїться смерті кожна людина.

СКОВОРОДА

Впадаючи у відчай від того, що тіло наше слабне й помирає, ми стаємо подібні до дітей, які плачуть над розбитим горіхом, не розуміючи, що головна частина горіха — зерно — не знищилася від того, що розбилася шкаралупа.

Не вір у те, що згниєш, а вір у те, що ти вічний у Богові. Справжнє твоє життя — вічне, тому що невидиме... Для чого ж нам бажати, щоб наше тіло було безсмертним? Якщо в гаманці золото, то навіщо бажати, щоб гаманець був золотим?

ГОЛОС

Однак це — софістика, словесне плетиво, що вводить у оману.

СКОВОРОДА

Ти прагнеш того, щоб давати якомога більше насолоди твоєму тілові? Але чи довго буде жити твоє тіло? Бачити життя в служінні тілу — означає побудувати собі будинок на льоду. Яка радість може бути в такому житті, який спокій?

Чи не остерігатимешся ти постійно, що рано чи пізно лід розтане — рано чи пізно доведеться тобі залишити смертне твоє тіло?

Перенеси ж дім твій на твердий ґрунт — твердь життя твого в Богові!

КОВАЛІВСЬКИЙ

Уже й до притч дійшли ми у розмові... Коли залишимо своє ми смертне тіло, куди подінеться душа? Григорію Савичу! Що думають філософи про переселення душ?

СКОВОРОДА

Відомо, що все — один-єдиний Дух, який постійно перероджується. Добро і зло, що робить людина, вона робить у кінцевому підсумку самій собі! Тому не має смислу помста. У низці перевтілень кривдник обов'язково буде тим, кого він образив. Усі випробують усе... Наприклад, Піфагор пам'ятав свої попередні перевтілення і тому став турбуватися про інших людей...

Полюби ближнього, як самого себе — пропонує Ісус Христос. Заклик любити — не новий. Однак любити... як самого себе?! Цього ніколи не знали ні іудеї, ні елліни. Таке сприймалося, як маячня і дурість. Але правдиво посвячені в Христа завжди бачили в цих словах незаперечну Істину. Вони б змогли довести: любити треба ближнього, як самого себе, оскільки він — це і є ти сам.

І різниця між вами не більша, ніж між двома втіленнями Єдиного...

КОВАЛІВСЬКИЙ

Щось трохи сумно стало від учених суджень,—
Чи не пора повеселитись, друзі?

СКОВОРОДА

Я також не люблю життя з печаттю смерті! Щасливий той, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але щасливий той, хто вміє користуватися цим щасливим життям!

КОВАЛІВСЬКИЙ

Тож геть печалі, ми — живі!
По вінця келихи наповним!

ГОЛОС

Вип'єм, куме, тут,
На тім світі не дадуть!

Сковорода грає на флейті. Товариство співає, танцює. Потім непомітно Сковорода залишає гостей. Зупиняється в гаю на току. Копає собі могилу...

КОВАЛІВСЬКИЙ

Що ти, Григорію Савичу, тут робиш,
Чим так зайнявся недоречно?

СКОВОРОДА

Пора мені уже кінчати мандри,
Волосся з голови геть облетіло...
Пора вже заспокоїтись мені.
Могилу вистелю дубовим листям,
Що у Чорнухах рідних назбирав...
Коли помру, щоб тут і поховали.
І на могилі щоб не ставили хреста...

КОВАЛІВСЬКИЙ

Та як же так — могила без хреста?!
Може, й помреш ти без соборування
І без відправи, мов якийсь безбожник?
І не кажи, Григорію, це страшно!

СКОВОРОДА

Я — Боголюбний! Ти хіба не знаєш?
Але священика мені не треба.
Коли помру, щоб написали на могилі:
«Світ ловив мене, та не спіймав»...

КОВАЛІВСЬКИЙ

Григорію! Ну не лякай моїх гостей,
Хоча сказати, мабуть, краще — не сміши...

А ось і гості, бач, які веселі:
Вони усі в захопленні від тебе,
Від мудрості твоєї й красномовства.

Гості підходять до могили, що викопав Сковорода.

ГОЛОС

Що тут задумав наш Григорій Савич?
Не засідку копа для полювання,
Щоб при нагоді заховатися од звіра?..
Але ж довкола одні люди — ха-ха-ха!

СКОВОРОДА

Пора завершувать мені земне життя:
Приготував зарані дім спочинку,
Щоб неодмінно тут похоронили...

ГОЛОС

Учителю! Тепер ми повчимо тебе:
Коли вмирати, те ніхто не знає,
Хіба один лиш Бог святий...

Кінчай свою нудну роботу:
Продовжуймо гуляти — ми живем!
Краще заграй, Григорію, на флейті!

Сковорода відкладає лопату, грає на флейті. Лунає пісня:

Знаю, що смерть — як коса замашна,
Навіть царя не обійде вона.
Байдуже смерті, мужик то чи цар —
Все пожере, як солому пожар.
Хто ж бо зневажить страшну її сталь?
Той, в кого совість — як чистий кришталь...

...Біля могили Сковороди стоять Ковалівський, Чорний ангел, Ангел-охоронець, Святий Дух, Запорозець, Селянин, Кобзар, Літописець.

КОВАЛІВСЬКИЙ

Сковорода пішов у свою кімнату, надів чисту білизну і востаннє поговорив з Вічністю, Долею, Істиною та Розумом.

Поклав під голову свитку й свої рукописи. Ліг і заснув. А на світанні не прокинувся. Ми поховали його тут, як він і заповідав.

ЧОРНИЙ АНГЕЛ

(читає напис на могилі)

«Світ ловив мене, та не спіймав».
Що сказати хотів оцим філософ?
Про свою гордість і зарозумілість?

АНГЕЛ-ОХОРОНЕЦЬ

Це я охороняв його од світу!

СВЯТИЙ ДУХ

Бо прислухавсь до голосу мого!

СЕЛЯНИН

Я бачив відомого старчика Сковороду. Старий зросту вище середнього, в сірому байковому сюртуці, в українській овечій шапці, з ціпком у руці, за мовою — справжній українець.

Це був чоловік добрий і розумний, навчав добра й страху Божого та уповання на милосердя Розп'ятого...

ЗАПОРОЖЕЦЬ

Не створений природою для шаблі,
Він не пішов до Гонти і Залізняка —
Для мудрості й учительства він був!
Його не полонив бунтарський дух,
Але він залишився козаком —
Бо з волею навіки теж зріднився!

ЛІТОПИСЕЦЬ

(запалює свічки на могилі Сковороди)

Він жив просто й гарно і вмер так само. Сковорода довів людям, що жити можна, позбувшись усього зайвого, але зберігши веселіє та любов. У час плачу він учив людей сміятися. Бо голова й хвіст Змія Вічності — це одне, і все завжди починається спочатку...

Мало можна назвати таких осіб з народу, якою був Сковорода і яких би так пам'ятав і поважав народ. В багатьох будинках висять його портрети, всякий письменний українець знає про нього. Ім'я його відоме і ставати ще відомішим. Мандрівне життя Григорія Савича стало предметом оповідань і переказів. Нашадки від батьків і дітей знають про місця, які він відвідував, де любив перебувати, розказують про нього з пошаною.

Приязнь Сковороди до деяких із його сучасників становить родинну гордість онуків. Мандрівні співці поширюють його пісні; на храмовому святі чи десь на торжищі нерідко можна зустріти натовп народу, який оточує кобзарів і зі сльозами зворушення слухає слова Сковороди...

КОБЗАР

(низько вклоняється могилі Сковороди, співає)

Всякому місту — звичай і права,
Всяка тримає свій ум голова,
Серцю свої тут — любов і тепло,
Всякеє горло тут смак віднайшло.
Я ж у полоні нав'язливих дум,
Лише одне непокоїть мій ум.

Панські Петро для чинів тре кутки,
Федір-купець обдурити прудкий,
Той зводить дім свій на модний манір,
Інший гендлює, візьми перевір.
Я ж у полоні нав'язливих дум,
Лише одне непокоїть мій ум.

Той безперервно стягає поля,
Той іноземних заводить телят,
Ті на ловецтво готують собак,
В сих дім, як вулик, гуде від гуляк.
Я ж у полоні нав'язливих дум,
Лише одне непокоїть мій ум.

Ладить юриста на смак свій права,
З диспуту учню тріщить голова,
Тих непокоїть Венерин амур,
Всякому голову крутить свій дур.
В мене ж турботи тільки одні:
Як з ясным розумом вмерти мені?

**Знаю, що смерть — як коса замашна,
Навіть царя не обійде вона!
Байдуже смерті, мужик то чи цар —
Все пожере, як солону пожар.
Хто ж бо зневажить страшну її сталь?
Той, в кого совість, як чистий кришталь...**

Судний день

Поема-містерія

ПРОЛОГ

Професор Ен прагне роздивитися
людську душу під мікроскопом...
Він вивчає згортки папірусів
«Книги мертвих»,
Яку протягом тисячоліть
охороняли безмовні мумії...

Він прагне розпізнати окультні традиції
Ізраїлю,
Крони яких розрослися з Єгипту,
Халдеї
і Персії.
І приховані втаємничено від людей
у Кабалі...

Професор Ен силкується збагнути Істину
На затуманених стежках Книги Буття.
І символіку
Пророків,
Аби досягнути справжню космогонію Мойсея,
Що розшифровується за єгипетською методою...
Як прочитати і збагнути потрійний зміст
Кожного вірша і кожного слова Книги Буття?

Сьогодні професору Ен відкрилися тайнописи
Християнського езотеризму, зазначені в Євангеліях
і переказах,

Звідки сріберно хлюпа
живе джерело
Христа,
Золоті слова Його і притчі...

А в Євангелії від Іоанна знайшовся
Таємний Ключ,

Що відімкнув
інтимне
високонебесне
вчення Ісуса.

І відтоді професор Ен
збагнув доктрину трьох іпостасей...

І доктрину Божественного Слова,
яке лунало тисячоліттями
у храмах Єгипту
та Індії.

Ця доктрина піднята до небес
й одухотворено
уособлена
Царем Посвячених...

І несподівано засяяло чоло у професора Ен:
— Всі, без винятку, релігії мають видиму
і втаємничену історію:

У них на поверхні віддзеркалюються
догмати і міфи,

Які привселюдно проголошуються
у храмах і школах,

Які стали культом і розгалузилися кронами
у народних повір'ях...

А що приховано у глибах бездонного океану
вірувань?!

— Неоприявлена Історія
приховала нескінченну Науку —

Про окультні дії
Великих Посвячених,
Пророків і Реформаторів,
Які створили,
підтримували
і розповсюджували
Живий Дух релігій...

Професор Ен пристрасно стукає
у мою приспану душу.

А також — у черстві душі
невіруючих
і блаженних:

— Затямте і спохопіться!
Офіційна релігія —

Це все те, що ви бачите у храмах
при денному світлі,
Слухаєте Святу Літургію,
акафісти,
співи вечірні та утрени.

Але Святі Молитви ведуть людей
темними лабіринтами,
Які заплутані і суперечливі...
Історію замкнено на сім замків!..

Зачинену на сім замків історію професор Ен
Називає езотеричною оповісткою,
або вченням
Містерій.

Цю втаємниченість трудно пізнати,
адже вона сповивалася

У тиші древніх храмів
і закритих товариств...
І душами прокочувався громовий бурелом:
Грізні драми розгорталися у серцях
Великих Пророків,
Які не довірялися пергаменту,
які не скоро відкривали
Учням
Свої високі поривання
і Божественні екстази...

— Поете, тобі треба збагнути
приховану історію релігії!
Збагни глибини і висоти! —
термосить мене професор Ен.—
І, коли хоч раз проникнеш у темряву,
тобі відкриється
тремтіння Життя
В обіймах Смерті...
Життя, наповнене Світлом
і внутрішнім зв'язком...
Ця релігія залишається в гармонії
сама із собою.
Її можна і треба назвати Історією
єдиної
Всесвітньої
Вічної Релігії...

— Для мене,— ділиться таємницею своєї душі
професор Ен,—
Відкрилася
Внутрішня суть речей,
справжній зміст
Людської Свісті.

А зовнішня Історія, що твориться
на велелюдді у Храмах,
показує лише земні
атрибути...

Єдина реальність, поете, це — Дух!
А матерія —
лиш оболонка,

Вираження зовнішнє —
мінливе, мимолітнє.
А Дух — безкінечний
у просторі й часі...

Я по-вовчи тоскно задумався і розчаровувався
самим собою:

— Виходить, я прожив життя
і нічого не знаю у цьому Світі?!
— Ще не пізно! — заспокоює професор Ен
і продовжує:

— Людина — макрокосм: за своєю троїстістю
Складається
з Духу,
Душі
і Тіла.

Вона — подібність і відображення
Макрокосмосу-Всесвіту:

Світу Божественного,
Світу Людського
і Світу Природного,

Який є тілом Бога —
Абсолютного Розуму.

Він поєднує своїм єством
Батька,
Матір
і Сина:

Сутність, субстанцію і Життя.
Ось чому Людина — образ і подібність Бога
і є вона Його Живим Глаголом!..

Шукай, поете, невтомно і знаходь Бога в собі!
Відкривай незнані сутінки джерел
і свої забуті здібності! —
Поплескує мене по плечу професор Ен
і посміхається на моє мовчання...
— Людська душа — безсмертна! —
розгортає професор Ен
папірус «Книги мертвих», —
Душа розвивається поперемінно:
з низхідних і висхідних,
тілесних і духовних
існувань.

Перевтілення — це Закон Еволюції:
сягнувши досконалості,
Душа повертається до чистого Духу,
до Бога...

Так само Душа підіймається
і над Законом Перевтілення,
Коли починає усвідомлювати
свою Божественність...

— Професоре! Зачекайте... Давайте про насущніше.
Чому в Україні сьогодні
так багато нещасних?

Одні — такі квадратнолобі! —
кохаються у достатках,
Інші — навіть такі ж, як і Ви, мудрі — торгують
шмотками
на базарах.

Або — що найгірше — прилюдно риються у смітниках,

Щоб знайти зацвілий шматок хліба...
Чому людство протягом всієї своєї історії
Воює, хоча і не оминає храмів?..
Молиться, благає Божої ласки...
Чи не забули люди про свою душу,
цінуючи матеріальні речі?
Сьогодні вчені визнають лише те,
що можна побачить і помацать...
— Не тією дорогою пішло людство!
Від того і душа спорохнявіла...
А вчені — вони різні! —
щоб пояснити Світло,
Магнетизм,
Електрострум,
Все-таки згодилися визнати тонку
і невагому Матерію,
Яка простір світовий наповнює і всюди проникає.
Це названо Ефіром.
І зроблено крок
до древньої
теософічної ідеї
про Світову Душу...
Настане день — він неодмінно повинен настати! —
Коли філософ,
фізіолог
і поет вестимуть розмову
на рівних.
І порозуміються!
А сьогодні у нас панує велике Зло:
Релігія і Наука —
як дві ворожі сили...
А в людині нудьгує невгамовна потреба
Розуму і Серця!..

СЛОВО ГРОМАДЯНИНА СВІТУ

Частина перша

Оповів же Він й учням Своїм: «Один чоловік був багатий і мав управителя, що оскаржений був перед ним, ніби він переводить маєток його.

І він покликав його і до нього сказав: «Що це чую про тебе? Дай звіт про своє управительство, бо більше не зможеш рядити».

І управитель почав міркувати собі: «Що я маю робити, коли пан управительство відійме від мене? Копати не можу, просити соромлюсь. Знаю, що я зроблю, щоб мене прийняли до домів своїх, коли буду я скинений із управительства».

І закликав він нарізно кожного з боржників свого пана та й питається першого: «Скільки винен ти панові моєму?»

А той відказав: «Сто кадок оливи». І сказав він йому: «Візьми ось розписку свою, швидко сідай та й пиши: п'ятдесят».

А потім питається другого: «А ти скільки винен?» І той відповів: «Сто кірців пшениці».

І сказав він йому: «Візьми ось розписку свою й напиши: вісімдесят».

І пан похвалив управителя цього невірного, що він мудро вчинив. Бо сини цього світу в своїм поколінні мудріші, аніж сини світла.

І Я вам кажу: «Набувайте друзів собі від багатства неправедного, щоб, коли проминеться воно, прийняли вас до вічних осель».

Лк., 16: 1–9

**Я не знаю ні України, ні Росії.
І не потрібна мені золота Америка...**

До всіх держав у мене алергія.
Яка різниця — я із Харкова чи Жмеринки?

Я живу у цьому світі так, як хочу.
І де хочу!

Це вже навіки.
Не люблю я тих, що серед ночі
Граються зі мною в піддавки...

Один говорить — «за»,
інший — «проти»...
Чом я не так у світі цім живу?
Не можу я свій принцип побороти:
Любити більше Київ, ніж Москву...

Які претензії у вас до мене?
Живу, де краще, і на тім стою.
Торкуюся од Волги і до Сени,
Як і потрібно, кажуть, шахраю...

Ах, торгуватися не любите?!
Це ваша справа:
Не можете продати
ні калини, ні беріз?
Для когось, знаю,
пуп Землі — Полтава,
Де наслухається ліричний верболіз...

Свою дорогу сам встеляю цвітом.
Мені чудово на планеті жить.
Одне шкода, хоч обійди півсвіту,—
Не знайдуть, де мене похоронить...

**СЛОВО ЛАУРЕАТА НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ
ЖОЗЕ САРАМ ПІСЛЯ ВІДВІДИН
ПАЛЕСТИНСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ
У КВІТНІ 2002 РОКУ**

*А Я вам кажу: любіть ворогів своїх,
благословляйте тих, хто вас прокли-
нав, творіть добро тим, хто ненави-
дить вас, і моліться за тих, хто вас
переслідує.*

Мт., 5:44

**Я — португальський письменник,
найпопулярніший
з іноземних
в Ізраїлі.**

На іврит перекладено мої чотири романи.

А останній із них

«Всі люди» —

став бестселером

у Тель-Авіві.

Я уславився тим,

що торкаюсь

гострих етичних проблем.

Зумів заглибитися у психологію

єврейського народу.

І ось побував я

на палестинських територіях,

І що ж побачив я там!?

Про це заявляю відкрито!

Поведінка ізраїльтян
на землі Палестини —
Скажу чесно, без перебільшень —
мені нагадала,
Як гітлерівці
ставились до євреїв
у концтаборі Освенцім...
Хіба що з урахуванням
місяця і часу...

Від того моїм книгам
в Ізраїлі
зробили бойкот.
Тепер вони зникли із вітрин магазинів.
Я став «незручним»
у своїй прямоті
й принциповості.
— Хто ти, пане, аби дозволяти собі
так міркувати?

Я ж відповів твердо:
— Не змушуйте страждати інших!..
Не зміг змовчати з приводу того,
що в Палестині бачив.
Так, я говорю у своїх творах
про етику.

А тут, о Боже!
Важко було собі уявити,
Навіть читаючи пресу
і дивлячись телевізор...
Не сподівався я на такий наразитися жах!..

Навіть ізраїльська газета «Гаарец»
зауважила, що заходи Тель-Авіва,

І масові убивства
ізраїльських жінок і дітей,
З усього виходить,
цілком допустимі?..

Що це за поголос, братове,
що за видумки-легенди?

І високі чини стали гарячково

плутати карти:

Міністерство іноземних справ Ізраїлю заявило,

Буцімто я поставив на одну дошку

ізраїльтян і гітлерівців:

— Ми ж тебе любили, як давнього друга,
а хто ти тепер?

Ти став жертвою

дешевої

палестинської

пропаганди!..

І треба ж було таке придумати —
з хворої голови на здорову?!

Тепер, панове, я скажу з Головної

Трибуни Планети,

Завислої теж над прірвою...

Прийміть до відома:

— Я офіційно відрікаюся

від окремих людців,

Тому не став жертвою

ізраїльської пропаганди,

А вона, як відомо,

оплачується чистим золотом...

Й коли посипались на мене градом
звинувачення у зраді,
Я не злякався навіжених,
але скоригував свою заяву:
Зізнався, що навмисне
нагадав про Освенцім,
Адже знаю, що в Ізраїлі хворобливо ставляться
До нагадування про минуле
і гітлерівський холокост.

Тим самим я намагався «струснути»
ваші душі,
Змусити вас подивитися на речі інакше,
Викликати дебати про те,
що ж робиться в Ізраїлі...
Про це і напишу в своєму
майбутньому романі...

Знаю, панове, що в Палестині
немає газових камер,
Як це колись було в Освенцімі,
Але ж ізраїльські солдати,
і я це бачив,
інколи схожі на
нацистів...

І якщо моє порівняння з Освенцімом
здалося різким,
То скажу те ж саме, тільки іншими словами:
— Дії ізраїльських військ
є злочином проти Людства!!
На палестинських територіях
утворені справжні гетто,

Туди й таємною стежкою
 не пройдуть журналісти...
Там і породілля не можуть потрапити
 в пологові будинки:
На контрольних постах,
 немов есесівці, – солдати...

Араби у поселеннях замучені спрагою:
 не вистачає води.
Спробуй знайти роботу
 хоча б за чорний шмат хліба...
І нікуди тебе не випустять —
 з голоду помирай!
З рання до вечора: бомби, бомби,
 стрілянина, смерть!
Сто тисяч палестинців
 на трьох квадратних кілометрах,
І довкола, скільки глянеш, руїни.
 Що це, новий апартеїд?..

О Боже, шукаю Тебе в небі!
 Чи Ти зробився сліпим,
Коли відкрили вогонь
 по церкві Різдва Христового!

Я на звинувачення не відповідаю,
 бо вини за собою не знаю!
І не беру своїх слів назад,
 хоч комусь цього й хочеться...
За свої слова я відповідаю
 перед Вічністю!

І найголовніше, у чому я переконаний,

**Відомий факт: євреї так багато
у цьому світі страждали
Протягом своєї історії.
І це повинно стати для них
Найсерйознішим спонукальним мотивом,
Аби не змушувати ніколи
тяжко страждати інших...**

ІСУС ХРИСТОС – СУПЕРЗІРКА

І сказав хтось Йому: «Ото мати Твоя й Твої браття стоять онде осторонь і говорити з Тобою бажають».

А Він відповів тому, хто йому говорив, і сказав: «Хто мати Моя? І хто браття Мої?»

І, показавши рукою Своєю на учнів Своїх, Він промовив: «Ото Моя мати та браття Мої!»

Бо хто волю Мого Отця, що на небі, чинитиме, той Мені брат, і сестра, і мати!»

Мт., 12: 77–80

Подібно до того, як вимушена любов викликає тільки ненависть, так само і вимушена віра є найістотнішим безвір'ям.

Артур Шопенгауер

1

**Гей ви, братва — нечесані люмпени:
Ренегати,
Сектанти
І всі у Бога емігранти...
Звідколи
Ви знову ходите
Усі по колу
Богошування
І духовного юродства?!**

А вам назустріч —
Нові ліві,
Хіпі
І бітники:
Всі соромітники
І лахмітники,—
Шукають свої смітники.
Закликають:
— Приєднуйтеся до руху
«Христоманії»!
З нами студенти
Й інтелігенти,
Робітники і безробітні,
Виходьте з нами
На нову життєву колію...

Сьогодні у нас акція:
Нам потрібна реставрація —
Ренесанс душі.
Ми хочемо очистити Віру
Від ідеології
І міфології.
Ми не ходимо в церкву,
Ми оголюємо всі пороки
«Брехливої віри».
З нами шамани,
Дервіші
І гуру —
Вся релігійна «агентура»,
Що стверджує свою нам
Диктатуру...

Ми — «Діти Бога»,
У нас — бунтарський дух,
У нас до Віри
Особливий нюх...
Ми за «позасповідальну релігійність»,
За світський гуманізм,
Езотеричну культуру.
Ми бунтарі,
Ми нові проводирі.

Ми за духовні пошуки,
Неконфесійну релігійність...
— За нами правда. Отямтесь! —
Підступають хіпі,
А за ними й інші осліплі.
— Стережіться!
Новий ось-ось
Армагедон:
Загине Вашингтон,
Як і Вавилон...

А тут уже і ворожбити
Й сатанисти:
Вони запрошують кігтисто:
Вірити в астрологію,
Телепатію,
Телекінез —
Передають якийсь жезл...
Езотеричні ворожіння,
Хоч і отруйне,
Все ж — насіння...

Приходьте в еліту пекла —
Запрошує сам Люцифер...

У нас і маги й хіроманти.
І всі на вигляд —
Як атланти...
Спеціалісти Чорної
І Білої магії.
Хай називають їх
Обманщиками,
Але вони допомагають
Пробуджувати
Релігійні почуття,
Тож навертають до життя...
І ніхто нас не оскаржує:
Ні преса,
Ні президент,
Бо маєм свій патент...
Тому і процвітає
Наша «Церква Сатани»
У Нью-Йорку
І Сан-Франциско,
В Лос-Анджелесі
І Чикаго —
Благо!!

А в штаті Каліфорнії,
Християнствуючи, хіпі
Посміхаються!
Не за горами —
Ісус Христос.
Подивіться,
Ось Він, ось!!
Дівчата і хлопці —
З помийки шмотки,
За пазухою в кожного
Наркотик.

Обвішались
Християнськими емблемами,
Стоять зі своїми проблемами.

З обличчями відреченими:
«Посміхнись, Бог любить тебе!»
«Ісус позбавляє!..»
«Покайтесь у гріхах!»
Ах, ах, ах!
Хто б казав.
Віра безмежна?..
Обережно!

— Бог помер! —
Пронеслося вулицями Далласа.
— Як?
— А так!
Що це — невинний жарт,
Щоб вчинити
«Друге пришествя?»
О дике нашестя!!

Адже пришествя Спасителя
Буде в новій одежі,
Щоб не вмерти скутим рамками
Релігійної мішури.
Повіяли нові вітри,
Як прийшли нові шулери...
— Це біблійні пастори
Наш світогляд обрізали,
Бо ніколи в житті не знали
Ні телевізора,
Ні інтернету,
Ні телефону.

Тепер нас ціла колона.
І в нас — своя ікона...

З усіма бредуть контрастно:
Наркомани й педераста.
Господи, помилуй і прости,
І гріхи блаженним одпусти!

Ген ширшає «Ісусів рух»,
І віє смородом
Отруйний дух.

2

...Зібралися у Далласі
Біля підніжжя хмарочосів
Тисячі хлопців і дівчат.
Із семидесяти країн
Приїхали сюди,
Щоб стати очевидцями
Чергового «Пришестя Христа».
Зібралась тут
І сліпота,
І глухота.
І в кожного — одна мета:
Побачити новітнього Христа!

І проповідники заклопоталися
З трибуни,
Торкають душ
Найтонші струни:
— Боже, прийди скоріше
І допоможи,
Як світ цей підкорити,

Підкажи! —
І пронеслися відлунням
Тисячі голосів.
Заслухалися Київ
І Тель-Авів:
— Ісус любить нас!
Він з'явився,
Аби розкрити нам очі!
Раніш були сліпі ми і дурні,
Тепер із Ним ми день при дні! —

І почалася грандіозна
Тусовка,
Яку назвали фестивалем.
— Очі зведіть до неба!
Ми у єдиному прагненні
Відійти від заповідей
Отця,
Аби зруйнувати звичні уявлення
Про світ.
Ми прагнемо здійснити
«Ісус-революцію»...
Слухайте рок-оперу
«Ісус Христос — суперзірка».
І не потрібні коментарі
Якогось пролетаря...

З усіма зійшлись контрастно:
Наркомани й педераста.
Господи, помилуй, і прости,
І гріхи блаженним одпусти!

– Бог помер?
 Цього не може бути!
 Ось Він, ось!
 Хоч падай на коліна!
 Він — живий!
 І не стільки божество,
 Він серед нас —
 Реальний чоловік.
 І такий близький
 Кожному,
 Навіть торкнутися
 Можна!

Хто проти золота і срібла?
 Кого душить гниле
 Буржуазне болото,
 Хто у цьому світі
 Банкроти —
 Вся біднота,
 Мерзота й ідіоти...

У Пророка можуть вірити всі:
 І хто коротко підстрижений,
 І хто нечесаний,
 Довгокосий,
 Схожий на хіпі.
 І хто в джинсах
 Та з гітарою в руках.

У всіх — широкий шлях:
 — Месія нас врятує! —
 Нікого не відхиляє Христос.

Він запросто
Звертається до всіх:
— Хочеш вина?
Вип'ємо в антракті.
Сигарету?
Будь ласка —
Перекуримо разом...

На сцену вийшла
І Марія Магдалина,
Натхненно заспівала
Про Христа:
— Людина, Христос,
Не божество —
Проста людина.
Він нічим не відрізняється
Від тих, кого доводиться
Зустрічать...
І розливається по душах
Бдагодать,
В усіх, хто
Задивився на виставу...
І хвиля котиться
Назустріч хвилі
І розбивається на бризки:
— Христос так близько!

Близько?!
Хто співчуває — аплодує.
А другий: — Ні, не так! —
І вже злостиво критикує.
І скандує:
— Ісус — суперзірка? О ні!
— Ісус — Син Божий! Так!!

У натовпі зчинився
Переляк.
Ошкірився вожак:
— Справжній християнин
Не визнає нового месію!
В естраднім персонажі —
Діє сила вража!
Вертаймося в лоно
Традиційної церкви!

Але ніхто не слуха —
Позакладало вуха...

Зненацька, неначе бич,
Ударив по душах клич:
— Геть наш хепіенд!
Хай прибуде згори хіпіенд! —
І, напившись хмільної браги,
Приміряються юні бродяги,
Підступають до Ісуса,
Аби стати схожими на Нього:
— Агов, нечесані!
Якби сьогодні
Із небес спустився Христос,
То обов'язково став би хіпі.
І кури́в би модні сигарети...

— Гуртуйтеся, Божі люди!
Зі своїми молитвами:
На майданах,
Стадіонах,
Можна і на східцях
Громадського туалету —
Наш Бог з нами повсюди!

Ви чуєте, люди!
Наш Бог простий і доступний!

О люди!
Нас уже тисячі!
Заспіваймо — комусь осоружно,
Та — дружно!
Нехай це називають
Колективним екстазом,
Оргією наркотичною.
Ми — нового світу
Будівничі.
Ми не здобич,
У нас — новий звичай...

Тут і пастор,
Випасаючи своїх овець,
Не розгубився:
— Хай веселяться «Діти Бога»,
Немає в цім ніякої тривоги!
Хай розпалюють вогнище
Релігійної поп-творчості,
Неконфесійну релігійність
Пропагують!
Їх критикують
Чистоплюї і нехлюї...
Пробачмо дивацтва молодим,
Я сам колись був отаким,—
Зізнається пастор —
Ентузіаст контрастів...
— Це лише пауза
Релігійних шукань,
Що приведуть
До справжньої Віри...

Христос, яким Він постає на сцені,
Не заперечує Христа —
Сина Божого!
Хоча важливо
Задати запитання:
Хто ж Він, справжній Христос?
Можливо, в нашій справі перекіс?!

Перехрестився пастор
І визнав провину:
— Пішла плутанина,
Як од Бога
Одрвали пуповину...
Поза стінами Церкви
Почали зображати Христа
У вигляді хіпі.
І води у морі прибуває...
Що це означає?

Нам потрібно усунути
Ритуали
І міжконфесійні скандали,
Що оджили,
Аби вдихнути нову Віру
В дівчат і юнаків,
Які справедливо незадоволені
Традиційною молитвою...
Ми стоїмо перед новою битвою:
Церква повинна зробити
Величезні зусилля.
І не викривати поп-творчість,
А й собі включитися
У духовні пошуки,

Щоб молодих людей
Навернути до свого лона...

— Віротерпними будьте! —
Закликають пуритани і квакери, —
Хоч ми і розбишаки,
Від себе скажемо,
Що справжня Віра
Проявляється
Не в церковнім ученні.
Хай будуть усі благословенні
В «осяянні Святим Духом»
І «внутрішнім світлом»,
Яке говорить
Про вічну присутність Христа.
І показує шлях
До моральної досконалості...

Тут упіймав момент
І буржуа-інтелігент,
Що довго стояв у мовчанні.
Вирішив з'ясувати
Своє питання.
Він гучно заплескав у долоні,
Захоплений «темними знаннями»:
— Слава месмеризму,
Спиритизму
І теософії!
Але в мене — своя філософія.

Я за окультне відродження,
Що заперечує культ розуму.
Я за моральне
Переозброєння,

Щоб розширялися
Містичні секти
Християнські:
Єговістів,
Адвентистів
І п'ятидесятників.
Вони незвичні
Своєю ексцентричністю...

— Досить вам, досить! —
Заволав негритос, —
Дивіться на сцену,
Де з'явився модний
І всенародний
Наш Ісус Христос!

4

Долинув голос зі сцени:
— Його знайшли у пілюзі...
Він — прекрасний!
Він тепер на землі.
З довгим
Чи коротким волоссям.
У джинсах
Чи з краваткою.
Слухайте, як Він співає
«Аве Марія».
Голос із натовпу:
— Цей чоловік —
Дуже небезпечний!
Він заповзвся
Перевиховати людей.
І мріє звільнити їх

Від ідолопоклоніння...
Ось що таке
Ісус-революція!

Тим часом священик
В іпостасі гріховода,
Знаючи зміст у моді,
Використовуючи популярність
Релігійної теми,
Не схилився в зажурі:
— Слава поп-культури! —
І розпочав хрещення
На п'ятій авеню:
— В ім'я Отця і Сина,
І Ісуса-суперзірки!

Круто змішалися слова
Євангелія від Матвія
З оскаженим
Рок-н-ролом.
Готить речитатив
Символічної мудрості
І релігійного протесту.
Герої зі сцени
Віщають вустами
Сократа,
Фоми Аквінського,
Мартіна Лютера Кінга,
Жана-Поля Сартра...

Слухайте, дивіться, радійте!
Через вінця
Перехлюпує свято!

Під кінець — премудрість
Витіювата:
— Пережив агонію
На хресті Христос! —
Із білим матросом
Радіє негритос...
Зійшов зі сцени
Христос до молоді.
І прикрасив собою
Популярну рок-групу...

Знову із натовпу голос:
— Роль Іуди
Виконував чорношкірий!
Чому?!
— А біла людина
Не здатна на зраду!
— Що за клоунада?
— А може, це расизм?

На сцені Іуда
Робить подих останній.
Корчиться у покаянні.
І сам накидає собі на шию петлю...

Кого звинувачувать?
Чи всі — невинні?
І навіть чорношкірий Іуда...
Хто він — герой
Чи паскуда?!

Христос, помираючи,
Сповнений всепрощення:
— Прости їх, Отче,

Вони не знають,
Що творять!..

Де взявся скептик,
Вгадавши слухну мить.
Він ладний горло
Всім перекусить
За вакханалію.

І став у натовпі чужим:
— Так Бог помер чи не помер?
— Шукайте Бога у своїй душі!
— Не грішіть!!

І хвиля об хвилю емоцій
Знову — у бризки.
— Бог так далеко,
І Бог так близько!..

І побрели до обрію контрастно:
Наркомани й педераста.
Господи, помилуй, і прости,
І гріхи блаженним одпусти!!

Однією з рис, що характеризують сучасне християнське сектантство, є зміна релігійної свідомості віруючих під впливом дійсності, соціального і науково-технічного прогресу.

Тільки офіційно зареєстровано близько 6000 релігійних сект, число їх членів близько п'яти мільйонів. За рідкісним винятком, усі ці організації дійсно виникли далеко за межами країни і в каламутних хвилях перебудови буквально ринули до нас.

Є у нас і вітчизняні «пророки» — черговий «рятівник світу» Віссаріон чи сувора красуня-українка — «Марія Деві Христос», яка обіцяла кінець світу у жовтні 1993 року...

З газет

**Професор Ен навчав студентів
філософії.**

**Він обережно торкався
проблеми Бога,
Наче боявся обпектися,
коли гортав сторінки
літопису релігій...**

**Він знав багато такого,
від чого студенти
здрігалися.**

А в кого слабкі нерви,
особливо у тендітних
дівчат,
У тих в очах з'являлися сльози...

— Я також вжахнувся,—
зізнається професор Ен,—
Коли довідався,
що трапилося
В американській секті «Народний храм».

Люди цієї секти
поселились на кордоні
з Венесуелою.

І виконували повсякденну роботу,
Працювали в майстернях,
саджали квіти.

І співали пісень.
У дитячому садочку
лунко лепетали діти,
Бавилися.
Тропічне небо світилося в очах.
Тут усе говорило
про затишний куточок,
Де люди знайшли
супокій і щастя.

І раптом... Звідки таке це взялося? —
Тишу розітнули
постріли колоністів.
Вони взяли на мушку
непрошених гостей:
Першим захлинувся кров'ю
конгресмен,

Як підкошені,
упали журналісти.
Бо, бачте, переступили поріг
святині...
Неначе Бог невблаганно
посварився з неба...
А потім, як вихор, нагрянув
армійський підрозділ.

О людоньки-люди!
Що твориться на білому світі?!
Де кровопроливці,
кого усмиряти?
Ніде ж ні душі...

На спорожнілих вулицях,
у будинках,
У дитячому садочку —
трупи, трупи, трупи...
Скільки тут жило людей?
Ах, кажуть, майже
дві тисячі колоністів.
Куди вони поділися?
Прийняли швидкодіючу
отруту?..

При цьому у професора Ен
затремтів голос.
Він узяв сигарету,
старанно її розім'яв,
Ніби у маренні
підійшов до вікна,
Нерішуче викинув
нікотинове зілля...
І глухим голосом продовжив:

— Помічниця засновника секти
 своїм малюкам
 відітнула голови,

А потім і себе
 різонула по горлу...

Засновник секти
 лежав навзناк
 із простреленою головою...

Худорлява студентка,
 з вигляду астеничка,
Ледве стримуючи сльози,
 з придином схлипнула.
І, не дослухавши розповіді,
 вибігла з аудиторії...

Рука професора
 знову потяглася
 за сигаретою:

— Від цієї історії
 залихоманило всю
 Америку.

Газети, телевізори
 захлиналися кров'ю...

Що трапилося?
 Чому так сталося?
Чому люди наклали на себе руки,
 не захотіли жити? —

Шукаючи мотивів,
 запитував світ.

Таке масове, несамовите
 і добровільне зречення
 прихожан

Земного життя, земної юдолі...

Професор Ен, до порохняви
розчавивши ще одну сигарету,
Продовжував ходити аудиторією
у такт своїм роздумам:
— Літопис релігії
зберігає багато епізодів
Коллективного засліплення,
спалахів фанатизму.
Відомі факти самоспалення
розкольників,
Яких переслідували
православна церква
і держава...

А, скажімо, індійські вогнепоклонники,—
Що їх на це штовхало?
Добровільно приймали
нечувані карі...

Однак те, що трапилося у секті
«Народний храм»,
Не має аналогій,
Це просто ні з чим порівняти!

— Ми згадали,— відкашлявся професор Ен,—
розкольників,
яких переслідували...
Але ж вони прирікали себе на смерть,
захищаючи свою Віру.
А як пояснити масову загибель
у «Народному храмі»?
Що це — фантастична оргія
за сатанинським сценарієм?

Уявімо собі, хоча це важко уявити,
у якому треба було бути
божевільному стані,
Коли чадолюбні батьки
убивали своїх дітей.
А потім — своїх близьких
і нарешті себе,
Адже ніщо не загрозувало
їхній Вірі!

Хто їх штовхнув у морок?
Істерія?
Масовий гіпноз?..

Професор Ен, поглянувши на годинник,
закінчив лекцію:
— У світі відомі
групи фанатиків,
Які влаштовують
«дикі богослужіння» —
Культ сатани,
шабаш відьом...

Запитується, що скріплює
їхню «віру»?
Звідки такі крижані вітри
богошукацтва?
Як можуть сусідувати
віра і відчай?

Невже це закономірність
нашої епохи?

У політиці нічого не відбувається випадкового; якщо щось відбулося, можна ручатися, що все було так і заплановано.

Рузвельт

...У 1945 році в одному із німецьких замків Нижньої Сілезії Радянська Армія захопила десятки вагонів архівів, у яких трималися найтаємніші зведення Західної Європи, і перш за все таємні архіви масонських організацій Німеччини, Франції, Бельгії, Голландії, Польщі, Чехословаччини...

Зібрані документи давали глибочні уявлення про механізм таємної влади і підривної змовницької діяльності «вільних каменярів» у всьому світі... Захоплені документи підтверджують раніше відомі факти про зв'язки масонства і сіонізму, і про панівне становище останнього в шеренгах «вільних каменярів».

Доктор О. Платонов.
«Терновий вінець Росії.
Таємна історія масонства.
1751—1996»

1

**Мій супротивник, ні, скоріше ворог,
За мною підглядає в кожну шпарку;
Йому цікаво знати все про мене —**

З якого роду, що ненавиджу і що люблю,
Куди іду я, звідки повертаюсь:
Усе це ворог поділя на чорне й біле:
Шукає слабкостей, які є в мене,
Аби поторгуватись при нагоді...

Коли спіткнуся, вчасно він підхопить,
Коли впаду — ніколи не підніме.
Поспівчуває лише для годиться...

До певного часу свого він грає
І, вигоди шукаючи, хитрує.
Я теж хитрую, щоб не розізлить,
Бо краще «добрий» ворог, аніж лютий.

Я з ворогом своїм живу у «дружбі».
Коли у нього горе — співчуваю.
І зрідка своїм горем я ділюся:
Від цього, бачу, ворог мій радіє.
Що більше горе — більша в нього радість.
Від того став у друзі набиватись.
І закликає у своє болото,
Де граються у піжмурки чорти...

Надіявся він довго, що я зважусь
І побратаюся, нарешті, із чортами.
Коли помітив мою хитрість ворог,
Почав завзятіше на мене наступати.

— У тебе буде все, про що ти мрієш.
Усе життя купатимешся в славі.
У тебе буде золото й палаци,
Найкращу зможеш вибрати красуню.
І взагалі — ти будеш процвітати,

Лише зніми свою овечу шкуру...
А не захочеш — нарікай на себе,
Зачинемо тобі усі ворота!

2

Мій ворог став однині хвалькуватим:
— Я підкорив,— говорить,— білий світ! —
І про свої мені повідав таємниці,
Од них тоді зробилось мені страшно...

— Таких, як я,— зізнався,— одиниці.
Коли точніше, лиш дві тисячі, не більше.
Ми контролюєм уряди усі.
І визначаємо, кого й коли обрати.
Як розпочати і скінчить війну.
Ми контролюємо запаси харчування...
Зростання всіх валют і спад...
Все визначається в тісному нашім колі!

У нас в руках сьогодні півпланети.
Своя є розвідка у банках світових.
І міжнародні корпорації теж наші.
І телевізія — наш «голубий екран» —
Гіпнотизує, аби людство йшло у прірву...

Ми входимо в глобальну піраміду,
А в неї менші — на зразок матрешки...
У пірамідах-невидимках ми активно
Іздавна ведемо свою політику.
Тринадцять лиш сімей — її вершина.
Це наш таємний уряд на землі!

— Ти сатана із замаскованим лицем! —
Я вигукнув, коли почув тринадцять.—

Що ви за люди чи людці, звідкіль прийшли
І в темну купку заховались пірамід?

— Ми — самозванці, та велика сила!
Ми всі розумні, правда — безсердечні,
Бо тільки йолопи емоціям підвладні.
У наших діях — скрізь контроль і влада,
Душевні порухи — то справа дурнів...

Нас небагато, але правим світом.
Посеред нас — учені й генерали,
Вони підвладні особисто Президенту...

З вершини піраміди нам видніше,
Кого підняти на високому крилі,
Кого позбутися, тикни лиш пальцем!
Тебе запрошуєм до нашої когорти,
А ти впираєшся, немов ота коза,
Що на базар її за роги тягнуть...

Ми майстри дуелей і скандалів,
Тому із нами, друже, не жартуй!
Ми заманили Пушкіна на смерть,
І Лермонтов од нас не втік також,
Його ми піджидали на Кавказі...

Єсеніна ж ми утопили у вині.
Шевченка у солдатчину забрали,
А був би він слухняним,
Ніколи б не потрапив у казарму...

Й сьогодні швидко знайдемо управу
На кожного, бодай лише захочем.

Питаєшся, чому живем приховано?
Ми звикли жити у тіні мечів...
Накинули свою обороть на пресу,
Аби слухняно йшла у борозні.

Себе назвали ми «мозковим центром».
Про нього, звісно, чув ти, чи не так?
Ми ставимо й знімаєм президентів,
Захочем — знищуєм народи і країни...

— Чого ж тоді пристав до мене, враже?
Ти ж потаємним маєш бути суспіль.
Чи вирішив на хвильку засвітитись?
Щоб показати свою безмежну силу?

Мені і справді стало трохи жахно,
Я чув, що Кеннеді у Далласі ви вбили,
Коли він зважився прибрати наркоту
І відвернуть проти народу змову...

Ах, підлий звіре, я впізнав тебе,
Це змусив ти замовкнута Че Гевару,
Бо до твоєї він отари не пристав...
Мені відкрив ти таємниці віку...
Про все, що ти повідав, напишу,
Для застереження, хай люди тебе знають,
Бо побратався ти — із сатаною...

— Ех, ви, писаки, — лиш ошкіривсь нелюд, —
Хотів домовитися. Бачу, що не вийшло.
Хутчій пиши ж, та хто тобі повірить?
Не хочеш бути нашим — пошкодуєш.
Твої писання вкину у вогонь брехні.
І божевільного тобі втулю ярлик...

ДЕ СТОДОРОГАМИ ІДУТЬ ДАЖДЬБОЖІ ВНУКИ...
Частина друга

За «Велесовою книгою»

**Мені б хотілося в легенди розпитати:
У кого батько чий, чия у кого мати?
І розпізнати древо родоводу —
Чийого імені, з якого ти народу?
Пізнати всю історію про себе...
Тому обличчям повернувсь до Неба!**

**Там Бог возсів і зрання ще куняє,
Кому допомогти — Він ще не знає...
Внизу під хмарами біжать прудкі шляхи,
Там в кожного з людей свої гріхи...**

**У батька доньки — вище похвали.
І мати: — Ти дивись, як підросли!!
Пухкі, як хліб солодкий із діжі...
Куди достойні ділися мужі?!**

**І батько в роздумах ступив по колу:
— Так і онуків ми не діждемось ніколи.
Що з того вийде — втіхи нам не знати,
Пора мужів правдивих нам шукати!**

**— Ну, що ви, тату,— зашарілись дочки,—
Не будемо ж довіку одиночки.
До батька підступилася і мати:**

— Дівочий цвіт — то що не день — утрата...
А батько: — Дійсно, втратим так свій рід...
Шукаючи в думках широкий брід,
Сказав нарешті: — Є одна дорога,
Я допомоги попрошу у Бога!

І вийшов батько з доньками у поле,
Де небо квітло синню матіоли.
І житнім соком заярили стебла,
Як батько став молитися до Неба!

Як то було — несила описати...
Молився батько, мов ішов на страту...
Як на останню підіймався битву,
Аби Господь почув його молитву.

І Бог всміхнувся, протер небесні очі:
— Чого прийшов ти, чоловіче, що ти хочеш?
Я дам тобі і золотого плуга, і дощу,
Без подарунку Я не відпущу!

— Спасибі, Боже! Є одне прохання,
Мойого роду настає згасання.
Привів я доньок, щоб згасання присікти,
Цьому зарадити один лиш можеш Ти!

Яке у мого роду майбуття?
Ти в світі кожному даєш життя.
Недовговічний я в степах уже пастух,
Нехай Святий на доньок зійде Дух!

...Тоді за обрій відкотивсь чортополох,
Чудесним чином опустився Даждьбог.

**І під крилом весняним журавля
Зітхнула радісно стара земля.**

**В садках вишневих, в кожному селі,
Всміхнулись Сонцю і старі, й малі.
...Відтоді Землю обіймаю я сторуко,
Де стодорогами ідуть Даждьбожі внуки!**

МЕЧ ВОЛОДИМИРА

1

Так все було:
Про це мені
Розповідали після,
Коли любов у них була,
Неначе пісня.
І від жіночої краси
Мій батько млів.
І за палаці княжі
Був їм хлів...

Тоді у нім жила
Красуня-мати:
Рабиня — ключниця
Із каганату
Хозарського...
І пломеніла в батька кров,
Хоч сороміцька
То була любов...

Мій батько — князь
Так полюбив Малушу,
Що ладний був віддати
За неї душу.
І віддавав —
Вона ту душу брала.

Своє ж кохання
Од людей ховала...

Тому не посковзнусь
На чеснім слові:
Я — плід гіркий
Таємної любові.
У світ прийшов
Я ненароком,
Син — рабині.
За що у світі
Й дорікають нині...

І народився
Я таємно — уночі,
Коли тривожно плакали сичі,
А на світанні,
Як розбрівся
Хмар табун,
Мені сварливо
Пригрозив Перун...
За що — не знаю,
Це пізніш збагнув:
За те, що у Дніпро
Його турнув...

Малим лежав я
Не в хліві вже,
А в палатах.
І наді мною
Щебетала мати —
В сльозах чомусь...
Поцілувала у чоло.

Й зламалася при батьку,
Як стебло...

Бо він при цьому
Оголив свій меч,
Вернувшись із дороги
Ворожнеч...
Сказав: — Пуста моя казна,
Не залишаю
В спадщину майна...

Але тобі дарую
Грізну зброю,
Щоб сильним був ти
У часи розбою...
Те матимеш,
Як доля обпече,
Що завоюєш
Ось оцим мечем...

Знедавна —
Князь я в світі,
Не байстрюк.
Свого меча
Не випускаю з рук.
Через яруги
Лине моя слава,
Щоб не відстать
Од батька Святослава.

2

Я день при дні у бойових походах.
Своїми перемогами я гордий!

До чого прагну я — ніхто не супереч,
Як блискавка Перуна в мене меч!

Стинаю голови усім, хто на заваді,
Аби у Києві собі здобути владу.
А хто роздмухає на полум'я мій гнів,
Не пошкодую і своїх братів...

3

В Іоакимівському літописі
 ви можете прочитати,
Як після загибелі Святослава
 від печенігів
Мій старший брат Ярополк
 дав християнам волю.

До нього приходили посли
 від Римського папи.
І князь їх приймав у палацах,
 частуючи добрим вином.
Симпатії до Ярополка християн
Викликали глибоке обурення у киян:
— Чому він ручкається
 з чужоплемінцями?
Куди дивляться дружинники
 і князівська верхівка?

Це невдоволення
 і призвело до падіння...
 І до захоплення мною
 великокняжого столу.
Бо я скористався
 невдоволенням киян
 і прибрав Ярополка...

Моя розправа із старшим братом
узгоджувалася
з язичницькою
мораллю
і древнім звичаєвим правом...
Адже була то помста родова
старшому брату
за брата Олега...

У своїй боротьбі
я спирався на наймані
варязькі війська,

Аби здобути в Києві
верховну владу.

Моє одруження
з варяжкою — язичницею
Аллогією
сприяло

Досягненню мети.

Я не валандався з іноземцями
і зробив ставку
на язичників.

І не дозволив
збирати данину
з киян.

Вірних найманців
я залишив на службі у себе,
А решті — на Константинополь
дорогу вказав...

Я виступив прихильником
і заступився за стару
батьківську Віру!

До цього я княжив у Новгороді.
І там

Здружився із язичниками
Північної Європи.

Вони додали мені сили...

Та найбільше — я покладаюся
на батьківський меч!

І вночі в узголів'я
його ховаю.

Я звідав силу меча
і готовий завжди до бою!

Тепер мене в світі
уже називають Великим!

Тепер я шукаю себе
лише у свічаді меча...

Тепер кажуть, що я удатливий князь,
щасливий і ловкий,

Кажуть, умілий політик —
мені поклоняється Русь!

Тому ще міцніше стискаю
свій Меч-Перемогу!

І відвазі моїй
допомагають боги...

На Старокиївській горі
я звів язичницьке капище:

Тут статуї кумирів —
поряд з Перуном,
всеперемагаючим
і караючим божеством,
Стоять Даждьбог і Хорс,
Стрибог, Симаргл і Мокош.
Ці боги до мене прихильні
і вінчають мою славу!

Сюди приходять молитися
поляни і древляни,
Кривичі, радимичі і в'ятичі.
З усіма племенами
я шукаю і знаходжу спільну мову.

Онуком Сонця вважаю себе я здавна,
як були Ігор та Олег.
І слово «сонце» мені близьке
до слова «слов'янин»!

Про Сонце мовлю я, мов про
живе створіння,
Воно людей пробуджує від сну
і укладає спати...

Я — сонцепоклонник!
І Сонце для мене — як Бог!
І з Перуном у мене
особлива розмова...

Княжі дружини Олега,
Ігоря і Святослава
Клялися на вірність зброєю
іменем Перуна!

А на клятвовідступника
чекала грізна
і страшна покара
невмолимого бога...

Адже бог прийшов об'єднати
всі племена
у єдину державу,
із єдиною Вірою!

Перун — всемогутній бог,
що має людську подобу...
День і ніч біля нього
горить — не згаса
вісім вогнищ.

І не залити вогню,
хай найважча
хмара проллється дощем.
За мить осявається небо
громовержцем
Перуном.

І блиском шаліє мій меч,
з яким я дивлюсь —
аж ген за край світу...

НА СТРУНАХ ВІЩОГО БОЯНА

1

Ой наш князь Володимир
П'є та гуляє.
Та своє військо
Він прославляє:
— У мене дружинники-соколи!
Прудкі, наче вихор.
Хитрі, як лиси.
Через гори і болота
Вони ідуть по райдугах
Перевислих.

У них щити золочені
І мечі, як блискавки
Пломеніють.
Від їх дзвону-брязкоту
Тремтить Візантія.

Гей, ви дружинники,
Бояри, смерди і холопи!
Володимир, наш князь,
Володарем став Русі.
Сьогодні ми —
Незнищенні руси.
Нам не страшні
Ні печеніги, ні половці,

Ні варязтва землетруси...
Всі, красиві й не дуже,
Багаті,
Вбогі й скалічені,
Ідемо на торговицю,
На своє віче!

Зімкнемо щити і списи
Суцільною стіною.
Володимир об'єднав нас —
Серце до серця!

Гей, ряджені і скоморохи,
Танцюристи і акробати!
Торкніть, музики,
Свої золоті струни,
Наш князь Володимир
Веселитися хоче.
Пиво і мед пити
І бога Перуна хвалити.

Гей, ви, поляни,
Древляни
І сіверяни!
Привітайте свого князя,
Моліться йому і коріться!

Хай кланяється
І навісноголовий
Князь Мешко,
У якого відвоював
Перемишль і Червень,
Зробив твердинею
Суздаль-град.

І в'ятичі тепер
Платять данину...

І поклонились князю плебеї,
І всі придворні лакеї.
Веселиться-танцює
Княжий двір.
А князь п'є мед-пиво,
Та не хмеліє.
І скоса погляда
На Візантію!

Не тішать його
Райські гурії,
Вакханки і кралі.
Чом хилиться князь
У журбі-печалі?

— Бач, як осмілили
Радимичі і в'ятичі,
Чого захотіли...
Не вивернуться
З-під мого меча!
А що завтра буде?
Хто підніме голову
Проти моїх бояр
І дружинників,
Які ще злочинники?

Князь суворо
Торкає-гладить булат:
Хто сьогодні ворог,
А хто — брат?
— Сьогодні я владар —

Сліпих поводитар...
А завтра — здолаю
Хозар?

Завтра смерди
Зійдуться на віче,
Як ударить на сполох дзвін —
І в громаді зачнеться січа?!
Чи зможу силу
Свою злотовати?

Став про себе
Щось князь замишляти...

2

Ой, Володимир наш Великий
Закохався в славу,
А вона посміхається
Лукаво...

І жінок він любить —
Не знає стриму.
За Рогнеду
Убив свого брата...
А Рогнеда не хоче
Роззути свого жениха —
Горда дочка
Половецького князя
Не схиляє голову
До сина рабині...

З любові-ненависті
До Володимира

Народила
Ізяслава,
Мстислава,
Ярослава
І Всеволода,
А покірною не стала!

— Геть тоді від мене,
Зміюко підколодна.
І, якщо така горда,
Повертайся в половецький край...
Розглянувся Володимир
На всі боки.
І заприміtilась
Грекиня вогнеока.
Вона подарувала
Святополка.

Та покликали невдовзі
Очі сині.
Прибився Володимир
До чехині.

— Жонолюб! —
Покотилась про князя слава,
Коли чехиня народила
Вишеслава,
Святослава
І Мстислава.

А князь оглядає
Володіння безкрає.
І знову грішне
Кохання шукає.

Невдовзі під святкову чарку
Князь у поділ
Приліг до болгарки.
І вона народила
Бориса і Гліба.
Гуляє наш князь —
Славолюб,
Жонолюб.
І шастає очима по спідницях:
Із ким би іще укласти шлюб?

Розкошуй, наш князю, гуляй
Тільки розуму не пропивай!

1

**Ми — віщуни, пророки й характерники.
Всі ясновидці ми і божі люди...
Ми поклоняємося Сонцю, Небу і Воді,
Деревам, Вітру, Птахам і Камінню.
Ми віримо, що вся жива Природа,
Заповнена дивами і богами.**

**Усе в Природі думає й говорить
Нарівні із богами і людьми...
Тому й обожнюєм іздавна ми Природу.**

**Кумири наші — і земні, й пекельні,
Напівбоги і водяні, і духи...
Ми поклоняємось неперевутним рікам,
Озерам чистим. Тому нашу віру
Вважаєм найчистішою у світі...**

**Ми поклоняємось Даждьбогу,
Хорсу і Стрибогу,
Симарглу й Мокоші, а найперше —
Всемогутньому Перуну,
Бо має він для нас людську подобу:
У нього сива голова із срібла
Й пшенично сяють вуса золоті...**

У нього світлі очі, наче зорі.
В руках тримає блискавку-стрілу.
Він — захисник, бог зброї і надії.
При ньому вогнище не гасне день і ніч,
Щоб зігрівати нам серця і душі.

Тут присягались іменем Перуна,
Клялись на вірність зброєю своєю
Олег та Ігор і славетний Святослав.

Ми — волхви, жерці і відуни.
Ми — характерники язичницької віри.
Ми — виконавці волі пранебес.
І вірні охоронці тайнослава...

Ми — посередники між богом і людьми.
Ми таємниці знаємо Природи.
Передбачаєм долі людські.
Збуваються усі пророцтва наші:
Так, загинув од свого коня Олег,
Хоча він спершу й не повірив нам...

2

Ми за підказкою живем Святого Духа.
На запитання: — Звідки взявся світ? —
І ми говоримо, як мовить Дух Святий:
— Наш світ білий
Появився від Бога.
Червіль Сонце —
З лица — Божого,
Світлий місяць —
Із грудей його,
Білі зорі —

Із очей Божих,
Ясні зорі —
З одеж його,
Буйні вітри —
Від Духа Святого,
Світ Божий —
Від Адама,
Міцні кістки
Взяті із каміння,
Тіла наші —
Із сирої матінки-землі.

У світі знаємо ми Чорнобога й Білобога,
Ці божества воюють між собою:
Між ними — прірва і завжди війна...
Та все вирішує у світі Числобог,
Цей бог часу — день відділя від ночі...

А наш Перун — то бог князів і воїв,
У Всесвіті він стежить за порядком,
Держави зберіга святі устої.
І в битвах він дарує Перемогу!

Ми знаєм Чорнобога чорну владу:
У його війську упирі й відьми,
Все темне підосновисько Буття...
Він дихає космічною питьмою,
Допоки не з'являється Перун.

3

...Після битви богів із Чорним Змієм
Опустились на землю Сварог і Сварожичі.
Як побачили землю, залиту кров'ю,
Узялися тоді облаштовувати Світ.

Де Змій ішов, запряжений у плуг,
Глибокі й довгі борозни лягли.
Там потекли Дніпро, Дунай і Дон,
На місці битви — піднялися гори..

І Сварогом була запроваджена Сварга,
І розквітло царство небесне богів.
Забуяв, розквітнув Ірійський Сад,
Що Сварог посадив на синіх горах...

4

Це пізніше Арія до себе
Узяв Перун, аби його навчить
Плуги й мечі кувати із заліза.
Почавсь відтоді хліборобів рід
І лицарів — захисників Землі!

«Слава отцям нашим і матерям,
Що вчили нас про Бога нашого
І вели нас до стежки права...»

Ми — волхви, язичники, і наша Віра
Сяга корінням у глибінь віків,
До наших пращурів, дідів-батьків,
Тому й охороняєм свою Віру.

Ми — віщуни, і наше древнє вчення
Сягає поза межі цього світу...
Не відрікаємось од світу ми земного,
Та живемо з Даждьбогом у безмежжі...

І знову хвалимо Перуна-Громовержця,
Він — наша сила, слава і Життя!

...Закоханий Перун сказав: — Бути весілляю! —
 Коли в Ірійському Саду
 Зустрів чарівну Діву Додолу —
 Доньку бога нічного Дия
 І богині місяця Дивії.

Манила Діва вечірньою зорею,
 Красуня горда й невідступна.
 І простягнув Перун їй серце:
 — Візьми його і стань навек моєю! —
 Розплакалася від несподіванки
 І в соромі пустилася втікати...
 А тут собі і Чорноморський Змій,
 Підводний Цар: — Я теж кохаю Діву! —
 За мить сіда у золоту він колісницю:
 — Егей, несіться вороні,
 На сватання до чарівниці!

На зорянім порозі Діва стала
 І Змію Чорноморському сказала:
 — Я рада була б морем гулять,
 Тільки я небом гуляю,
 Громом у хмарах
 Гримучих я граю...

І тоді ображений Чорноморець
 Пітьмою посунув на Ірійський Сад.
 І перекинувся у Триголового Змія:
 З однієї пащі посипались іскри,
 З другої — дихнув льодяний вітер,
 А третя паща страшно закричала:
 — Віддайте за мене Діву Додолу!

Ми — знахарі, волхви,
Ми знаєм, що таке кохання,
Воно готове запалити й камінь...

Тоді зібралися Сварожичі докупи,
І їхнє все небесне військо.

Як те побачив Чорноморський Змій,
За мить, шалений, присмирнів
І глибоко пірнув у Чорне море.

І от Перуну посміхнулась Діва.
У зорянім вінку привітно стала.
Буяла квіткою найкращою з квіток.
І почалось весілля на весь світ.
У дзвони голубі гриміло небо.
Земля зітхнула у солодкому тремтінні...

Тільки не так пішло все, як хотілось:
Що за біда, яка нова пригода?
Узявся Велес чарувать прекрасну Діву.
Що Велес підмовляє, сам син Роду?
Він хоче Діву викрасти з весілля?

І Перун грозою дихнув ревниво.
І спалахнули на півнеба блискавиці:
— Діву Додолу нікому не віддам! —
І здригнулися небеса від навального грому,
Це Громовержець і Діва Перуниця
Гонять хитрого Чорноморського Змія
І похитливого Велеса проганяють.

Ми — знахарі, ми знаєм силу Слова.
Ми можемо вчарувати і заклясти

Всі темні сили. Можемо і щастя
Наврочити. Молились довго небу,
Щоб повінчалися Перун і Діва.
І на молитви наші відгукнулись небеса!

І закипів знов грім у чорних хмарах.
Рясний посіявсь дощ на спраглу землю.
По спалахах зірниць пішло весілля.
І заспівала до Перуна Діва:
— Підемо, Перуне, погуляєм,
Над полями і над лісами!
Ти з громом пройдеш,
А я — з блискавкою!
Ти удариш громом,
А я — випалю!
Підемо, Перуне, погуляєм
Над полями і над лісами!
Ти з дощем підеш,
А я — з милістю!
Ти водою поллеш,
А я — вирощу...

Ми — волхви, пророки й характерники,
Ми вірим, що увесь цей білий світ:
І небо, і повітря — вся Земля
Богами справді сповнена. Природа,
Дивами всякими рясніє і живе!
У ній все думає й говорить
Однаково з людьми й богами...

Жерці, волхви ми... А тепер — прибуду.
 Тож накликаємо на Русь «бісівські чари»...
 А раніш на капищі Перуна
 Ми розмовляли мовою богів,
 Виконували їхню волю. І сам князь
 Робив жертвоприношення. Аби
 Умилостивить непокірні духи
 Й неznані сили замолить Природи...

Перун давав відвагу і снагу!
 Коли Олег приходив до Перуна,
 То за законом руським клялися мужі
 Своєю зброєю і рідним своїм богом.

О, князю Володимире Великий,
 Перед чужинською княжною ти змалів...
 Покірно став навколішки, і ось
 О як цьому зраділа Візантія!
 Лестиво назива тебе хаканом.
 Із грецькими попами ти затіяв гру...

Пощо тепер тобі свої кумири?!
 Одних спалив, а інших порубав...
 Зганьбив Перуна у Дніпрі прилюдно!
 Куди поділась наша грізна сила?
 Куди подівся лицарський наш дух,
 Що кликав у походи Святослава?!

Вогнем ти і мечем свій правиш суд,
 Все робиш на догоду Візантії...
 У спільниках Добриня і Путятя.
 Вже Новгород конає у крові,
 Та не здається славний Богумил...

Із «ласки божої» ти людські душі
В кайдани закував... Твої купці
Торгують Правдою, як сріблом-злотом,
Отож і ти, відступнику, гендлюй,
А люд голодний хай старцює на майданах.
Тепер не прийдеш на народне віче,
Бо соромно дивитись людям в очі...

Твій гострий меч навпіл розкрояв душу!
Тепер з волхвів ми знахарями стали:
Пішли в ліси, у нетрища, в пустелі,
Аби в старих богів не втратить Віру!

...Про що задумавсь ти на березі Дніпра
З своїм хрестом, сховавши меч під полу?..

РОЗМОВА
З НЕСТОРОМ-ЛІТОПИСЦЕМ

*— Якщо не прийде хто завтра на
річку — хай то багатий, чи бідний, чи
нуждений, чи раб — буде мені ворогом.*

Повість минулих літ

Преподобний Несторе,
високоповажний колего!
Пробачте за зухвалість...
Нас все-таки трохи єднає перо...
Невдячна ця справа...
Я знав багатьох наполегливих,
Які вірно служили,
а в нагороду — тавро
Поклала Вічність
на їхні творіння,
Бо служили вельможам,
заради достатку і нагород...
Писали на угоду,
забувши про власне сумління,
Над такими і досі
сміється-глузує народ...

Скільки було услужливих,
і де вони всі — не знаю.
Кажуть, хоч греблю гати —
канули в Лету...

Високоповажний, колего!
За Вас я невинно страждаю,
Ви наче також свідомо
потрапили в лабети
Премудрого грека...

Чи не він підказав «забути» Почайну?
І Ви написали,
що хрестили киян у Дніпрі...
Тут не бачу я великої політики, звичайно,
І все ж, і все ж — не зайві були б тут коментарі...

А ось в амфітеатрі римському
дивлюся на арену,
Де котиться на мене
навала століть.
Свій грізний меч здимає Мельпомена,
Щоб обрубать могого роду віть...

Куди поділись трипільці, скити і сармати,
Алани, готи й анти —
весь мій рід,
Аж до русина й українця?
Де шукати? —
В своїй Історії блукаю
й не натраплю на слід...

Преподобний, Несторе!
Хто Вам тоді
шептав на вухо,
Коли писали «Повість»...
Бог? А може, сатана?
Як Ви могли забути
про тисячоліття мого Духу,

Чи для придворного літописця
надійшла заставна?..

Для чого було здійсмати
посміховисько над Перуном?
Нехай би стояв у задумі
і вчорашнім дихав теплом.
Йому князі клялися,
його оминали гуни,
І небо високе здійсмало
перед ним голубий шолом...

Преподобний Несторе,
високоповажний колего!
Чи всі ішли отарою
на Почайну тоді?
Бояр і дружинників
князь привів, як підлеглих,
Холопи і смерди
плелися в жорстокій вузді...

Ах, правда, жили Ви пізніше,
не бачили того «дива»
І написали старанно,
як заповів Вам грек...
То Ви — літописець чи одописець
христолюбивий?
І скільки брехні
поклали до бібліотек?...

Пробачте, високошановний,
не я це сказав, а люди...
Ви, кажуть, добре гнули
перед чужинцями хребта.

У Вас щось є знайоме —
 від Іуди,
І мало сонця
 од розп'ятого Христа...

Тепер, колего, Ви — диякон,
 подалі одійшли од смердів:
Пощо Вам чернь —
 нехай копирсається в грязі.
Де справжній Ви,
 а де жорстокосердний?
Про це найкраще знають
 бояри і князі...

А Ви у Вічності,
 Ви — недосяжні, як Еллада...
А попідтинню
 вічно бродить доброта:
Холопи в Україні
 знов шукають Правди,
І просять милостині
 у розп'ятого Христа...

АПОКАЛІПСИС. ВЕРСІЯ

Частина третя

Учені всього світу знають про прийдешню зміну полюсів планети Земля. Вперше це було передбачено японськими вченими 18 років тому. Ще значно раніше, 13 жовтня 1917 року, сталося з'явлення Пресвятої Богородиці трьом пастушкам у місті Фатіма (Португалія) з посланням, яке має величезне значення для майбутнього всього Людського Роду. Це послання містило інформацію про зміну полюсів і планетарну катастрофу — про «Кінець Світу», а також пояснення прийдешнього «сонячного і місячного чуда» — появу на небі двох сонць і двох місяців — явища, яке спостерігатиметься при сполученні третього виміру з четвертим. Фатімське послання було привезене в Рим, але католицька церква вирішила зберегти його в таємниці.

Магнітне поле Землі почало слабнути близько 2000 років тому; падіння його напруги було відзначено 500 років тому, а посилювалось в останні 50 років, та найзагрозливішим воно стало з 1994 року. Південний магнітний полюс Землі зміщувався то на сотні, то на тисячі кілометрів від свого стандартного місцезнаходження. Люди стали постійно переживати емоційні злети і падіння. У такі періоди необхідно усіма силами зберігати мир на планеті.

Почастішали авто-, авіа- та залізничні катастрофи. Магнітні карти уже нікуди не годяться. Птахи, керуючись магнітними лініями Землі у своїх перелітаннях, приземлюються не там, де їм належить, а кити, тюлені і дельфіни

викидаються на берег. Так, у липні 2000 року в Дагестані загинуло 200 тисяч тюленів. Існує так звана «частота Шумана». Це хвиля, що виходить від «серцебиття» планети, ритм Землі, яка вібрує із специфічною частотою 7,8 герца. Ця хвиля була настільки стабільною тривалий час, що військові налаштовували за нею свої прилади. Однак указана частота почала зростати: у 1994 році — 8,6 герца, у 1999 році — 11,2 герца, а в кінці 2000 року — близько 12 герц. Передбачається, що коли частота Шумана досягне 13 герц, відбудеться зміна полюсів...

Газета «Тайная доктрина»,
№ 2, січень, 2002

1

З професором Ен

ми живемо на проспекті Гагаріна.
Недільними днями
зустрічаємось у сусідній кав'ярні.
Він полюбляє каву «Капучіно»,
я надаю перевагу «Нескафе».
Й хоча у нас різні смаки,
ми іноді знаходимо спільну мову...

Професор Ен захоплюється історією
походження і зникнення рас...
Йому болять глобальні катастрофи планети,
Він розповідає легенди про Атлантиду
і рішуче настапає на Дарвіна:
— Цей учений загальмував наукову думку
про еволюцію людства,
Адже людина виникла
шляхом ущільнення Духу,
Шамбала — це духовне,
а не фізичне розуміння...

Була ж Гіперборея?—
з блиском в очах запалюється
професор Ен.—
Куди вона поділася?
Також пішла у легенду...

Ангелоподібні жили тоді люди,
які могли навіть літати:
Легенда про Дедала й Ікара
чи не звідти пішла?

Куди поділись лемурійці і атланти?
Немов під воду пішли,
цілі цивілізації пропали.

І наша, бачу, гине,
вже на порозі зупинився
Судний День.

Ви помітили, як змінився клімат планети? —
бентежить професор Ен.—

І в цьому винні ми,
а не якісь там прибульці космічні...

Ви читали Нострадамуса?
Ні, напевне, погано читали...

Він пише, як відбудеться
загальне потрясіння світу.

Воно буде відзначене
небувалою чисельністю потопів,

Тоді небагато земель
затоплення уникнуть.

Триватиме це доти,
доки епоха заліза і націй

Не буде зруйнована повністю...

І Біблія пророчить нам те ж саме!

Чому ви мовчите? —

Починає злоститись професор Ен.

— Якби ви говорили про щось веселіше,
а тут нема чого й сказати...

І взагалі я люблю більше слухати, —
виправдовуюсь.

— Слушайте, поете, ви — симпатична людина,
я більше міг би вам розповісти.

Заходьте до мене в гості,
якщо хочете рятувати людство...

— Рятувати людство?

— Так, так! Не смійтеся, його сьогодні
треба рятувати...

— Цікава розмова! — з іронічним відтінком
у голосі сказав я.

А про себе подумав:

«Напевне, якийсь ненормальний...»

— І все-таки — приходьте обов'язково,
не пошкодуєте, запевняю! —

І на прощання дружньо мені простягає руку.

Буденного дня випадково

зустрів його заклопотаного:

— Цього разу вас не відпущу,
маєте можливість побачити
кінець світу...

Правда, це буде віртуально,

катастрофу побачите у комп'ютері...

Ходіть до мене додому,
там уже чекають...

Несміло переступаю поріг
 квартири професора Ен.
(Не називаю його імені,
 бо він має своє заповітне табу...)
О Боже, що я бачу в кімнаті,
 не стеля, а небо в зорях.
Зі стін мені усміхаються
 Індія, Непал і Тибет...
Не сірі птахи — жар-птиці
 співають, неначе з Гіпербореї,
Й іконні очі Того Світу
 мене зненацька гостро пронизали...

— Це мої друзі, знайомтесь:
 геолог і планетолог,
А це наш поет,
 який теж хоче, рятувати людство,—
І скельця окулярів професора Ен
 мені посміхнулись єхидно...

2

Сивий планетолог
 з борідкою Ціолковського:
— Ми також трохи поети...
 лиш говорим науковою мовою..
Засядемо до комп'ютерів
 і збоку глянемо на планету —
Побачимо на екрані:
 вона — як футбольний м'яч...
Простежимо траєкторію
 тунгуського метеориту:
Посланець був небезпечний,
 не міг обійти він Землю!..

А ось на екрані відзначимо
траекторію комети Галлея,—
Якби не пролетіла мимо,
що тоді б з нас було?...

— Ближче до справи, панове,—
на правах господаря
з нетерпінням
Розпорядився професор Ен.
І «Ціолковський» мовив:
— Пройдемоь Чумацьким Шляхом,
поглянувши здаля на Землю.

За нашими розрахунками
і науковими висновками,—
Не дивуйтесь на те, що скажу,—
Земна Вісь
Знаходилася не на лінії Арктика — Антарктида...
А на лінії Памір, себто «Дах Світу»,—
острови Пасхи, вони ж — «Пуп Землі»...

Не дивуйтесь, панове, тому,
що я далі говоритиму,—
всміхнувся «Ціолковський»,—
Наші розрахунки показали,
що в інші, дуже далекі часи,
Земна Вісь могла проходити
і по інших лініях,
Зокрема: острів Нова Гвінея — скеля Сан Паула,
що в Атлантичному океані.
Регіони: Японський,
Південно-Атлантичний,
Каліфорнійський,
Південно-Індоокеанський,

Азорський,
Новозеландський...
Такий науковий підхід
є сучасною конкретизацією
Давньої концепції
«блукання географічних полюсів»...

— Природно, панове, — уже без посмішки,
А важко зітхнувши, «Ціолковський» продовжив:
— Що в кожному такому окремо взятому випадку,
На планеті відбувалося
справжнє світопреставлення,
Неодноразово описане
в древніх священних книгах —
Воно одержало узагальнене
найменування «потоп»...

Картина будь-якого із «потопів»
була алокаліптично вражаючою...

— Є й інша, діаметрально протилежна точка зору, —
нарешті обізвався й геолог. —
Не зміна кута нахилу Земної Осі
викликала потоп,
А навпаки — потоп, спричинений
якимись космічними факторами,
Призвів нашу планету
до зміни Земної Осі...

3

— Ну, це було чи ні,
ворожи тепер на кавовій гущі,
Годі людей лякати,
науковці можуть і помилятися, —

Вирішив я бадьорим тоном
порушити гнітюче мовчання.—
А яка ваша версія, панове,
можливого потопу?

«Ціолковський» подивився скоса, чомусь пхекнув
і продовжив:

— Ось льоди Північного Льодовитого і Гренландії
Посунули на південь, і Атлантика
Відразу починає заливати
Східні узбережжя Америки:
Бостон, Нью-Йорк, Балтімор...

— Уважно дивіться, поете,
за цією картиною на екрані,—
Хизуючись своїми знаннями пророка,
запрошує «Ціолковський»:

— Потужна інерційна хвиля
Починає котити воду Атлантики
З півдня на північ:
Хвиля вривається
У Північний Льодовитий океан
І, відхилившись до сходу,
Через крутіння Землі
Руйнівню спадає
На Західно-Сибірську низовину,
Через Тургайську улоговину
Заливає Аральське море,
Низовинні території
Казахстану...

У зв'язку з тим,
Що змінюється крутіння Земної Осі,
Світовий океан затоплює
Низовини усіх континентів...

Низовини Південної Америки
Затоплені,
Південь цього континенту
Вимирає від холоду:
Південний полюс планети
Змістився
В Південну Атлантику.

Північної Африки,
За винятком Атлаських гір,
Не стало...

Сахара знову — дно океану.
Ближній Схід залито —
Залишились острівки гір...
...Точиться різанина
За право жити в горах,
Що не затоплюються:
Хібінах,
Карпатах,
На Кавказі,
У Кримських горах,
На Алтаї,
В Саянах,
У горах Забайкалля...

4

У мене багато виникло запитань
до планетолога, і геолога, і до професора Ен.
Але моя голова, наче свинцем налита,
зробилася заважкою...

Того ж дня я пішов на вечірню молитву
у Свято-Дмитрівський храм
Української автокефальної православної церкви.
І довго молився за свою онуку Юлю, дочку Оксану,
за Україну
і весь грішний наш люд...

Відтепер я кожного дня
тверджу свою молитву:
— Помилуй нас, Господи,
помилуй нас,
Бо, жодного оправдання не маючи,
ми, грішні,
Тобі, як Владиці, цю молитву приносимо,
Помилуй нас.
Господи,
На Тебе ми надіємось:
не прогнівайся дуже на нас
І не пам'ятай беззаконь наших,
Але зглянься і нині,
як Милосердний,
І визволи нас від ворогів наших.

Бо Ти Бог наш,
а ми люди Твої,
Всі творіння рук Твоїх
і ім'я Твоє прикликаємо.

Милосердя двері відкрий нам,
Благословенна
Богородице,
щоб ми,
На Тебе сподіваючись,
не загинули,

**А від усякого лиха
Тобою визволилися,
Бо Ти єси спасіння
роду християнського.**

**Господи, помилуй.
Господи, помилуй.
Господи, помилуй...**

ЖИТТЯ І БЕЗСМЕРТЯ

Частина четверта

*Тоді промовив Ісус до народу та й учнів
Своїх і сказав: «На сидінні Мойсеєвим
услілися книжники та фарисеї».*

Мт., 23:2

*Горе ж вам, книжники та фарисеї, ли-
цеміри, що перед людьми зачиняєте
Царство Небесне,— бо й самі ви не вхо-
дите, ані тих, хто хоче увійти, уві-
йти не пускаєте!*

Мт., 23—13:14

*...нам, українцям, особливо галичанам,
нащадкам трипільських аріїв, треба
пам'ятати і пишатися тим, що наші
предки дали найбільш відому історії
Особистість: Боголюдину, Ісуса Хри-
ста! Тим більше, що це визначило по-
таємну суть нашого народу — його
сакрал, його історичну долю!*

Ю. Канигін.

«Віхи священної історії.

Русь — Україна»

1

Мій зоряний час настав!

І закликав голос:

— Устань і говори!

Я хочу у світі

Знайти живий глагол.

І віру оту,
Яка рухає горами,
І силу, яка розбива
Непреступні фортеці...

Я до Неба молився
В гарячих сльозах.
І відчув я тоді
Неспокій,
І тривогу, що в душі
Виростала!

Я тоді починав
Утрачати дивну радість,
У боротьбі здобуту
Із собою...

Моя душа занурювалася
В темну безодню —
Мов чорна хмара
Закутала мене.
І ця хмара була наповнена
Усілякими тінями.
І тоді образи своїх братів
Я упізнав —
Учителів євсеїв
І своєї матері...

Тоді швидкоплинні тіні
Одна за другою
Говорили мені: —
— Ти хочеш неможливого,
Ти не знаєш, що тебе жде,
Відмовся!

А внутрішній голос
Заперечував:
— Все це повинно відбутися,
Це неминуче!

Я боровся із собою
Дні і ночі.
То стояв на колінах,
То розпростирився ниць.

І все глибшала
Переді мною безодня,
І чорнішою ставала хмара,
Що огортала мене...

Мене доля наближала
До чогось страшного,
Химерного і невиразного...

Я впав у екстазі яснобачення.
І пробудилася
Вища свідомість.
І вступила у спілкування
Із живим Духом...

Тоді геть розсунулися
Прозорі тканини
Снобачення минулого
І майбутнього...

І зник світ зовнішній —
Мої очі склепились
У глибокій задумі...

Тоді відкрилася істина
У промінні Того Світу,
Який поглинув мою душу й серце,
Утворюючи із моєї свідомості
Полум'яніючий осередок
Світу цього...

2

Прокотився небесами грім,
Аж здригнулися гори.
І вихор поніс мене
На вершину божественного
Єрусалимського храму
У стані глибокого прозріння...

Співали гімни красиві жінки —
Пломінки і обожнювані.
Сурми дзвеніли стоголоссям.
І люди кричали:
— Слава царю Ізраїлевому!

Пролунав несподівано голос:
— Ти будеш царем,
Якщо поклонишся мені!
— Хто ти, скажи,
Я хочу тебе побачить! —
І знову здійнявся вихор,
І поніс мене на вершину гори.
Біля ніг моїх розкинулися
Усі царства землі
У сонячно-золотому сяйві.

— Я цар духів і князь
Усієї землі! —
Долинув голос із глибокого
Низу.—
Я не хто-небудь, а Владика,
Схились переді мною,
Впади на коліна,
За це я тобі усі царства віддам...

— З'явись переді мною
У земному вигляді!
Твоє ім'я відоме: ти — сатана!
Тоді видіння «владики»
З'явилося на троні хмар.
Затьмарений образ
Виник у кривавому сяєві.
Його обличчя було блідим.
І погляд — як блиск меча...

— Геть, відступися, спокуснику!
На Небесах написано:
Завжди вклоняйся
Лише Вічному,
Тільки Богу Твоєму!!

І стало тихо.
Сатанинське видіння зникло.
І на самоті я запитав у Неба:
— Яким знаменням
Одержу перемогу
Над владиками землі?

— Знаменням Сина Людського! —
Долинув Отчий голос.

3

Несподівано на небокраї
З'явилося, сузір'я
Із чотирьох світил.
І постало на небесах
У формі хреста...

Золотисті чотири зірки
Пломеніли у Всесвіті,
Подібні до чотирьох сонць.

Невидимий голос сказав:
— Дивися і вирішуй для себе.
Це магічний знак
Життя і Безсмертя!
Його втратили люди
За вічний гріх...
Хочеш їм спасіння повернути?
Кажи сьогодні —
Завтра буде пізно!..

— Я хочу повернути його людям,
Піти готовий і на жертву!
— Тоді дивись у Небеса пильніше,
Оце навіки вибір твій
І твоя Доля!!

4

Я прийшов розірвати
Срібне покривало,
Що древня релігія Мойсея
Накинула на потойбічний світ...

Я прийшов возвістити:
— Віруйте, любіть!
І буде надія душею
Всього вашого життя...

Я кажу: над цією землею
Існує інший, духовний світ,
Ще досконаліше життя...
Бо я прийшов звідти
І згодом поведу
І вас туди.

А досягати досконалого життя
Потрібно на землі,
Спочатку у вашій душі
І в навколишньому світі.
Любов'ю досягати
І діяльним милосердям...

Я знаходжу своїх учнів
Серед рибалок і митарів.
Мені потрібні натури
Прямі, полум'яні і віруючі!

Я прийшов заснувати
На землі Небесне царство!

Я продовжую стверджувати:
— Любіть ближнього,
Як самих себе.
І будьте досконалі,
Як досконалий
Отець ваш Небесний!

Я шукаю в суспільному ладі
 Відбиток ладу божественного,
 Де справедливість панує над життям,
 Знання керує справедливістю,
 А любов і мудрість панують над усім!

А що я сьогодні бачу у храмах
 Верховної науки і посвячення?
 Там одне лицемір'я священиків,
 Які заперечують пізнання світу,
 Користуються релігією,
 Як знаряддям влади...

У школах і синагогах
 Замість хліба життя
 Царює користолюбна мораль,
 Прикрита формальним благочестям.

Я не можу назвати таке царювання
 Інакше, як царством сатани,
 В якому переважає матерія над Духом
 І яке я хочу замінити Царством Духу!

Я борюся не з людьми,
 Які можуть бути і поганими, і хорошими,
 А з доктринами і закладами,
 Які згубно впливають на людей.
 Я змушений кинути виклик —
 Сильним світу цього
 Оголосити війну!

6

Мене називають: — Богохульник...

Я відповідаю: — Лицеміри!

— Спільник Вельзевула! —

А я кажу їм: — Роде єхидний!

Я вже не захищаюся,

а тільки нападаю,

І на звинувачення

Відповідаю

більшим звинуваченням.

Я знаю ваду своїх ворогів,

Це — безкінечне лицемір'я.

Господь велить:

— Шануйте батька й матір!

А хто виконує цей закон?

Як вигідно ви служите

Богу вустами!

У самому лиш благочесті

нема живого серця!

Так, я погрожую храму,

бо передбачаю

Нещастя Ізраїлю,

йому ставлю в приклад

Язичників і кажу,

пришле Господь

Інших у свій Виноградник...

Мене страхають:

— Небезпечний Ірод Антипа

Давно шукає твоєї смерті! —

Я ж відповідаю:
— Скажіть отій лисиці,
Тільки дослівно скажіть від мене,
Не бувало ніколи,
щоб пророк помер
Поза Єрусалимом!..

7

Я дістався до воріт Кесарії,
До міста, що стало язичницьким
Із часів Антіоха Великого.

Тут здавна зведено храм,
Присвячений язичницькому Пану.
Високі колони і мармурові німфи
Зображують язичницькі божества.

Чому євреї ставляться з обуренням
До цих знаків язичницького культу?
Чому такі ревниві до іншої релігії?
А я дивлюсь на все це іншими очима...

У храмі Пана я хотів побачити
Недосконалі спроби знайти обличчя
Тієї божественної краси,
Сяючі образи якої ношу в своїй душі.

Я прийшов не для того, аби проклинати,
А щоб язичництво перетворити у світі.

Не для того, щоб кинути анафему землі
І її таємничим силам,
А щоб показати їй шлях у Небеса!

**Знайте, моє серце — велике
І моє вчення — достатньо широке,
Щоб поглинути усі культу на землі.
І сказати усім народам планети:
— Підійміть голову і пізнайте,
Що у всіх вас
один і той же Отець!!**

ЕПІЛОГ

«Вірую в Єдиного Бога Отця,
Вседержителя, Творця неба і землі,
Всього видимого і невидимого.
І в Єдиного Господа Ісуса Христа,
Сина Божого, Єдинородного,
Що від Отця народився
Перше всіх віків,
Світло від Світла,
Бога Істинного
від Бога Істинного,
Рожденного, несотвореного,
Єдиносущного з Отцем,
Що через Нього все сталося.

Він для нас, людей,
І для нашого спасіння
Зійшов з небес, і тіло прийняв
Від Духа Святого
і Марії Діви,
І став чоловіком.
І розіп'ятий був за нас
При Понтії Пілаті,
і страждав,
І був похований.

І воскрес на третій день,
Як було написано.

І вознісся на Небо
І сидить праворуч Отця.
І знову прийде у славі
судити живих

І мертвих,
і Царству Його
Не буде кінця.

І в Духа Святого,
Господа Животворчого,
Що від Отця походить, що Йому
З Отцем і Сином
однакове поклоніння
І однакова слава,
Що говорив через пророків.

Визнаю одно хрещення
На відпущення гріхів.
Чекаю воскресіння мертвих
І життя будучого віку.
Аміль».

3-й апостол

Поема-феєрія

***Обираючи богів, ми вибираємо
свою долю.***

Вергілій

***Немає нічого сказаного,
що було б сказано вперше.***

Тернецій

ПРОЛОГ

У вечірнім соборі
Паризької Богоматері,
Забрівши по шию
В гріхи і людські пересуди.
В самотині самотній
Блукає тінь Іуди
Й блудливі очі одверта
Від прокуратора...
 За злодія-відступника
 Підвелися заступники —
 Богоміли і маніхеї.
 А з ними і фарисеї:
 — В Іуди, скажем,
 Сонцелика чорнота!
 Потрібна була зрада
 Для подвигу Христа...

Він непростий апостол
Біблійної пори.
Він злодієм зробився
За велінням Згори...

Він мимовільна жертва
Божественного промислу.
І світло, і темряву
Взяв на своє коромисло...

**Його дорога зради — ген за небокраєм,
Але й сьогодні людям душу крає!
Поцілунок Іуди в глибині тайни,—
Невже він відбувся за участю Сатани?..**

**Хто знову героя хоче зробити з паскуди?
Навіки в списках зрадників ім'я Іуди!**

**І душ людських розтала мерзлота:
— І як він міг — улюбленець Христа?!!
Ступити на слизьку дорогу зради?
І хто штовхнув його піти, скажіть —
чи Сатана, чи заздре око?
Зробити підлий крок оцей?**

І заморока

Каменем лягла у консисторії:

**— Іуда найгріховніший
в євангельській історії!**

**Серед апостолів один узявся гендлювати
Аби за срібняки Учителя продати!**

**Пхе, чом один? Коли пішло за північ,
Петро відрікся вже до третіх півнів...**

**А хто із друзів тоді був на видноті,
Коли Ісуса розпинали на хресті?**

**Всі учні утекли в свої берлоги,
Аби не бачити страждаючого Бога...**

.....
.....

Зучора зібралась еліта —
Гностична секта Каїнітів:
— Ми вимагаємо пощади —
Яка тут зрада? Тут немає зради!
Виведіть історію з затіння.
Зніміть з очей своїх полуду
І вірного побачите Іуду.
Він виконав Наказ, і в цьому плюс:
Зробив Іуда, як сказав Ісус...

За злодія-відступника
Знов звелися заступники:
Богоміли і маніхеї,
Талмудисти і фарисеї.

Вся Іудея кричала:
— Ми ждали Месію! —

І вікарій собору Нотр-Дам без огуди
Став незворушно на захист Іуди:
— Не треба до нього ні зневаги, ні кари,—
Тоді сказав у соборі вікарій.—

Відверто хочу всім я доповісти,
Як послідовник Сведенборга-містика.

Цей вчений муж мені думок навів
Своєю книгою, хто Справжній Месія...
І думки піднялися на вищу орбіту:
— Зрада Іуди — заради спасіння Світу...

При цій розмові
Анатоль Франс не став ізбоку
І на Іуду не пішов з наскоку,—

У сутінках душі виважував слова,
Над хаосом думок.

Підвівся співчутливо:

— А чи була в Христа альтернатива?
І хто його возвів до Божества?
І чи здійснилося б те чудо Воскресіння,
Якби Іуда не доклав сумління?..

Тим часом Володимир Соловійов
З душі Іуди вже знімав покров.
І став доводити:

— Щоб світ урятувати,
Потрібно було душу запродати
Хоч будь-кому у ті далекі дні.
Тому й довірився Іуда Сатані...

А Максиміліан Волошин у Криму
В горах виводив стежку напруму,
Шукаючи у Всесвіті космічний код:
— Для мене Іуда — єврейський народ,
Що пішов під зорі за норд-остом,
Або скажімо, — як старший апостол:
На дорозі, вимощений динамітом,
Прийняв на себе зло усього світу...—

У мороці віків блукають люди:
— Так хто ж — таки насправді був Іуда?

І тут упевнено ступив, як генерал,
Із поглядом сталистим кардинал
І до розмов додав адреналіну:
— Я проповіді слухав капуцина,
Що на амвоні захищав Іуду
І відкидав про нього всю осуду.

Мовляв, Іуда метрдотелем був Христа,
Знайти фінанси — основна була мета.

Шукав копійку на утримання столів,
Тому до іудеїв і підсів,
Аби «поправити» збіднілу касу —
Він і не думав зраджувать Христа!
Були тоді його це звичні обертаси,
І, кажуть, вища до Ісуса доброта.

Він певний був: Учитель не знатиме мук
І вийде невразливим із будь-яких Він рук...

І знов теревеняць всезнаючі люди:
— Шукайте «Євангеліє від Іуди»!

Там прочитаєте усе, що лиш було,
І про добро, і про вселюдське зло!..

Тільки вирвана чомусь сторінка та,
Де розмова Іуди й Христа!

Пора з історії вже вирвати бур'ян:
Що ж ховає в шухлядах своїх Ватикан?..

.....
.....
.....
.....
.....

Розділ I. СЕБОРЕЯ

Був день такий, що хоч співай, хоч вий...
Та Себореї не хотілося співати.
Вона у тінь сховалась каганату,
Коли наснився сон їй віщовий...

Радіти б — а вона од сонця сліпла.
Співати б — але в горлі мов клубок.
Немов у лихоманці чорт затіпав.
І щось жбурнув у душу, мов плювок...

Отримала? Того тобі і треба!
Тепер тремти в очікуванні мук! —
Вона чекала радості од неба,
Але під серцем ворухнувся ярчук...

Про це сказати чоловіку? Страшно!
Бо він — старий, а їй тринадцять літ.
Тож мовчки молиться до Яхве, бідолашна:
Звідкіль, чому і хто наслав пристріт?

Що може народить вона? Вовчиська?
А що, коли народить Сатану?
Вона у сні його побачила ізблизька,
Й від того мов наїлась дурману...
На дев'ятому місяці вагітності
Вона німіє од страхітності,
Вночі жахливий їй наснився сон,
Як щось нелюдське виповзло із лона...

О Боже,— вжахнулась,— змія-пітона...
Що робить він? Зойкнуло серце в петлі!

Загорілась земля, як змії торкнувся землі.
І в небі сяйнула кривава зізда.
Під змієм горіли сади і вода.
Як лихо спинити? Стала напоготів,
Та змії заповзає у дім, за мить весь дім згорів.

Й зів'яла, мов цвіт у зимовій негоді:
— Народжений буде — великий злодій! —

Себорею здавив тоді смуток і плач,
В ногах чоловіка прохає: — Пробач!
Що це: реальність, а чи примара?
На дім насувається лихо і кара...

.....
.....
.....
.....

А чоловік тоді, якого звали Рубан,
Спересердя відповів, як завжди, грубо:
— Дитина, що у нас народиться,
Не подарунок Богородиці...

Тому, щоб зупинить нещастя-веремію,
Нам треба задушити цього змія...—

А потім змилюється — стало шкода.
І юну жінку, і дитя — нехай живе!
Не скажем людям про лиху нагоду,
Зроблю корзину, й за водою хай пливе...

Розділ 2. ЦАРІВНА

...Тоді царівна, що красою богорівна,
Сховавши в глибині свої думки,
Молилася на березі ріки:
— О Боже, шепотіла,— хто pomoже
Розрадити безрадісне життя?
Як народить мені своє дитя? —

Вона була, мов соковита вишня,
Яріла соком в пишному саду.
Диявольським вогнем пашіли груди.
І думала про себе тишком-нишком
У похитливому солодкому меду,
Що згодна народити хоч Іуду...

Відкинувши всі людські пересуди,
Вона на березі благала: — Дай що дай!
За дар такий хоч розуму лишай...
О Боже, ти не вічний скупердяй.
Уже і в пекло згодна, як не в рай,
Готова радість поділити хоч приблуди...—

І віддавалася вона мані
В жіночій горі, часто не ві сні,
А наяву, точніше, в таємниці...
Її досвідчені повчали молодичі:
Мов,— чоловік це так, для ока, для годиться...

А більше хочеш — підшукай мужчину
Й від нього народи собі дитину...

Твій чоловік — мармиза і лакуза,
Для тебе відучора, як тягар.
Старий, прищавий, вічний імпотент.
О ні, він у сім'ї не диригент,
Він скромний голос у сімейнім хорі.
А ти — бездітна, не страждай у горі.
Візьми і подолай найвищу гору,
Каханця віднайди — таке життя,
Від нього і народиш ти дитя. —

Вона страждала, і від чого, — знала...
Таємні роздуми пекли несамовито.
Боялась душу чоловікові відкрити.
Він не базарний там якийсь гендляр.
Він — всемогутній, одним словом — цар!
Все думає про світ — така закваска.
Та нічогісінько в жіночих ласках
Не знається! І соромно сказати:
Я хочу цілуватись, а він — спати...

О Боже, Боже! Більше так не можу!
Звідкіль чекати обнадійливих вістей?
Куди мені подітись од людей,
Що насміхаються: — Така вродлива й гожа.
І чоловік як чоловік, та ще й вельможа.
А інші шепчуться: — Напевно, щось негоже,
Царівна — квітка, а нема дітей. —

І раптом Боже, це ж такого треба!
Як блискавка ураз сяйнула з неба.

**Чому й звідкіль? Прибилася корзина.
А в ній чиясь малесенька дитина?!**

**Царівна, що красою богорівна,
Ще більш розквітла у своїй красі.
І рідний чоловік вже не банкрот.
Візьму дитину! І позбавлюся гіркот.
Й це буде найсолодша із турбот!**

.....
.....

.....
.....
.....
.....

Розділ 3. НАСЛАННЯ

Хоч вір, хоч ні. Та це **БУЛО ЗНАМЕННЯ!**
Чим це було і що із цього буде?
Жінки казали: — Це не до пуття! —
І царським нарекли його іменням,
Царівні ж справжнє то було спасення —
У неї появилoся дитя.
Його назвали іменем Іуда.

.....
.....
.....

Жінки торочили: — А що це означає? —
І царівну пересудом крають.
І радість знахідки не вибачають:
Дивись, мовляв, — забрала ту корзину,
А в ній байстрюк — тепер її дитина.
Радій чи плач у царському дворі?! —
Царівна ж тішилась, пліткам не піддавалась.
Й звідкіль корзина та не дізнавалась.
Тепер, дитя вже в неї при дворі, —
Для чого ж побиватися в журі?

Дитина ж, — мов бутузик, ще й смагляве.
І матері погратися цікаво,
Як воно ніжками малими чеберя.
Лиш тільки зійде вранішня зоря,

Вона біля дитяти невідступно.
На няню недбайливу грізно тупне:
— Чого,— мовляв,— моє мале кричить? —
І знову ловить ту щасливу мить,
Що знає тільки клопітлива мати,
Яка все віда, що дитині дати,
Від чого вона плаче, що болить.
Вона біжить до нього у ту ж мить:
— Агу, агу,— і не говорить — цить!
Як всі ласкаві, добрі матері,
Вона з ним від зорі і до зорі.

Дитя збагнуло мамину турботу:
Воно то чваниться, то хитро поглядає.
І мати цілу ніч не відступає,
Своє добро чванливе забавляє.
Царівна ж лагідну жіночу сліпоту
Несла тоді, забувши про спочин.
І ніжиться в покоях «царський» син.

Який він «царський»? Тьху, та це ж підкидьок.
А мати в radoщах. Бува таке ж.
Жіночі тайнощі не знають меж,
Коли пізніше завагітніла царівна,
Чи то од ворожбита, що блукав мандрівно,
Чи від священника, що, може, і сумнівно.
Хто зна про це? Не віда й чоловік,
На рідну жінку він дивився звіддалік...

Хай жінка тішиться! — все наше буде...
Як сина царського ростять Іуду.
Й новонароджений невдовзі приживеться.
Тоді царівна, що красою богорівна,
Од ворожбита прийняла якесь пиття...

Це, мо', допомогло, чи з кимсь любиласть?
Ніхто не зна нічого до пуття,
Як привела у світ своє дитя,

А рідне? То не зна любові меж!
Царівна з рідним і вночі не спала.
Вона леліяла маля, пісні співала.
Тоді і почалися пересуди:
— Уже царівна недолюблює Іуду!
Хто він в родині? Звісно, що чужий! —
Чи ж можна ним, як рідним дорожити?
Бо стала ласка поділитися навпіл...
І став Іуда озиратися довкіл,
Що там на обрії, куди втікати?
Тоді не відала щаслива мати,
Що відчай затаївся гробовий...

Хоч царствуй в цьому світі, хоч убий
Того, хто поділяє твоє царство...
В душі змія проснулася бунтарства
І вирвалася на волю із грудей:
— У світі я чужий, бо іудей! —
(Про це пізніше скажуть між людей
Як буде лихо сіяти повсюди)...
І затаївся у душі Іуда.

Душа топилася в крові од злоби:
— Хто моя рідна мати, батько де? —
І проклинав жіночу він утробу:
— Для чого я прийшов на білий світ,
Чого мені чекати від людей?
Іуда мучився в п'їтьмі тяжких ночей.

**Нарешті випроставсь, немов струснув зневагу.
І міцно стиснув кулаки відваги,
Як змії під серцем ворухнувся злий:
— Ну підійди сміліше і убий! —
Він до колиски підступає гнівно
І душить сина рідного царівни...**

Розділ 4. ПРОЕКЦІЯ

...Тоді ще не було кодифікаційного збірника Євангелій, ходили численні списки, і тільки значно пізніше, в 325 році, на Нікейському Першому соборі були зібрані й канонізовані ті чотири Євангеліє, що входять у Новий Заповіт. Чи являються Євангеліє історичними документами? Учені ретельно дослідили Новий Заповіт, почавши з пошуків манускриптів, що збереглися з часу написання Нового Заповіту в I і II ст. н. е. і до того, як 1455 року була надрукована Біблія Гутенберга. Тексти переписувалися від руки, монахи і писці старанно копіювали кожний манускрипт. Ученим довелося спиратися в основному на ці копії, оскільки оригінальних рукописів не збереглося... Сьогодні вчені мають у розпорядженні більше як п'ять тисяч грецьких рукописів Нового Заповіту, в яких існують тисячі відмінностей, одержаних внаслідок помилок, вставок і правок, зроблених писцями. Деякі тексти вочевидь суперечать один одному...

**...Знайти усе! — це добра забаганка,—
Тоді мені сказала докторантка.**

**В історії релігій є немало
Такого, що пустили на поталу...**

**Є, правда, знаю, і така історія,
Яка звела на сцену бутафорію...**

Моліться, мов, на це, а решта — все дрібне
Такий підхід не вдовольня мене.

Тому усе знайти в історії я прагну,
Така, пробачте, вже у мене спрага...

Докторантка повернулася з Єрусалиму,
Відвідала берег Мертвого моря,
Шукаючи християнські апокрифи...
— Я цікавлюся пошуками
Древніх цивілізацій
І свідченнями про маловідомі
Або зовсім забуті народи
Древнього світу:
Шумерів і вавілонян,
Ассирійців і халдеїв,
Фінікійців, персів, єгиптян...

Я захоплююсь бібліїстикою,
Це, порівняно, нова галузь науки.
Сьогодні Біблія уже не може претендувати
На звання єдиної Священної Книги.

В індійських брахманів є Рігведа,
А в послідовників Нового індуїзму —
Махабхарата і Рамаєна.

У буддистів Індії і Японії,
Китаю і Монголії —
Книга Махаона.

У персів — останніх поклонників
Зороастризму — Зендавеста.
У мусульман — Коран.

Біблія посідає в цьому ряду
Своє місце, але не перше...

— Ви досліджуєте біблійні тексти?
Але священники на них наклали своє «табу»...

— Учені розробили нову сферу науки,
Що називається біблійною критикою...

.....
.....

— Це непросто, а може, й небезпечно!
Коли Гольбах видав свою книгу
Про розвінчане християнство,
О!! Що то було — справжнє торнадо!
Він зводив до того, що кожна релігія
І, зокрема, християнство,
Складає систему забобонів,
Неосвічених людей...

Докторантка мило посміхнулася:
— У всякої релігії — логічна суперечність.
І скажу прямо — це софізм:
Щоб вірити в релігію,
Необхідно мати віру,
А щоб мати віру,
Необхідно вірити в релігію...
Критика Біблії
Повинна бути історичною!
Що ми знали раніше
Про давні культури
Близького Сходу?

Ми ще тоді були обмежені...
Хто такі вавилоняни, ассирійці,
Єгиптяни, перси?..
Були тільки туманні вказівки Біблії.
І повідомлення грецьких істориків
Геродота, Ксенофонта...

Біблія вирвана з історичного контексту,
Вона давала ґрунт
Для найфантастичніших тлумачень.
Важко було відрізнити легенди
Від історичної правди...

.....
.....

Археологічні відкриття
Сьогодні розвіяли туман,
Знайдено багато документів
В Месопотамії та Сирії,
Відкриті архіви і бібліотеки.

Знайшлося двадцять п'ять тисяч
Глиняних табличок
З клинописними текстами.

Чи багато ми знаємо про папірус Еджертона,
Фрагменти Едеської хроніки,
Апокрифи про смерть Понтія Пілата,
Непрочитане «Євангеліє від Іуди»?..

Ну, а Іуда, ні це не приблуда,
Про нього добре ще не знають люди.
І кажуть: — Де Іуда, там і зрада! —
А у кого нема такої вади?

**Хто з нас безгрішний, озвіться, хто?
Ага, з вас не один сховався кротом...**

**Чи садинокий у історії Іуда
Й чи лиш його — налигачем до суду?..**
.....
.....

Розділ 5. ЗУСТРІЧ

В Єрусалимі — дороги несповідимі...
— Ти хто такий, що бродиш тут, як злодій? —
Іуда при такій нагоді
З Пілатом познайомився тоді.

З усього видно, що сподобався хлопчина...
— Чого без діла ти в Єрусалимі?
Пілат допитувався: — Може, ти з босоти,
Скажи мені, ізвідки ти і хто ти?

— Хто я такий, цього і сам не знаю.
Але у царських виріс я палатах.
Не знаю, хто мій батько і хто мати,
Тому тобі готовий слугувати.
Лише наказуй, все робити буду! —
Тоді Пілату відповів Іуда.

Бува ж таке і лиш зустрілись — дружба!
Іуда поступив тоді на службу
І став у всьому догождать Пілату.
На кожний поклик каблуками клацав.
Як став начальником його палацу.

Він міг думки читати бездоганно,
Незмінно поспішав: — Я тут, мій пане! —
Щоб ноги витерли, він падав розпростерто,
Якби сказали: — Вмри! — Готовий був померти.

Тоді задумливо зізнався Пілат:
— Іудо, ти по духу, як мій брат,
Знай, відданістю я твоєю дорожу,
Як ти мені, я Цесарю служу...

Роки, як птахи: — Хочеш догодити? —
Іуда уже відав, що робити —
З палацу бачив у сусідньому саду
Червонобокi яблука достиглі.
Пілат бажання ще сказати не встигнув:
— Я миттю, не зупинить мене й град!
Іуда мчав за яблуками в сад.

— Ти що тут робиш? — і ошкірив зуби,
Грудьми старими заступає Рубан.
Пілат все бачив і кричав з вікна,
Затіявши свою таємну гру:
— Без яблук відчуваю, що помру...—

Отож Іуда яблука приніс,
Щоб цю історію химерну закінчити,
Та вранці люди: — Рубана убито!..

Розділ 6. ВДОВА

Сьогодні похорон, а що це завтра буде,
Цього у мене, друже, не питай!..
Пілат мовчанням пожалів Іуду,
А потім: — Ти усе ж там побувай,
На похороні тім... І роздивися:
Земля там добра, й гарна ще вдова,
Та ще, дивись, із горя не напийся
Бо розбазікаєшся... і таке бува.
Це твоя перша жертва, більш не буде,
Не ти убив, — убила каменяка. —
— Ні, ні, це друга жертва, — відповів Іуда.
І гидко на душі, що я — падлюка.
Уперше я забив дитя царівни,
Од заздрості скипів і прикінчив.
Вона до нього лагідно, до мене гнівно,
Та ще й ударила, тому і відомстив...

А як учора трапилось, не знаю,
Немов із-під землі з'явився цей старий!..
Я не хотів вбивати скупердягу,
Сама чомусь звелась рука: — Убий! —

Пілат розважливо: — Не злись, ти не звірюка,
Ніхто не бачив, як би Рубана забив.
Я, бачу, можеш голіруч узяти і гадюку.
За це тебе ще більш я полюбив!

За добру службу й вірність півсобачу
Тобі, мій друже, хочу я віддячить...
Я знаю, що ти в світі не святий,
Тому до тебе я не злий, бо сам такий...

Тож про вдову знов хочу розпочати,
То не біда, якщо не дуже молода.
Вона служитиме тобі і буде наче мати.
Ну, а дівчата? — постаріють і дівчата.
Рішай відразу — станеш ти багатим.
І не давитиме тебе нужда...

Щасливим став, скажу по правді я,
Коли свою зустрів Клавдію.
Мені вже — п'ятдесят, а їй лиш тридцять,
У мене Клавдія — солодка полуниця!

Будь сміливішим, обійми ти Себорею,
В достатку будеш, з доброю землею!
Повторюю, — відразу ти стаєш багатим.
А потім буде все! І молоді дівчата...
Невдовзі знайдеш і свою ти полуницю,
Побачиш, Себорея — гарна молодиця.

.....
.....
.....
.....

Розділ 7. ВОНА ЗГУБИЛА РОКІВ СВОЇХ ЛІК

Вже Рубана як наче й не було...
Од любощів розквітла Себорея,
Неначе квітка між квіток в оранжереї.
Їй, кажуть люди, — дійсно повезло!

Вона згубила років своїх лік,
Бо молодий у неї чоловік.

На вулиці говорять перехожі,
Що чоловік на Рубана похожий...

На це Іуда ледь не показав жало:
— Та добре... мені також повезло!

І ще міцніше Себореєю обіймав,
— Вона мені, як мати, — всім казав, —
І спину миє, і смачним годує.
— О Боже мій! Ти неначе рідний син,
Люблю, як вперше, в мене ти один!

— А вчора я подарував їй перстень,
Тоді підставила жагучі перса.
Я кожен день цілую аж до крові...
І, як Пілат, вмираю од любові...
Такої в світі ще не знав, — це ж треба,
Вона мені як знак високий неба,

Куди душею й тілом відлітаю,
Стаю крилатим я в обіймах раю...

— Мені було дванадцять літ,—
Зізналася невдовзі Себоря,—
І почорнів для мене білий світ,
Як чоловік прибився сивий,
Що у любові був безсилим...

Він обіймав, мене немов горила,
А я все'дно йому усяк годила.
Бо хоч старим він був, але багатим.
То й віддала мене за нього мати.

Йому я важко
Віддавалась.
Часто плакала,
Тому ночами
Більше
Ми балакали...

.....
.....

Ходімо завтра, милий, в синагогу,
За всі гріхи я помолюся Богу.
Душа од згадок, хоч на мить, а чахне,
За все покаятися хочу Яхве.
Може, полегша і пробачить всі дурниці...
Ходім зі мною завтра помолиться! —

...Він перед Богом зупинивсь уклінно,
Хотів до нього впасти на коліна.
Тоді сказати хотіли щось вуста,
Коли довідався уперше про Христа...

Розділ 8. РОЗПЛАТА

— Що засмутилася, чом так зітхнула тяжко?

— Невже, й зітхнути вже мені не можна?

Щось на душі зробилося тривожно,

Хоча й відвідала з тобою синагогу,

За всі гріхи покаялася Богу.

Та, видно, Бог не відпуска гріхів.

Лишуся грішною я до кінця років,

Повік душі і серця не загою...

— Чому це так, що трапилось з тобою? —

Присів Іуда ближче до дружини:

— Мені ти любий, але радості чортма.

Вже осінь — одцвіли мої жоржини.

А що попереду? Колючий вітер, хвищі,

Все буде так, як із жінками усіма...

І вичахнуть мої гарячі груди!

— Та що з тобою? — клопотавсь Іуда.

— Ти — молодий, живеш, мов граєш в карти.

Що в долі виграєш? — Либонь не варто

Про це задумуватися тобі. Кохайся, живи!

Радієш, бачу ти, коли ідеш в травневий сад.

А я що? Ні! Все оглядаюся назад,

Туди, коли була я безкінечно молодою.

Дурепа юна! Я свою дитину за водою

Взяла й пустила, отже, утопила.

Бо перед тим, коли я народила,

Мені приснився сон, не сон — мара!

Що з мого лона має вийти змій.
І він у світі стане лиходій.
Відтоді в мене на душі жура.

А Рубан мій ударився в запій.
Він п'яним щось варнякав і затію
Придумав: — Ми того утопим змія,
Щоб змій палаци наші не спалив!
Сяку-таку корзину він зробив.
А для надійності ще й обсмолив.
Поклав туди дитину і: — Пливи подалі,
Аби з тобою ми не відали печалі!..—

Іуді від цих слів зробилось мулько,
Од Себорей одсахнувсь, узявши люльку.
На повні груди він зробив затяжку.
І дихати зробилось йому важко.
До Себорей то підходив, то відходив
І, видно, свого місця не знаходив...

А Себорея знов продовжувала стиха:
— Тоді мене настигло інше лихо,—
І знов зітхнула тяжко, як над гробом:
— Мій чоловік старий був, але добрий,
Хто лихом пом'яне, тому і око геть!
Чому йому така судилась смерть?
Так і не виявлено, хто його убив,
А він же доглядав мене, любив.

Ти зі мною пограєшся
Й грати спішиш у рулетку.
А дивися, приглянеться
Ще молода кокетка...

Ні поради, ні відради у моїй голові,
Від того й душа вся моя у крові...
Тому й ходила вчора в синагогу,
Аби зцілити душу перед Богом.—

Іуда довго свою люльку смокче.
Він щось сказати хоче і не хоче...
Нарешті: — Будьте прокляті, земля і небо!
І день отой, який привів до тебе.
Послухай ти мене, стара ворона,
Це я — той змій, що з твого вийшов лона...
Це я — отой, що Рубана убив, а думав,—
 просто дядька,
Тепер, виходить, що убив свого я... батька?! —

І вдарило, як громом Себорею: — Боже!
Невже це правда, чи на правду схоже?

.....
.....

— Усе це правда, мамо, чи як тебе назвати?
І хто сьогодні ти мені? Коханка? Мати?
І як тобі той снився змій, що запалив палати?
— Спали і згинь! — кричала божевільна мати...

1

В університетській бібліотеці
Я відмикав широку браму.
І рився серед усякого мотлоху,
Шукаючи поживи
Для своєї душі...

Я гортав опуси
Іудейських сект:
Старообрядців і рабів,
Читав про свідків Ієгови,
Мормонів і малоканців.

І потрапив у резервацію,
Коли дійшов
До манускриптів
Про сатанизм і слуг диявола...

Хух, не вистачає кисню!
І я зупинився беззахисно.
Наче пройшов
Через ворота пекла...

2

Скільки тут книг-одиночок!
Тоді одна потрапила на очі —
На вигляд холодно-сіра,
Як очі хижого звіра...

Цікаво гортати старі книги,
Думаючи, що в них
Прихована справжня істина,
Перевірена століттями...

А це що? Софізм чи дальтонізм?
Сьогодні, кажуть? Плюралізм...
З усього виходить,
Що віра витіснила знання.
І підкорила людський розум,
Що здатний дати людині
Єдино справжнє знання і щастя...

3

— Що, поете, зачиталися
Войовничими матеріалістами?
Ви ж за духом — інший...
Переді мною постала
Усміхнена докторантка:
— Вітайте! Я з учора —
Доктор богослов'я.

А це мій друг — теолог,
Сподіваюся, буде знаменитим,
Сьогодні звекає у статусі
Чоловіка...

— Ми вам, поете, принесли
Документи з Римської
Імператорської бібліотеки.
Наш дарунок — за поцілунок! ..

Це документи
Про Іуду і Христа.
Ваша цікавість — не сирота!
Ми також цікавимося
Справжньою історією...—

Моє запитання до молодих,
Але поважних учених:
— Чому й сьогодні
Войовничі матеріалісти
(Зрозуміло, серед них і комуністи),
На бур'янистих полях
Людських душ,
Сіють зерна провокаційні
(Запитання не офіційне),—
Мовляв, Христос — легенда?
Не випрямляються
Душі горбаті!
А ви про це
Що можете сказати?

— Іудейський історик
Йосиф Флавій
У своїй книзі
«Іудейські древності»
Повідомляє авторитетно:
«Був мудрий чоловік Ісус Христос,

Життя — похвальне,
Славився добродією.

Багато людей з іудеїв
Та інших народів
Стали його учнями...
Пілат засудив його
На розп'яття і смерть...»

5

Зклопотався теолог:
— Сьогодні уже ніхто
Не має сумнівів
У справжності
Туринської плащаниці...

До Христа треба віднести
Й інформацію
Від «сплячого пророка»
Едгара Кейсі,—
Услід з ним доводила
І доктор богослов'я.—
Він з подробицями описав
Обставини «Таємної Вечері»,
При цьому уточнив,
Що Христос на ній був
У білому хітоні...

Про реальність
Особистості Христа
Свідчить і
Індійський святий
Сатя Саі Баба...

**Він сказав,
Що Спаситель воскрес
У фізичному тілі...**

— Як у фізичному тілі?

.....
.....

**— Не кваптесь!
Ось документи
З Римської
Імператорської бібліотеки.
Отут багато чого.
І про Христа, і про Іуду,
Про якого ви збираєтесь писати!..**

1

— Звідкіль галілеянський цей прибулець,
Що тишу збунтував єрусалимських вулиць?
Та ще й назвав себе, що Іудейський цар:
— Який він цар в державі, він — бунтар!

Він справжній вискочка і самозванець,
Що будем з ним робити наостанець?
Вже людський натовп став ходити за ним,
Його віта Єрусалим і Рим.

Знов кесар злиться, надсила листи,
А що мені йому відповісти?
На мене скаржиться весь каганат,
Що будемо робить? — пита Пілат.

2

Я попрохав, як друга, сенатора Лентулу,
Щоб він довідавсь, хто такий Христос,
Чому до нього натовпом іде народ?

І він підряд приймає всіх заброд,—
То він кульгавих, то сліпих лікує...
Що відповідь на це мій друг Лентула?

Лентула звівся: — Великий прокураторе!
В житті я не належу до ораторів.

— Присядь, не називай мене великим,
Я не для цього тебе кликав.
Скажи, ти зустрічався із Христом
і що ти бачив,
І взагалі, яка у нього вдача, що він значить?

— Скажу про те, що чув і бачив,
На власні очі придивлявся терпляче,
Де блука Ісус по Галілеї
І як навча людей у синагогах,
Як зцілює всяку хворобу
І проповідує Євангеліє Царства.

Він незвичайна особа.
І має до себе шанобу.

Всіляку неміч він лікує у людей.
Він — галілеянин, не іудей,
Але такий же мудрий, як Мойсей.

Про нього слух уже пройшов до Сирії.
І скрізь його стрічають як Месію...

— То він — благовіститель? Лікар? Ворожбит?
Підряд усіх лікує... І поліневрит?
Це я подумав про Клавдію свою,
Що занедужала на цю хворобу.
І в мене крутить щось давно в суглобах.
Пробач, Лентуло, що тебе я перебив,
То справжній лікар він чи примітив?

— Так, він і лікар, ворожбит і знахар.
Як проповідник — великий розумаха!
Не був ніколи для Христа я агітатором,
Тому доповідаю чесно, прокураторе:
Я бачив, як Христос прийшов у Фіфсаїд.

І привели до нього сліпого тоді.
Попрохали, щоб Ісус нього торкнувся.
Оскільки, на слово повірити важко.
Тоді Ісус сліпому водою в очі бризнув,
Руку, поклавши на плечі, запитав:
— Що бачиш?
— Бачу людей, що проходять, як дерева...—
А потім знову в очі йому бризнув.
І сказав: — Дивися! Тільки добре дивися! —
І хворий зцілився, і все побачив ясно...

— Гм — Пілат поглянув із-під лоба
На Лентулу,— так усі хвороби,
Кажеш, лікує Ісус Христос?
Так, так, у цьому щось бісівське є,
Для кесаря готую я досьє...

— Скажу й таке, не обійшлося без кривулин,—
Відкашлявшись, продовжував Лентула,—
Бо тут, по правді, заковика є одна,
Дехто сприйма Христа за чаклуна.
Немов він має сили надприродні.
Про це говорять між людей сьогодні...

Супроти нього стали фарисеї,
Немовби виганяє бісів він
Силою власне бісівського князя,—

Іншими словами, Вельзевула,—
Знову відкашлявся Лентула.

— Цікаво, мій друже Лентуло.
Потрудилась твоя агентура.
Я жду вістей ще від Іуди,
Щось забарився цей заблуда...

— Лентуло, друже мій,
Ти — чесний сенатор.
Відомо мені,
Що ти й не провокатор.
За все тобі я вдячний,
Багато ти приніс новин.
Та ще скажи відверто,
Говорять, що Христос
Це — Божий Син...

.....
.....

— Я, прокураторе як твій агент
Подаю тобі цей документ:
«Він — високого зросту,
Вигляду величавого.
А на кого він погляне,
То раптом збуджує
До себе пошаною,
Змішаною зі страхом...

Він дуже стрункий,
Волосся його
Дозріло-каштанового
Кольору,
Гладеньке до вух

А від них донизу
Світліше
І кучерями спадає
На плечі.
А посеред голови
Розділяється
На два боки
За звичаєм назареїв.
Лоб рівний і гладенький,
Лице чисте і без всіляких
Плям чи зморшок.
І прикрашене
Легким рум'янцем;

Ніс і рот розташовані
Дуже правильно;
Борода такого ж кольору,
Як і волосся на голові,
Трохи густа,
Але не довга,
Роздвоєна посередині.

Погляд його лагідний,
Очі його небесного кольору,
Проникливі і живі.

Він суворий у викриваннях,
Ласкавий і лагідний
В умовляннях.

Приємний і разом з тим
Поважний у повчаннях.

Майже ніхто не бачив
Його усміхненим,
Зате багато хто бачив
Заплаканим...

.....
.....

Говорить небагато,
Але розмови його
Обґрунтовані.

Одним словом,
Рідкісною красою своєю
Він перевищує
Усіх синів людських.
І в ньому видно істину
Без всіляких лестоців».

— Лентуло, друже мій, ти — кращий коментатор!
І возгордиться Рим, що є такий сенатор.
Самому Кесарю про твою службу доповім,
Чого бажаєш ти, нагороджу тебе усім...

Скажи під кінець: — Який у Христоса чин?
— Для мене він — пророк і Божий Син!..

Розділ 11. ПОКЛОНІННЯ

*Авгар — цар Едеський, жив у часи Христа.
Він перейнявся глибокою вірою до його особистості.
Він знав із розповідей мандрівників, які прибули з Сирії, що Ісусу властиве обдарування
цілень і чудес. Знав він і про жорстокі переслідування,
що загрожували самому життю Христа. Його першим
душевним порухом було допомогти Ісусу врятуватися,
і він готовий був надати йому житло у будь-якій частині
Великої Вірменії...*

З архіву

1

**«Як відкрити в світі
Нове серце і новий Дух?
І де знайти в людей
Нову Природу?
Що для нас є
Розум плоті
І Розум Духу?
І що приносить нам
Життя і Смерть?»**

**Отак ночами в роздумах
Блукає Никодим —
Член синедріону,
Начальник і фарисей.**

У нього на лиці
Ученого-книжника грим
І сяє любов до Ісуса,
Яку хова од людей...

— Я Христа полюбив,
як Він вигнав торговців із храму,
Тоді душею і всім серцем возлюбив.
Його проповіді для мене —
відкрита в безсмертя брама
І, як герб, вознесене Сонце
над суетою юрби...

Його слово-сльоза
йде дорогою з Галілеї,
Знов кличе кожну душу до висот.
І від того вони крилатіють,
а Іудея —
Страшно сказати! —
Готує йому ешафот...

.....
.....
.....

2

Я не можу удень з Ним зустрічатися —
небезпечно!
Тому через посланця
домовився вночі.
Хочу за праведну Віру
обняти сердечно
І досвіду свого
Йому передати ключі...

— Ти — Учитель, що прийшов од Бога, —
Сказав Йому уже з порога.
Ніхто чудес не може сотворити,
Якщо Господь із Ним не буде жити!

Якщо хто не народився звище,
Не зможе побачити Божого Царства.
Ти у Всесвіті розвіяв хмаровище,
Очистив душі од гендлярства!

3

Та зустріч відбулася як остання.
Додому я вертався на світанні.
Ще сонце не зійшло — погасла лиш зоря,
І осягнуть себе так прагнув я!

Уважно вислухав я галілейського пророка,
Як фарисей, пізнав свої пороки.
Засумнівався у догматах Віри,
В святе оновлення Душі повірив.

Таємна бесіда, що відбувалась серед ночі,
Мої осліплі просвітила очі.
Неначе вдруге я на світ родився
І зашкарублюю душею оновився!

Тепер я долю віддаю офірі
І поклоняюся Христовій Вірі!

Розділ 12. СИН РАНКОВОЇ ЗОРІ

1

— Я не піддався на спокуси Сатани,
Як обіцянками він зваблював земними...
Тоді сказав Я, що не тільки хлібом
У цьому світі задоволена людина.
І що не золоту служу, а тільки Богу!

Моя любов — до кожної людини,
Не відречусь ніколи Я від неї.
Уся Моя любов на милосерді,
Через самовідданість і смерть...
Й за всі людські гріхи прийму Я кару.

.....
.....
.....

2

— Учителю! — до ніг припали учні,—
Ти — наш, Ти — Син ранкової Зорі.
Довкола фарисеї і сліпці.
Чи Твою Зірку зможуть зрозуміти?

Скільки застрягло лжепророків
У мудрості брехливій,
По шию у болоті лицемір'я
І право визнають лише своє...

Народ уже прозрів од сліпоти,
Діждався він свого Учителя,
Учителя у пурпурі й броні...
І марно лжепророки теревеняць...

В Тобі ми Вічності побачили Маяк
Ти — Син життя і Син земної Мудрості.
Тобі готові ноги цілувати,
Аби розвіяв Ти вселюдський морок...

3

Навколішки стояв Іуда,
В сльозах ледь не втопилася душа:
— У всьому я служитиму Тобі,
Лиш накажи, — піду я і на смерть...
Готовий бути для Тебе я рабом!

— Устань з колін, — сказав Ісус Христос, —
У Мене є Андрій, Варфоломій і Яків,
Іще Петро з Симоном і Матвій.
І всі вони достойні похвали.

Але серед усіх апостолів,
Лише тобі довірю таємницю.
Давно за друга Я тебе сприймаю!

4

І знову на коліна впав Іуда:
— Служити ладен хоч тисячоліття,
Готовий взяти усе зло на душу,
Аби Тобі добром це повернулось...

— В Святім Письмі, — тобі відомо,
Давно пророк Ісайя передбачив,
Що з'явиться Месія — Божий Син,
Своїм стражданням порятує світ...

— Скажи, що хочеш, все зроблю для Тебе!
— Іудо, любий друже, непросте прохання!
Коли після Таємної Вечері
Ми підемо у Гефсиманський сад.
Де усамітнено молитимусь до Бога
В свої останні Я земні години, —
То буде вища міра Божого довір'я,
Коли Я розмовлятиму із Богом!

Тоді нагрянуть охоронці, щоб Мене
Арештувати й повести на Суд...

— Учителю! Звідкіль про все те знаєш?
— Пророк Ісайя передбачив це давно.
І ось, нарешті, і прийшов Мій Час!
Я знаю волю і землі, і неба.
Мені сказав Планетний Дух,
Що ти невдовзі Мене мусиш зрадити...
Роби, як знаєш, вже чека Голгофа!..

Розділ 13. КЛАВДІЯ

Тоді од зливи проломилось небо,
Хлющало так, що можна захлинутись.
Іуда сам собі промовив: — Треба
Мені до Понтія Пілата повернутись!

Хто він сьогодні? Так, обранець долі,—
Спізнав її і гнів, і каяття,—
Тепер він — на найвищому престолі,
Який аж сяє радістю життя...

Не сміє згадувать своє минуле,
Як друг Христа, лише добру він служить.
Із Ним очистив свою душу від намулу,
Із Ним у спеку йти готов і у стужу...

Задумався: все розкажу Пілату,
Як став посланцем від Христа і Віри.
У правди як зробився адвокатом,
Як служить їй, і тільки їй без міри...

А де ж Пілат, чому закриті брами?
У Рим поїхав? — Скільки там пробуде?
Покличте Клавдію! — Пілат прибуде днями!
І поклонився Клавдії Іуда.

Пробач мені, що довго не вертався,
Пішов у заклопотане життя...

Тепер мандрую по трудних дорогах...
До Кесарії я з Христом прибув...

— Що ти говориш? Вибився в апостоли?
На рівних ти спілкуєшся із Ним?
Ну ти, Іудо, на брехню мастак,
Давно не бачились, а, видно, не змінився...

— Та я серйозно, Клавдіє, хрещуся!
А хочеш познайомитись із ним?
Як тільки вщухне ця бурхлива злива,
Таємною стежиною ми підем...

Тепер подалі Він од заздрісних очей...
Сюди приїхав лікувати хворих.
Я знаю, Клавдіє, що нездоровиться тобі,
Тому в негоду й завітав на хвильку.

— Іудо, стерво, добрий, шалапутний,
На мене справді наляга недуга.
Але душа моя болить найбільше,
Коли погрози чую на Ісуса...

Про це своєму говорила чоловіку:
— Повір, затям, Христос — це Божий Син.
А він, дурний: — Я на службі, — каже.
Своїм би жив, не Кесаря умом...

Кажу: — Не лізь ти, там чекає пастка! —
Ні, бачу лізе, може і пропасти.
Для мене темрява розвіялась густа,
Коли уперше я побачила Христа...

Розділ 14. ПРОЕКЦІЯ

1

А. Б. називають цілителем і волхвом,
А навздогін знічев'я кидають: шаман...
Бо спілкується з надприродними силами.
Своєю молитвою кличе Всевишнього,
Щоб серця наповнити Святим Духом...

Від науки — парапсихолог і екстрасенс,
Ще називають — контактером,
Бо знається з прибульцями НЛО,
Від того часто думками в глибинах небес...

Він кланяється Верховному Владиці Світу,
Вивчивши таємниці окультизму і астрології.
Він — маг і містик, і трохи в житті пророк,
По зоряній мапі читає закони Космосу...

Хтось може сказати, що він — слуга Вельзевула,
На білій і чорній магії ворожить чортівщині.
Кричать душевнохворі, блаженні й навіженні,
Коли виганяє із їхніх він душ сатану...

На знахарських сеансах він на «ти» з Космічною
силою,
Змушуючи її виконувати волю справжнього пана.
Він — обранець духів без барабанів та бубнів,

Відгонить зло від людей своїм закликанням,
І заговорює хвороби, і відгороджує чари...

Він, як чудотворець, шукає в куточках Космосу
Магічне і світле джерело неземної енергії.
На високій орбіті він — духовний марафонець,
Біжить навперейми зі світом в іншій площині часу...

2

Народний цілитель А. Б. не шарлатан і не профан,
Хоча в моїй душі всміхнулась недовіра,
Як на знахарських своїх сеансах
Він знов і знов повторював слова:
— Не я лікую вас, а ви лікуєте себе.
І хай у цьому міцніше ваша Віра! —

— Що, дядьку, тараторите? — хотілось запитати,
Бо він на вигляд пересічний дядько.
Стояв у чорному потертім піджаці,
На грудях лише хрест виблискував значимо...

— Кому затіяли оцей ілюзіон?
Під Месінга працюєте чи Каліостро?
До вас прийшли по допомогу блаженні,
Іздалека дорогу топчуть хворі
Щоб свічку запалили ви сліпим,
А ви повторюєте знов і знов:
— Не я лікую вас, а ви лікуєте себе...

Тоді я ледве стримався од насміхання,
Коли в душі гніздилась недовіра.
А потім: — Стій! — собі сказав,— не треба,
Бо легко посковзнутися на слові...

А. Б. продовжував своє священнодійство.
 І судорожно стрепенулася блаженна,
 І тріпонувся біс в душі зненацька,
 Скривилося лице до невпізнання...

— Залиш цю душу! — чаклував цілитель.
 Й за мить ворота відкривались їй,—
 А.Б з Верховним Владикою Світу
 Узявся приступом здолать самого чорта...

А. Б. рішуче брав на вила чорну силу,
 З молитвою ішов у темряву душі.
 Й блаженна зойкнула, повіривши у Слово:
 — Не я лікую вас, а ви лікуєте себе,
 А я допомагаю тільки вам,
 Мені ж допомагає Божа Сила...

.....

Вертався він з терапевтичного сеансу,
 Коли ми стрілися в саду Шевченка.
 Мій Волхв серед людей нічим не вирізнявся.
 Хіба що борода яріла чистим сріблом,
 Несла печаль про неминучу старість...

Мене переконали його здібності,—
 Феноменально! — коли він змагався з чортом.
 Спочатку пацієнти налякались,
 А потім поклонилися йому за допомогу...

Для мене волхв, зізнаюсь, щось далеке,
Легенда сива, вкютана туманом.
Це дивні чари, неземне пророцтво
І щось таке, у що повірить важко,
Це бог Перун у Київській Русі,
Що із небес погрожував громами...

За християнською легендою волхви —
Царі й астрологи, і зіркогляди.
Коли з'явилася чудесна зірка,
Вони сказали: — Народивсь Месія! —
І першими прийшли йому вклонитись...

Мені люб'язно усміхнувся Волхв:
— Колись були чарівники і маги,
На жаль, вони сьогодні не в пошані...
Сьогодні — чаклуни і екстрасенси
Шукають Вищу Силу й Вищий Розум,
Живуть у злагоді з Планетним Духом...

Мій Волхв таємного знання відкрив завісу —
І про цілительство, і парапсихологію,
Про біоенергетику і окултизм:
— Про все ви знати маєте, поети...

.....
.....
.....
.....

— Сьогодні учені твердять, що магія
Ніколи не дружила із релігією.—

Волхв пригладив свою срібну бороду,
Розважливо пірнаючи в думки:
— У світі є вчені, а є псевдовчені...
Брехливих учених хоч греблю гати...

Справжня історія релігії — відома.
І вона заперечує з давнини
Ідею «божественного» установа,
Віровчення і культ «вищих» релігій.
І доводить їх історичний зв'язок
Із заснованими на вірі в магію
Язичницькими уявленнями народів...
І сьогодні священики, хоча й не всі,
Братаються із чаклунами...
Мій Волхв знову сиву бороду пригладив:

— Скажу відверто, — богословам це відомо,
Що наша рідна християнська церква
Взяла у своє лоно від язичників
І на свій лад переробила церемонії...

Додам до сказаного, що охрещені уявлення
Про силу чаклунську, її отримання,
Про духів і про їх «таїнство сходження», —
Сходження Святого Духа на людей —
Про це давно оголосили отці церкви,
Що їх уперше встановив Ісус Христос...

6

— Цікаво знати про найсокровенніше,
Про те, втаємничене віками...
Ви пройшли дорогами Христа;
Чого навчився, де Він був?

— Відвідав Індію ще в роки молоді,
На цій землі Ісус навчався йоги,
А наука ця, відомо, не проста...
Це найтонші знання психології,
Розкриття людської свідомості
У світах, на всіх планах Буття...

— У Євангеліях стрічаємо легенди
Про знахарську практику Христа.
За чаклуна його сприймали люди,
Мовляв, від нечистого одержав силу...

.....
.....

— Посвяченим відомо
Лікування біополем,
Що здійснюється
Покладанням рук.
Так лікував Христос
Усіх блаженних,
Здоров'я повертаючи усім.
Із Індії цей метод лікування
У Єгипет перейшов, потім — у Китай.
А згодом уже маги володіли
Цим методом у Греції та Іудеї...

У буддійському монастирі Хеміс,
Де побував я (це Північна Індія),
Бачив я Тибетське Євангеліє,
Його монахи вивчають до титли...

Там, наче, був і Ісус Христос,
Зовсім молодим прийшов на берег Інду,—

Тоді в Пенджабі і Раджутані,
Мабуть, уперше познайомився Він із йогами.

Невдовзі Він навчався у браминів
Читати й розуміти Веди,
А заодно і сцілювать молитвами,
Злих істот геть виганяти із людей...

А ще відома й така легенда,
Що начебто дорога привела
І в загадкову Шамбалу Ісуса,
Де було показано Йому
Священне місто вчителів Космічних,
Вхід в інші виміри і простору, і часу...

У Персії вивчав Він зоратризм.
Тоді й полемізував із жерцями,
Відстоює своє переконання,
Що людські душі почались на світі
З Єдиного Небесного Отця
І тому всі однаково достойні
Ізнов наблизитись до Нього...

Мандруючи по Сходу, Він вивчав
Усі релігії. І зрозумів,
Що жодна не належить Його серцю...

— Уже на прюзі сонце, треба йти, —
Вибачливо мені всміхнувся Волхв.
— Я також поспішаю! — І довірливо:
— У Києві зібрався побувати,
Там Революція вирує на Майдані,
Уся вже Україна в помаранчі... —

**І Волхв тоді спинився на півкроку:
— Пора, давно пора у нашій Україні
Зрости самосвідомістю й душею.
У світ земний вже, знаю, повернулися
Високий Дух і сутності загиблих,
Щоб оновити наш менталітет...**

.....
.....
.....
.....

Розділ 15. ОРИГЕН

Серед славетних філософів давнини — отців Християнської церкви виділяється великий Ориген. Він народився в 185 році і був найближчим за часом до апостолів ученим-богословом, який збирав і узагальнював усі крихти вчення Христа, як ті, що були записані його учнями і послідовниками, так і ті, що передавалися усно з покоління в покоління.

1

**Душа не може бути нічия:
Душа — моя, душа — твоя!**

**Відтінки й кольори душі
Для Вічності своєї опишіть...**

**І вийде диво — не секрет:
У злото-сонці Вічності портрет.**

**І пам'ять добру залиши про себе,
Коли твоя душа відійде в небо!**

**Про все це часто думалось мені,
Коли душа згорала у вогні...**

**Як линула у сині небеса,
Тоді про душу я писав, писав...**

Дозвольте познайомитись: — Я Оріген,
Я знаю душі всіх народів і племен.
Відомі серед них мені душі й брудні.
Хоч боляче про це казати мені.
Тому і взявся золотити,— мушу! —
Земну, що заблукала, душу!..—

Та тут почувся мені голос із небес:
— Хто після смерті в світі цим воскрес? —
І відгукнулися і добрі, й злі:
— Такого не було ще на землі!..

2

...Мене єпископи в соборі
Нагородили титулом — пресвітер,
Бо часто виступаю у церквах,
Де знайшов своїх найближчих друзів.
Я в книзі «Таємниця Царства Божого»,
Що призначена лише для учнів,
Свої думки висловлюю відверто...

Я усім даю «тверду поживу»,
Хто готовий її прийняти.
Пишу з душею і ґрунтовно
В «Ученні про передіснуванні»,
(Бо цю науку учням дав Христос):
— Смерть виконує зміну тіла,
Субстанція ж його — душа!
Вона продовжує у небесах літати,
А прийде час — її Творець
Поновить знову для життя!
І знову зміні буде піддана вона,
Душа не має ні початку, ні кінця...

Душа з'являється в цей світ
Перемогами посилена,
Або ослаблена поразками
Від попереднього життя...

Становище душі у світі
Подібне лодії, яка пливе
І визначено шлях їй наперед:
До берега пливти, можливо, Честі,
А може, і до берега Безчестя,
Усе залежить від достоїнств у минулому...

Душі діяння в цьому світі,
Визначають її становище
В прийдешньому...

3

У Палестині, куди покликав Бог,
Я часто з християнами стрічаюсь.
Мене вони учителем назвали.
Читаю лекції для них
Про реінкарнацію і воскресіння...

Я вважаю, — а слово моє не м'яке:
Будь-яка воскресла істота,
Наголошую: буде духовною!
І відношення ніякого немає,
До смертного тіла, що стало як порох...
І ще раз наголошую при всіх,
Що розуміння воскресіння
Не суперечить реінкарнації...

— Що ти верзеш? — схаменулись єпископи, —
Не лише дух воскресне, а оживе й тіло.
Всі люди воскреснуть із мертвих в майбутньому!
І будуть вічно жити в Царстві Божому...

А я запитую: — Як можуть воскреснуть
Ті, хто на порох уже зотлілі?
Цього ще не було, немає і не буде! —

І знов єпископи, немов шуліки:
Налітають зусібіч: — Не заперечуй!
В свій час воскресне й фізичне тіло.
А як відбудеться усе це — таємниця!
Людському розумінню недоступне
Лише сліпа збагнути може віра...—

Тоді я у світ закричав: — Безглуздя,
Якщо довіряти лиш вірі сліпій...—

Оглянувшись довкола, здивувавшись,
Чому єпископи такі уперті,
Не хочуть бачити того, що на долоні?
Ага, вони бажають влади й хочуть,
Щоб від них залежало вічне життя,
А для когось — вічне прокляття...

4

Аби зміцнити свою владу,
Зібралися єпископи в Нікеї.
Тоді підвівся імператор Костянтин:
— Ми вирішимо самі, хто грішник,
А хто праведник...

А хто нам дорікає неосвіченістю,
Того прив'яжемо до стовпа ганьби
І назвемо єретиком!

5

Я — учений-богослов,
По зернині збираю учення Христа.
А Він, я достовірно знаю,
Не говорив нікому й ніде
Про воскресіння або щось подібне.
То усе вигадали єпископи,
Щоб укріпити сатанинську владу...
Я Істини шукач в єднанні з Богом!
З своєї тверді я не зрушу до кінця.
За це мене катують у в'язниці.
А я кричу з темниці своїм учням:
— Тримайтесь! Істина дорожча смерті!

Розділ 16. ВІЛЬНОДУМЦІ

...Коли ж вони йшли, то дехто зі сторожі до міста і з'явилися та й первосвященикам розповіли все, що сталося. І, зібравшись зі старшими, вони вважали раду, і дали сторожі срібняків, і сказали «Розповідайте: Його учні вночі прибули, — і вкрали Його, як ми спали. Як почує ж намісник про це, то його ми переконаємо і клопоту позбавимо вас». І, взявши срібняки, зробили, вони, як навчено їх. І пронеслися слово це між іудеями, і живе воно аж до сьогодні.

Євангеліє від Св. Матвія
28:12–15

...Почалося здійснення пророцтв, так добре відомих читачам Нового Заповіту. Все йшло за планом, найскладніша частина його полягала в тому, щоб знайти серед учнів зрадника. Вибір прийшовся на Іуду Іскаріота — найулюбленішого, найбільш відданого і безкорисливого учня. Ми не знаємо, якими аргументами користувався Учитель, щоб зробити учня лжезрадником. Найімовірніше, Іуда погодився на свою блюзнірську роль після того, як Ісус розкрив йому до найдрібніших подробиць свої далекосяжні задуми. Для тих, кому ця версія здається фантастичною, нагадаємо: Іуда був скарбником в Ісусовому Братстві і тридцяти срібняків не потребував. Так улюблений учень став зрадником, проклятий людством, а Ісус пішов на Голгофу. Але чи на Голгофу?

«Тайная доктрина»,
№ 143, січень, 2005

Чи давно це було, а чи зовсім недавно?
 Коли донікуди збунтувався світ
 І випустив повіддя своїх коней...

В Ізраїлі й Палестині
 Боги за бороди хапали один одного.
 І корчився у полум'ї Багдад,
 А Усама бен Ладен в горах лихословив...

Тоді зібралися в підпіллі вільнодумці.
 Але чи можна це назвати підпіллям,
 Коли відкрито приїхав сам Антихрист
 На своєму чорнім «Кадилаці»
 При краватці й у чорному костюмі:
 — Що таке релігія? — не присідаючи почав, —

Релігія це — марновірство!
 А в марновірства правди дуже мало...

Ми зібралися, щоб провести дебати,
 Обміркувати, хто такий Христос,
 Його обговорити віровчення,
 А воно, скажу, — протиприродне.
 Його релігія — це безпросвітна ніч, —
 Сказав Антихрист, як гвіздком прибив.

Першим узяв слово богохульник:
 — Я атеїст, а отже, реаліст.
 Запрошую вас поміркувати зі мною
 І філософськи подивитись на життя...
 Почну із найпростішого:
 В дитинстві бабця вчить свого онука:

«Те не чіпай, того робить не можна!»

І тиця на ікону, що в кутку:

«Не будеш слухать, покарає Бозя,

Дивися, як він дивиться сердито...»

Онук не зна ще, хто такий цей Бог,

Але душа вже наїжачилась од страху...

.....
.....
.....

А згодом настає й весна життя.

Біжить дорога не під гору, а згори.

І юності п'янка, жагуча квітка

Живе лиш пристрастями й почуттям.

І до Всевишнього немає діла...

Дивись, невдовзі на порозі й літо:

— Радій, кохайсь! — підштовхує Природа.

Спіши дітей народжувать.

У клопотах ростить!.. А де той Бог,

Коли дорога вже за обрій поверта...

Коли й сяйне ж Божественне в душі,

То перескочить з камінця на камінь.

І як говорять учені мужі:

Усе це буде випадкове, безсистемне...

Вік пройшов, як лягнув батогом!

В ярмі турбот, у поспіху буденнім.

Терзають задуми чистолюбиві.

Так хочеться могутності і слави.

А коли іще пірнеш у бізнес —

Лишаються миттєвості короткі,

Життя того уже, мов кіт наплакав...

Перецвіла на тлін душа в турботах,
А ген і смерть маячить вдалині...

Отак на хвилях, час од часу
І відпливає людство вдалину.
Покоління йде за поколінням,
Не встигнув познайомитись із Богом...

І атеїст, роздувшись, як ковальський міх,
Прокашлявся на сказаному слові:
— Ну коротко скажу й про королів,
Про імператорів і наших президентів,
Як же державці ставляться до Бога?
А так? Вони не ставляться ніяк!
Вони підтакують людському марновірству.
Бо легше так тримать народ в ярмі
І поганяти від імені Бога...

А спробуй-но сказати супротив
Та розвінчать Божественне начало,
На тебе тупнуть, аж здригне земля,
І полум'ям навіки затаврують...

.....
.....
.....
.....

2

— Я теж пірну в хурделицю думок! —
Як пес із ланцюга, зірвавсь еретик.—
Тирани, лжепророки й шарлатани
Всі істину ховають від людей,
Аби увічніть сліпоту народну...

Але у всі часи були сміливці.
На жаль, у пам'яті лишилося їх мало,—
На пальцях можна перерахувать.
Філософів же голос негучний,
Загублених в п'тьмі не догукався...

Погоджуюсь із першим доповідачем,
Що люди не знайомі ще із Богом.
Релігія заснована на легковір'ї,
На страхові й одуренні з дитинства...

3

— Дозвольте і мені підкинути слівце
У полум'я дискусії чи суперечки.
Я вчора повернувся із Нью-Йорка,
Де кілька літ служу в Соборнім Храмі
Святині Матері України.

Треба сказати, що храмів наших — чималенько:
І в Чикаго, і в Нью-Джерсі, і в Торонто,
У Англії, Німеччині і Австрії.
З кожним роком наша більшає громада,
Тепер уже і в Києві, у Харкові й Полтаві...

РУН віра — це відродження України.
Сьогодні треба нам нову духовність
І розвивати, і підтримувати її,
Аби лице Європи просвітліло...
Тому повідаю вам про свою релігію,
Яка є вищим духовним плацдармом!

Скажу, задовго ми перебували в приймах
Чужої нам, далекої релігії,

До свого «Я» нам наближатися пора.
Бо шлях у нас в житті і не японський,
І не китайський, і не іудейський...

Нова духовність треба для Європи
Про це скажу сто раз і знову повторю.
Аби розхмарилось високе наше Небо,
Аби весна розквітнула Духовна!

Вже досить людям каламутить душі,
Голови дурити забобонами.
Потрібно морок нам розвіять релігійний,
Аби людина поклонялася Природі!

У світ іду я із святим ім'ям Дажбога.
Цей Бог для мене з усмішкою Сонця
Є — цар богів, що кожний день пливе
У золотім човні по синім небі,
У моє серце й душу запливає...

Якщо питаєте: хто я, звідкіль прийшов?
Я відповім під світлим знаком Неба,
Що поріднився із космічним Духом,
Тому вклоняюся йому ще з Трипілля...

Не з мавпами у джунглях побратався,
Душею я до Сонця виростав.
Тому і славлю в небесах Дажбога
І поклоняюсь одному лиш Сонцю!

До відома тому, хто ще не знає,
Було це у Єгипті, в місті Гіза,
Археологи нарешті докопались
І могилу віднайшли прибульця...

Прибульці інші полетіли до зірок,
А цей залишився людей навчати.
І над пустелею звелися піраміди,
Як бастіони нерозгаданої мудрості...

Про гуманодів сьогодні теревенять таємниче,
Були, чи не були такі на світі,—
Жерці бояться правду нам повідать,
Не хочуть владу нам свою віддати...

А напис, що гласить на саркофазі:
«Боги крилаті ще повернуться на Землю»
Мені дає надію і упевненість,
Що скоро зміниться усенький світ.
Тому із Неба осява мене Дажбог,
Лише йому молюся я і Вірую!

— Молитися Природі і Дажбогу — Сонцю
Скажу по-правді, не найбільший гріх,—
Єретик погодився із атеїстом...

.....
.....
.....

4

Антихрист довго слухав і мовчав,
А потім розпочав поважно, наче лемеша
Причеплено було до піднебіння:
— Ми знаємо, що християнська віра
На воскресінні тримається Христа.
І це сказав іще святий Петро.
Як істина, що стверджується й нині.

Ви знаєте, Христос — мій вічний ворог,
А ворога свого всім треба знати...

То хто ж тоді такий Ісус Христос?
Скажу і ще раз вам скажу достоту.
Ісус Христос — це бідний той єврей,
Який казав, що походить від крові Давида,
Од царської крові, веде свій родовід?
В своїй країні довго невідомим був.
І раптом із своєї невідомості
Явивсь і став усіх повчати...
Став проповідником він серед черні,
Переконавши всіх, що — Божий Син.

А хто насправді був, якого родоvodu?
Сьогодні розголошують євреї,
Що Ісус родився від солдата,
І звати цього спокусника Пандира.
Тоді як Марія — колишня модистка,
Одружена була з Іохананом.
Чоловік, ображений за зраду,
В душі затамував зневагу й відчай,
Пішов од неї геть у Вавилон...

То хто такий Ісус Христос насправді?
А священники всім заморочили голови,
Наче Христос прийшов незвично в світ
І народився од Святого Духу?..

Ще скажу вам коротко про воскресіння.
Яке те воскресіння? Все по плану
Було старозавітного писання —
Пророцтво Ісайї було виконано точно...

Ісус навчився у індійських йогів,
Коли і як впадати в штучну кому,
Як зупинити дихання
Й роботу уповільнить серця...

— Ну треба ж тобі так, — дивувався Пілат, —
Що так зарані дух спустив Ісус.
На хресті помер він дуже вчасно,
Коли збирались перебити Йому ноги...

.....
.....
.....
.....

5

— Ваша святосте, дозвольте ще мені, —
Наче вскочив атеїст в окріп, —
— Ось, подивіться, у моїх руках
Повідомлення із інтернету,
Знайшлось «Євангеліє від Іуди».
Тепер знаходиться в Швейцарії, у фондї...

Читаю по написаному: — Знахідка
Може захитати принципи доктрини.
У відчаї спинились християни...
А ще тут, кажуть, що у манускрипті —
Немає містики... конкретний текст...

— Оце сенсація з сенсацій! —
І щось запетлювали язиками
Атеїсти, юродиві й ортодокси...

— Вибачте, а незапрошеним сказати можна?
 Потрапила сюди я випадково з чоловіком.
 Я — доктор богослов'я і чоловік — учений...

І тут побачив я своїх знайомих,
 Що вручили мені апокрифи з Мертвого моря...
 Ага! Так ось де ми зустрілися із вами,
 Ну що ви скажете цьому збіговиську?

Доктор богослов'я сяйнула добрими очима:
 — Коли Ісус Христос після свого розп'яття,
 Зненацька показався своїм учням,
 Не безтілесним тоді духом був...

Німецький теолог Євген Древерман
 У своїй книзі «Функціонери Бога»
 Розповів: «Ісус помер у Шринагорі,
 Проживши на землі сто двадцять літ...

Він і похоронений у цьому місті,
 В усипальниці, яка зветься «Ризабал»,
 Що означає — «Могила Пророка!»

Є відбитки ніг на могилі Ісуса
 Із глибокими слідами рубців,
 Що залишилися після розп'яття...»

Усе, що я сказала,
 Не применшує Христа,
 Величності його
 В земному світі.

Скоріше навпаки,— наповнює по вінця,
Виміром реальним і людським,
Достойним Великого Сина Людства

Ісус Христос —
Велика духовна сутність,
Що наближає до земних законів
Життя...

— Це зайве,— заволав Антихрист,—
Й надувся, наче жаба на пеньку.

— Гірша відьма вчена, як родима,—
Знов запетлювали язиками
Атеїсти, юродиві й ортодокси...

Антихрист видихнув на повні груди:
— Ми вічні супротивники Христа.
І наша сила з кожним днем зроста!

— А я вам ще і ще усім скажу,—
Не відступала доктор богослов'я,—
Згадаймо долю Атлантиди,
Що було в четвертій расі людства.
Коли тоді, здавалося, навек застряли
У золоті пекельному й розпусти...

Скажу, не од цього світу наш Христос
Прийшов і втілювався на землю.
Він,— як знак найвищий на планеті,
Відродження на світі кожної людини,
Й відродження духовності Людства.
Він — Месія і Боголюдина! Знайте!!

– Я – іудей із харківських, мене давно
 В Нью-Йорку знають, у Москві і Києві –
 (Не називаю я цього сміливця,
 Що межі очі штрикає Сатані...),
 Давно в обіймах я із Україною,
 Люблю її і землю, і пісні.
 Якщо і тицьнуть навздогін, що жид,
 На це лиш усміхнуся незлобиво...

Я хочу жить у злагоді зі світом,
 Тому й застерігаю від чуми...
 А ця чума вже на слов'янському порозі,
 Уже нахабно возсідає на престолі,
 Тому й кричу: – Пильнуйте, українці,
 Напосідає не «коричнева чума»,
 А ця – страшніша устократ,
 Яка в змаганні переплюне й Гітлера...

.....

Я – іудей і стережусь фашистів,
 Які мене конали в Бухенвальді,
 Народ мій нищили під корінь.
 Тепер «свої» гадюками із нір
 Повилазили сектанти чорнобрилі.
 О Боже, Боже! Зглянься із небес
 І зупини жидомасонське братство!

Якщо цього не бачиш, Боже, ти — сліпий!
Тим часом, куплена й продажна влада,
За нагородами стоїть у черзі,
Щоб орденок Святого Святослава
Одержати за вірнопідданство. І знов
Ізраїль з України виглядають,
Аби у Києві створити Тель-Авів...

Над Києвом вознісся Чорний Ангел.
Чи випадково? Ні, не випадково!!
Всіляка нечисть під його крилом:
Найперші опинились олігархи.
І тут як тут — антинародні депутати,
Торгуються не таємно вже — відкрито,
Як подорожче Україну розпродати.
Куди ідеш ти, Україно, чи прийшла,
На роздоріжжі стала з Чорнобогом?..

.....
.....
.....
.....

Багато міг би ще вам розповісти,
Як іудей про «мудрість» іудеїв,
Про змову їхню знаю достеменно...
А на закінчення повідаю історію,
Вона прикметна і повчальна:
Після революції, точніш перевороту,
Що євреї з Леніним зробили?
Зійшовся на своє зібрання люд.
— Кому воздвигнуть пам'ятник на славу?
Люциферу? Так він страшний, не можна!
А, може, Каїну? Так брата він забив!..

Зійшлися дружно: — Поставимо Іуді
Із піднятими в небо кулаками...

Так і стоїть «шанована особа» на Русі,
Із краю в край всю землю оглядає,
З хитринкою веселою в очах.
І часто бачать у підніжжі квіти,
Що в темну ніч не розтоптав Іуда...

8

— Мені без віри в Бога — важко жити,
А забобоном жить — то животіння,—
Підвівсь язичник, щоб своє сказати слово.
Хто ми були за Візантії, Риму і Москви?
Рабами Божими! Рабами!!
Тому кричу на всіх дорогах світу:
Нам треба відновити,
Пробудити до життя
Дохристиянську нашу Рідну Віру!

Сьогодні мало хто вже вірить забобонам,
Вони в минуле канули навіки!
Тому поняття Бога й Віри,
Осмыслити нам треба по-новому!

Іудеї нам «подарували» християнство
Аби півсвіту запрягти у свій хомут,
Аби до скону ми були рабами!
Терором нас хрестили і вогнем,
Наших богів топили у Дніпрі...

Й відтоді Україна-мати
Хресною дорогою пішла,
Дорогою страждань і болю!

А скільки війн зазнали ми й тортур,
Тих до яких призвів чужий «спаситель».
Запечені вуста Джордано Бруно
Й сьогодні нам кричать: — Рятуйте!

А Матвій біблійний і собі:
— Любіте ваших ворогів!..
То що ж виходить? Полюбить отих,
Що руйнували Україну,
Та ще й молитися на них?

Сьогодні микитує вже Америка,
Як підтасувати Біблію,—
Зробить модерним християнство,
Задумали реформувати Віру.
А я кажу — не оживити мертве,
Що з порохом уже пішло за вітром.
Тому й нова потрібна Рідна Віра!

Шукаймо Бога не на небесах,
А кожний у своїй душі!!

9

Антихрист звівся, щоб сказати прощальне слово:
— Я вислухав уважно вас усіх,
Коли свою оголювали душу.
Не для реклами і свою відкрию,—

**Більше для христопоклонників-фанатів,
Що базікають про мене різне...
Наче в світ прийшов я самозванцем,
Мовляв, і маску одягнув Христову,
І прагну на його посісти троні.**

**Тому про своє царство хочу я сказати,
Як про царство морального зла,
Де люди і самолюбиві й злі,
Срібнолюбиві і занадто горді,
Ще злостиві й неслухняні,
А також невдячні і немилосердні,
Невірні слову і наклепники,
Невитримані і безжальні,
Чужі в любові до добра,
Зрадники, нахабні і пихаті,
Що насолоду люблять більше Бога!**

.....
.....
.....
.....

1

...Тоді апостоли Петро з Андрієм
По-страусиному сиділи по кутках
І у засмуті слухали Павла:
— Якщо не воскрес Христос,
То і проповідь наша марна,
Марна і віра наша.
Тут Хома:
— Я і раніше Учителю не вірив...
Померти на хресті? Яка ганьба!
Оце діждалися Месії!

Не втерпів, кинув слово і Матвій:
— Звичайно, ми усі, як у лайні,
Не знаю, як одмиємось од бруду,
Вже соромно з'являтися на люди.
Чекали на героя! А що вийшло?
Хто іудеїв звільнить од ярма,
Од римського? І поновить хто царство
Давидове? Тепер не знаю.

Казав і я, як Він між нами був,
Не так живеш на світі, друже,
Твоє учення малозрозуміле,
За це над ним сміялись фарисеї...

— А де ж Іуда, де цей зрадник?
Напевне, п'є горілку переможно, —
До розмови прилучився Яків. —
Продавсь за срібняки — і в нору
Тхором забився. От паскуда,
З Антихристом, мо', побратався?..

Тим часом до первосвящеників
Іуда брив. І, ставши на порозі:
— Я согрішив, невинну видав кров.
— А що до того нам, дивися собі сам! —
І, кинувши у храмі срібняки,
Пішов сукать собі віршовку...

2

В душі болить важуча...

порожнеча:

— Що я накоїв? — як тут пояснить?!

Хіба ж я знав,

що Він уже

приречений

І що Його намітили забить?

Себе я виправдовувать не смію, —

Я весь, як є —

стою на видноті.

Хіба ж тоді я думав, що Месію

Розіпнуть,

мов злочинця,

на хресті?!

Він часто говорив

про Вічне Царство.

І задивлявся в хмурі небеса.
Та нам земне потрібне
 проводарство,
Та нам земні потрібні чудеса!

А тут стають
 правдивим богом...
 гроші!
Чим більше їх —
 тим більший ти пророк.
А Він... а Він святим був —
 не святоша,
Пішов би ради Віри і в острог.

Та от не захотів же в Іудеї,
Як думалось,
 із нами царювать!
За це б я ладний був хоч і в лакеї,
Аби чужинцями повелівать.

У вічне Царство вірить ефемерне?
Ні! Краще вже скупі ті срібняки,
Щоб у Вітчизні
 не гніздилась скверна,
Бо Він такі не гоїв болячки!..

Але ж і не прогнав.
 Чи мав надію,
Що вилікуюсь я?..
 І другом називав...
Тепер я — лжеапостол,
 Лжемесія,
На віки-вічні
 зрадником я став!

Тож простогну,—
і буде це востаннє,—
Усім, хто дружбою
торгує без жалю:
— Нема мені у небі виправдання,
Тому і смертну накидаю я петлю...

3

...З безкінеччя приходиш
давній, мов світ.
Вся душа, видно, в чорній засмуті.
Пов'язав, кажеш, руки римський синкліт.
І не можеш ніяк
розірвать свої пута?..

Хтось тобі співчуває, але мало таких,
Бо в суддівстві своїм

ти був перший касатор.
Ти пройшов лабіринтами тисячу лих,—
Так хто — Янус дволикий ти
чи комбінатор?..

.....
.....
.....
.....

На справедливості
міг же поставити печать!
І відкинуть старійшин дешеві інтриги.
Ти, говорять, Ісуса не хотів розпинать

Й розіп'яв по-зłodійськи,
зіслав на вериги,
Що, мовляв, приросли вже тоді на руках,
Синедріоном і Кесарем куті.
Може, саме тоді усвідомив свій жах
І душа почорніла твоя у засмуті...

У століттях не можеш сховати страхоту!
І від того пекельні переслідують муки.
Із своєї душі ти не змив чорноту,
Хоч три рази прилюдно
умив свої руки...

4

Ну що ж, Ісусе, тепер я — зрадник, а Ти — Бог.
А якщо зірко глянути нам в очі,
Де правда, де брехня? Охочі
Нехай розсудять нас обох...

Ми вже у Вічності! І поза нас літа.
До Істини ж — цікавих не змаліло.
В безсмерті чорним я стою,
Ти чисто-білим.
Й моя заплакала до Друга доброта...

Ну що ж, Ісусе, Ти мій Друг і я Твій друг!
Хто може заперечить нашу дружбу?!
Твоя й моя таємна богослужба
Ще не віднесена до вищих нам заслуг...

Ну хто без Тебе я, а хто без мене Ти?
Чи міг без мене б Ти отак померти?..

Ягням Ти Божим був у світі, тобто — жертва!
І в цім Твоя вся велич Доброти...

Із бідним людом на Йордан прийшов,
Аби явити нам страждаючого Бога.
Ти в світ прийшов нові орати перелогі,
— Ти наш — Месія! — повідомив Іоан.

І люди Тебе ждали з майбуття давно.
Тебе пророкував іще Ісайя,
Що прийдеш Ти! З Тобою я вже є і ще немає,
Та був завжди із Духом заодно...

Щоб душі приспані збудить
Мені завжди хотілося з Тобою!
Тепер Ти з неба грієш душі і зимою,
Мені ж ввік у небесах страждать...

Все! Замовкаю! Хай між нас анітелень.
Коли чорнять мене, хай думають про Тебе!
Щоранку наші душі ходять Небом,
Переступаючи межу, де ніч і день...

5

...У небесній в'язниці
Духів, одірваних од землі,
Розпочалися суперечки
І кажуть, що немалі!

Бог на своєму престолі
Кожному оцінку дає:
— Як ти жив на землі?
І хто насправді ти є?

Кого ти любив,
Кого ненавидів і гудив?
Господь придивляється
Шукає між Духів Іуду.

Іуда ж у пеклі конає,
Але, що діється, знає...

Й кривою усмішкою
Його веселяться слова:
— Із Богом консиліум
Тримає моя братва?!

І мнеться Дух Справедливості:
Що повідати Богу?
Як од багатих до бідних
Він переходив дорогу?

За що високу плату
Йому давали багаті? —
Щоб говорив про рівність
У сліпуватій хаті...

— Ти — Дух Справедливості?
Уславивсь як баба-плетуха!
Не гідний свого ти імені,
Тебе очікує скруха...

Спускайся на грішну землю,
Як будеш і далі брехати.
Не смій повертатись ніколи
У Божі небесні палати!

– А ти Дух Честі, затримайсь,
До Мене зведи свої очі.
Ти, бачу, про Честь
Мені розповісти не хочеш?

Ти продавався мовчки
Кожному ієзуїту...
І навшипиньки ходив
Перед царями земного світу!

А підступися Дух Дружби –
Продажна була твоя служба?
Скільки ти зрадив друзів
І скільки хотів утопити?
І все це робив од заздрості!
Не любиш ти фаворитів...
Іди геть від мене,
За зраду тебе проклинаю!
Підступно тисячу років
Блукаєш в Іудиній зграї!..
Не знаю, не відаю,
Коли заберу в своє царство.
А зараз у пекло іди,
Де друзів зрадливих каста...

Бог кожному Духу
Тоді видав свою осуду.
Тим часом у пеклі радів:
«Я тут не один!» – Іуда...

.....
.....
.....
.....

ЗАМІСТЬ ЕПІЛОГУ

— Не убивайте, пощадіть, хай буде! —
Так лише Бог тоді сказати міг...
А, може, заодно пробачимо й Іуду.
І братовбивства виправдаєм гріх,

Що сто віків лежить біля порога?
Він, бачу, знов заманує тебе!
Проси прощення
 за свій гріх у Бога.
І розперезуйся, троши хребет

Земній осі,
 що всю трима планету!
Омиєш руки і обійдеш Суд!
І знов придворні
 віршарі-поети,
Восславлять
 і Антихриста,
 і блуд,

Що у гріховних душах верховодять,
Віднайдуть в Хаосі якусь красу...
А ти — ти віриш у світінь Природи,
Не вклякнеш в українстві завчасу!

**...Кусайте ж матері коханій груди!
І обмілілий скаламучуйте Дніпро,—
Допоки на землі живуть Іуди,
Допоки Каїнове мітить вас тавро...**

Зелений Гай

Вінок і дурії
Поета

Лірична поема

**«Бог зна колишній случай
В своїй душі перебираю
Та списую...»**

(Тарас Шевченко,
«Мов за подушне
оступили»)

**«Любовь... Ах, любви, любви одной!
С нее на три века, на вечность бы стало!
В своих объятьях ее растопил!
О, как бы я нежно, как нежно любил!
Но было некого любить...»**

(Тарас Шевченко, «Тризна»)

**«...Зима!
Сиди один в холодній хаті,
Нема з ким тихо розмовляти,
Ані порадитись. Нема.
Анікогісінько нема!»**

(Тарас Шевченко,
«Минули літа молодії»)

ПРОЛОГ

1

...Інколи задумуєшся:
Чому із простих людей
Ми малюємо
Такі ж прості портрети,
А із знаменитих,
Обтяжених славою,
Пишемо іконописні лики
З сяючими німбами?

Давно перевірено архіви,
Де вивчено сотні паперів,
Щоб відшукати
Й документально
Засвідчити жінок,
Якими захоплювалися
Петрарка, Гейне і Шекспір,
Моцарт, Шопен
І Вагнер...

А як же із захопленнями
Тараса Шевченка?
Адже він теж був
Геніальною особистістю!

Чому так наполегливо
Захищаємо «цноту»
Великого Поета???
Чому так войовничо
Оберігаємо його
Особисте життя,
Вважаючи,
Що воно належить
Лише йому,
За правом
Особистої власності?

Чому ми забуваємо,
Що ЛЮБОВ для поетів
(І не тільки для поетів!)
Є наймогутнішим
І найсвітлішим
Стимулом до життя
Та найяскравішим
Висловленням
Внутрішньої сутності?..

Хіба любовні переживання,
Винесені на людський суд,
Осквернять
Глибину почуттів?

Якби Шевченко «протоколював» жінок,
Якими захоплювався,
То цей список
Виявився б значно довшим,
Ніж, скажімо,
У Поля Верлена,
Альфреда Мюссе
Чи Олександра Пушкіна...

У ньому можна, було б
Зустріти імена
Подруги поетового дитинства —
Оксани Коваленко,
Молодосінької польської швачки
Ядвіги Гусиковської,
Натурниці Марії Європеус,
Світської левиці Ганни Закревської,
Княжної Варвари Рєпніної,
Дочки кирилівського священика
Григорія Кошиця — Феодосії,
Красуні-татарки Забаржади,
Що супроводжувала поета
На всіх вечірках у Оренбурзі,
Актриси Катерини Піунової,
Дружини дослідника
Української словесності Максимовича —
Марії,
Кріпачки князя Лопухіна,
З якою поет познайомився в Корсуні,—
Харитини Довгополенко,
А ще наймички Ликери Полусмакової...

З Феодосією Кошиць,
Катериною Піуною,
Харитиною Довгополенко,
Ликерою Полусмаковою
Тарас Шевченко
Навіть пробував одружитися...

...На ювілеї, де медові текли єлеї,
 Знавці «розкладали по поличках» Шевченка:
 Його вбоге дитинство і юність кріпацьку,
 Його змучену муштрою долю бідацьку,
 Його вічне сирітське бурлакування
 Ну й, звичайно ж, мистецькі уподобання.

Вчені мужі на золотих струнах
 Грали про Кобзареву драматургію,
 Поезію, прозу, графіку і живопис,
 Але жодної ноти-словечка
 Про інтим...

Ну як же так: поет і без кохання?!
 А звідки ж ті душевні поривання,
 Що зойком виривалися з грудей?

— Не хотілось би пліткувати
 Про Тараса Григоровича,—
 Подав хтось із критиків голос нараз.
 А далі сміливіше:
 — Та жінок він мав стільки,
 Що дай тільки Боже кожному з нас!
 І купавсь він в коханні
 Навіть у вигнанні...

Його душу в далеких казахських степах
 Не обпалив суховій зневіри,
 Бо була вона ніжна й щедра без міри!..
 Якщо й падав, бувало, то зводивсь невдовзі
 Й знов уперто ішов по гіркій дорозі
 До України єдиної — отчого дому...

Та, як вже говорилося, умів при тому
Й чоловічі свої вдовольнить забаганки:
І кохані були в нього, і коханки...

Про жінок Пушкіна стільки написано! —
Про Шевченка ж не прийнято говорити,
Хоча не лише простолюдинок пускати бісики
Змусив він, а й княжну — любов'ю горіти...

У відомих людей кохання —
Не їх особиста власність,
А загальне надбання,
Як і їхня творчість,
Це таїна відкриття й наповнення
Головних мистецьких сюжетів.
Заодно з політичними
І суспільними ідеалами...

Погляньмо у зоряне небо
Любові Шевченка:
Якщо не вів він ліку жінкам,
У яких закохувався,
Із якими кохався,
То, може, й на краще,
Бо список імен
Переміг би в змаганні
Не тільки Олександра Пушкіна...

I. «МИ ВКУПОЦЦІ КОЛИСЬ РОСЛИ...»

— Я серед петербурзької богеми
Не дуже щедрий на інтимні теми.
Не хочу відкривати
Навіть найближчим друзям
Потаємні куточки свого серця,
Осяяні світлом сьогоднішнім
І відблисками вчорашнього...

Кому потрібно знати
Про мої походеньки й зальоти?..
Розкажи одному, а визнають шестеро,
І кожен по-своєму те «проішествіє»
Поріже, посолить, як вмів, й відтак
Дасть іншим покуштувати на смак.

У Петербурзі
Я звідав пліток до нудоти.
Тому інтимне
Не дам і на дотик.
Не люблю перекидати
Масного на губи:
Мовляв, чого ту любиш,
А ту не любиш?..

Так, я часто журюся
Більше — у своїх віршах.

А щоб не питали,
Чому в мене часом засмучені очі.

Я вдаю із себе життєрадісного,
Безтурботного веселуна.
Та вертаюсь додому, одначе,—
Й знову серце мов кров'ю плаче...

Часто натхненно (і навіть з азартом!)
Я до світанку «ріжуся» в карти.
П'ю нерозбавлене чорне вино
Й ласку покірних дівчат заодно...

Завдяки цьому я став «своїм»
У товаристві місцевих «мочеморд»,
Де можна почути не лише
Дотепи Бахуса,
А й колючу сатиру на лакеїв
Його Величності...

Я ніколи не сторонився
Симпатичного товариства:
І далі граю роль свою з хистом...
Але все частіше радять друзі:
«Гляди, не засохни, кохать поспішай!»
Мені ж мов тому кукілю у лузі,
Щось на любов неврожай...

Напосідають спогади про минуле
Як перше кохання теплом огорнуло
Душу і тіло, тіло і душу...
Втім отямитись мушу!..

Відучора я зробився дуже злий,
Прочитавши рецензію
На своїх «Гайдамаків».
Причепився до них один там критик,
А точніше — критикан,
Що очолює ворожий клан:
«Що це Шевченко написав?..»
І став докоряти,
Як свекруха невістці:
«У поемі все ляхи, жиди й козаки.
Всі так смачно лаються,
А заодно п'ють і б'ються,
Палять і ріжуть, як заманеться!..»

Коментує зустріч закоханих
Яреми й Оксани:
«Це ж порнографія,
Хіба так можна?!»

І далі іронізує
З неприхованим сарказмом
Про українські поеми:
Тут, мовляв, завжди і скрізь
По-старосвітськи співає кобзар,
А дівчина
Сентиментально плаче..
Оце і все, що пан Белінський
У моїх «Гайдамаках» побачив.
І на додачу куснув по-собачому:
«Чому поет по-мужицьки пише,
Напевне, не шпетить у мові російській?..»

Пішов я, розлючений, до Костомарова —
Свого друга, а він:

— Кинь нервуватися!
Белінському смердить
Все українське; а що, ти хотів
Щоб тебе хвалив українофоб?
Дай краще я скажу:
Поема твоя — геніальна,
І ти — геніальний поет,
Це ж саме говорить усім і Куліш...
А тепер ходім краще вип'ємо
І поговоримо про жінок,
Бо ми з тобою ще нежонаті.
Та, може, того й не треба робити —
Буде більше змоги любити?!

І тут мене наче прорвало:
— Кого любити? Отих дівчаток,
Які тиняються по салонах,
Усі мальовані на один манір.
Спробуй з котроїсь
Написати ікону —
І фарби й дошка
Зчорніють від спротиву!..
Нема в них справжньої краси,
Лиш позолота,
Мов лебединий пух поверх болота!
З ким женихатись, кого любить?
Де цнота, ота, яку треба боронить???

— Ну як так? — дивується Костомаров,—
— А пам'ятаєш Великдень, коли,
— Здалося мені, влип ти по самі вуха?..
— Ну-бо, згадай скоріше!
— Так то ж,— я кажу,—
Було несерйозно:

Допоки я розмовляв із нею,
Буцімто щось і бриніло в серці—
А потім байдуже стало,
Забулась...

— Такий самісінький жених і з мене,
Поки дивлюся — щось і гріє душу,
А відвернуся — холодом війне.
Згадай щось інше та розваж мене!

— Ні, друже, — сказав я, — недобре робиться.
Якщо смакують інтимні подробиці.
Та дещо зізнаюсь: майже щоночі
Сняться мені темно-сині очі.
Далеко звідси, аж в Рудку Березову
Вертаюсь думками я нетверезими.
Та жінка й досі в пам'яті скреса,
Бо справді в неї неземна краса!
Але до цього вернемося пізніше...

А зараз пригадалась найрідніша,
Яка моєю стала Беатріче!
Вона в дитинстві стрілася мені
І стала сонечком на все життя —
Моя Оксана, найдорожча в світі!..

Ми зналися ще з ранніх літ із нею,
Як грались разом.
Ота дитяча дружба
Переросла в кохання найсвітліше...

«Ми вкупочці колись росли,
Маленькими собі любились.
А матері на нас дивились

Та говорили, що колись
Одружимо...»

У чотирнадцять літ
Чужих овець пас за селом я,
Що мов глумились — все тікали в яр.
Й мене шалена охопила туга.
А зовсім недалеко на той час
Дівчина юна плоскінь вибирала.
І на мій плач прийшла
Та привітала,
І втерла сльози, і поцілувала...
В душі мов сонце спалахнула зрання —
І перше я пізнав тоді кохання.

По босоногих слідах-слідочках
Мого кучерявого дівчати
Ходив я мов у маренні чудному
І ніс у серці співи солов'я.
До того ласки ще такої я
Не знав, яку вона подарувала,—
Все пестила та «Петруся» співала...

Тепер по всіх дорогах виглядаю
Та між людьми зустрічними шукаю
Хоча б на не ї трохи схожу. Ні,
Довіку вже не трапиться мені
Подібна до Оксаночки, Оксани...
Моя сільська вкраїнська Беатріче
У перші розкоші любові мене кличе...

А вчора ізнов мені снилась Оксана:
Така ж чорнобрива, але вже чужа...

Бо розминулися наші долі,
Наче стежки у занедбанім полі...

«Доле моя! Серце моє!
Оксано, Оксано!
Де ти ділася-поділась?»

І знов моє серце заплакало кров'ю:
«Кращої немає ні на небі, ні за небом.
І за синім морем немає кращої за тебе!»

...Тоді з Кирилівки
Поїхав я до Вільно
Із Енгельгардтом й іншими панами...
Відтоді розлучились назавжди.
Лише у сні свою Оксану бачу.

Шукаю через гори-крутояри,
Питаю, де поділася Оксана?
...Й почув тоді я відповідь од брата:
— Пішла твоя Оксаночка в похід.
Пішла за москалями
Та й пропала,
А потім стрижена,
З байстрам вернулась...

О Беатріче моєї Поезії!
Зорею ти сяятимеш вічно
У небі моєї душі...

2. МОЯ ЮНА МУЗА СВОБОДИ

...Тоді я вже вивчив «Граматику»,
А також «Часослов» і «Псалтир».
Зачитувався творами Сковороди
Та Котляревського,
Народною піснею вражений,
Почав писати свої перші вірші...

І служив я в той час козачком,
Що дуже глузливо звучало
В порівнянні зі словом «козацтво».

Отак, панський служник і попихач,
Удень і вночі відгукуюсь на накази
Типу: «А розпали та принеси, мені люльку!..»
(Хоча сам від неї за півкроку).

Або: «Скоріше налий та подай води!»
(А склянка перед самісіньким носом)...
Кожної миті готовий виконати
Будь-яку забаганку і примху!..

Якось на бал поїхав мій господар.
І запалив мерщій тоді я свічку
Й зайнявся малюванням. Захопився
І не помітив навіть, коли пан
Вернувся й підійшов до мене ззаду.

— Ах, стерво ти таке! Свіча в руках
Мужицьких — недалеко й до пожежі!
Ну ж, кучере, біжи хутчій сюди,
Візьми цього зухвальця і йому
На стайні дай «березової каші»!

Довіку кашу ту я не забуду...

Тоді мені було шістнадцять літ,
Як польським духом пах чужинський світ.
І жив невільно я у місті Вільно,
Козачкував у пана Енгельгардта.
І познайомивсь там з дівчатком милим,
Що звалося Ядвіга Гусиковська...

Як важко гнути спину кожний день!
І часто я повторював собі:
«Не шукай долі, а шукай волі!»
А дівчина горнулася до мене
(Вона була-бо полька
І не кріпачка,
А вільна,
В чім я їй страшенно заздрив!..)

Кажуть, щастя як трясця:
Кого нападе, того й трясе.
Земля хиталась в мене під ногами.
І я на власнім досвіді збагнув,
Що жар кохання — зовсім не пожежа,
Яку водою можна загасить.

Жагуча чорнявка,
Мов дві краплі Оксана
(І така ж кучерява,

І тиха, як криниця)
Ядвіга! —
Мов вишневий чистий цвіт.
На український манір
Я називав її Дунею.
Вона ж реготалася:
«Майже як по-польськи Дзюня».

Молодосінька польська швачка
Виявилась
Гарною вчителькою
З мови й кохання.
І я вивчив польську
Не із поваги до місцевих панів,
А від любові до неї...

...Як піднімалася в небо вечорова зоря,
Верховодили нами потаємні бажання.
Я слав тоді Дуні постіль з троянд.
І відкривала мені Дуня ніжний світ,
Оповитий обіймами та поцілунками...

— Знімай, я виперу твою сорочку, —
Просила Дуня, — заодно й краватку
Випрасую. А завтра підем в церкву! —
Я милувався нею й дивувався:
— Ядвіга не кріпачка й має вибір.
Чому ж вона вподобала мене —
Не козака навіть, а козачка лиш,
З яким пани поводяться, мов з бидлом,
І запрягають, наче в плуг худобу?..

— Аби ти тільки вирвався на волю,
Та ми б тоді побралися з тобою! —

Вона мені крізь сльози шепотіла
Й, мабуть, сильніш нічого не хотіла!..

Весна вела нас по стежинах юних
І сипала під ноги синьоцвіти,
А я все на «чому» шукав одвіти
І серця тамував тужливі струни...

Бо моя кохана — звичайна польська швачка
Мала не тільки гідність та честь,
А й свободу.
А мене можна було вільно бити
І, як псові, кидати огризки...

О Ядвіго!
Ти перша дала відчути на смак
Гіркоту відмінності
Між кріпацтвом і волею,
Різницю між нашими долями!

...Був 1830 рік,
Як несподівано Варшава
Здригнулася у клекоті-вогні.
І ось уже на ратнім бойовищі
Противники — поляк із москалем,
А клич потужний розтина майдани:
— Та скільки ж можна, браття-росіяни,
Страждати від вериг самодержав'я?

Повстаньте-но хутчій
Разом із нами
Та скинемо ярмо ганебне рабства!..

А далі вже розгонисто звучало:
Женімо окупантів-москалів!
Не дозволяймо, щоб якісь чужинці
Заковували дух наш у кайдани! —
Закликала змучена Польща.

У моїй душі
Палахкотіла жага свободи
Не тільки через знайомство
З Ядвігою —
Вільною дівчиною золотої Варшави,
Але я пам'ятав і розповіді
Свого діда-гайдамаки,
Який добре знав
Ціну справжньої волі
Й людської незалежності.

Тоді, — авжеж тоді, і не пізніше! —
Задумавсь вперше я про Україну:
Чому їй доля зла така судилась?
Чому Москва над нею так глумилась?!

Мій пан Енгельгардт,
Втікаючи від польського повстання,
Вирішив повернутися до Петербурга.

Дорогу ту згадати навіть страшно:
«Далекий шлях, пани-брати,
Знаю його, знаю!
Аж на серці похолоне,
Як його згадаю.
Поміряв був я колись —
Щоб його не мірять!..

Розказав би про те лихо,
Та чи то ж повірять!»

...На відстані
Через літ ваготу,
Я часто згадую
Кохану Дзюню,
Яка звела мене
На першу висоту
Свободи — волі!

А вчора уві сні
Я бачив церкву
Святої Ганни, що у місті Вільно.
І в ній молилась моя мила Дуня —
Далека чорнобривка Гусиковська,
Моя юна Муза Свободи та Доброти!..

3. МУЗА ПЕНЗЛЯ І ПРОЗИ

У березні я, змучений і босий,
Нарешті повернувся до Петербурга
І знов почав козачкувати в пана.
Та вже через рік за угодою
Почав учитись в Ширяєва малярству.
Невдовзі в Літній Сад
Побіг таємно,
Щоб малювати статуї.
На той час
Почав іще й балади я писати...

Українська сувора муза,—
Признаюся відкрито,—
Цуралась довго мого смаку,
Зіпсованого життям у школі,
У поміщицькому передпокої,
На заїжджих дворах
І в міських квартирах...

Та коли дихання волі
Повернуло моїм почуттям
Чистоту перших років дитинства,
Які я провів під убогою
Батьківською стріхою,
Вона (дякувати їй і Богові)
Обняла й приголубила мене
У чужій стороні.

А із перших
Слабких моїх спроб,
Написаних у Літньому Саду,
Надрукована була
Тільки балада «Причинна»...

У ті незабутні дні в тінистих алеях
Я зустрів художника Сошенка,
Який згодом звів мене з Гребінкою,
Венеціановим і Григоровичем,
І ще пізніше —
З Брюлловим і Жуковським...

Після тривалих торгів
Із Енгельгардтом
22 квітня 1838 року
Мені було підписано
Нарешті відпустку...

О як я тоді сп'янів од волі!
Я познайомився з петербурзькими
Шляхетними домами,
Де збиралися художники й поети,
Де владарювала філософія Шопенгауера:
«Нікому не завдавай шкоди,
А ще, скільки можеш,—
Допомагай іншим...»

Отоді зробився я
Справжнім франтом:
Одягавсь за останньою модою,
Танцював зі знатними дамами
До світанку польку й мазурку...

«Ти начебто із прив'язі зірвавсь! —
Сказав мені, не втримавшись, Сошенко,
З яким жили в кімнаті ми одній, —
Живописом займись!
Забудь про вірші,
Бо це тобі й копійчки не дасть,
А до гріха то доведе, напевне.
Щодо малярства ж —
То стабільний статок...

Хоча із земляком моїм Сошенком
Були ми різні —
І в душі, і зовні, —
Та раптом наші долі перетнулись:
Ми закохались в дівчину одну,
Сошенко з нею мріяв одружитись...

Здається, довго мучивсь він таємно,
Коли ми компліментами вітались
З прегарною німкенею тією.
А потім: «Ти такий-сякий земляк,
Залиш мене, іди шукай квартиру!..»

Тоді пішла за мною і Марія.
І несподіване палке кохання
Між нами спалахнуло. Я про нього
Вже розповів у повісті «Художник»,
Та згадую щоразу знов і знов.

...Якось уранці я відчиняю двері,
І уяв'їть моє здивування:
Переді мною стоїть
Прекрасна дівчина,
Зніяковіла й розчервоніла до вух.

Я не знав, що їй сказати,
І, з хвилину помовчавши,
Поклонився.
А вона, закривши обличчя руками,
Побігла і зникла
За сусідніми дверима...

Наступного дня
Ми зустрілися на східцях
І вона зашарілася знову,
Як і раніш. Я теж,
Ніби уперше, остовпів.
За мить вона розсміялася
Так по-дитячому, так щиросердно,
Що я не стримався й приєднався до неї.

Це була натурниця
Марія Європеус,
Яка невдовзі стала
Музою мого пензля...

Що за миле, цнотливе створіння!
Дійсно, дитина!
Та ще й найпрекрасніша,
Зовсім незіпсована дитина!

Вона до мене кожного дня
Кілька разів забіжить,
Поскаче, пощобече
Й випурхне, як пташка.
Іноді просить
Намалювати її портрет,
Але ніяк більше п'яти хвилин
Не всидить...

У січні 1839 року
Мене зарахували стипендіатом
Товариства заохочення художників
І того ж року
Нагородили срібною медаллю
За малюнок з натури.

З цією новиною
Я швидкома додому —
Поділитися радістю
Зі своєю коханою.
І вже на східцях у захваті
Схопив та цілую, цілую її...

А потім наше щастя затьмарилось
Від'їздом мого найближчого друга...

Я часто згадую
Той незабутній ранок,
Як із Сошенком
Стрілися у Літньому Саду.
Мій благодійнику!
О чим тобі віддячу? —
Крім щиросердної сльози-молитви,
Нічого більш не маю я в житті...

Ти від'їжджаєш, брате мій, захворів!..
Мій Петербург без тебе спорожніє!
Пробач за певні непорозуміння,
Та знай: тебе повік я не забуду...

...І для акварелі «Марія»
За поемою Пушкіна «Полтава»,
Написаної мною в той же час,

Що й «Жінка в ліжку»,
Позувала та ж сама
Моя Марія, Марійка Європеус.

Завдячувати їй до скону буду
За вроду і обличчя, й стану, й серця
Про що натхненно я писав і малював.

О любове! Життєдайна сила вогню,
О гармонії прекрасна Музо!..

І це все ти, моя Маріє,
Це все ти!..

4. «ПРОЩАЙТЕ, СЕСТРО»

...Пташиним щебетом
Дзвеніло небо травня,
Й веселки брали воду з чистих рік.
Стояв 1843 рік,
Коли здійснилась моя мрія давня...

Що на душі було у мене — не питайте:
Всміхався зорями мій Літній Сад,
Й здалася несподівано Нева
Мені Дніпром, широким та могутнім.

— Гайда на Україну, любий друже! —
Поклавши теплу руку на плече,
Сказав тоді поет Євген Гребінка,
З яким мене Сошенко познайомив,—
Ніде не буде добре так, як вдома,
Отож додому швидше, час прийшов!..

І ось вже в Києві Куліш та Максимович,
Як рідні, на пероні обіймають...

— Дурна та пташка, що не зна й не любить
Свого гнізда! У Межигорський монастир
Поїхали,— сказав Куліш,— Січовики
Цей монастир, як свій, колись любили...
Хоч спінував час, та Запоріжжя дух
З орлиним клекотом витає на просторах!..

Як добре знов до рідної землі,
Припасти, приголубити, обняти,
Поцілувать її стежину кожну,
Що вивела колись тебе у світ!..

Дорога завершила до Волховської:
Старенька пані вже аж зачекалась.
Сюди не раз навідувався я в гості
І приятелів тут здобув чимало...

Я познайомивсь на балу з Чужбинським.
Тоді мене й Закревські привітали
(Дізнавсь невдовзі, що у їхнім домі
Втонуту можна у вині, як в морі)...

Все далі й далі поспіша дорога.
Ось вже стрічає й Яготин з Капністом.
І вже в маєтку князя Рєпніна
Перед очима стала, як принцеса,
Із усмішкою, наче повний місьць,
Княжна Варвара Рєпніна...

Збагнув пізніше — незвичайна жінка!
Дитиною вона жила в Європі,
Де батько був російським дипломатом.
Трирічна Варя гралася в Парижі
З нащадками французьких королів.
В Яготині ж ця жінка — мов голубка,
Без неї дім, як тіло без душі...

Казали, що така вже в неї доля:
Втішати всіх убогих та нещасних...—
Розумна і дотепна, добра й щира
В Яготині була як провидіння...

Хто за нарадою ішов до неї,
А хто за поміччю — підтримувала всіх!
Княжна любила лиш простих людей,
Засуджуючи владу та кріпацтво...

Усім вона захоплювалась легко,
Була незмінно жвава й енергійна.
Лише життя не склалось особисте:
В старих дівках лишилась — незаміжня...

Свого часу Варвара Репніна
У ад'ютанта батька закохалась.
— Не смій ганьбити княжий давній рід! —
Звелась тоді суворо й гнівно мати. —
Ні, ні це, звісно, партія не та —
Якийсь там Баратинський, брат поета!..
Ні, доню! — як відрізала тоді..
З тих пір одна-однісінька, мов палець,
Лишалася вона на білім світі,
Цілком пропащою себе відчула...

Вже більш ніхто не сватався до неї.
Тому і роздавала все, що мала,
Старому чи малому: «Йдіть сюди
На всіх моєї вистачить щедроти!..»

...— А пам'ятаєте, ми в дощ зустрілись? —
Знайомство наше Репніна згадала. —
Тоді Капніст сказав: «Великі чорні хмари
Готові вибухнути в нас над головою.
Збирається гроза, ось грім ударить!..»
Й в ту ж мить дощем линуло, як з відра...
Тоді ви добре, пам'ятаю, змокли...

Я взнала, що поет ви і художник,
Капіст нам розповів про вашу долю.
Невже ви кріпаком були насправді?
Повірити не можу. Ви такий
Освічений, такий інтелігентний
І водночас простий, безпретензійний.
Ви зразу ж викликаєте довіру.
Приємно й зручно з вами у селі.
І якщо вас на хвильку залишити,
Ви ж не образитесь за неувагу?..

Та раптом перейшла вже на докори:
— Я бачила, як після балу вчора,
Коли пішли вже всі на відпочинок,
Ви навпаки, Тарасе, із Закревським
З любителями Бахуса засіли.
І так пили ви цілу довгу ніч,
Й вас лиш на ранок привели додому...
Слуга Закревського волік під руки
Свого, що не в'язав вже й лика, пана,
А з вами те ж робив, Тарасе, кучер...

Невдовзі почала мене княжна
Не тільки усно, а й в листах, записках
Навчати розуму. Напише й дасть
Увечері до рук, щоб спрямувати
На вірний шлях. «Залиште злих людей,—
Вже котрий раз мене, бувало, просить,—
Занадто часто бачу вас таким,
Яким ніколи бачить не бажаю!»

І звідки знати їй було тоді,
Що я найбільше не терпів на світі
Не тільки рабство, геть осточортіле,

Але й опіку наді мною всяку!
І в цім була помилка Рєпніної...

А потім я нарешті зрозумів,
Що головний мотив для наставляння
В шалених крився ревнощах, коли
З жінками жартував я на балах
І задивлявся вслід чарівним кралям...

А ще її страшенно ображало,
Що в їй огидній Березовій Рудці,
Я мав не тільки сховок для пияцтва,
А й місце, недоторкано святе,
Бо там мене чекала інша жінка...

Тоді й народилася поема «Слепая» —
Начебто у відповідь на критику,
Що я не вмію писати по-російськи.

Зважаючи на російськомовне оточення,
Я прочитав свою поему, як умів—
Хоча не позичать мені натхнення!
Княжна заплакала і майже закричала:
— Золоте перо для вас замовлю
І невдовзі подарую вам...

А ще вона тоді мені сказала,
Що тільки я — обранець її серця,
При цьому, червоніючи, зізналась:
— Якби любов побачила я вашу,
То, може, й пристрастю відповіла б...—

...Кілька днів не приходив я до Рєпніних,
Я пив так, що в дім мене заносили.

Напевне, княжна вже докоряла собі,
Що чимось мене образила,
Тож наче у виправдання самій собі
Взялася вив'язувати шарф...

На чай вечірній якимось завітав я,
А там сидить вже з друзями княжна.
І я почав невміло жартувати
(Для чого це робив і сам не знаю),—
Тоді княжна сказала щось різке
І побажала, щоб лишив я дім їх.

Дзвінка запала тиша у кімнаті.
Я ж після паузи:
— О тихий янгол пролетів!
(Так кажуть при тривалому мовчанні).

— Вам знана мова янголів? — княжна
— Звела свої яснопромінні очі:
— То що вони говорять, розкажіть нам!

Тоді схопивсь я зі свого місця,
Узяв папір і швидко написав:
«Душе с прекрасным назначеньем
Должно любить, терпеть, страдать;
И дар господний — вдохновенье —
Должно слезами поливать...
...Ваш добрый ангел осенил
Меня бессмертными крылами
И тихоструйными речами
Мечты о рае пробудил».

— О Боже! — тут княжна зірвалась з місця,
Вже ладна мені кинутись на груди,

Але за мить спинило щось її.
Вона спокійно підійшла до мене
Й чола торкнулась чистим поцілунком:
— Повірте моїй щирій вірній дружбі
І ставтесь відтепер як до сестри!..

В той день подав я руку на прощання,
Сказавши лиш одне: «Прощайте, сестро!..»

5. «МОЄ СВЯТО ЧОРНОБРИВЕ»

...Мене можуть запитати
(І, скажу відверто, вже питали),
Як я міг відштовхнути симпатію
Княжни Варвари Миколаївни?!
Адже вона, прекрасна й розумна,
Нехтуючи плітками та забобонами,
Сміливо простягла мені руку
Через соціальну безодню,
Що була між нею і мною,
Усвідомлюючи мою самотність...

Я ж не розділяв почуттів Рєпніної,
А подібна байдужість
Її не влаштовувала...

Не обділена владою ніжності,
Вона чекала від мене
Освідчень у коханні,
Обпікаючих губи поцілунків,
Солодких миттєвостей,
Що запалюють вогонь бажань...

Але моє серце на той час
Було зайняте іншою жінкою —
Ганною Закревською...

Чоловік Ганни Платон Закревський —
Відставний полковник —
Мав великий цукровий завод,
Безмежні поля цукрових буряків,
Де працювало багато селян,
Яких полковник міг особисто
Відшмагати на конюшні
За найменшу провину...

Платон одружився
З 17-річною донькою поміщика,
Полкового сотника
Вихідця зі стародавньої
Козацької родини,
Яка мала надзвичайну вроду
(Особливо гарні — темно-сині очі),
А ще безліч женихів та поклонників
Серед панства і офіцерів
Пирятинського гусарського полку...

Закревський був удвічі старший
Від своєї чарівної дружини...

Якось у Березовій Рудці,
Де я вже кілька днів гостював,
Мене запросили на вечірнє гуляння.
І там я зустрівся з Ганною,
В яку відразу закохався...

На балу я сидів коло неї й просив:
— Дай мені на згадку
Хоч одну блакитну квітку
Із тих, що прикрашають сукню!
Вона ж, так само свіжа, як ранкова квітка;

— Геть! — відсторонила мою руку.
— Невже у тебе крижане серце?
— Сказала, не можна! —

І при цьому, уважно вивчаючи мене,
Затримала свій темно-синій погляд,
В якому зблиснула іскорка цікавості.

— А, можливо, ця квітка — мій амулет? —
І, помовчавши: — Оберіг мого серця?..
Я хочу мати цю квітку на удачу...

Вона відповіла на моє прохання

Поговіркою:

«І риба співала б, якби голос мала...»,

А потім додала:

— Наскочила коса на камінь,

Та камінь не піддається.

Це про таких упертих як ти,

Тарасе Григоровичу! —

Їй додала, витримавши паузу:

— Але я люблю упертих!..

І я пообіцяв собі в ту мить,

Що навіть смерть любов не залякає.

А ще вмудривсь-таки одірвати квітку

Їй сховати подалі від чужих очей

(Вона мені нагадує й донині

Про нашу першу зустріч незабутню)...

Тоді я був для неї десь як щиглик,

Що пощобече й далі полетить

(А тут при цьому справа, зліва, всюди —

Поміщики та браві офіцери:

Хоч греблю, як то мовиться, гати)...

Вона на мене пильно подивилась
І зверхньо щось промовити хотіла,
Але при цьому лиш зітхнула тяжко...

В глибоку пізню ніч, вже після балу,
Чоловіки покликали до гурту.
Й зібрались ми окремо у світлиці,
Де на столах пляшок — не полічити!..

Лише переступив поріг, як зразу:
— Тарасе Григоровичу! Ми зібралися
Привітати тебе у Березовій Рудці!
Щоб завжди пам'ятав ти і знав,
Що є земля, яка тебе чекає й любить...

(Так гучно вшанувало мене панство,
Серед якого, — я й не сподівався, —
Було людей багато досить знатних.)

Виявилось тоді, що я потрапив
До так званого «товариства мочеморд»,
Яке очолював пирятинський поміщик.
(Всі знали Віктора Закревського —
Колишнього бравого гусара
Й людину благородної душі).

— Тарасе Григоровичу! —
Гукнув до мене він бадьоро, —
У нашому товаристві замість «пити»
Кажуть «мочити морду»,
Тому ми й товариство мочеморд.
Титул — хто скільки зможе випити,
Починаючи від рядового «мочеморди»
До «високомордія» і «високоп'янійшества».

За «усердіє» пияцьке є й нагороди:
Чарка на шию і через плече — пляшка...
Найвищий титул поки що у мене.
Та як пристанете до товариства, —
То й вам звання присвоїмо охоче.
Ми всі розумні тут і благородні,
Єдина ж втіха в нашому житті —
Найвище захмеліти під девізом
«Ін віно верітас» чи «Істина в вині!»...

...Я полубив це дружне товариство,
Яке мені так гудила княжна,
Застерігаючи від злих людей
Й підступного розпусного пияцтва.
А тут, скажу, зібрались добряки —
Всі як один освічені й розумні,
Охочі до дискусій запальних.

Високу думку мав у нас лиш цар,
Всіх інших записали в критикани...
Й було безпечніш серед мочеморд,
Аніж «Ганьба!» кричати на майданах,
Тим більше, що до цих зібрань не мали
Претензій жоден з царських держиморд.
— Ми є дітьми свого часу! — казали
У товаристві мочеморд й при цьому
Себе вважали вище «сухоморд»...

Я на собі зазнав тяжкої долі —
Злидарської, кріпацької, — тому
І радий був хоч на короткий час,
Душевний біль горілкою залити...

А потім був 1843 рік.
І до колишніх друзів — мочеморд
Почав я дещо ставитись критично,
Збагнувши аморальність «мочемордія»,
Хоча із паном Віктором Закревським
Ми подружилися на все життя...

...Збігали швидко дні. І якось Ганна
Сказала, що запрошує у гості,—
Мовляв, послухать хоче як поета,
Бо це приносить справжню насолоду...

Тоді подумав я, що господиня
Закохана в поезію, напевно,
І йшов до неї, як на дивну сповідь,
З тремким благоговінням у душі.
Та за поріг ступив — й заляк на місці:
В світлиці, мов на троні, пані Ганна
Сиділа між закоханого почту —
Студента, генерала і гусара...

— Це ж треба так! — спинивсь я на півкроці.
— Заходь, заходь, Тарасе, не задкуй!
— Пробачте, певно, не туди потрапив...
— Туди, туди, заходь! — прохала Ганна.
— Та ні,— сказав я,— краще іншим разом...

І зозла у душі тоді лайнувся,
Перехрестившись: «Де жінка, там і чорт!»
Але пізніш відтанула душа
(Любов же гріє), й скреснув сніг образи.

Я знов почав бувати у Закревських,
Але не в товаристві мочеморд,

А все частіше там, де пані Ганна
(Куди й поділись залицяльники її!)

Вона усе зі мною: на роялі,
Буває, грає чи чарує співом.
Я їй підспівую. І люблю нам удвох.
Коли ж було заведемо тужливу —
Вона впаде мені на груди й плаче...

Скільки доріг я відтоді
Пройшов-перейшов,
Щоб у далекім засланні
Лиш згадувать гірке:
«Моє серце, моя зоре,
Раю мій, покою!
Ніхто не зна мого раю,
І сама не знаєш,
Що витаєш надо мною,
Як зоря над гаєм».

Я часто згадую Березову Рудку,
Ставок, де берегами ми ходили.
І пані Волховську, якої вже немає,
І бал у неї, де я стрів своє кохання...
«І ті люди, і село те,
Де колись, мов брата,
Привітала мене. Мати!
Старесенька мати!
Чи збираються ще й досі
Веселії гості
Поголюти у старої,
Поголюти просто,
По-давньому, по-старому,
Од світу до світу?..»

І знову думаю я про кохану Ганну!
«...Якби зустрілися ми знову,
Чи ти злякалася б, чи ні?
...А я зрадів би, моє диво!
Моя ти доле чорнобрива!
Якби побачив, нагадав
Веселеє та молодеє
Колишнє лишенько лихеє...
Я зарідав би, зарідав!»

...Пробач, кохана, може, це не так,
Та до Аралу звістка долетіла,
Що ти пісень співаєш колискових
Для донечки маленької Софії.
Й мене вже привітали із батьківством...

Я бережу твою блакитну квітку
(Вона у добру пам'ять повертає).
І повторюю слова, немов молитву:
«А ти мій покою! Моє свято чорнобриве,
І досі межі нами тихо, пишно походжаєш?
І тими очима, аж чорними — голубими,
І досі чаруєш людські душі?
Ще й досі дивуються всує
На стан гнучкий? Свято моє!
Єдинеє свято!»

6. МЕНІ ТОДІ СПОДОБАЛАСЬ ПОПІВНА...

26 вересня 1854 року я був у Кирилівці
На велелюдному храмовому святі —
Де зустрів колишніх своїх товаришів,
Яких сам давно розшукував...
Серед них побачив отця Григорія Кошиця,
В котрого колись наймигував...
— Приходьте у гості, Тарасе Григоровичу,
Я багато хорошого чув про вас!

...І пригадалося гірке дитинство,
Коли покинув я батьківську хату
Та занедбавши малярську науку,
Пішов наймитувати до попа...

Усе доводилось робити в нього:
І мити гори посуду брудного,
Й топити грубки, й доглядати коней,
Бути погоничем і пастухом...

До Києва із панотцем я їздив
(Тоді уперше я побачив Київ!),
На ярмарках стояв серед торговців:
Товари купував і продавав...

В часи вечірні я читав «Псалтир».
(А «Життя святих» то й знав напам'ять)

І часто бавивсь вугликом: на стінах
Церкви, людей та птахів малював.

О ні, мене господар мій не кривдив!
Але душа моя кудись летіла,
Кудись мене щось кликало й тягло,
Пристосуватись не давало змоги
До господарства. Добра ж паніматка,
Те бачачи, лише зітхала стиха
І пробачала нехить до роботи...

Невдовзі я у Хлипівку подався,
Що малярями славилася здавна,
Та Кошиців я пам'ятав ще довго —
І доброту їх щирю і сердечність.

...Як вперше приїздив із Петербурга
В Кирилівку до родичів та друзів,
Мені тоді сподобалась попівна —
Вельмишановних Кошиців дочка.

Тоді, зізнаюсь, навіть був подумав,
Що нагулявсь, час завести сім'ю
Та взяти за дружину гарну жінку,
Яка б мене в усьому розуміла
Й була із середовища мого...

А тут і Феодосія всміхнулася
Та наче золотом обдарувала —
Так гарно в мене стало на душі...

Тепер, коли я вибився в «пани»,
(Хоча це слово змалку зневажаю)
Та мав у службі археологічній

Посаду непогану і зарплату,—
Здається, міг би зважитись на це.
Тож вдруге до Кирилівки я їхав
Із наміром засватати попівну,
Аж тут і Кошиць стрівся біля храму,
У гості до господи запросив.

І ось уже на батьківським порозі
Привітно Феодосія стрічає,
Всміхається, мов сонечко ясне...

...Отець Григорій
Став розпитувать про Петербург,
Що там нового,
Як живуть художники й поети.
А потім і про Київ: «Кажуть, там
З'явилося таємне товариство
(Хоча, яке ж таємне,
Коли всі про нього знають?),
Проти царя і влади налаштоване.
Чи не з бандитів там воно, не знаєш?

— Я також в цьому товаристві, отче!
Не знаю чесно, з чого і почати:
Ще на початку січня 1846-го
Створив це товариство Костомаров,
Давши йому ім'я святих Кирила й Мефодія.
До нього входять
Молоді вчені й студенти.

Саме від Костомарова
Я довідався про існування
Кирило-Мефодіївців,
Відчув по духу: те, що мені треба,
І сам туди записався.

Не стану я балакати багато,
Лиш коротко скажу про мету Братства:
По-перше, це — духовне й політичне
Слов'ян єднання до якого всі ми
Йти повинні.

По-друге: попре назване єднання,
Слов'янське кожне плем'я (так назвімо)
Повинне мати власну самостійність.

А окрім самостійності (по-третє),
Народний уряд там повинен бути
Та повна рівність серед громадян,
Хоча б яке походження було в них,
І віра в Бога, й соціальний стан.

По-четверте (перейшов я
На розмірену мову):
Уряд, законодавство,
Право власності
Й освіта в усіх слов'ян
Мають ґрунтуватися
На християнській релігії.

По-п'яте: при такій рівності
Освіченість і моральна чистота
Є обов'язковою умовою
Участі в уряді.

По-шосте: повинен існувати
Спільний слов'янський конгрес
Із представників усіх племен...

Скажу на закінчення,
Що члени Братства
Свою діяльність мають узгоджувати
Із Божими заповідями.
Тож обов'язкові правила любові,
Поваги, доброти, терпіння...

А що ми бачимо? — розгарячився далі я, —
Як власні сини катують Україну?..
Зрадила націю правляча верхівка!

Я переконався,
Що майже всі українські пани —
Нелюди, юродиві діти,
Розбійники-людодіди, голодні ворони,
«Кайданами міняються,
Правдою торгують
Людей запрягають
В тяжкі ярма...»

Отець Григорій
Кілька разів перехрестився,
Але мовчав, готовий слухати далі...

І я продовжував:
— На наші традиції перевертні наплювали
І взагалі не хочуть знати України,
Бо вже навіки отруєні
Московською блекотою
В німецьких теплицях,

Просякнуті чужою культурою
І чужою наукою.
Не розуміють того, що

В своїй хаті — своя правда,
І сила, і воля...

Отець Григорій знов перехрестився:
— Тарасе Григоровичу,
(Тепер я вже так мушу Вас називати),
Скажу, що змінилися ви неказанно.
Я вивчив ваш «Кобзар» —
Прочитав од титли до титли,
Тепер горджусь
Колишнім наймитчуком...—

Отець Григорій, видно,
З цього засмутився...
І далі уже поспіхом сказав,
Що Феодосії всього сімнадцять літ,
Ще про весілля думати зарано —
Хай погуляє донька досхочу...

Отож розмова скінчилась нічим.
Я Феодосію продовжував хвалити,
Мов, гарна дівчина, як зіронька на небі,
Й говорить, наче сипле з рукава...
Дівчина все те довго слухала й мовчала,
А потім зойкнула й побігла
Ховати свої сльози у куток...

Паніматка і отець Григорій
На одній дуді взялися грати:
— «Скорий поспіх — людям посміх»,
Тому не хочемо ми з дівкою спішити,
А дівочі сльози — що вранішня сльоза...

Отож зітхнув я тяжко на прощання,
Одержавши, як кажуть, гарбуза...

Мене попівна, певно, покохала,
Та не посміла суперечити батькам,
Йти проти волі їхньої. Можливо,
Від того кроку провидіння вберегло:
На той час шлюб мені здавався ідилією
Із пахощами затишного щастя
На тлі пейзажу рідного, сільського...

Та лиш пізніш мені відомо стало:
У дівки був не янгольський характер,
А ще пізніш її взяла недуга...

І навіть говорили аж таке:
Лежала Феодосія в лікарні
Йї, на лікарів жаліючись, кричала:
— От я була б дружиною Шевченка —
Зі мною б ви поводитись не так! —

Бог вам суддя, пани Кошиці,
Що не схотіли віддати дочку
За колишнього наймитчука
Хоча я, знаю, їй подобався.

Бідна попівна не пережила
Своєї самотності —
Все літо хворіла,
А ще пізніше, кажуть,
Збожеволіла, нещасна...

7. СТЕПОВА МУЗА

— Хто те дівча, що очі, ніби терен? —
Я запитав з цікавістю кравчиню,
Що обшивала цілий Оренбург.
— Це наша вишивальниця-майстриня,
Сюди вона приїхала із Криму,
Де від холери чоловік помер...

— А звати як цю пташку?
— Забаржада! Вона — татарка.

— ...Ще й при тім красуня! —
Додав я стиха, щоб, бува, не вчула,—
Недарма кажуть: гарна, хоч малой...

О як її я малював натхненно!
Не стане слів, щоб все те передати!..
І спалахнула іскра поміж нас
Взаємної поваги і кохання...

А третій відділ не забороняв
(Бо й не передбачав) мені любити...
Тож в Оренбурзі на вечірках всіх
Була зі мною поряд Забаржада...

Вона моє любила кожне слово,
Коли читав годинами їй вірші,
І швидко вчилась розуміти мову.

— Це — Муза степова твоя, Тарасе,—
Тоді мені казали в Оренбурзі,—
Після мовчання на засланні знов
Заговорив ти, знов зробивсь поетом!..

Так, Забаржада знову відродила
В мені бажання жити і писати,
Як в молодості навіть не писав:
«І станом гнучким, і красою
Пренепорочно-молодою
Старії очі веселю.
Дивлюся іноді, дивлюсь,
І чудно, мов перед святою,
Перед тобою помолюсь.
І жаль мені, старому, стане
Твоєї божої краси.
Де з нею дінешся еси?»

— Ти пересмішниця й лукавиця моя.
А заспіваймо, рідна, нашу пісню! —
І Забаржада срібним голосочком
Співати знову ладна хоч до ранку...

Тож на вечірках сумно не було
Ні нам, ні тим, хто був із нами поряд:
Якою б наша пісня не була,
Та від вина ставала веселіша.

Про це сказав я в шинку на стіні:
— Вип'єш першу — стрепенешся,
Вип'єш другу — схаменешся.
Вип'єш третю — в очах сяє,
Дума думу поганяє. —

Я знав, що сирота вона, та тільки
В розмовах ми цю тему обминали,
Бо любо нам було удвох та мило,
Тому навіщо ж згадувать сумне?..

«Хто коло тебе в світі стане
Святим хранителем твоїм?
І хто заступить? Хто укриє
Од зла людського в час лихий?
Хто серце чистеє нагріє
Огнем любові, хто такий?
Ти сирота, нема нікого,
Опріче праведного Бога...»

Аж ось і повідомлення, як грім:
Сьогодні від'їжджаєм з Оренбурга
До Орської фортеці. Що робить?
Як сповістить кохану Забаржаду
І де її шукати в глупу ніч?..

Я вже не тямив, що мені робити,
І ладний мчати був хоч на край світу
Та раптом, ніби за велінням серця,
Моя з'явилась Муза степова...

Але ж ці коні, ця підвода — звідки?
У голубому місячному сяйві —
Не віриться! — невже це Забаржада???
Вона сиділа, хусткою запнувшись,
Й, розмахуючи широко руками,
Щось швидко говорила вартовому.

Тоді я миттю вийшов на подвір'я
І встиг слова дівочі розібрати:

— Я їду з Оренбурга на Арал, —
Служивому вона розповідала, —
Побачити свого солдата хочу:
Шевченко він — художник і поет...

— Шевченко? Бач, та ось і він іде,
Неначе з-під землі допіру виріс!..
Я обійняв тоді свою красуню,
Що у сльозах припала до грудей.

— Що трапилось моя, кохана, рідна? —
— Я так тебе побачити хотіла
Хоча б на мить до тебе притулитись
І голос твій почути дорогий!.. —

Ми сіли на розстеленій кошмі
В тіні густих дерев, обабіч шляху.
— Я з Оренбургу привезла новин —
Усіх, непевне, і не переслухаті!.. —
Без вмовку щебетала Забаржада.

А потім кошика вона відкрила:
Ось тут книжки, листи й білизна чиста. —
Грайливо стала: — Нумо, подивись
Як я тобі, так вбрана — не царівна?
— У будь-якому одязі ти гарна,
Але сьогодні справді мов царівна.
Дай пригорну тебе та поцілую, —
Полегша, може, в мене на душі...

— А що з тобою, любий мій, єдиний?
— Розлука пада прірвою між нами.
Переселяють десь до моря нас...
— До моря? — повторила Забаржада

Й поправила безтямно чорні коси
Та хустку на плечах: — О Боже, Боже,
Мені ж на те й не снилося нічого!..—
І наче птаха зранена безсило
Присіла, геть забувши про царівну.

— Говориш, у Новопетровськ? — Навіщось
Іще раз повторила Забаржада,
Немов навік запам'ятати мала,—
А я ще там ніколи не була.
Та хто зна, може, й доведеться бути...
І знову мене міцно обняла,
І схлипнула з надривом, як дитина...

Так ніч минула. Але вранці теж
Кохана не поїхала. Лишився
На тому ж місці одинокий віз,
А у степу далеко паслись коні.

Вона ж багаття швидко розвела,
Щоб нам обід «сімейний» зготувати.
А потім після думкування: «Знаєш,
Давай удвох до Персії втечем!
Нащо тобі ота брудна казарма,
Ті солдафони, п'яні й матюкливі?!
Ми будемо щасливі, як ніхто!

Поїхали, коханий, не вагайся:
Ніде не дінеться твоя Україна,
А там, лиш спорожніє царський трон,
Повернемось додому! — й цілувала
При кожнім слові. І її вуста,
Пропахлі степом, димом і любов'ю,
Пекли, аж серце вуглилось моє...

Аж тільки через п'ять бездонних днів
Наважилась нарешті Забаржада:
— Вертаюся до Оренбурга. Що ж,
Прощай і, якщо зможеш, будь щасливим!..

— Но! — голосно, мов простогнала, в степ
Вона гукнула, й, стримуючи сльози,
Стьобнула коней. І помчала пріч,
Й розтанула за хвилю, як видіння.

...Я ж довго ще сидів, заціпенівши,
Край вогнища, в якому жеврів жар...

8. ДИВНІ ЛІКИ ВІД КОХАННЯ

...Застрягши на шляху до Петербурга,
Зупинку мав я в Новгороді Нижнім:
Над Волгою бродив, хмільний від волі,
А ввечері, блукаючи з нудьги
По вулицях, натрапив на афішу
Місцевого театру. Й, ніби вир,
Мене стихія сцени підхопила.

За кілька днів я став уже своїм
Не тільки між завзятих театралів,
А й серед знаних лицедіїв теж.

І ось тоді я написав листа
Своєму другу Щепкіну: «Чекаю
На твій приїзд. А ще чи ти б не взяв,
Рушаючи до мене, із собою
Програму «Москаля-чарівника»?
В тутешній трупі є одна акторка
Піунова — талановита й гарна...
То й вшкварили б ви тут «Чарівника»
На диво глядачам нижегородським!..
Після заслання довгого мого
Моя душа позбулася кайданів.
Тепер я вільний! Аж волаю: Вільний! —
Від муштри, від казарми, від нудьги!..»

А потім відправив послання Кулішеві —
Швидше не послання навіть, — сповідь:
«...На своєму віку, як на току —
Я і натоптався, й намучився.
І пішли мої літа,
Наче вітер круг світа.
Але як тут стримаєшся,
Коли тобі посміхається
Ніжна, свіжа дівчина-ягідка?..

Мене привабили і її стан,
І її личенько,
І очі, що сяють як дві великі зірки,
А ще я відчуваю голос
Її кріпацької крові
(Піунова — онука актриси-кріпачки.)

А яка дивовижна схожість
Із моєю незабутньою Оксаною —
Просто фатальна схожість!..

Щось таке миле, кипучо-юне,
Мініатюрно-граціозне,
Кучеряве, емоційне
Пінилося, іскрилося, пламеніло
В ході, у мові, у грі моєї нової Музи...

Вона, бурхливо-життєрадісна
І гарна, як маківка,
Стала моєю Галатеєю,
З якої я виліплюю свій ідеал, свого янгола,
І в яку несподівано закохуюся.

Я навчаю її української мови,
Художньої декламації.
Дістав їй книжки Гоголя,
Кольцова,
Крилова,
Пушкіна...

Я розумію, що вже досить потертий життям,
Змучений цингою і, як бубон, лисий.
Мій вигляд аж ніяк не «женихівський»:
Маю кожух, чоботи, сорочку —
Оце і все моє добро.
Але мою душу розчахнула любов —
Молода, гаряча...
Я так хочу любити!
Пробуджується потреба в сім'ї та шлюбі...

Я вже бачу Катрусю своєю дружиною!
А чому б нам дійсно не побратися?..
Я освідчився їй, незважаючи
На двадцять вісім років різниці між нами...

Колишній образ коханої Музи,
Переходить у видіння коханої доньки,
Яку хочеться випестити й виховати...

Доки бурлакувати? — став я міркувати,—
Час вже знайти прихисток
У доброму й ніжному серці!..

З Дунею Гусиковською
Замолоду не дала побратися
Служба у Енгельгардта.
З Феодосією — кирилівською попівною —

Нас розлучили її батьки...
А тепер ніхто й ніщо не перешкодить!..»

...У відповідь обізвався Куліш
Першого лютого 1858 року:
«Засмутив ти мене, брате,
Сказавши, що хочеш одружитися.
Не дуже вдалу ти пору вибрав,
Бо ще не вибився зі своєї нужди,
Не вийшов на широкий шлях.
Треба б тобі з цим ділом подождати...—

І далі продовжував мій друг Панько:
— У мене була така думка,
Щоб тебе за границю спровадити,
Аби ти більше побачив світу.
А тепер якась Маруся, Одарка чи Ганна
Стає тобі на дорозі...

А тобі не вистачає
Власних мудрості та розуму,
Щоб просто стати великим поетом
На всі вічні часи!..»

Після цього листа
Замислився я, зажурився:
У когось життя біжить,
Як музика дзвенить,
А в мене все іде зі скрипом...

А вчора обізвався Костомаров:
«Далебі, дуже добре зробив би ти,
Мій єдиний друже, коли б оженився
Та хоча б на старості літ

Трохи відпочив душею,
Щоб тобі Бог
Заплатив за всі твої муки...»

Деякі ж друзі по-іншому:
— Тобі вже 44, а твоїй актрисі
Всього п'ятнадцять.
Вона бачить тільки твою лисину,
А не німб навкруг голови.

Що для неї твоя слава
Поета й художника?..
Ти закохався, як чорт
У суху вербу,—
Отямся!..

А тим часом до Піунової залицяється
Молодий джигун-аптекарь.
І бачу, що батькам Катрусі
Він більше бажаний
Ніж я, старий і бідний поет...

Я вже не в ладах зі своєю душею:
«Нужда у вікно, а любов у двері...»
...На Масляну сказав я Піуновим:
Давайте на санях покатаємся
І в ближнім селі почаємо...

— Добре,— згодилася стара Піуниха,—
Яка все бачила й розуміла,
Що я закоханий у Катрусю...

А Катрусю щось на відстані,
Не горнеться до мене.

Лише кокетує та жартує,
На прихильність — жодного натяку.

На зворотньому шляху
Вона дзвінко заспівала
Російської весільної
Про те, що можна одружитися
Лише після того,
Як наберешся розуму
Та буде повна скриня добра...

Я, вгамувавши свої жарти,
Сказав серйозно:
— Ця пісня як «жидівська основа»
В російській людині,
Котра без посагу
Не може покохати...

— Все! — тоді сказав я собі:
Не відкладаю,
Завтра іду свататись...

...Переступивши поріг дому нареченої,
Почав, як здавна прийнято в Україні,—
Спочатку про куницю,
Про купця та красуню-дівицю,
А потім:
— Батьку й мати!
Віддайте за мене доню! —
І низько в пояс вклонився при цьому.

Мати моргнула Катерині,
Яка саме збиралася до театру:
— Йди, доню, без тебе розберемося...

А потім, коли вже самі залишились,
Стерла посмішку із обличчя:
— Нашій Катрусі лише п'ятнадцять,
Дитина ще, не доросла до заміжжя...

Тож за віком, шановний Тарасе Григоровичу,
Вона зовсім, погодьтеся, не пара...

(Відверто ж відмовити мені,
Бачу, «теща» не зважається,
Бо знає, що я клопочуся
Про переведення доньки
До Харківського театру.
А це обіцяло й статки,
І театральну кар'єру...)

— Давайте ще почекаємо! —
Сказала наприкінці мати.

Перегодя Катерина
Уклала новий контракт
Із Нижегородським театром.

І треба ж — в цей час отримую звістку:
«Ждемо Піунову на харківській сцені!..»

Тієї ж миті я помчав до неї:
— Збираймося, Катрусю, їдем у Харків! —

Стара ж:— Вона нікуди не їде.
— Та як же? — я наледве не лайнувся,—
Це ж Щепкін!.. Я ж просив поклопотатись!..
— Ще раз повторюю,— сказала мати
(Вже із притиском):
...Нікуди не поїде!..

...Ні в сих, ні в тих
Я мовчки вийшов з двору.
А на наступний день
Хоч стій, хоч падай:
Піунова назустріч йде та кисло
Копилить губу.
І не стало духу
Мені, як завжди, поклонитися їй.

Дива та й годі: нібито ще вчора
У ній я бачив янгола-дитину,
Якому ладен був усе віддати,
І навіть серце!
Що ж, прозрів сьогодні.

Піунова!.. Яка несаможиттєвість.
А Щепкіна мого старого друга —
Поставили в становище яке?

І, сплюнувши, тоді промовив я:
— Яка ж ти погань, пані Катерино,—
Від нігтика до волосинки — погань!

І ворогу, либонь, не побажаю
Таких жахливих ліків від кохання.

* * *

...Нарешті надійшла жадана звістка:
«Дозволено у Петербург вернутись!..»
Й цю новину якраз отримав я
У день свого народження. Вітають
З подвійним святом друзі та знайомі.

І тут же пропозиція зваблива:
— Відзначимо давайте на природі
Ці дві події радісні. У лісі
Зберем найперших пролісків букет,
Розпалимо багаття. Гарно буде!..—

Чи від нестримних радощів, що я
Віднині буду жити в Петербурзі,
Де ждуть мене художники й поети
І де життя вирує через край,
Чи з горя, що отримав гарбуза,
Від сватання: «Поїхали,— кажу,—
Куди завгодно, навіть на край світу.
Душа розбита хоче забуття!..»

Отож гуртом зібрались — і в дорогу.
Поїхала із нами й Саша О.,
Кирпата, жвава та весела дівка:
— Я із агентства «Райський відпочинок»,—
Вона представилась і широко всміхнулась.

А що то за агентство — не сказала,
Зате поважну повела розмову
Про місію жіночу у житті:
— Жінки — окраса чоловічих буднів.
А взагалі найкраще хтось сказав
«Жінки — то Все!» — тут жодних перебільшень.
Згадаймо лиш історію земну:
Державні зради, війни, зміни трону
Траплялись майже кожна через Жінку —
Таку всесильну в слабкості своїй.—

І додала вже з пафосом сценічним:
— Не тільки часто наклада відбиток,

На існування чоловіка жінка,
А й повністю його складає зміст.
Любов і жінка, жінка і любов —
Це вічне коло й зашморг заодно
Для чоловіка. Хто з таким не згоден?...

— Існують про жінок думки прерізні,—
Почав художник в модному береті.—
Ось версія французів. Жінка-мати
Допомага нам в перший час життя;
Кохана жінка — в середині віку
Дарує задоволення солодке,
А жінка-друг втіша в останні дні.

Хоч дехто із паризьких ловеласів
Стоїть на тім, що місія жіноча —
Задовольнять потреби чоловічі:
Фізичні, почуттєві (звісно ж, плотські),
Лиш безперечно, не інтелектуальні!
Мовляв, жіночу стать і чоловічу
Поєднує лиш притягання тіл.
І дуже рідко — схожість душ, умів,
Характерів, смаків — ну і так далі...

Невдовзі Саша О. розвеселилась
І, келих знов наповнивши вином,
Сказала: «Звісно, я не мазохістка,
Та чоловічі слабкощі люблю...
І ті, хто ласий до принад жіночих,
Як в пеклі, в моїй пристрасті згорять...»

Я змовчав, бо не мав чого казати.
А Саша О. хвалилась в забутті:
— Хто звідає мою гарячу штольню,
Той не захоче інших вже довік!..

Звідкіль взялась ця Саша О., не знаю,
Але вона була бридка, нахабна,
Пиячила весь час немилосердно.
А ще міняла, знай, клієнтів плотських
На кожній станції...

Жалюгідна назавжди загублена,
Хоча прекрасна тілом, істота...

9. МИЛЕ, ЧАРІВНЕ СТВОРІННЯ...

— ...Ось хочу вам подарувати книгу
«Украинские народные песни»
І в своєму перекладі
«Слово о полку Ігореве», —
Так Щепкіну й мені казав
Гостинно приймаючи у себе,
Максимович.

— А це мої дослідницькі роботи
З історії гайдамацького руху,
А тут ось ті статті, де критикую
Теорію невірну норманістську
Про те, як східні виникли слов'яни
Й з'явилася держава давньоруська...

— Так, справді ви, як вчений унікальний —
Історик, фольклорист, природознавець —
Багато робите для України! —
Я відгукнувся щиро, бо старий,
Такої похвали був дійсно вартий.

— Ми робимо це всі, але повинні
Ще більше, наполегливіше, краще
Вивчати нашу мову і культуру,
Увічнювати і множити славу предків,—
Із гідністю завершив науковець.

— А що ж не видко Вашу господиню?
— Говіє, зранку вже пішла до церкви.
А втім, ось і вона — легка на спомин!..—
Моя землячка з церкви повернулась
Марія (вже Василівна, звичайно) —
Й оселя ніби зразу ж просвітліла...

І я тоді сказав собі самому:
— Яке ж бо миле й чарівне створіння,
Ну просто уособлення та и годі
І чистоти, й невинності, і вроди.

Цікаво, де старий цей антиквар
Здобув такий прекрасний скарб? Й одразу
У мене на душі чомусь зробилось
Так заздрісно, так болісно, так сумно!..

— Маріє Василівно! Я підписав
Вам вірш «Садок вишневий коло хати»!

— Спасибі, Тарасе Григоровичу!
Цей вірш, скажу відверто, геніальний...
Та щоб не залишитись у боргу,
Я теж приготувала подарунок! —
І швидко невеличкий образок
Повісила вона мені на шию:
— Нехай вас Бог святий оберіга
Від будь-якого лиха чи хвороби!..

Я змовкнув, спантеличений таким
Прегарним, хоч наївним подарунком,
Та раптом Щепкін тишу розбудив:
— А чи фортепіано ваше грає?

— Звичайно! Не для меблів же воно
Стоїть у нас!.. Що вам, скажіть зіграти ?

Й по клавішах пробігла, й почала
Натхненно пісню — як артистка справжня,
А, може, й навіть краще:
«Ой зійди, зійди,
Ясен місяцю
Як млиновеє коло!..
Ой вийди, вийди,
Серце-дівчино,
Та промов до мене слово!
— Ой рада б я
Та виходити
І з тобою говорити.
Та судять і гудять
Вражії люди,
Хотять же нас розлучити.»

— Блискучий успіх! Правда ж, любий друже,—
Так незворушно, чисто й безманірно
Либонь, артистка жодна не зіграє? —
Підтвердив Щепкін враження мої
І голосно заплескав у долоні...

...Минуло кілька днів і завітав
Я вже один у гості до землячки.
Був вечір в страсну п'ятницю, але
Вона рішуче мовила:— Сьогодні
Співати хочу й буду знову я
Пісні прекрасні наші українські!
Бог нам простить!.. Мелодія сумна
Та водночас глибока, наче море,
Призупинила швидкоплинний час,

(Й була ця пісня мов якраз про нас):
«Ой у полі вітер віє,
А жито половіє.
А козак дівчину,
Та й вірненько любить,
А зайнять не посміє...»

...У вихідні на мою честь обід
Улаштував гостинний Максимович.
Прийшли шанувальники моєї поезії,
А потім всім господар зачитав
Свого вірша:
«На свято Благовіщення
Тебе привітаю,
Що ти, друже мій, вернувся
З далекого краю!
Ой як дуже за тобою
Тужила Україна —
Усе тебе споминала,
Як та мати сина...»

«Хвала і слава нашому поету!» —
Не раз лунало на обіді. Я ж
Все поглядав тим часом крадькома
На господиню. І душу кожен раз
Думки таємно-грішні обгортали.

Згадалося прислів'я, що не слід
Давати вівцям вовка в охорону...

...Я часто Максимовичам пишу
Із Петербурга. Й поступово в мене
Із милим, славним, чарівним створінням
Зав'язується справжнє листування.

**Я надіслав Марії вірша «Сон»
І свій фотопортрет
З палким бажанням,
Аби вона мене не забувала...**

**Щодалі більше переходжу я
Межу простої звичної поваги:
Спасибі вам, моє єдине серце
За ваше щире, світле привітання...
Спасибі ж вам, моє єдине серце!..»**

**Після мого заслання тема шлюбу
Ідеєю нав'язливою стала
І мучить — вже нема від неї спасу!..**

**При цьому давні друзі та знайомі
Насмішками влучають просто в серце:
— Твоя весільна мрія нереальна,
Сказати можна навіть — хвороблива...
Я ж зазвичай таким відповідаю:
— Аби не бути в світі самотнім,
Слід одружитися або померти...—**

**Нагадую Марії Максимович:
— Домовленість ви нашу не забули,
Коли у страсну п'ятницю ми з вами
Пісень співали українських? Тож
Якщо забули, я вам нагадаю.**

**Я вас просив, щоб ви мене женили...
Як ви цього не зробите, то й Бог
Мене вже не ожениць. Так, напевне,
Бурлакою й помру на чужині...**

Тож на те літо, як pomoже Бог,
Я буду на Михайлівській Горі
Під Києвом.

А ви там під вербою
(Чи явором) візьміть і залишіть
Заквітчану княгиню, що для мене
Зарані підібрали. Я піду
Гуляти та й її таку зустріну.
Полюбимося та й поберемось...

Ось, бачите, як просто все та гарно!
Зробіть же так, моє єдине серце!..

А Максимович і собі в листі
Від 1 грудня 1858 року:
— Якби Господь поміг тебе женити
На славній, на Михайлівській Горі,
Ми вшкварили б весілля там таке,
Що навіть сиві наддніпрянські кручі
Здригнулися б на radoщах!..

Нарешті 13 червня 1859 року
Я вирушив, як кажуть, «дубом», тобто
Поплив човном на веслах із Козинців
(Села під Переяславом) на хутір
Під назвою Михайлова Гора.
Дніпром ранковим по воді широкій
Так і діставсь я місцини тієї,
Де затишне звило своє кубельце
Подружжя Максимовичів. Тут я
Свою поему дописав «Марія».

— Чи не Марії часом Максимович
Ти присвятив свій однойменний твір? —

Мене питають часто і лукаво
Всміхаються: — Буває, не любов
На цей шедевр тебе так надихнула?..

Та я мовчу, бо дуже не люблю,
Як хтось до мене нагло лізе в душу...
А дехто ще й «дослідження» проводить:
— До цього ти іще не зображав
Нікого із жіноцтва так натхненно,
З таким душевним трепетом, теплом,
Як змалював Марію Максимович.

Все — від її замріяних очей
Аж до обличчя сяючого
Й просто святого німба
Навкруг голови —
Говорить про єдине: саме так
Міг передати почуття художник,
Що закохався у свою модель.

Ну а найбільш цікаві допікають:
— Чому ж, як закінчилось гостювання
У Максимовичів, само собою
Про шлюб твої розмови зразу змовкли?
І ти про це не згадуєш вже більше
Ні у листах, ні в спогадах своїх?..—

— Ага,— підморгують багатозначно,—
Сваха Марія Василівна
Сама, либонь, у тебе закохалась
Й не думала шукати наречену!..
А, може, ти, закоханий у сваху,
Її піддавшись чарам неймовірним,
Забув про те, що так собі хотів
Знайти дружину?..

Тож відповідаю:
«Де жінка, там вже тихо не буває»...
І більше я нічого не скажу
Ні ворогам, ні родичам, ні друзям,
Як по всьому світу рознесли
Про наше із Марією кохання:
Що через дев'ять місяців, мовляв,
У лютому 1860 року
В Марії Максимович вже був син...

10. НЕ ТА ДІВЧИНА СТАЛА...

...Самокритично дивлюся на себе:
Висотаний засланнями, хворобами,
Я передчасно став старим
І схожим на гайдамаку...

Але моє серце юне
І все ще прагне любові
Та молоденької жіночки,
Що мала б веселу вдачу
І щоб під нею земля
Горіла аж на три сажени!..

А ще щоб та жінка була
З карими очима
І чорними бровами,
З білим личком і гнучким станом,
Добра й ніжна, розумна й хазяйновита,
Та неодмінно селянського роду...

Мені розважливо кажуть:
— У своїй поетичній уяві
Ти намалював ідеал,
Якого в житті не буває...

Мій розум також усвідомлює,
Що чим вродливіша жінка,
Тим більше подібна

До гарної,
Але бездумної ляльки...

А моя поетична душа
Говорить своє, супротивне:
— Якщо жінка гарна собою,
То, значить, і добра, й розумна,
І воістину обдарована
Янгольською натурою.

Тож хотілось мені притьмом
Купити клаптик землі над Дніпром...
Побудувати хату
І посадити вишневий садок...

«Посаджу коло хатини
На wspomин дружині
І яблуньку, і грушеньку,
На wspomин єдиній!»

...Мені запала в душу
Харитина Довгополенко,
Яку я бачив лише одного разу
У свого родича
Варфоломія Шевченка...

Тоді я написав йому:
— Невимовно тяжко
Стало жити одному.
Може, Харитина боїться,
Що вона вбога,
Сирота, наймичка,
А я багатий та гордий?
То ти їй скажи,

Що в мене багато чого немає —
Часом і чистої сорочки...

А гордощів та пихи
Я хіба що в матері міг позичити —
Мужички, безталанної кріпачки...

Тоді Варфоломій відписав:
— Чоловік ти учений,
Тож, живучи з дружиною,
Може, захочеш якось
Поділитися думкою,
Що прийшла тобі в голову,
Або дізнатись її думку
Про щойно тобою написане.
Так от, доводжу до відома:
Харитина ні читати, ні думати не вміє.
Вони тільки буде плакати,
А ти дратуватимешся,
Жалкуючи за втраченою свободою.—

Я ж пояснюю родичеві,
Що моїй поетичній душі
Необхідна Муза.
І знову турбуюся:
— Чи ти казав Харитині
Про мене?
І що вона відповіла?
Будь ласка!
Поверни оцим ділом
На мою руку,
А то не втерплю,
Одружуся з такою шерпою,
Що й тобі соромно буде...—

І я ще раз попрохав Варфоломія
Та його дружину
Умовити Хариту
Вийти за мене.

Невдовзі одержав відповідь:
— Після того, як я
Побалакав про тебе,
Мов не та дівчина стала.
Де взялися у свині роги —
Ні підступитися,
Ні присоромити:
Груб'янить,
Без спросу десь тиняється,
Приходить ночувати тоді,
Коли вже всі поснули,
А ще виявилось, що вона
Завела роман із писарем...—

І далі:
— Якщо ти, Тарасе, хочеш,
То моя жінка висватає тобі
Наталку Шулячівну...
Панночка розумна
І з добрим серцем —
З нею можна дожити віку.

— Ні, не хочу я Наталки.
Я її, правда, не роздивився.
Але здалося мені,
Що вона не дуже охайна,
А жінка-нечепура —
І циганові не дружина...

11. ОСТАННЯ НАДІЯ...

...Ликерія Полусмакова
Мені бачилася останньою
Надією на порятунок...

27 липня 1860 року
Я зі своїми старостами
Ходив свататись до Ликери.

Вона поклала руку на серце,
Поклонилась,
Дала нам по чарці тернівки
І згодилась
Стати моєю дружиною.

Тоді Ликері було двадцять літ.
Красивою
У строгому смислі цього слова
Її не можна було назвати —
Така собі приємна,
Селянського типу дівчина:
Середнього зросту,
Кругловида,
Трохи веснянкувата
Кароока, з маленьким ротом,
Але з повними вишневими вустами.
Коси — густі, темно-русі...

Тільки статура її —
Тонка у талії,
Й пишна в плечах —
Була дуже гарна.
І Ликера те добре знала.

Зодягалась вона завсігди
По-українському...

Мене попереджали,
Що Ликера,
Як на просту дівчину —
Дуже хитра й розумна.

Але мало що можуть
Наговорити люди —
Одні, можливо, від заздрощів,
Інші — щоб попліткувати!..

На своєму самотницькому шляху
Я роблю останній рішучий крок,
Бо хочу мати сім'ю
І над Дніпром хатинку...

Повідомляю Наталю Забілу —
Сестру Кулішевої дружини,
Що нарешті я зустрів
Свою долю
І маю серйозні наміри...

А вона здивовано:
— Боже мій!
Що ви надумали,
Тарасе Григоровичу?!

Хіба ж ви не знаєте,
Хто така Ликера? —

— Та це все ваш
Панський гонор!..—
Не стерпів я спересердя. —
А моє рішення виважене.
Хоч навіть батько
Встав би з домовини,—
То й того не послухався б...

— Та вона ж і лінива,
І неохайна,
А ще легковажна!
Покиньте свій чудний намір!..—
Умовляла Забіла.

— Я ще раз вам кажу,
І можу повторити всоте,
Що це ваша
Панська упередженість
Заважає ставитись
До бідної кріпачки,
Як до звичайної людини,
А тим більше
Як до судженої поета!
Ви паплюжите
Вибір мого серця!..

А Кулішиха й собі туди ж:
— Та що ви надумали,
Тарасе Григоровичу?;
Чи ж годиться вам у дружини
Служниця-покоївка

Та ще й «попсована»?..
Ви для нас із чоловіком —
Геніальний поет,
Духовний світильник
Українського народу.
Я надто
Шаную вас і люблю,
Щоб гратися з вами
В дипломатію.
Тому ще додам до сказаного:
— Ликера не любить порядку,
Живе серед бруду й безладу,
Вона брехлива й обмежена,
Ласа до чужих грошей
І не шанує зовсім
Своєї дівочої честі...—

А Ликера вже бігає вулицею
Та як сорока стрекоче:
— Дівчата! Сьогодні до мене
Посватався поет і художник!..

І в Кулішихи допитується:
— Наскільки Шевченко пан?
Чи він достатньо заможний?
Та аж регоче, вчувши,
Що в Кулішів на весіллі
Я був навіть вбраний у фрак.

...Тепер я із Ликерою
Бачуся вже щодня,
Весь з головою поринув
У передвесільні турботи:
Сам малою моделі

Для її вбрання
І сам його замовляю.

З величезною насолодою
Я купую в крамницях
Найдорожчі матеріали
На верхній одяг,
На сукні,
Спідниці,
Дарую їй капелюшки,
Різні черевики,
Білизну.

Привчаю Ликеру
До господарності.
Зробив для неї навіть
Записну книжку
З помітками
Прибутків та видатків...

Я був щасливий.
І так мріяв про час,
Коли у нас, дай Бог,
Знайдуться й дітки.

Я не зважав
На всілякі намовляння,
Просив лише, аби в домі
Було чепурненько...
(Лиш пізніше мені розказали,
Що скаржилася Ликера:
«Такий противний, прискіпливий,
Звелів, щоб я власноруч
Прибирала в своїй кімнаті!»)

Якось я передав Ликері
«Граматику» і хрестик,
А ще букет польових квітів.
Вона взяла хрестик:
«Цікаво, скільки ж він коштує?
І де проба?»
А букет викинула...

— Він старий
І, здається, скупий!
Так неохота
За нього йти...—
Вередувала, а потім:
— Ні! Піду!
На зло всім дівчатам,
Щоб вони збісилися від заздрощів! —

І, поблискуючи очима,
Достеменно як фурія,
Поправляла квітку на голові...

Нещодавно своїй судженій
Я найняв окрему квартиру,
Та не лишаюсь пізніше
Дев'ятої години вечора,
Щоб, бува, не ославити
Честі її дівочої...

При цьому мої землячки,
(А надто пані та панночки),
Як почули, що Бог мені
Таке добро посилає,
То наче посходили з розуму
Гвалтом кричать:
— Не до пари!..

А я на те не зважаю,
Бо впевнений,
Що до пари.

...Утім я й не здогадувався,
Якою невдячною була моя мила —
Ідеал моїх рожевих мрій...

Теплого вересневого дня
Я за останні гроші
Купив Ликері новий одяг,
Взуття, гостинці.

Думаю: вручу цілу купу подарунків,
А вона мене за це поцілує.

Переступаю поріг —
І... о Боже!
Очам своїм не вірю:
Застаю Ликеру
В обіймах найнятого мною учителя...

— Ти старий і бридкий! —
Повертає до мене
Червоне від хіті обличчя,—
Я терпіти тебе не можу!

— То геть мені звідси негайно! —
Затупав я, заволав щосили,—
Та так, щоб я більше ніколи
Тебе і не чув і не бачив!..

...Згодом я зустрівся
Із Костомаровим

В антракті своєї
Улюбленої опери «Вільгельм Тель»
І на запитання,
Коли ж буде моє весілля,
Відповів:
— Тоді, мабуть, як і твоє!
Навряд чи ми вже одружимося—
До смерті залишимося бурлаками...

А в наступному антракті додав:
— Це була історія
Реального Дон-Кіхота
З примарною Дульсінеєю.

Я закохався в уяву...

* * *

...Після розриву з Ликерою
Здоров'я моє почало занепадати,
Невпинно гнітила самотність,
Що нависала, ніби важка стеля.
Я про це говорив і писав
Усім своїм друзям.
А ще тодішні почуття і думки
Вилилися в такі поетичні рядки:

«Барвінок цвів і зеленів,
Слався, розстилався
Та недосвіт перед світом
В садочок укрався.
Потоптав веселі квіти,
Побив... Поморозив...
Шкода того барвіночка
Й недосвіта шкода!»

ЕПІЛОГ

Самота — самотність
Важким каменем
Лягала на душу поета,
Замикалася
Навколо нього.

В останню зиму
Це холодне
Суворе коло
Кажуть, знову розімкнула жінка—
Безіменна ніжність...

...Шевченко в Петербурзі
У тісній низенькій кімнаті
Жив на похідну ногу:
Захаращені антресолі,
Кожух на ліжку,
Безладдя на столі,
Штоф недопитої горілки.

Поет і не мріяв про комфорт...
На цей час він перебував
У любовних стосунках
З якоюсь молоденькою
Бідною міщаночкою.

Він був їй відданий
Всією душею
І вуркотів, як голуб,
Коли тремтячи від холоду
В морозяні ночі,
Вона приходила
До нього на побачення
В одній хустині
Й блаженських черевичках.

Тільки так і тільки таких
Міг кохати Шевченко:
Важко уявити його закоханим
У яку-небудь панночку
З вищого світу...

Цей таємний зв'язок
Припадав на останню
Шевченкову зиму.
Справжня любов
Усе ж таки осяяла
Прощальною усмішкою
Вечірній пруг життя поета...

В останньому вірші
Тараса Григоровича
Це підтверджується.
Він звертається
До невідомої
«Сусідоньки убогої»,
Саме з нею, з «небогою»,
Збирається
«Риштувати вози в далеку дорогу»
І має надію ще пожити,
Ще «одурить Харона»!

«Чи не покинуть нам, небого,
Моя сусідонько убога,
Вірші нікчемні віршувать
Та заходитись риштувать
Вози в далеку дорогу?..»

І далі:

«...В гаю — предвічному гаю,
Поставлю хаточку, садочок
Кругом хатини насаджу,
Прилинеш ти у холодочок,
Тебе, мов кралю, посажу,
Дніпро, Україну згадаєм,
Веселі селища в гаях,
Могили-гори на степах —
І веселенько заспіваєм...»

Коли поет захворів,
У нього лишалася
Єдина мрія — Україна:
«От якби до весни дотягти! —
Та на Україну...
Там, може б, полегшало,
Там, може б,
Ще трошки подихав...»

Найсердечнішою Музою
Усього життя Шевченка
Була Україна:
«Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога,
За неї душу погублю!»

10 березня
О 5 годині 30 хвилин ранку
Зупинилося
Багатостраждальне
Серце поета.

Україна втратила
Найвірнішого сина
І найкращого співця...

У квітневому числі
Журналу «Время»
Видатний російський критик
Аполлон Григор'єв
Написав:
«Щодо краси і сили поезії
Багато хто ставить Шевченка
Врівень із Пушкіним
Із Міцкевичем.
Ми підемо далі:
У Шевченка сяє
Та гола краса
Поезії народної,
Якої у Пушкіна і Міцкевича
Лише іскорки блищать.
Натура Шевченка світліша,
Простіша і щиріша
Від натури Гоголя,
Великого поета України,
Що поставив себе
У фальшиве становище —
Бути поетом
Цілком чужого йому
Побуту російського...

Шевченко —
Останній кобзар.
І перший великий поет
Нової великої літератури».

Для Чернишевського
І Добролюбова
Українська література
Залишалася регіональною.
Шевченко ж
Ще 1847 року сказав:
«А на москалів не вважайте:
У них народ і слово,
І у нас народ і слово!»

...7 травня в Києві
При перепохованні Шевченка
Труну,
Вкриту червоною китайкою,
Було встановлено
В церкві Різдва на Подолі.

Під час панахиди
Крізь велелюдний натовп,
Що оточив церкву,
Пробилася жінка, вся в чорному,
Із закритим чорною вуаллю обличчям.

Вона підійшла до труни
І поклала зверху
Терновий вінок.

Може, то була
Княжна Варвара Рєпніна,

**Чи актриса Катерина Піунова,
А, можливо,
Ликерія Полусмакова,
Або та сама бідна
Молода міщаночка,
Яка приходила
В останні зимові ночі
До Поета?..**

ПРИМІТКИ

Стор. 507.

КОВАЛЕНКО Оксана Степанівна (4.11 1817 р.— рік смерті невідомий) — подруга Шевченка за дитячих років. Народилася в с. Кирилівці в кріпацькій сім'ї Степана і Мотрі Коваленків. У 1831 помер її батько, а в наступному році й мати. Хата Коваленків стояла поблизу садиби Шевченків, і малий Тарас ріс у дружбі з Оксаною. В 1829 р. вони розлучилися назавжди, коли Шевченко виїхав з Кирилівки до Вільно. У 1841 р. Шевченко, присвячуючи свою поему «Мар'яна-черниця» Оксані Коваленко, писав: «Чи правда, Оксано? чужа чорнобрива, і ти не згадаєш того сироту, що в сірій свитині бувало, щасливий, Як побачить диво — твою красоту».

Біографи і дослідники творчості Шевченка пов'язували ім'я О. К. з віршем «Ми вкупочці колись росли» та іншими поезіями. Трагічну долю дівчини-кріпачки, колишньої коханої поета, що, за цими творами, стала покриткою, вони вважають беззастережним фактом. У вірші «Ми вкупочці колись росли», як і в інших ліричних творах, поет змалював узагальнений образ дівчини, скривдженої панамі. Кріпосницька дійсність того часу давала для цього безліч фактів: лише в Кирилівці у 1843 р., як свідчать документи, було 17 покриток.

ГУСИКОВСЬКА Ядвіга (пестливо Дзюня) — швачка, за національністю полька. Шевченко познайомився з нею в 1830 р. у Вільно, коли був кріпаком-козачком у П. Енгельгардта. Покохав її. Кохання будило в Шевченка почуття людської гідності. «Я в первый раз пришел тогда к мысли,— розповідав він І. Сошенкові,— отчего и нам, несчастным крепакам, не быть такими же людьми,

как и прочие свободные сословия?» У розмовах з Г. поет вдосконалював своє знання польської мови. В «Щоденнику» 5.09 1857 р., він згадує «милую Дуню, чернобровую Гусиковскую».

ЄВРОПЕУС Марія Яківна (нар. бл. 1821 р. — рік смерті невідомий) — знайома Шевченка. У 1838—39 рр. жила в Петербурзі на квартирі в своєї тітки на Васильківському острові. У цьому будинку на той час жив у І. Сошенка і Шевченка. І. Сошенко мав намір одружитися з Є., але з появою Шевченка все розладилося. Є. любила поета, і це призвело до розриву на деякий час дружніх взаємин між Шевченком і Сошенком. Є. вважають прототипом образу Паші з повісті «Художник».

КОШИЦЬ Григорій Іванович (нар. 1797 р. — рік смерті невідомий) — священник у с. Кирилівці (1818 р.). В 1827 р. Шевченко був у К. наймитом. Коли поет у вересні 1845 р. приїздив до Кирилівки, К. запросив його до себе в гості. Як згадував Варфоломій Григорович Шевченко — троюрідний брат Тараса Шевченка, поет розпитував К. про своїх шкільних товаришів, Шевченко хотів (1843) одружитися з дочкою К. Феодосією. Але його намір не здійснився.

ЗАКРЕВСЬКА Ганна Іванівна (1822—1857 рр.) — дружина поміщика Закревського. Шевченко познайомився з нею 29 або 30.06 1843 р. у с. Мойсівці в поміщиці Т. Волховської. Він бував у Закревських у Березовій Рудці. З натяків у спогадах О. Афанасьєва-Чужбинського видно, що поет покохав «Ганну вродливу». Теплі спогади про З. поет проніс через усе життя. У 1843 р. Шевченко намалював портрет Ганни Іванівни Закревської, а в 1848 р. на засланні присвятив їй вірш «Г. З. Немає гірше, як в неволі...», де із щирим захопленням звертався до З: «Ніколи ти не здавалася мені Такою гарно-молодою і прехорошою такою Так, як тепер на чужині, та ще й в неволі»; «Свято моє єдине свято!» З ім'ям З. пов'язано також поезію «Якби зустрілися ми знову».

РЕПНІНА Варвара Миколаївна (31.07 1808 р.— 9.12 1891 р.) — російська письменниця, близький друг Шевченка. Дочка М. Репніна-Волконського. Поет познайомився з Р. у маєтку Репніних у Яготині в липні 1843 р. і між ними встановилися дружні стосунки. В 1843 р. у Яготині Т. Г. Шевченко написав поему «Тризна» з присвятою: «На память 9-го ноября 1843 года, Княжне Варваре Николаевне Репниной», намалював і подарував їй автопортрет. Р. покохала Шевченка. В час заслання поета вона листувалася з ним (збереглося 8 листів Шевченка і 16 Репніної), зверталася до начальника «Третього відділу» О. Орлова з проханням полегшити його долю. У 1850 р. О. Орлов заборонив Р. листуватися, з Шевченком. У 1858 р., повертаючись із заслання, поет відвідав Р. у Москві й зробив запис про це в «Щоденнику».

ПУНОВА Катерина Борисівна (29.11 1841 р.— рік смерті невідомий) — російська актриса. В 1856—58 рр. працювала в Нижегородському театрі. Наприкінці 1857р. Шевченко познайомився з нею, захопився її грою. Разом з М. С. Щепкіним він брав участь у виставі «Москаль-чарівник» (1857). В 1858 р. поет опублікував у «Нижегородских губернских ведомостях» схвальний відзив на бенефіс П. В листах до М. С. Щепкіна клопотався про влаштування її в Харківський театр. 30.01 1858 р. поет запропонував П. одружитися з ним, але вона не погодилася.

МАКСИМОВИЧ Марія Василівна (дівоче прізвище Товбич) — дружина М. О. Максимовича. Шевченко познайомився з нею 18.03 1858 р. в Москві, тоді ж подарував їй автограф вірша «Садок вишневий коло хати». Поет листувався з Максимовичами. 10.05 1859 р. поет послав Марії фотопортрет. Під час останньої подорожі на Україну Шевченко гостював у Максимовичів у Прохорівці. Тут 22.06 1859 р. він нарисував портрет Марії Максимович.

ДОВГОПОЛЕНКО Харитина Василівна (нар. 1841 р.— рік смерті невідомий) — селянка, кріпачка князя Лопухіна. Служила у В. Г. Шевченка. Тарас Шевченко познайомився з Д. влітку

1859 р. у Корсуні й хотів одружитися з нею, але намір залишився нездійсненим.

ЗАБАРЖАДА— знайома Шевченка. Поет зустрівся з нею 1849—50 рр. в Оренбурзі на дружніх вечірках у Ф. Лазаревського. Є припущення, що знайомство із З. надихнуло Шевченка створити вірш «І станом гнучким, і красою...»

ПОЛУСМАКОВА Ликера Іванівна (1840—17.02 1917 рр.) — наречена Шевченка, колишня кріпачка М. Макарова. До Петербурга її привіз поміщик, діставши волю, наймитувала. Поет познайомився з П. в червні 1860 р. на дачі в Н. Забілі в Стрельні. Мав намір одружитися з нею. Згадував П. в листах, присвятив їй поезії «Ликері» та «Л.» «Поставлю хату і кімнату». Остання, як і вірш «Барвінок цвів і зеленів», нав'яна розривом з П. Влітку 1860 р. Шевченко намалював портрет Ликери Полусмакової.

Стор. 518.

ЕНГЕЛЬГАРТ Василь Васильович (12.04 1755 р.— 24.05 1828 р.) — поміщик, генерал-лейтенант, власник родини Шевченків. Володів майже 18 тисяч душ кріпаків чоловічої статі, багатьма селами, зокрема, Моринцями й Кирилівкою. У 1816 р. до ревізького реєстру кріпаків Е. було вписано й дворічного Тараса Шевченка.

Стор. 523.

ШИРЯЄВ Василь Григорович (нар. 1795 р.— рік смерті невідомий) — російський художник. Походив з кріпаків, був відпущений на волю і записаний у Петербурзький живописний ремісницький цех. П. Енгельгардт 1832 р. законтрактував Шевченка на чорири роки до Ширяєва для навчання, щоб мати свого дворового маляра.

ГРЕБІНКА Євген Павлович (1812–1848 рр.) — український письменник. З 1834 р. жив у Петербурзі, створив гурток, який об'єднував українську мистецьку інтелігенцію, організовував літературні вечори, мав широке коло знайомств серед російської інтелігенції. Видав альманах «Ластівка» (1841 р.), де було вміщено й твори Т. Шевченка. Сам поет допомагав Є. Гребінці редагувати «Ластівку». Узяв безпосередню участь у справі викупу Т. Шевченка з кріпацтва, сприяв виданню «Кобзаря» (1840 р.).

СОШЕНКО Іван Максимович (2.06 1807 р.— 30.07 1876 р.) — український художник, педагог. Друг Шевченка. Вчився в Петербурзькій Академії мистецтв у 1834–38 рр. Шевченко познайомився з С. в 1836 р. у Петербурзі. С. один із перших звернув увагу на художницький хист Шевченка. Він познайомив його з Є. Гребінкою, В. Григоровичем і О. Венеціановим, а через них Шевченко був представлений Карлу Брюллову, Василю Жуковському і Михайлу Вільгорському, які організували викуп поета з кріпацтва. Деякий час С. і Шевченко жили на одній квартирі. Після закінчення Академії С. оселився в Україні. Шевченко зустрічався з С. у Ніжині (1846 р.) та в Києві (1859 р.), листувався з ним. У травні 1861 р. С. супроводжував домовину Шевченка до Канева. Про знайомство і приятелювання з С. Шевченко розповів у повісті «Художник», згадував про нього і в автобіографії. С. теж залишив спогади про Шевченка.

БРЮЛЛОВ Карл Павлович (1799–1852 рр.) — російський художник, професор Петербурзької Академії мистецтв з 1836 р. Учитель деяких українських художників, зокрема І. Сошенка, Д. Безперчого. У 1837–1838 рр. Т. Шевченко відвідував майстерню К. Брюллова. Тоді ж К. Брюллов намалював портрет В. Жуковського, який було розіграно в лотереї й за виручені кошти викуплено поета з кріпацтва. В 1838–1845 рр. Т. Шевченко — учень К. Брюллова в Академії, в 1839 р. він жив на його квартирі. Т. Шевченко копіював картини Брюллова «Перерване побачення» і «Сон

бабусі і внуки», часто згадував його в творах, автобіографії, «Щоденнику», листах. За копію з картини К. Брюллова «Вірсія» в 1860 р. Шевченку надали звання академіка.

ЖУКОВСЬКИЙ Василь Андрійович (1783—1852 рр.) — російський поет-романтик, перекладач. Т. Шевченко познайомився з ним у 1837 р., зустрічався в майстерні К. Брюллова, бував на його квартирі. Жуковський брав участь в організації викупу Т. Шевченка з кріпацтва, його портрет було розіграно в лотереї. Т. Шевченко присвятив йому поему «Катерина».

Стор. 529.

КУЛІШ Пантелеймон Олександрович (1819—1897 рр.) — український письменник, історик, фольклорист, етнограф, критик, перекладач. Шевченко й Куліш познайомилися в 1843 р. у Києві. Куліш брав участь у діяльності Кирило-Мефодіївського товариства. Появу «Кобзаря» і «Гайдамаків» зустрів прихильно, був одним із переписувачів творів Т. Шевченка, що поширювалися в рукописах, їх редактором та видавцем. Проте після смерті поета різко змінив свої погляди, писав про творчість Т. Шевченка і про нього самого негативно.

МАКСИМОВИЧ Михайло Олександрович (15.09 1804 — 4.12 1873 рр.) — український учений — природознавець, історик, фольклорист і мовознавець, член-кореспондент Петербурзької АН з 1871 р. Написав кілька праць з історії гайдамацького руху. Шевченко познайомився з М. у 1843 р. в Києві. Подарував йому поему «Тризна» з власноручним написом. У спогадах М. писав, що поет «був чудесним співаком і разом з тим новим творцем народних українських пісень».

АФНАСЬЄВ-ЧУЖБИНСЬКИЙ Олександр Степанович (12.03 1816 р.— 18.09 1875 р.) — український і російський етнограф, письменник буржуазно-ліберального напрямку. Шевченко познайомився з А.-Ч. 29.06 1843 р. в Мойсівці через Є. Гребінку.

Коли поет удруге приїхав на Україну в 1845—47 рр., він і Афанасьєв-Чужбинський подорожував по Лівобережжю, деякий час жив разом з ним у Києві на Хрещатицькому провулку.

Стор. 531.

КАПНІСТ Олексій Васильович (1796 р.— 4.04 1869 р.) — підполковник, учасник руху декабристів, син В. Капніста. Шевченко познайомився з К. у 1843 р. в с. Мойсівці у Т. Волховської. Тоді ж у Яготині К. познайомив поета з родиною Рєпніних. К. допомагав Шевченкові поширювати «Живописную Україну» на Полтавщині й Черніговщині, був близький до учасників Кирило-Мефодіївського товариства.

Стор. 532.

ЗАКРЕВСЬКИЙ Платон Олексійович (1801—1882 рр.) — поміщик. Т. Шевченко познайомився з ним на балу в Мойсівці, був у його маєтку в Березовій Рудці, намалював його портрет.

ЗАКРЕВСЬКИЙ Віктор Олексійович (1807—1858 рр.) — брат П. Закревського, голова т. зв. «Товариства мочемордія», яке хотіло залучити в своє коло й Т. Шевченка. Взагалі — людина демократичних поглядів. Шевченко й В. Закревський познайомилися на балу в Мойсівці. Під час першої поїздки поета на Україну часто зустрічалися. Т. Шевченко намалював на В. Закревського дружній шарж.

Стор. 542.

ВОЛХОВСЬКА Тетяна Густавівна (1763—1853 рр.) — українська поміщиця. Шевченко познайомився з В. у червні 1843 р. у її маєтку в с. Мойсівці, куди він приїхав разом з Є. Гребінкою. На засланні Шевченко тепло згадував В. у вірші «Г. З.», у листі до З. Рєпніної від 12.01 1851 р.

Стор. 546.

КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКЕ ТОВАРИСТВО — таємна політична антикріпосницька й антицаристська організація, що виникла в грудні 1845 р.— січні 1846 р. в Києві у середовищі інтелігенції, яка гуртувалася навколо Київського та Харківського університетів. Засновниками К.-М. т. були М. Гулак, М. Костомаров, і В. Білозерський. До них приєдналися О. Маркович, О. Невроцький, І. Посяда, Д. Пильчиков, О. Тулуб та інші. У квітні 1846 р. до товариства вступив і Шевченко. Основним своїм завданням революційна частина товариства вважала повалення самодержавства, скасування станів, ліквідацію кріпацтва, об'єднання слов'янських народів у федеративну парламентську республіку. В своїх документах члени товариства закликали слов'янські народи до єднання на засадах рівності й братерства. Ідейним натхненником революційно-демократичного напрямку був Тарас Шевченко. Викрите за доносом провокатора О. Петрова товариство було розгромлене в березні-квітні 1847 р. Учасників організації заарештували.

Стор. 557.

ЩЕПКІН Михайло Семенович (1788—1863 рр.) — український і російський актор. Любив декламувати твори Т. Шевченка, який присвятив йому вірш «Наворожи мені, волхве». У Нижньому Новгороді поет подарував актору автопортрет і присвятив йому свої «Неофіти».

Стор. 577.

ШЕВЧЕНКО Варфоломій Григорович (1821—1892 рр.) — троюрідний брат і свояк Т. Шевченка (з його сестрою був одружений брат поета Йосип). Познайомився з поетом у третій його приїзд до Кирилівки у 1844 р. Ще перед цим листувався. Вдруге зустрілися в 1859 р., допомагав Т. Шевченку придбати ділянку землі для садиби, викупляти його родичів з кріпацтва. Написав «Споминки про Т. Шевченка».

Стор. 581.

ЗАБІЛА Надія Михайлівна (нар. 1826 р.— рік смерті невідомий) — українська поміщиця, сестра В. Білозерського. Познайомилася з Шевченком у 1847 р. У 1860 р. поет відвідав дачу З. під Петербургом — у Стрельні, де зустрівся із Л. Полусмаковою, з якою потім хотів одружитися. З. відмовляла поета від його наміру.

Стор. 586.

КОСТОМАРОВ Микола Іванович (1817—1885) — український історик, етнограф, публіцист, письменник. Один із засновників і діячів Кирило-Мефодіївського товариства. Познайомився з Т. Шевченком навесні 1846 р. в Києві, захоплювався його поезією. Т. Шевченко присвятив йому вірш «Н. Костомарову», високо оцінював його твори. Листувався. У 1858 р. в Петербурзі часто зустрічався. Т. Шевченко відвідував лекції М. Костомарова у Петербурзькому університеті. М. Костомаров залишив спогади про поета.

Стор. 591.

ГРИГОР'ЄВ Аполлон Олександрович (1.08 1822 — 7.10 1864 рр.) — російський критик і поет. У журналі «Время» № 4 від 1861 р. опублікував статтю «Тарас Шевченко», в якій писав, що смерть українського поета — велика втрата для слов'янських літератур. Назвав Шевченка «...першим великим поетом нової великої літератури слов'янського світу».

*Покаяння
Юлія Тилата*

Драматична поема

БҮД НАД ІСУСОМ У ПОНТІЯ ПІЛАТА

Ісус же став перед намісником. І намісник Його запитав і сказав: «Чи Ти Цар Юдейський?». Ісус же йому відказав: «Ти кажеш». Коли ж первосвященики й старші Його винуватили, Він нічого на те не відказував. Тоді каже до Нього Пилат: «Чи не чуєш, як багато на Тебе свідкують?». Він ні на одне слово йому не відказував, так що намісник був дуже здивований.

Мав же намісник звичай відпускати на свято народові в'язня одного, котрого хотіли вони. Був той в'язень відомий, що звався Варавва. І, як зібрались вони, то сказав їм Пилат: «Котрого бажаєте, щоб я вам відпустив: Варавву, чи Ісуса, що зветься Христос?». Бо він знав, що Його через заздрощі видали. Коли ж він сидів на суддевім сидінні, його дружина прислала сказати йому: «Нічого не май з отим Праведником, бо сьогодні вві сні я багато терпіла з-за Нього»...

А первосвященики й старші попідмовляли народ, щоб просити за Варавву, а Ісусові смерть заподіяти. Намісник тоді відповів і сказав їм: «Котрого ж із двох ви бажаєте, щоб я вам відпустив?». Вони ж відказали: «Варавву». Пилат каже до них: «А що ж маю зробити з Ісусом, що зветься Христос?».

Усі закричали: «Нехай розп'ятий буде!»... А намісник спитав: «Яке ж зло Він зробив?». Вони ж зачали ще сильніше кричати й казати: «Нехай розп'ятий буде!»

І, як побачив Пилат, що нічого не вдіє, а неспокій ще більше стається, набрав він води, та й перед народом умив свої руки й сказав: «Я невинний у крові Його! Самі ви бачите»...

А весь народ відповів і сказав: «На нас Його кров і на наших дітей!»... Тоді відпустив їм Варавву, а Ісуса, збочувавши, він віддав, щоб розп'ятий був.

ЄВАНГЕЛІЯ ВІД СВ. МАТВІЯ

ПРОЛОГ

...Про неймовірні зцілення Його
І безнадійно хворих,
І померлих
Аж до крайнеба ширились чутки.

І вже із уст в уста по всій країні:
— До нас прийшов і справді Божий Син!
Йому доземно поклоніться, люди!

Звичайно, що про те почув і я,
Коли Христос з'явився в Іудеї.
А Клавдія — моя дружина вірна,—
Можливо, навіть перша від усіх
Ісуса зрозуміла й оцінила:
— Це Божий Син! Оскільки не один,
А кілька свідків на життя готові
Заприсягтись, що Він творить дива!..

Коли Його хотіли покарати
І самозванцем підлим наректи,—
Не сумніваючись ні на хвилину,
Тоді сказала Клавдія мені:
— Христос і є Месія довгожданий!
Та нам зручніш не вірити. Мовляв,
Нема пророка у своїй вітчизні...

І додала: — О чоловіче любий.
Тобі порад лихих я не давала,
Тому благаю, — все узнай про Нього
Й невинного згубити не дозволяй!..

А тут з «Донесенням» мій друг, сенатор
Публій Лентула нагодивсь якраз;
Усе мені він доповів докладно:

— Ісус Христос — це мудрий чоловік,
Сердечний, щирий у своїх повчаннях.
Здається, любить Він усіх людей,
А особливо — бідних та нещасних...

Пополудні уже на другий день
І я зустрівсь з Месією — Ісусом,
Щоб зважити: злочинець це чи ні.
Він поглядом Своім сягав підхмар'я,
Шукаючи малий промінчик сонця,
Щоб душі людські вивільнить з пітьми.
Й у враженнях своїх я укріпився.
І навіть думка. Щоб його скарати
На смерть, — мене повергла вже у відчай!..

Тож я тоді собі сказав: — Не буду
На страту я Ісуса посилати!
За що? Лиш на догоду іудеям —
Первосвященикам цим бородатим?!...
Ну хто мені й Анна і Кайяфа,
Або ці саддукеї й фарисеї?!
Це їхній присуд — на хресті скарать
Ні в чому не повинного Ісуса.
Мене ж — скажу тут як державний муж, —
Влаштовує Ісусова наука,

По-перше, мандрівний цей проповідник
Не вірить в революцію й на йоту,
Не хоче різних війн, переворотів,
А стверджує лише, що кожен в світі
«Переробити» сам себе повинен:
Бур'ян в душі своїй повиривати,
Очистити і помисли, і дії,—
Й тоді само собою все, як треба,
Влаштується, залагодиться в світі.

Він не лише не збурює народ,
А навіть закликає проти бунту,
І це — скажу вам знову як державник,—
Якраз підходить (так, підходить!) Риму.

Тепер, по-друге (навіть аж підкреслю):
Ісус на порохню якусь руйнує,—
Руйнує дуті Він авторитети!
Авторитет того ж синедріону,
Ту ж славу саддукеїв — фарисеїв
Він котить із Сіонської гори.
А далі, може, навіть мимовільно
Ісус Христос руйнує поступово
Авторитет великого Мойсея
І, певно ж, непохитність його Храму...
З усього цього видно, що для Риму
Якраз такий потрібний руйнівник.
І нині навіть дуже необхідний!

Тепер скажу напередодні бурі:
Те, що говорить цей галілеянин,
Влаштовує мене й, авжеж, не в обтяж!
Бо в проповідях, де про мене йдеться,
Якого називають окупантом

**У цім краю,— Він просить, щоб любили
Та ще й молилися за мене люди...**

**Я, як старий досвідчений державник,
Немов п'ять пальців, знаю цю країну,
Котру я замиряю од вогню...
Тому іще раз можу повторити:
Якраз Христос є та надійна сила,
Що стала би опорою мені...**

1. І СЛОВО «ДРУГ» ПРИМИРЛИВО ЗВУЧАЛО...

...— Підступимо до Ірода ми спершу,—
Переморгнувшись змовно іудеї.—
Його-бо рішення багато важить,
Адже Ісус прийшов із Галілеї,
А Ірод там — найперший чоловік,
Тож раптом вирішиться все, як треба...

У когось влада, як пісок на вилах.
Про Ірода ж не можна так сказати.
Він — бистроокий і твердий на руку.
Сміливо ув'язнив колись Предтечу,
Як звинуватив у кровозмішанні,
Тоді одержала Іродіада
Аж голову Хрестителя на блюді!..

Та ось уже прибув і сам цар Ірод
До збудженого вкрай Єрусалиму.

— Це честь для мене, щоб з Христом зустрітись,
Багато чув про Нього,— мовив Ірод.—
Цікаво подивитись Йому в очі,
Послухать про дива і чудеса,
Якими Він прославився довкола...

Й коли переступив поріг Христос:
— Ну, що про себе нам розкажеш, друже?..
(І слово «друг» примирливо звучало).

— Ти, знаю,— незвичайний проповідник,
А, може, маг чи фокусник успішний?

Отож повідай, хто ти є насправді,
Як люд ти спокушаєш на любов?

Ісус прийшов зів'ялим, як билина.
В зажурі захлиналися мовчання.

— Ну, що знімів? Скажи мені хоч слово!
Вини своєї Ти не визнаєш?
І я не бачу,— посміхнувся Ірод...

А потім став Ісус перед Пилатом:
— Про Тебе я наслухався багато.
Твої сліди цілують християни,
Які, ачей, готові і померти
За Тебе, адже Ти їхній Бог.
Скажу: Твоя невинність — очевидна.
Бо навіть Ірод, що не зна жалю,
Не підписав синедріону вирок...
А ще Тобі скажу відкрито, друже
(І знову «друг» — примирливо звучало),—
Ні, наш синедріон — не карний орган,
А суто релігійний трибунал,
Про це Ти добре знаєш і без мене,
Але щоб певне рішення прийняти,
До мене він звертатись не повинен,
Або не зобов'язаний, точніше,
Бо функції у нього — релігійні...

Тобі приписують там богохульство,
Тебе єретиком підступним кличуть,
Що бреше, ніби він ще й Божий Син.

Такі провини, звісно, непростимі,
І присудити побиття камінням
Тобі він може, наш синедріон...
Утім, всі саддукеї й фарисеї

Тим часом розібралися для себе
Й злякалися: так ось хто є Ісус?
Страшна в цього пророка популярність
Бо Він загрожує передусім
Не просто іудеям бородатим,
А храму Мойсеевої віри!..

Ти ж знаєш Сам і, певно, маєш досвід:
З євреями не можна торгуватись,—
Вони чи продадуть Тебе, чи куплять,
Й не матимеш ні в кого ти пошани...

І дійсно, згідно з рішенням старійшин,
Було заарештовано Ісуса.
Вони ж звернулись згодом до Пилата
З вимогою, аби Христа розп'яти,
Неначе політичного злочинця.

Старійшини вчинили дуже хитро.
Бо якщо ненависний конкурент
Усунений руками римлян буде,
Його із часом спробують, можливо,
Ще й канонізувати, мов героя,
Який від рук загинув окупантських!..

А звільнить Його раптом прокуратор,
То він у тім розпишеться публічно,
Що римським є Ісус агентом впливу,

**І перетворить тим Христа з пророка
На безнадійний політичний труп...**

**...Пилат поглянув на Христа в задумі.
З усього видно, що синедріону
Є бажанішим другий варіант.
Більш бажаний і більше вірогідний...**

2. ОТІ ТУПІ ГУЛЬТЯЇ БОРОДАТІ...

...Пригадується, як у перші дні
Призначення свого на сан державний,
Коли я – вже правитель Іудеї –
Вів своє військо у Єрусалим,
Я вирішив старі зламати звички
Упертих норовистих іудеїв...

Й – хай Бог простить! –
Сказати б, поглумився
Над ними, бо сказав внести у місто
Із кесаря портретом прапори.

Закон же Іудеї, як відомо,
Зображення людські забороняє.
Я першим був, хто все ж внести посмів
Портрети імператора в столицю.

І це зробив без відома народу,
Вступивши уночі в Єрусалим.

Коли про це дізнались городяни, –
Відправились гуртом до Кесарії
Й благали кілька днів, щоб я прибрав
Зображення. Та я лишивсь незрушним,
Доводячи, що це була б страшна
Образа імператора і трону...

Тут іудеї до погроз вдалися:
— Ой, Асмодею, ти нас не дратуй,
А то таке тут вчинемо, що будеш
Жаліти все життя...
Кусі його!

— Ей ви, тупі гультяї бородаті,
Що верзете якусь курзу-верзу!..—
Я розізливсь і наказав солдатам
Усіх тих оточити прохачів
Й перерубати, якщо геть не підуть!

— Не підемо! — сказали іудеї.
Й на землю впали, оголивши шії.
І закричали: — Ми готові вмерти,
Чим допустити глум такий над нами —
Порушення премудрого закону...

— Чи ба! — тут не на жарт я здивувався
Й хоробрості безмірній іудеїв,
Й пошані до законності в державі.
Тож наказав без норову прибрати
Зображення імперські зі столиці.

Я не пестунчик долі! Я — лиш воїн
Імперії своєї, але вмію
Все ж поважати стійкість ворогів.

Як справжній римлянин, я ще люблю
Вершити щось таке, що ввійде в вічність.
І вирішив тоді водопровід
В Єрусалимі древнім спорудити.

— Він, безперечно, цим зробив гешефт! —
Обурення я мав замість подяки.
— На цю забаву, певно, він пустив
І скарб державний...—
Щільно оточили з погрозами мене...
Але зарані вже знав я,
Що народ готує бунт.

І тут озброїв я своїх солдат,
Перевдягнувши всіх їх у цивільне:
— Із натовпом змішайтеся, — наказав, —
І бийте батогами крикунів,
Але у хід ще зброю не пускайте!..

Багато іудеїв нерозумних
Тоді були на смерть забиті,
Або їх просто натовп розтоптав...

Яке моє майбутнє в Іудеї —
Не визначив я ще, але чим далі,
Частіші все стають мої конфлікти...
Я, як правитель, відступать не хочу
Від намірів своїх, аби зломити
Народ цей непокірний. Іудеї ж
Не можуть зрадити своєму Богу!

3. ТОЙ ХОЛОД АЖ ДО ДНА ДУШІ ДІСТАВСЯ...

...Оцей гидкий розпусник і садист
Учора знову надіслав посланця,
Який прибув з наказом: — Розіп'ять
Христа негайно. І навіть покінчить
З блукаючим пророком цим... Ось так!..

Я сполотнів лиш від одної думки
Про кару для невинного Ісуса!

Я добре знав: подібних до Христа
Уже повісив Рим десь більше сотні...

— Чому з Ним церемоняться ще й досі? —
Запитує іздалеку Тиберій?

І я в цю мить згадав його слова:
«Засудженому смерть — м'яка покара...»

Так, дійсно вирок втілювався рідко
Без лютих катувань і мордувань.

Довідавшись недавно, що один
Засуджений до страти,
Не діждавшись дня смерті,
У в'язниці встиг померти,
Тиберій розчаровано гукнув:
«О як він легко вислизнув од мене!..»

А ще Тиберій мало не щодня
Заходив до в'язниці, де питався:
«Ну, ще кого тут будем катувати?» —
Й при тім азартно потирав долоні.

Один із в'язнів вже аж божеволів:
— Ну, страчайте, не можу більш терпіти! —
Тиберій гордовито відповів:
«Я не простив тебе ще. Тож помучся!...»

У тому ж дусі ввів Тиберій кару,
Аби до смерті забивати в'язнів
Колючими терновими гілками,
Залізними гаками тіло рвати,
Усім підряд відрубувать кінцівки...

А якось ще наказ віддав Тиберій:
— Приречених зі скелі в Тібр скидайте.
Якщо ж хто рятуватися посміє,
Під воду їх заштовхуйте баграми! —
І всі кати, які в човнах сиділи,
Хутчій до жнив смертельних приступили.

Та це не всі ще катувальні «жарти»,
Якими потішався імператор.
Чоловіків, засуджених до смерті,
Опоювали силоміць ще юним,
Що лиш бродити почало, вином.
А потім, щоб вони не мали змоги
Свою природну справити потребу,
Їм, туго перев'язували фалос.
Яка ж була то мученицька смерть!!!

Тому я — прокуратор Іудеї,
Який в житті своїм багато бачив,—
Здригнувся, уявивши на хвилину,
Що прийде сам Тиберій подивитись,
Чи гідно розпинатимуть Христа.

І тут же сам себе почав втішати:
Хіба Ісус вчинив якийсь хоч злочин
Проти імперії? Та ні, звичайно!

А ті Його конфлікти з духовенством,
З торговцями, яких Він вигнав з храму,
Є внутрішньою справою... Для мене.
Звичайно, ясно вже, що іудеї
Бажають поквитатися з Ісусом
Чужими себто, римськими руками.

Але скажіть мені: заради чого
Я — знаний чоловік в своїй країні,
Великий прокуратор Іудеї —
Дозволити комусь лихому маю
Себе використовувати підло?!

Я — проти безпорядку й заворушень.
Та збурюваний духовенством натовп
Кричить у сто ротів: «Христа скарати!»
За що скарати? І в ім'я чого???

Мені відома істина прадавня:
«Ніколи голос натовпу не слухай
І так, як хоче натовп, не чини!»
Адже як люд розгнuzданий відчує,
Що перемиг хоч раз,— його вимоги
Почнуть рости, подібно кулі з снігу,
Й не матимуть ні спину, ні межі.

Тому потрібно натовп зупиняти
В агресії його півбожевільній...
Негайно! І надійно! Й без жалю!

Гадаю, що майдан перед палацом
Важка кіннота оточити може!
А лучники хай на дахи здеруться,
Щоб звідти краще наганяти страх.

До натовпу тоді гукнути можна
Приблизно щось подібне:
— Ей, ви, шельми,
Не ваша то брудна свиняча справа —
Життя чи смерті заслужив Христос
Учитель і улюбленець народу!..

І знов, чомусь, Тиберія згадав я,
Який живе сьогодні і панує
На острові з сліпим іменням «Кріт»,
Де він готує витончені страти
І оргії проводить фантастичні
В розпусти гніздах...
Лиш на мить згадав —
Та холодок до дна душі дістався...

4. І ЗНАМЕНА ПОКЛОНИЛИСЯ ЙОМУ...

Я – Никодим, один із фарисеїв
Й синедріону член. Багато літ
У ньому згайнував я. Та, крім того,
Не кожному, мабуть, відомо те,
Що я також — таємний друг Ісуса...

Дивуєтесь зізнанню? А чому? —
Соромитись мені немає сенсу!
Хоча, признаюсь, довго не вагавсь
Перш, ніж повідати цю таємницю.

Запитують мене:
— То хто ж такий Ісус Христос?
Це той, що безсоромно
Морочить всім, що Він є Божий Син? —
(Як правило, цікавиться так хтось
З синедріонівської камарильї).

Отже, спочатку, жив колись Ісус
У провінційнім місті Назареті,
У Галілеї. Був такий, як всі,
Бо й жінкою народжений земною
(Марією на ймення) був. Але...
— Невже, — перебиває хтось, — земною?
Чому ж тоді Він — Божий Син?
І звідки Він має сили світ урятувати?..
Чи не самозакоханість?!

— О ні!

Це — не самозакоханість,

Це правда!

А світ врятує вченням Він своїм

Про право бідних, про рабів свободу,

Про поміч ближнім, щедрість, доброту

Й тому подібне...

А в синедріоні

Із піною при роті дискутують

Нікчемні саддукеї й фарисеї:

— Якщо нас з християнами зрівняти,—

Говорять саддукеї,— ми не вірим

Як діти, в казку, де є рай і пекло,

І янголи літають безтілесні.

Ми все те заперечуєм, оскільки

Визнаємо матеріалістичне.

Чому за це нас Іоанн назвав

«Породженням єхидних» — навіть дивно!..

...Але, я знаю, що Христос говорить

Про найдивніше — воскресіння мертвих.

І, кажуть, сам уміє це робити —

Он Лазаря старого воскресив...

Він викликає почуття полярні:

Любов і ненависть, повагу й заздрість,

В залежності від того, хто — оцінює!..

Апостолів своїх — слухняних учнів,—

Які у світ несуть Його ідеї,

Застерігає Він не піддаватись

На Богу неугодні настанови

Як фарисейські, так і саддукейські.

Тому-то й перші, й другі так Ісуса

І зневажають, і ганьблять, і ладні
Живцем спалити, розтоптати вщент.

А що про те гадають фарисеї —
Ці тлумачі священного писання,
І охоронці звичаїв-легенд?

А фарисеї вірять в воскресіння.
Й ведуть життя помірне та сумирне
У згоді з правилами добродітства,
Які навіки утвердив Мойсей.

Але Ісус і проти фарисеїв
Немилосердно різко виступає.

Він гнівно винуватить фарисеїв
У лицемір'ї та брехні, та фальші.
То як же їм за це Його любити?
Вони Ісуса ганять і кленуть!..

А я, хоча й із касти фарисеїв,
Відкрито заявляю, що сьогодні
Прийшов, аби вклонитися Христу.
Бо зрозумів не на словах — на ділі,
Коли із храму вигнав Він торговців,—
Що мудрий це і справедливий муж.

З тих пір за Ним я скрізь і всюди стежив,
Проймаючись все більшою любов'ю
До проповідника із Галілеї
Й знаходячи у проповідях в Нього
Все більше істини й самопожертви.

Я вже старий і сивий чоловік,
І погляди мої не з неба впали,
А з досвіду народжені та знань.

І те, що вперше ризикнув я нині
Прийти до молодого (майже сина)
Пришельця-проповідника, якого
Лиш одиниці знали, — певне, свідчить
Про паростки оновлення...

Тож щось
Було у мові, в погляді Ісуса,
Що змусило мене засумніватись
У догмах вже усталеної віри
Й прислухатись попутно до нових
Уявлень галілейського пророка.

А ще, — признатись мушу, — я відчув
Якесь розчарування й навіть сором
Так, сором, через те, що я — така
Відома та освічена людина —
У ньому сумнівався, аж допоки
Узднів на власні очі чудеса...

І ось тоді мені Христос сказав:
— Поява чуда — другорядна справа,
Потрібна щира віра перш за все.
Заснована не на прикметах ззовні,
А глибиною у самій собі.

Упущення ж твоє найголовніше, —
Хвилюючись, Ісус продовжив далі, —
Що «засушив» ти всю свою духовність
Її не гідним фарисейським вченням.

І ще додав Христос: — Ти, Никодиме,
Не ображайсь на мене й не дивуйся
Моїм словам. Ви не готові ще,
Як решта люду, їх словна сприйняти.
Прозріння це до вас із Неба прийде,
Й оновлення святе вам зцілить дух...

І я тоді знайшов у серці мужність
Вступитись за Христа в синедріоні.
Сказав: — Не смійте зачіпачь Його!
Він — Божий Син!!
На що всі фарисеї
Аж зойкнули тоді:
— То це вже й ви
Ним захопились?
Я ж їм відповів:
— Так, щиро захопився!
І віднині — на все своє життя!!!

А ще я всім отим, хто бруд словесний
Лле на Христа, скажу, що вчора бачив
Найвище з див.
Коли Його на допит
Вели, то прапори, які тримали
В своїх руках легіонери римські,
Схилились і вклонилися Йому!

Знамена кланялися і тоді,
Як їх взялися тримати іудеї!..
Отже Ісус Христос як БОЖЕСТВО
Був римлянами визнаний прилюдно.

Тому і я прийшов прилюдно теж
Йому, як прапор, до землі вклонитись...

5. ТИ – ПОСЛАНЕЦЬ БОГА!

...Ти підлітком ще був, як віддали
Тебе в есеїв секту, що створили
Мойсея послідовники. Тоді ж
Ти був утаємничений, як рівний,
В знання ізотеричні...

Ну а потім
Ти так багато осягнув, пройшов
Ногами й розумом, фізично і духовно:
І Персію, і Індію, а ще
І Гімалаї, і Тибет Ти вивчив —
Їх мову, звички, звичаї... те все
Вбирав Ти спрагло, як земля вологу.
Пізнав буддизм і йогу підкорив,
Тибетську медицину теж освоїв...

Як гранями алмаз — так сявав Ти
Знанням і вмінням тим знанням ділитись,
Коли до Палестини повернувся.

...Ось бачиш, як докладно вивчив я
Твоє життя, твої шляхи-дороги!..

Тому дозволь мені сказати все,
Що хочу я. І спробуй зрозуміти.

Так, спробуй зрозуміти!.. В шкіру влізь
Людини, яка носить римський одяг
І служить в римській армії, яка
Заточеним клинком обличчя голить
І завмирає в захваті, коли
Єрусалимський храм цілує сонце...

При цьому, як не складно, треба все ж
Лишатись дипломатом. Спільну мову
З євреями знаходити, хоча
На них покластись можна не в усьому...

Я знаю, Ти — посланець Бога. Сам
На власні очі в тім переконався.
Але синедріону все одно —
Тебе він просто знищити надумав.

Так, іудеї знають, як сліпих
Ти зрячими зробив, як прокаженим
Тіла смердючі чистими зробив,
Як виганяв Ти демонів, як в мертвих
Вдихав життя, як зцілював слабих...

Тобі вітри слухняно підкорялись,
Ти йшов по морю, як по суходолу...
А взагалі, чи можна все назвати.
Що вмієш Ти й чому б ще нас навчив?..

Отож, коли народ наш іудейський
Твої таланти визнав і повірив,
Що Ти — це Божий Син, —
Шалено й люто
Розгнівалось тоді первосвященство,
Тебе схопило й віддало мені.

**З'єднавши в купу і святе, і грішне,
І проповідництво, й брехню та наклеп,
Святі отці сказали-прошипіли:
«Ісус – то небезпечний чарівник,
Який закони наші зневажає».**

**Прости, цього ніяк не хочу я,
Та щоб відповісти на їх атаку,
Все ж мушу (серцю всупереч, душі!)
Тебе віддати на розсуд іудеїв...**

6. УСІМ Я ЗОБОВ'ЯЗАНИЙ ДРУЖИНІ...

...Багато що про мене кажуть люди:
І зловживаю владою, й народ
Ошукою, і не люблю нікого....

Жорстокий, лицемір, бесчесний, злий...
Та мало що кому і де, і звідки
У голову збрече!
Отож трутизни
На мою душу вже налито — страх!

А тут ще із Ісусом гвалт гучний —
З розправою, яку Йому вготовив
Синедріон... Ну як мені, скажіть,
Содом цей і гоморру пережити?..

Уже первосвященики, мабуть,
Аж на півсвіту встигли заявити:
«Пилат хитрує, крутиться, як в'юн,
Але затвердим рішення. І буде
Розіп'ято Ісуса на хресті!»

Скажіть, ну звідки впевненість така
В цих бородатих вилупків, цих блазнів?..
Вони танцюють відсебеньки, знай,
А клопіт весь — на голову Пилату.

Але й у мене є ще ніби шанс.
І вибір кари чи її відміна,
Здається, обернутись би могли
На користь Сина Божого, оскільки
Все трапилось у особливий час
У Великодне свято,— є закон,—
Одного із злочинців, на якому
Лежить найтяжчий злочин і якого
Засуджено до страти, можу я
Помилувати. У синедріоні
Це знають. І бояться, певна річ,
Що я рішу ще на їхню користь.

Тому за допомогою своїх
Усяких лизоблюдів, лизоп'ятів
Вони чутки пускати почали:
«Варавва, хоч і вбивця і розбійник,
Але поштивий, кається! Тому
Лише його помилувати треба...»

Я кілька раз уважно прочитав
Донесення це нище і брехливе
Із висновком цинічним у кінці:
«Ісус — злочинець, слід його скарати!»...

Признаюсь: я й святий синедріон
Завжди були в стосунках півворожих:
Вважала Іудея, що вона —
Країна окупована, а римлян
Загарбниками (й тільки) називала...

Я навіть у думках не допускав
Його скарати, та коли я бачу
Цю зграю іудейську, де одні

Уміло лицедійствують, а інші
Відкрито вже погрожують мені,—
Я чую, як земля з-під ніг втікає...

Перед собою гляну — стугонить
Скажений натовп. Викидає з жерла
По черзі кулаки та матюки.
А ззаду — кесар, аж спливає жовчю
Та вимагає знищити Христа.

Я цих обох сторін — слабкий заручник.
Якщо не натовп заклоє, то кесар
Згноїть в тюрмі. (Від нього-бо залежить
Не тільки мій добробут, а й життя)...

Але при всьому цьому, як я хочу
(Хай неможливе) виконать прохання
Коханої дружини, що сказала
Одна із перших: «Так, Він — Божий Син,
Його повинен ти урятувати!..»

Вона не тільки гарна й молода —
Моя єдина Клавдія. Ця жінка,
Мов аметист коштовний: добра, щира
Ще й мудра та освічена... Не всі
Дружини прокураторів за ними
В провінцію рушають. Геть не всі...

А Клавдія моя пішла за мною
В ту глухомань, щоб разом розділити
І радощі, і прикрощі — усе,
Що може бути в країні ненадійній.

Я дозволяю вже давно при ній
Не тільки про якісь державні справи
Казати вголос, а при тім завжди
Цікавитися думкою дружини.
І мушу визнати: ні разу ще
Вона порад поганих не давала.

Також додаю: левину частку всіх
Своїх заслуг — свого авторитету.
Кар'єри, слави — маю я лише
Завдячуючи тим своїй дружині...

І знову переконує в листі
Вона мене вчинити справедливість.
І вперше за усе моє життя
Піддався дух мій паніці та страху...

7. «МОЄ-БО ЦАРСТВО НЕ ЗЕМНЕ, — НЕБЕСНЕ»...

...Та сплинув час,
І знову я почав
Допитувать Ісуса.
Й, звісно ж, знову
Я говорив, а він весь час мовчав.
І тільки раз на фразу, що Йому
Слід шанувати царство іудейське.
Ісус всміхнувся гірко й відповів:
«Моє-бо царство не земне, — небесне!»...

Я ж після слів оцих переконався
В тім, що переді мною — не злочинець.

До натовпу я вийшов і сказав:
— В Христа відсутня будь-яка провина!
То, може, ми відпустимо Його,
Оскільки нині маємо Великдень
І одному з засуджених на смерть
Могли б життя та волю дарувати?..

І звідки міг я знати, що народ
(Нехай не весь, але поважна більшість)
Був споєний уже заздалегідь
Й підкуплений святим синадріоном?!
Всі в натовпі ревли, як бугаї,
А хто несміло й тихо, — тих штрикали
Гостряччям в бік, при цьому шепчучи:
«Гучніш!.. Тобі що — мало заплатили?!

Тож натовп — роздратований, страшний,—
Почав кричати на мою адресу:
— Невже ти хочеш врятувати людину,
Яка, царем назвавшись Іудейським,
Нахабно й безпідставно претендує
На владу кесаря?..
Ганьба! Ганьба! Ганьба!!!
Ми хочемо, щоб Він ішов на страту,
А відпустили іншого — Варавву!

Я завжди зневажав синедріон.
І, впевнившись в невинності Ісуса.
Хотів, чого б не коштувало це,
Піти наперекір синедріону!

Крім того, як людина забобонна,
Я також не прислухатись не міг
До застережень любої дружини,
Якій наснився допіру віщий сон
З живим Ісусом на високім троні...

Тож настрій мій, як згарище, зчорнів,
До всього втратив я живу цікавість
І став неначе та маріонетка
В руках у блазнів, хижих та метких.
А ще в ці дні, мабуть, в житті уперше
Я Клавдії пішов наперекір.

Цьому щоправда, допоміг Гармазій —
І історіограф Іудеї, грек,
Який був налаштований надмірно
Проти Ісуса. Він мою дружину
Узявся наполегливо вмовляти:
«Покинь Христа жаліти — і негайно!
Єдине, що Він заслужив,— це смерть!..»

Але учора знов моя дружина
Гінців сюди іздалеку, в столицю,
Прислала, із одним лише проханням:
Щоб рішення я хибне не прийняв!

Можливо, повторюсь, та тої миті
Уперше я по-справжньому злякався,
Як за (тепер уже нікчемне) власне,
Так і своєї Клавдії життя!

Ну а сьогодні кесаря посланець
До мене у палац прибув таємно,
Поставивши жорстокий ультиматум:
Або Христа нарешті розіпнуть,
Або, супроти кесаря пішовши,
Я відповім, як треба, за зухвалість.

І що усе те мало означати
Для мене, для сім'ї моєї, — певно,
Пояснювати відпадає сенс.

Єдине, що мене подивувало:
Чому Тиберій
В оргіях шалених
Ще пам'ятає
Не якогось вбивцю,
А просто проповідника й не більш?..
Напевно в нього встигли побувати
Святі бородачі з синедріону,
Які туди упорожні не ходять...

Я ніч перед судом провів жахливо:
Та де там сон — хоча б на дві хвилини!..
Я осягнув і тілом, і душею,

Яка страшна, яка жахлива кара
Чекає на невинну геть людину
(Можливо навіть, справді на Месію,
Котрий іде на смерть за свій народ).

І, ще раз всі листи перечитавши,
Які в ці дні од Клавдії отримав,—
Наповнені по вінця застороги
Не схибити, помилувать Христа,—
Я, зваживши у роздумах гнітючих,
Всі «за» і «проти», рішення останнє
Прийняв: якщо Він справді — Божий Син,
То Він воскресне,
Ну, а я, клянуся,—
Забороню відтоді на монетах
Чеканити зображення своє.

8. «ЦЯ КРОВ ЙОГО НА НАС І ДІТЯХ НАШИХ»...

Верхівка керівника синедріону —
Старійшини його Анна і Кайяфа —
Вбік від юрби наразі відійшли
Нервуючи: слабенько, бач кричить
(Мов сам напівживий) прибулий натовп.

Кайяфа не на жарт розхвилювався:
— Чи їх вином поганим напоїли,
Чи грошей недостатньо їм дали?
Піду розпоряджуся особисто,
Щоб наші проворніше працювали
Заточками... Хай люд щосили просить
Варавву відпустити — не Ісуса!

— Все правильно! — Анна й собі підпрягся,—
Адже якщо Христа Пилат відпустить,
Його тієї ж миті оголосять
І зрадником державних інтересів,
І ворогом Тіберія також...

Та ось зненацька Никодим з'явився,
Неначе справді виринув з води.
І натовп шанобливо розступився:
— Ану, що повідомить нам старий? —

— А в мене є завжди, що вам сказати! —
Підняв угору Никодим правицю.—
І натовп, ніби шторм на морі, стих.

— Наш Ветхий Заповіт,— почав поволі
Казати Никодим,— своїм ученням
Вже виховав багато поколінь.

Так ось, у ньому є свої пророцтва
Про те, що прийде до людей Месія
Й позбавить їх від горя та страждань.

Тож як, скажіть, було не спалахнути
Оцій постійно тліючій надії,
Коли з'явивсь нарешті чоловік,
Що ревно проповідує чесноти,
Творить дива і, схоже, міг би весь
Наш грішний світ від пекла врятувати?!

Якщо Його за сина визнав Бог,
То ви йдете супроти волі Бога!
Отямтесь, люди, відпустіть Христа!..

— Ось вам і подаруночок! — в ту ж мить
Захвилювалися Анна й Кайяфа,—
Слід Никодима за такі слова
Негайно вигнати з синедріону!..

— Не слухайте його! Це підлий зрадник! —
Знов заволали п'яні голоси.

І ще сильніш юрба завирувала
Міцним кільцем терасу охопивши,
Де все ще я допитував Христа.

Я чув, мов гавкіт, багатоголосе:
— Ганьба Пилату! Кесарю він — ворог.

(Все точно за сценарієм вершилось,
Який підготував синедріон).

І, майже вже не маючи надії
На те, щоб якимось врятувати Ісуса,
Востаннє я до натовпу звернувся,
Але ніхто мене у нім не слухав,
Кричали всі єдине: «Розіпни!»

Перечекавши крик, я уточнив лиш:
— Яке Вам зло зробив Ісус?
Назвіть-но!
Але страшна обслинена юрба
Горлала: «Розіпни Його!» і тільки.

Тоді, уже, як є, переконавшись,
Що всі мої зусилля просто марні,
Бо бачить блазня лиш в мені юрба,—
Я взяв води, полив собі на руки
І чисто вимив їх перед народом,
Сказавши лиш: «Невинен я у крові
Праведника цього — дивіться ви!..»

На мить якусь завмер бурхливий натовп,
А потім сотні вуст прошелестіли:
«Ця кров Його на нас й на дітях наших...»
Описувати ті не смію муки,
Яких зазнав Христос в шалену спеку,
Катами розіп'ятий на хресті...
Я розповідь свою продовжу з того,
Як Він був похований в печері,

Своє життя віддавши за живих.
...Зненацька стало аж занадто тихо.
І звідкілясь з'явилося дивне світло:
Воно лилося просто із-під неба,
З рухомої та сяючої хмарки,
Що легко опустилась над труною.
А потім з неї виникла людина,
Що вся немов складалася зі світла.
Ударив грім, але вже на землі,
І звуком тим нажахана сторожа
Схопилася на ноги і... упала...
Тим часом стежкою спустилась жінка.
Вона щасливо й дивно закричала:
— Відкрилася!
— Відкрилася!
— Відкрилась!!
Як виявилось, величезний камінь,
Який давив на віко домовини,
Скотився звідти неймовірним чином,
Відкривши так останній дім Христа.

Минув якийсь ще час — і світло зникло.
І стало все навколо, як звичайно.
Але... Ніхто очам своїм не вірив:
У домовині тіла не було вже!

І жінка та — Марія Магдалина —
Про диво поспішила сповістити
Апостолів Петра та Іоанна.

Прибігли всі на місце поховання
І виявили тільки плащаницю.
Хустина і на ній зав'язки — цілі,
А тіло зникло...

**Тож на другий день
Я — прокуратор Іудеї — слова
Дотримався, що давав дружині:
Заборонив чеканити монети
З моїм зображенням!**

ЕПІЛОГ

...А Клавдія стояла
Мов блискавкою вражена у серце.
Неначе це її, а не Ісуса
На смерть страшну
Засуджено було.

Минулося колишнє благоденство!
У відчаї вона лице руками
Закрила й відчайдушно заридала.

...Її дитя, яке було зачатє
У ніч любові з Понтієм Пилатом,
На жаль великий,
Народилось мертвим.
Можливо, це був знак самого Неба?..

В своїй жалобі, як біда, глибокій,
Вона ридала довго і невтішно,
Не сміючи на долю нарікати! ..

Прийшовши ж згодом вже до синагоги,
Убита горем, Клавдія звернулась
До літнього священика:
— О пане!
Я вас прошу про хрещення.
Та тільки
Своє ім'я назвати не осмілюсь.

Боюсь злякати, отче, вас. Простіть.
Я є — дружина Понтія Пилата...

— Ім'я твоє не може нас злякати,—
Відповіли їй,—
Адже ти невинна,
Відомо всім, що ти застерігала
Від помилки страшної чоловіка...

Не будемо злословити! Ти можеш
Спокійно слухати наш Символ Віри,
Не закриваючи свого лиця...—

І ось,
Високим тим порозумінням
Збадьорена,
Очищена у храмі
Енергією світлої молитви,
Вже Клавдія навколішки стоїть
Перед похмурим Понтієм Пилатом,
Благаючи: — О чоловіче мій!
Прошу всім серцем я тебе,— відмовся
Виконувати доручення огидне,
Яке тобі Тиберій дав. Облиш
У мирі назарян, не переслідуй,
Вподібнюючись кесареві, їх!..
Твоя-бо совість вже і так зігнулась
Під тягарем несправедливих вчинків,
Не додавай до них іще один!..

— Ти не рабиня, встань з колін негайно,—
Пилат немов з важкого сну прокинувся,—
Скажи, яка у тебе потреба,
Щоби весь час про когось турбуватись:

То про Ісуса, то про назарян —
Цю неспокійну й непокірну секту,
Яка народ постійно баламутить,
Навіть позбувшись ватажка свого,
Котрий вважав, що цар він іудейський?!

— Та ж Його царство — не від цього світу, —
Тремтячими поблідлими вустами
Дружина у одвіт прошепотіла. —
Чи ти не знав, не відав був, кому
Виносиш свій страшний ганебний вирок?
Він був і є, і буде цар століть!..

— Ну як таке ти можеш говорити?
Не я цей вирок виніс: іудеї.

Мені його підступно нав'язали!
Так, іудеї — вбивці головні!..
А я аж до останньої хвилини
Відстоював, як міг, Його невинність.

Всі засоби тоді у хід пустив я,
Аби лише урятувати Його!
Я навіть був уклав так звану дружбу
Із хитрою лисицею цією —
Із Іродом —
В надії, що хоч він,
Своїм державним правом скориставшись
Місцевого правителя, зуміє
Ісуса від розправи врятувати.

Я намагався умирити
Цих іудейських псів несамовитих —
Батожити їх жертву наказав...

Це я пропонував їм
На заміну
Варавву — вбивцю стратити,
Ва-рав-ву,
Повторюючи всім одне-єдине:
«Христос не завинив ні перед ким!»

А ще публічно руки вимив я
На знак, що у Його не винен крові.
Спитайся іудеї: це вони
(Публічно теж!) взяли вину на себе...

Тож доки
Будуть ці докори,
Цей твій погляд спопеляючий, в якому
Згоріли наші щастя і любов???

Я тисячу разів уже покаявсь,
Моя душа на попіл перетліла.

Не винний я ні в чім, заприсягаюсь,—
То змусили, підставили мене!..

І стиснув кулаки (аж побіліли)
У відчаї Пилат.
Та тут почулось:
— Зганяйте на арену назарян!
Хай леви розірвуть їх на шматочки!
А хто жаліє цих злочинців — той
Злочинець сам, а кесареві — ворог!..

— О Боже! Левами людей цькувати —
Чи можна?.. Зупиніться, вас прошу! —
І Клавдія собою заступила

Легіонерам шлях: — Ви теж-бо люди!
В особі прокуратора дружини
Благаю: полонених відпустіть!..

— А раптом ти така собі вакханка,
А не дружина Понтія Пилата? —
Розреготалися легіонери,
Розчавлюючи кіньми назарян.

І Клавдія, втрачаючи свідомість,
Крізь марення прошепотіла тільки:
— Спасибі Богу! Знову він відвідав
Мене у сні. І знов моїм очам
Відкрилась Вічність! Знов постав на хмарах
Той пишний трон
В столичному палаці
Але тепер на ньому
Вже сидів
Не чоловік мій, а отой, кого він
Послав на смерть...

При цьому, де колись
Засуджений стояв,—
Там опинився
Мій муж, чекаючи на вирок свій!..

— Всі — геть! Пустіть до неї,
Розступіться,—
Влетів у спальню вихором Пилат.
І, впавши на коліна перед ліжком
Смертельно вже недужої дружини,
Зірвавши рвучко з голови вінок.
Й б'ючи себе у груди кулаками,
Як божевільний, гучно закричав:

— Це я її убив! Це я — убивця!!.
Я непростимо винен перед нею!
Я винен перед Господом навік!..

Неначе звір, який в капкан потрапив,
Він кидався щомиті вліво, вправо.
Із болем усвідомлюючи те,
Що Клавдії душа вже відлітає...

В очах його зненацька потемніло,
І він несамовито заволав:
— Меча мені, меча пошвидше дайте!
Чекати смерті вже немає сил...

ЗМІСТ

Іван Перепеляк: ПОЕМИ	3
КОЗАЦЬКИЙ МОНАСТИР	13
БУНТ	31
ОСТАННЯ ЛЮБОВ ГЕТЬМАНА. <i>Історична поема</i>	75
ТЕОДИЦЕЯ. <i>Філософська поема</i>	115
ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА. <i>Драматична поема</i>	175
СУДНИЙ ДЕНЬ. <i>Поема-містерія</i>	315
13-й АПОСТОЛ. <i>Поема-феєрія</i>	415
ЯНГОЛИ І ФУРІЇ ПОЕТА. <i>Лірична поема</i>	503
ПОКАЯННЯ ПОНТІЯ ПИЛАТА. <i>Драматична поема</i>	603

Літературно-художнє видання

ПЕРЕПЕЛЯК
Іван Михайлович

ТОПОЛИНА ОБОЛОНЬ

Поеми

Том 2

Художник
Володимир Носань

Технічний редактор
Євгенія Онишко

Коректор
Антоніна Перепеляк

Підписано до друку 15.02.11. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура PetersburgС. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 40,5. Наклад 1000 прим. Зам. № 11-51.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1002 від 31.07.2002 р.

Видання і друк ТОВ «Майдан»
61002, Харків, вул. Чернишевська, 59.
Тел.: (057) 700-37-30